

รายงานวิจัย (ฉบับสมบูรณ์)

เรื่อง

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับจีนจากหลักฐานเครื่องถ้วยจีน

ที่พบจากแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือของประเทศไทย

The relation between Lanna Kingdom and China from Chinese ceramics
discovered from archaeological sites in Northern Thailand

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.ไข่มณี มีภักดี

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยวิทยาลัยสหวิทยาการ

ประเภทงานวิจัยเดี่ยว ประจำปีงบประมาณ 2565

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับเงินจากหลักฐานเครื่องถ้วยจีน
ที่พบจากแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือของประเทศไทย

บทคัดย่อ

เครื่องถ้วยจีนมีความสำคัญในฐานะหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญและมักจะขุดค้นพบร่วมกับเครื่องถ้วยจากเตาล้านนาและเครื่องถ้วยจากประเทศอื่น ๆ จากการค้นพบเครื่องถ้วยจีนจากแหล่งโบราณคดี เราจึงสามารถนำมาอธิบายได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับราชสำนักจีน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด วิจัยฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและการกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนที่พบในแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับจีน จากเครื่องถ้วยจีนที่ขุดพบจากแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือ

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบและการตกแต่งของเครื่องถ้วยจีนที่พบมีความหลากหลาย เช่น ชาม จาน ถ้วย ไห ตลับ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส การเขียนลายสีบนเคลือบ เคลือบสีขาว เคลือบสีเขียว เคลือบน้ำเงิน เคลือบน้ำตาล เป็นต้น หลักฐานเครื่องถ้วยจีนพบตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ สมัยราชวงศ์หยวน สมัยราชวงศ์หมิง สมัยราชวงศ์ชิง และสมัยสาธารณรัฐ แหล่งเตาที่พบมีทั้งหมด 12 เตา 4 มณฑลคือ เตาไป๋เฉอ เตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี, เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, เตาอันซี เตาผิงเหอ เตาเต๋อฮั่ว เตาเต็งอันเก้อจื่อ เตาฝูเถียน เตาถงอัน เตาตงจี มณฑลฝูเจี้ยน, เตาหุ่ยหยางหรือเตาซานซุน เตาต้าปู้ มณฑลกวางตุ้ง การกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนในบริเวณเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนานั้น มีความสัมพันธ์กับความสำคัญของเมืองนั้น ๆ เช่น เป็นราชธานี เช่น เชียงใหม่ หรือเป็นเมืองบนเส้นทางการค้า เช่น เชียงแสน ลำพูน หรือเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางสัญจรที่สำคัญในอดีต เช่น น่าน

ลวดลายที่ปรากฏอยู่บนเครื่องถ้วยจีน แบ่งออกได้ 7 กลุ่ม คือ กลุ่มลวดลายมงคล กลุ่มอักษรจีน คำอวยพรและตราประทับของกษัตริย์ กลุ่มรูปบุคคล กลุ่มรูปสัตว์ กลุ่มรูปธรรมชาติ กลุ่มรูปดอกไม้และใบไม้ กลุ่มลวดลายพิเศษและ กลุ่มลายเรขาคณิต จากลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยจีนนั้น ได้ส่งอิทธิพลไปยังการตกแต่งลวดลายของเครื่องถ้วยล้านนาและการตกแต่งทางศิลปกรรม จนกระทั่งพัฒนาเป็นลวดลายเฉพาะของตน

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาและราชสำนักจีน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด ขึ้นอยู่กับรัชสมัยของกษัตริย์องค์นั้น ๆ ในช่วงเวลานั้น ๆ เป็นปัจจัยหลัก ปัจจัยรองคือเป็นความเข้มแข็งทางด้านการเมืองและการทหาร ที่ทำให้ความสัมพันธ์แปรไปตามปัจจัยแวดล้อม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเส้นทางการเข้ามาของเครื่องถ้วยจีนนั้น อาจมาจากปัจจัย 3 ด้านคือ ด้านการทูตในระบบรัฐบรรณาการ ด้านการค้า ซึ่งทั้งสองด้านสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และด้านสงคราม

คำสำคัญ: เครื่องถ้วยจีน, อาณาจักรล้านนา, ภาคเหนือของประเทศไทย

The Relation between Lanna Kingdom and China from the Chinese ceramics evidence
Discovered in Archaeological Sites of Northern Thailand

Abstract

Chinese ceramics are important as important archaeological evidence and are often excavated together with ceramics from Lanna kilns and ceramics from other countries. By discovering Chinese ceramics found in excavations at each archaeological site, this can be explained how the relationship between Lanna kingdom and China was. The objectives of this study were to explore patterns and distribution of Chinese ceramics found in archaeological sites in the North and to investigate the relationship between Lanna kingdom and China from the evidence Chinese ceramics excavated from archaeological sites in northern Thailand

Results of the study revealed that the styles and decoration of the Chinese ceramics found were diverse, such as bowls, plates, cups, jars, covered box, is decorated with blue and white wares, underglaze wares, overglaze painted wares, Opaque white-glazed wares, Celadon or green-glazed wares, blue-glazed wares, brown-glazed wares, etc. Evidence of Chinese ceramics had been found since *the Southern Song Dynasty, the Yuan Dynasty. Ming Dynasty, Qing Dynasty* and the Republic period, there were 12 kilns found in 4 provinces. Jingdezhen kilns, *Jiangxi province*, Longquan kilns, *Zhejiang province*, Anxi kilns, Bing heu kiln, Dehua kiln, Teng An ge jiu kiln, Putian kiln, Tong an kiln, *Fujian province*, Huiyang kiln, or Sanchun kiln, Da pou kiln, *Guangdong province*. The distribution of Chinese ceramics in various cities in Lanna Kingdom was related to the importance of that city, such as being a capital city such as Chiang Mai or being a city on a trade route such as Chiang Saen and Lamphun or a city that was on an important route in the past, such as Nan.

The patterns that appeared on Chinese ceramics could be divided into 7 groups as follows: auspicious patterns, Chinese characters, blessings and seals of kings . portrait group, animal group, nature group, flower and leaf group. Special pattern groups and The geometric pattern from the patterns that appeared on Chinese ceramics influenced the Lanna ceramics 's pattern decoration and artistic decoration until it developed into its own unique pattern.

What kind of relationship existed between Lanna Kingdom and China depended on the reign of that particular king during that period. The secondary factor was the political and

military strength, which caused the relationship to vary according to environmental factors, forming various forms of relationships. The route of entry of Chinese ceramics could be attributed to three factors: diplomacy in tribute warfare, trade aspects, both of which were inevitably interrelated, and war.

Keywords: Chinese ceramics, Lanna Kingdom, Northern Thailand

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1-8
2 การศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับเครื่องถ้วยจีนที่พบในภาคเหนือ ก่อน พ.ศ.2550	9-32
2.1 ภูมิศาสตร์ของล้านนาโดยสังเขป	
2.2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา	
2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับจีนจากหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์	
2.4 การศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับเครื่องถ้วยจีนที่พบในภาคเหนือของไทย	
3 เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ภาคเหนือ หลัง พ.ศ.2550 ถึงปัจจุบัน	33-101
3.1 เชียงใหม่	
3.2 เชียงแสน	
3.3 ลำปาง	
3.4 ลำพูน	
3.5 พะเยา	
3.6 น่าน	
4 บทวิเคราะห์	102-133
4.1 อายุสมัย แหล่งเตา รูปแบบและรูปทรงของเครื่องถ้วยจีน	
4.2 การกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีน	
4.3 ความหมายของลวดลายเครื่องถ้วยจีน	
4.4 อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อเครื่องถ้วยล้านนา	
4.5 อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อศิลปกรรมล้านนา	
5 บทสรุป	134-135
บรรณานุกรม	136-147

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาความสำคัญ

จุดเริ่มต้นของอาณาจักรล้านนาเริ่มตั้งแต่สมัยพญามังราย รวบรวมหัวเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ 2 สาย คือ ลุ่มแม่น้ำกก และลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน (คือเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย) แล้วได้ขยายอำนาจออกไปจนถึงเชียงตุงและเมืองนายน ในสมัยพญาคำฟู ผนวกเมืองพะเยาได้ และสมัยพญาติโลกราช ได้รวบรวมแพร่และน่านเข้าไว้ด้วยกัน จนกลายเป็นอาณาจักรล้านนา

การศึกษาประวัติศาสตร์การสร้างบ้านแปงเมือง สถาปนาสังคมและวัฒนธรรมล้านนา โดยมีหลักฐานประเภทต่าง ๆ เช่น จารึก ตำนาน พงศาวดาร ตำนานทางพุทธศาสนา ตำนานเมือง ตำนานพระธาตุเจดีย์ แต่หลักฐานส่วนใหญ่มักเล่าเรื่องย้อนหลังขึ้นไปก่อนสมัยที่เขียนเอกสารนั้น เป็นเวลาหลายร้อยปี ดังเช่น ตำนานเรื่องราวต่าง ๆ ถูกถอดความ คัดลอก มาหลายครั้ง ส่วนจารึกมักจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะกาลเกี่ยวกับการทำบุญ อุทิศที่ดิน สิ่งของ วัตถุประสงค์สร้างพระให้แก่พุทธศาสนา

อาณาจักรล้านนามีความสำคัญในฐานะเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ ประกอบด้วยเมืองโบราณหลายเมือง เอกสารโบราณต่างชี้ให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านนาต่อเมืองโบราณใกล้เคียง แต่เมื่อเรามองดูอาณาจักรล้านนา ในบริบทของประเทศที่ยิ่งใหญ่ใกล้เคียงแล้ว จะทำให้เราได้รับรู้ถึงว่า แท้จริงแล้ว อาณาจักรล้านนาในสายตาประเทศเหล่านั้น มองอาณาจักรล้านนาเช่นไร ดังเช่นประเทศจีน ซึ่งในแต่ละราชวงศ์ ก็มองอาณาจักรล้านนา แตกต่างกันไปหรือมีความสัมพันธ์แตกต่างกันไปในแต่ละรัชกาล

ในเอกสารประวัติศาสตร์ล้านนา เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และตำนานสิบห้าราชวงศ์ กล่าวถึงเส้นกัณฑ์ (ตำนานสิบห้าราชวงศ์, 2555, น.68) เส้นกัณฑ์ (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2543, น.104) ในเหตุการณ์สมัยพระเจ้าติโลกราช สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า จั้มก้อง

จากการสัมภาษณ์ อาจารย์ฉิยุณเจียง อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยชนชาติกวางสี มณฑลกวางสี สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้ให้ข้อมูลและความเห็นที่น่าสนใจดังนี้ (20 กรกฎาคม 2565, สัมภาษณ์)

คำว่า จั้มก้อง (cim⁴¹ kɔŋ⁴¹) ออกเสียงในภาษาจีนว่า จิ้นกัณฑ์ (cin⁴¹ kuŋ⁴¹) โดยอาจารย์ฉิยุณเจียงได้อธิบายว่า

คำว่า จิ้น (cin⁴¹) หมายถึง การนำไปสู่พื้นที่นั้น ๆ

คำว่า กัณฑ์ (kuŋ⁴¹) หมายถึง มอบให้ ถวายให้

โดยคำว่า จิ้นกั๋ง (cin⁴¹ kuŋ⁴¹) นี้ สันนิษฐานว่าน่าจะออกเสียงเป็นสำเนียงท้องถิ่น เช่น สำเนียงกวางตุ้ง สำเนียงแต้จิ๋ว หรือ สำเนียงฮกเกี้ยน จึงน่าจะสอดคล้องกับคำว่า เส้นกั๋ง (sen⁴¹ kuŋ⁴¹) ที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ของล้านนา

ประการที่สอง เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการขุดค้น นอกจากสันนิษฐานว่ามาจากการค้าขายโดยพ่อค้านั้น อาจารย์ฉินเจียงกล่าวว่า ในทางประวัติศาสตร์ ราชทูต ที่เข้ามามอบบรรณาการให้กษัตริย์ บางครั้งจะนำเครื่องถ้วยจีนมาค้าขายด้วยส่วนหนึ่ง โดยจะซื้อเครื่องถ้วยที่เมืองกวางโจว เมืองหลวงของมณฑลกวางตุ้ง และเข้ามาค้าขายพร้อมกับการทำหน้าที่ราชทูตด้วย

นอกจากนั้น ในพงศาวดารราชวงศ์หยวนหรือ พงศาวดารราชวงศ์หมิง หรือ เจาปู่จ่งลู่ และอื่น ๆ ต่างได้บันทึกอย่างละเอียดถึงเหตุการณ์และช่วงสมัยที่ทางเชียงใหม่หรืออาณาจักรล้านนาได้ติดต่อสัมพันธ์กับจีน เช่น ในพงศาวดารราชวงศ์หยวน รัชศกเหยียนโหย่ว จักรพรรดิหยวน เหวินจง วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 1858 มีปาไปสีฟู่หลานส่งทูตมาถวายบรรณาการ เป็นช้างที่ฝึกแล้ว 2 เชือก พระราชทานเงินและผ้า (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 27) หรือ ปรากฏในหมิงซือลู่ กล่าวว่าในวันปิงเฉิน ปีที่ 21 แห่งรัชศกหงอู่ วันที่ 15 กันยายน พ.ศ.1931 ปาไปสีฟู่กั้ว ส่งคนมาถวายบรรณาการเป็นของพื้นเมือง (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 116) เป็นต้น

แม้ว่าความสัมพันธ์ในระยะแรกๆ ระหว่างเชียงใหม่กับราชวงศ์หยวนไม่ดีนัก ดังปรากฏในพงศาวดารราชวงศ์หยวนใจความว่า ปีแรกแห่งรัชศกต้าเต๋อ 21 กันยายน พ.ศ.1840 ปาไปสีฟู่กั้วเป็นกบฏ รุกรานเซอหลี่ ส่งเหยี่ยวเขียนปู้ฮวนนำทัพไปปราบ (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 11) แต่ในรัชกาลต่อ ๆ มา กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา ก็ส่งบรรณาการมาเสมอ แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานว่า ส่งมาทุกรัฐบาลก็ตาม สอดคล้องกับข้อวิเคราะห์ของ โจวปีเฟิงที่ว่า ในช่วงเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์หยวนกับปาไปสีฟู่ไม่ค่อยราบรื่นนัก ด้วยไม่ยอมรับอำนาจของราชวงศ์หยวน แต่เมื่อเกิดปัญหาภายในในการแย่งชิงอำนาจกัน ผู้ปกครองของปาไปสีฟู่ต่างส่งคนไปถวายบรรณาการให้จีนเพื่อดึงอำนาจกัน จีนจึงตั้งสำนักปกครองปาไปสีฟู่เพื่อแทรกแซงอำนาจท้องถิ่น หลังจากนั้น ความสัมพันธ์จึงดีขึ้นจนเข้าสู่ราชวงศ์หมิง สุดท้ายอำนาจของจีนอ่อนลงในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 อาณาจักรล้านนาก็ล่มสลาย ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการจึงสิ้นสุดลง (โจวปีเฟิง, 2565, น. 80-81)

นอกจากหลักฐานที่ปรากฏในเอกสาร พงศาวดารเหล่านั้นแล้ว หลักฐานโบราณคดีก็เป็นหลักฐานที่สำคัญ ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับราชวงศ์ของจีน โดยเฉพาะเครื่องถ้วยจีน มีความสำคัญในฐานะหลักฐานที่สำคัญและมักจะขุดค้นพบร่วมกับเครื่องถ้วยจากเตาล้านนาและเครื่องถ้วยจากประเทศอื่น ๆ นอกจากนั้น ความสำคัญอีกประการหนึ่งของเครื่องถ้วยจีนคือ อายุสมัยของเครื่องถ้วยจีน สามารถนำมาเป็น

แนวเทียบเคียงการกำหนดอายุของเครื่องถ้วยล้านนาที่พบร่วมด้วย และนำไปสู่การกำหนดอายุชั้นวัฒนธรรมของการขุดค้นในแต่ละครั้งด้วย

จากการศึกษาของ ญัณฐภัทร จันทวิช ได้ให้ข้อมูลว่า พบเครื่องถ้วยจีนซึ่งเป็นหลักฐานในการยืนยันว่า ภาคเหนือของไทยมีความสัมพันธ์กับจีนอย่างเด่นชัด เริ่มในสมัยราชวงศ์หยวน เช่นที่ จังหวัดเชียงใหม่ เวียงท่ากาน พบไหพร้อมฝาลายครามสมัยราชวงศ์หยวน 1 ใบ อำเภอสอด พบเครื่องถ้วยลายคราม (Blue and white) และเครื่องถ้วยลายเขียนสี (Overglaze enameled bowl) สมัยราชวงศ์หมิง รัชกาลพระเจ้าจางจิ้ง ค.ศ.1522-1567 บรรจุในเจดีย์ที่วัดเจดีย์สูง วัดดอกคำและวัดดอกเงินล้วนมาจากเตาหลวงทั้งสิ้น นอกจากนั้น ยังพบเครื่องถ้วยลายครามสมัยราชวงศ์หมิงตอนต้น รัชกาลพระเจ้าชุนเต๋อ ค.ศ.1426-1436 ในบริเวณเตาสันกำแพงอีกด้วย นอกจากนั้น บริเวณอำเภอมก๋อย ยังได้พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง-หยวน เป็นพวกเซลาดอนจากเตาหลงฉวนและเครื่องถ้วยลายครามสมัยราชวงศ์หมิง นอกจากนั้น ยังพบการกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนในบริเวณจังหวัดทางภาคเหนือ เช่น อำเภอยางแสน จังหวัดเชียงราย จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน เป็นเครื่องถ้วยลายคราม สมัยราชวงศ์หมิงอยู่หลายใบ หรือ จังหวัดลำพูน พบไหลายครามสมัยราชวงศ์หยวน 2 ใบ และที่จังหวัดตาก จากการสำรวจบริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล พบเครื่องถ้วยจีนลายคราม และเครื่องถ้วยลายเขียนสี สมัยราชวงศ์หมิง จากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี (ญัณฐภัทร จันทวิช, 2537, 171-172)

ไหทรงกลมตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หยวน พบที่เวียงท่ากาน

From: https://www.facebook.com/TanakamMonshupanee?__tn__=-UC*F , 18 มกราคม 2566

ไหทรงกลมตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หยวน
จากวัดพระพายหลวง สุโขทัย ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง
(ที่มา: อนุรักษ์ สุวรรณภู และณัฐดา สินอาภา, 16 ธันวาคม 2565)

ไหทรงกลมตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส
จัดแสดงที่ Topcapi Palace museum, Istanbul Turkey

From https://www.facebook.com/irfan.maghribi.5/posts/18_January_2023

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (โชมสี มีภักดี, 2564, น. 172) พบชิ้นส่วนภาชนะที่ผลิตจากแหล่งเตาจีนจำนวน 274 ชิ้น น้ำหนักรวม 1,972 กรัม จำแนกเป็นมีสวดลายจำนวน 255 ชิ้น น้ำหนักรวม 1,518.50 กรัม แบ่งเป็นชิ้นส่วนภาชนะตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบจำนวน 228 ชิ้น น้ำหนัก 1,228 กรัม และชิ้นส่วนภาชนะตกแต่งด้วยการเขียนลายสีบนเคลือบจำนวน 27 ชิ้น น้ำหนัก 290.50 กรัม และไม่มีสวดลาย จำนวน 19 ชิ้น น้ำหนักรวม 453.50 กรัม แบ่งเป็นเคลือบเขียวจำนวน 11 ชิ้น น้ำหนัก 412 กรัม เคลือบขาวจำนวน 6 ชิ้น 31.50 กรัมและเคลือบน้ำเงินจำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 10 กรัม โดยการศึกษาเชิงปริมาณพบว่า เป็นชิ้นส่วนของปาก ลำตัวและก้นภาชนะ โดยปากภาชนะมีจำนวน 90 ชิ้น น้ำหนัก 485.50 กรัม ชิ้นส่วนลำตัวภาชนะมีจำนวน 137 ชิ้น น้ำหนัก 748.50 กรัม และชิ้นส่วนก้นภาชนะมีจำนวน 47 ชิ้น น้ำหนัก 738 กรัม

รูปแบบของเครื่องถ้วยจีนที่พบจากหลุมขุดค้นนี้คือ ขามลายคราม ขามลายเขียนสีบนเคลือบ ขามเบญจรงค์ ขามเคลือบสีขาว ขามเคลือบสีเขียว จานลายคราม จานเคลือบสีเขียว จานเคลือบสีขาว ไห และถ้วยลายคราม โดยมีเทคนิคในการตกแต่ง เช่น เคลือบสีเขียว สีขาว สีน้ำเงิน และลายเขียนสี

ส่วนยุคสมัยของเครื่องถ้วยจีน พบตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน กลางพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงราชวงศ์ชิง ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 แหล่งเตาที่พบมีทั้งหมด 7 เตา 3 มณฑลคือ เตาไปเฉอ เตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี, เตาหลงเฉียน มณฑลเจ้อเจียง, เตาอันซี เตาผิงเหอ เตาเต๋อฮั่ว เตาเต๋ออันเก๋อจื่อ มณฑลฝูเจี้ยน (โชมสกี มีภักดี, 2564, น. 250)

ลวดลายและการตกแต่งเครื่องถ้วยจีน แบ่งออกได้ 7 กลุ่ม เช่น ลวดลายมงคล เช่น ลายไข่มุกไฟ ซึ่งมักปรากฏร่วมกับมังกร ลายเห็ดศัคดีสิทธิ์ หรือลายประแจจีน เป็นต้น อักษรจีน/อักษรจีนก้นถ้วย/เครื่องหมายตราประทับของกษัตริย์ เช่น ขามลายคราม ปรากฏตัวอักษรจีน 4 ตัว อ่านได้ว่า เฉิง ฮั่ว เทียน จ้าว แปลว่า เครื่องถ้วยนี้ผลิตระหว่าง ค.ศ.1464-1487 (โชมสกี มีภักดี, 2564, น. 251-252) เป็นต้น

จากข้อมูลของเครื่องถ้วยจีนเบื้องต้น จึงเป็นหลักฐานที่สามารถนำมาวิเคราะห์และตีความร่วมกับหลักฐานเอกสารได้

หลักฐานเอกสารที่เรานำมาวิเคราะห์ร่วมด้วยนั้น มีทั้งเอกสารทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น โดยนำมาประมวลและวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับราชวงศ์ของจีน รวมถึง ศึกษาจากงานของผู้ที่ได้แปลหรือวิเคราะห์เรื่องราวระหว่างอาณาจักรล้านนาและจีนที่ผ่านมา เช่น จากการศึกษาหลักฐานในเอกสารโบราณจีน ของ กนกพร นุ่มทอง (2564) ได้กล่าวถึงสมัยพระยามังราย ปรากฏในเอกสารโบราณจีน กล่าวถึงปาไปสีฟู ในพงศาวดารราชวงศ์หยวน บรรพ 17 ว่า ในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.1835 มีพระราชโองการให้ยกทัพไปตีปาไปสีฟู และยกทัพอีกครั้งไปปราบปาไปสีฟูกัว ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 1844 เนื่องจากปาไปสีฟูกัวเป็นกบฏไปรุกรานเซอหลี่ ในวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.1840 และใน บรรพ 20 วันที่ 10 กันยายน พ.ศ.1844 กล่าวถึง ปาไปสีฟูกัว ไม่จ่ายภาษีอากร (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 5-25, อ้างถึงใน โชมสกี มีภักดี, 2565, น. 90-91) จึงเป็นเหตุให้ต้องยกทัพไปปราบอีกครั้งในวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.1855

จากการศึกษาของ วินัย พงศ์ศรีเพียร (2539, น. 45-46, อ้างถึงใน โชมสกี มีภักดี, 2565, น. 91) ได้วิเคราะห์ถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับการขยายอำนาจของมองโกลว่ามีผลกระทบต่อพระยามังราย สองประการใหญ่ๆ คือ ประการแรก บริเวณเขตแดนรอยต่อของญวนนาน พม่า ลาว และภาคเหนือของไทยเป็นเขตที่มีความอ่อนไหวทางการเมืองมาโดยตลอด รัฐเล็กรัฐน้อยมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ แต่แอบริษยากัน ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเล็กน้อยถือเป็นเรื่องที่สำคัญ ประการที่สอง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ก็กล่าวถึงการสืบเชื้อสายของพระมหาราชาจากเมืองเชียงรุ่ง จึงน่าจะส่งผลกระทบต่ออำนาจของพระยามังรายอย่างเลี่ยงไม่ได้

หลักฐานทางศิลปกรรมของอาณาจักรล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากจีน ปรากฏในงานของ สันติ เล็กสุขุม (2550, น. 34) อธิบายว่าหลักฐานด้านงานช่าง นอกเหนือจากเจดีย์บางแบบแล้ว ยังมีลวดลายประดับในศิลปะจีนปะปนอยู่ตลอดเวลา เช่น ลวดลายบนเครื่องถ้วย เป็นต้น ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม เช่น

ลวดลายปูนปั้น หรือภาพจิตรกรรม ก็พบว่ามีลักษณะที่เห็นได้อย่างชัดเจนว่าได้รับอิทธิพลจากจีนเช่นเดียวกัน โดยเมืองเชียงใหม่ ในฐานะที่เป็นเมืองศูนย์กลางหลัก พบเจดีย์อิทธิพลจีน เช่น เจดีย์ทรงตะ (สันติ เล็กสุขุม, 2550, น. 34) หรือลวดลายหน้ากระดานรูปดอกไม้ เช่น ดอกบัว ดอกก่ากอ แสดงอิทธิพลจากลายประดับเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน เป็นต้น (สันติ เล็กสุขุม, 2550, น. 35)

ดังนั้น จากการตีความเครื่องถ้วยจีนที่พบจากการขุดค้นในแต่ละแหล่งโบราณคดี เราจึงสามารถนำมาอธิบายได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับราชสำนักจีน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด สอดคล้องกับข้อมูลในเอกสารประวัติศาสตร์หรือไม่ อย่างไร และจากแหล่งโบราณคดีที่พบเครื่องถ้วยจีน จะสามารถนำมาวิเคราะห์ให้เห็นการกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีน เพื่อนำไปสู่การศึกษารูปแบบ แหล่งเตาอายุ สมัย และ ลวดลาย รวมถึงการตีความเพื่อให้เห็นถึงอิทธิพลของจีนต่ออาณาจักรล้านนาในด้านต่าง ๆ

ผลของการศึกษาที่ผ่านมา ทำให้เราเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับจีนบางประการ ทั้งจากการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์และหลักฐานโบราณคดีหรือศิลปกรรม ผู้วิจัยจึงสนใจในการนำเครื่องถ้วยจีนมาใช้ในการศึกษาวิจัยร่วมด้วย เพื่อตรวจสอบคำถามเหล่านั้น

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.2.1 ศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะของเครื่องถ้วยจีนที่ค้นจากแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือของประเทศไทย

1.2.2 เพื่อตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับจีน ผ่านการศึกษาวินิจฉัยเครื่องถ้วยจีน

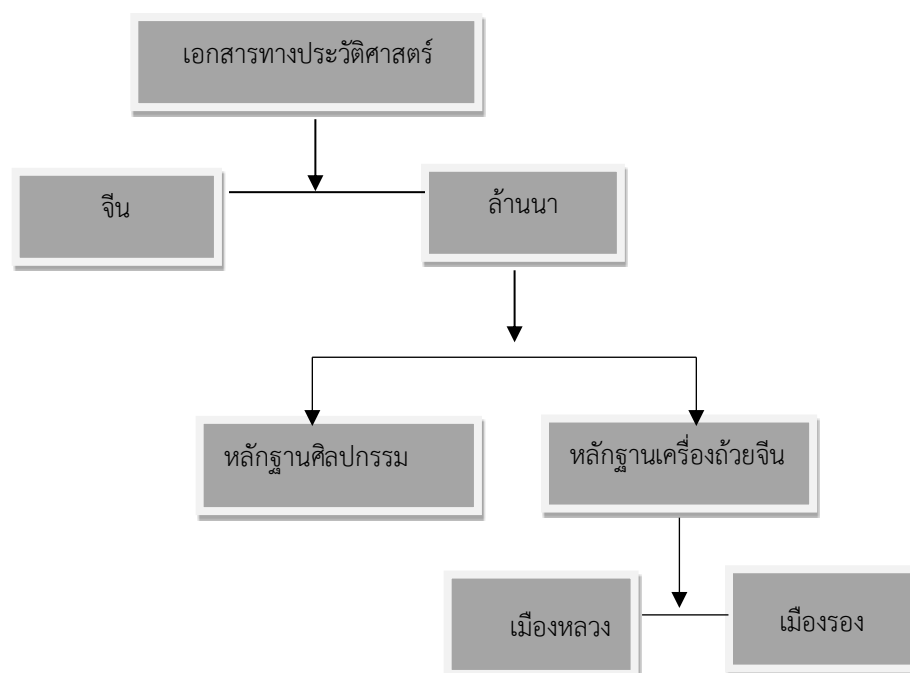
1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย เป็นศึกษาจากการขุดค้นทางด้านโบราณคดีที่ผ่านมา โดยมีขอบเขตพื้นที่ขอบเขตเนื้อหา และขอบเขตเวลาดังนี้

1.3.1 ขอบเขตพื้นที่ ข้อมูลนำมาจากรายงานการขุดค้นทางด้านโบราณคดีในเขตจังหวัด เชียงใหม่ เป็นหลัก และ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และอาจนำข้อมูลจากการขุดค้นที่จังหวัดอื่น ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบ เช่น พะเยา ลำปาง ลำพูน เพื่อนำมาเปรียบเทียบในเชิงปริมาณและคุณภาพ ระหว่างเมืองศูนย์กลางหลักและเมืองศูนย์กลางรอง

1.3.2 ขอบเขตเนื้อหา ข้อมูลเอกสารจะใช้ข้อมูลหลักจากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดี ในช่วงเวลา พ.ศ.2550-2564 หากมีการขุดค้นในแหล่งโบราณคดีแห่งใดแห่งหนึ่งอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาเกิน 10 ปี ก็จะนำมาศึกษาด้วย

1.3.3 ขอบเขตเวลา ระยะเวลาที่ใช้ศึกษาคือสมัยล้านนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 22

1.4 ทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวคิดของโครงการ

เป็นการศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารทางประวัติศาสตร์และหลักฐานโบราณคดี โดยหลักฐานทางเอกสารประวัติศาสตร์ บ่งชี้ว่าอาณาจักรล้านนา มีความสัมพันธ์กับจีนในสมัยราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง ราชวงศ์ชิง และสมัยสาธารณรัฐ ตามลำดับ ผ่านการทูต การค้าและการสงคราม จึงทำให้ค้นพบเครื่องถ้วยจีน ในเขตอาณาจักรล้านนา อันเป็นผลมาจากการค้าขายทางทะเล ผ่านอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา โดยเฉพาะในช่วงสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง อันตรงกับสมัยที่อาณาจักรล้านนารุ่งเรืองภายใต้ราชวงศ์มังราย

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย และการเก็บข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับจีนจากหลักฐานเครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือของประเทศไทยร่วมกับหลักฐานเอกสาร หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาประมวลเพื่อวิเคราะห์และเรียบเรียงเขียนรายงานโดยใช้การวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.5.1 การเก็บข้อมูล ได้แก่ การเก็บข้อมูลด้านเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลด้านเอกสาร รวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี เอกสารงานวิจัย ตลอดจน บทความและหนังสือ เพื่อนำมาประมวลสรุปเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำวิจัย

การเก็บข้อมูลด้านภาคสนาม สืบค้นและลงพื้นที่เก็บข้อมูล จากแหล่งโบราณคดี พิพิธภัณฑ์ สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ และสถานที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ (Analytical Research) และ ใช้วิธีการวิจัยแบบพรรณนา (Descriptive research)

1) การศึกษารูปแบบและการกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนที่พบในแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือ วิเคราะห์การกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนโดยใช้แผนที่ระบุตำแหน่งของแหล่งเตาที่พบในประเทศไทย และแผนที่แสดงการพบเครื่องถ้วยจีนในแหล่งขุดค้นทางโบราณคดีในภาคเหนือ ส่วนการวิเคราะห์รูปแบบและลวดลาย ใช้ข้อมูลจากการศึกษาที่ผ่านมาเปรียบเทียบกับข้อมูลใหม่ที่ได้จากการขุดค้นในภาคเหนือในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา โดยใช้เครื่องมือคือการแสดงด้วยตารางหรือกราฟแสดงสถิติเพื่อช่วยในการจัดจำแนกเชิงปริมาณ และรูปแบบของเครื่องถ้วย ในส่วนของลวดลายเป็นการศึกษาเปรียบเทียบลวดลายกับผลงานศึกษาเครื่องถ้วยจีนในอดีต

2) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับจีน เป็นวิธีการวิเคราะห์จากเอกสารทั้งจากของล้านนาและเอกสารของจีนที่แปลหรือมีผู้ศึกษาไว้แล้ว เพื่อแสดงความสัมพันธ์เช่น ความสัมพันธ์ทางการค้า การเมือง เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับราชวงศ์ของจีนว่ามีความเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างกันอย่างไรในแต่ละรัชกาล โดยนำมาประมวลร่วมกับเครื่องถ้วยจีนที่พบจากการขุดค้นในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา

1.6 ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา

1.6.1 ได้ทราบถึงรูปแบบและการกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนที่พบในแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือของไทย

1.6.2 ได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับจีน จากเครื่องถ้วยจีนที่ขุดพบจากแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือของไทย อันเป็นการตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์

1.6.3 งานวิจัยฉบับนี้ สามารถนำไปพัฒนาเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาเครื่องถ้วยจีนที่พบในประเทศไทย สำหรับนักวิจัยที่ต้องการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ เช่น ภาคกลาง ภาคใต้ เป็นต้น

1.7 ข้อจำกัดในการศึกษา

ในบางเมืองโบราณมีการขุดค้นทางโบราณคดีหรือขุดศึกษาโบราณสถานไม่มากนัก หรือค้นพบเครื่องถ้วยจีนในสภาพสมบูรณ์เต็มใบไม่มากนัก และบางชิ้นไม่สามารถกำหนดแหล่งเตาได้ชัดเจน หรือไม่ทราบตำแหน่งที่พบชัดเจน เพื่อพิจารณาหน้าที่ใช้สอยในอดีต

1.8 ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

หากมีการศึกษาเปรียบเทียบประเภทของเครื่องถ้วยจีนที่พบในล้านนากับสุโขทัยหรืออยุธยาจะเป็นงานศึกษาที่น่าสนใจและพบข้อมูลใหม่

บทที่ 2

การศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับเครื่องถ้วยจีนที่พบในภาคเหนือ

เครื่องถ้วยจีนถือว่าเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ ในการนำมากำหนดอายุร่วมกับเครื่องถ้วยล้านนา รวมถึงการกำหนดอายุสมัยพัฒนาการทางวัฒนธรรมของการขุดค้นทางโบราณคดีในครั้งนั้น ๆ ทั้งยังเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ กับราชวงศ์ของจีน และอิทธิพลของเครื่องถ้วยที่มีต่อพัฒนาการทางด้าน ประวัติศาสตร์ศิลปะและศิลปกรรมอีกด้วย ในบทนี้จะเป็นการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษาโดยการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในช่วงเวลาที่ผ่านมา ในช่วง พ.ศ.2550- ถึงปัจจุบัน โดยแบ่งเอกสารตามพื้นที่ที่พบเครื่องถ้วยจีนออกเป็น 4 กลุ่ม หลังจากนั้น จะเป็นการนำเสนอหามาวิเคราะห์ โดยสามารถแบ่งผลการวิเคราะห์ได้ทั้งหมด 4 ประเด็นดังนี้

- 1) ภูมิศาสตร์ของล้านนาโดยสังเขป
- 2) สรุปพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา
- 3) ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับจีนจากหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์
 - 3.1) ข้อมูลจากเอกสารจีน
 - 3.2) ข้อมูลจากเอกสารล้านนา
 - 3.3) รูปแบบของความสัมพันธ์ (การทูต การค้า การสงคราม)
- 4) การศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับเครื่องถ้วยจีนที่พบในภาคเหนือของไทย
 - 4.1) รูปแบบและลวดลายของเครื่องถ้วยจีน
 - 4.2) การกำหนดอายุสมัย
 - 4.3) การเข้ามาของเครื่องถ้วยจีน
 - 4.4) อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อเครื่องถ้วยและศิลปกรรมล้านนา

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ภูมิศาสตร์ของล้านนาโดยสังเขป

ดินแดนของอาณาจักรล้านนาคือบริเวณที่เป็นภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน คือประมาณละติจูด 17 องศา 10 ลิปดาเหนือ ถึงละติจูด 20 องศา 25 ลิปดาเหนือ และลองติจูด 92 องศา 20 ลิปดา ตะวันออก ถึง 101 องศา 20 ลิปดา ตะวันออก

อาณาเขตของล้านนามีได้คงที่แน่นอน มีการแผ่ขยายดินแดนและอิทธิพลไปยังดินแดนรอบ ๆ อาณาเขตเป็นระยะ ๆ ตามความเข้มแข็งและพระราชอำนาจของกษัตริย์องค์นั้น ๆ แต่โดยทั่วไปบางช่วงเวลา อาณาจักรนี้ก็สามารถแผ่อำนาจการปกครองออกไปไกลถึงเชียงตุง เมืองเจี้ยว เมืองนาย เมืองสีป่อ สิบสองพันนาทางทิศเหนือ แต่เป็นการเข้าไปมีอำนาจปกครองระยะสั้น ๆ ไม่ถาวร ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ มีข้อความ

ว่า “ในสัตตปัญญาส้านนา 57 หัวเมือง” ในตำนานไม่ได้ระบุว่าเป็นเมืองใดบ้าง สันนิษฐานว่า จำนวน 57 เมืองน่าจะรวมถึงเมืองขนาดเล็กด้วย เช่น เมืองฝาง เมืองเชียงทอง เมืองพร้าว เมืองลี เป็นต้น

พื้นที่ส่วนใหญ่ของล้านนาเป็นที่สูงมีภูเขามากกว่าที่ราบ ภูมิประเทศโดยทั่วไปประกอบด้วยทิวเขาสูงสลับกับที่ราบลุ่มแม่น้ำกั้นหุบเขาทอดตัวเป็นแนวยาวขนานกันจากเหนือลงสู่ใต้ ทิวเขาสูงต่าง ๆ เป็นปราการธรรมชาติกั้นแบ่งพื้นที่ออกเป็นหุบเขาและแอ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำใหญ่น้อยต่าง ๆ มากมาย เช่น หุบเขาแม่ฮ่องสอน แอ่งเชียงใหม่ ลำพูน แอ่งแม่วัง แอ่งเวียงป่าเป้า แอ่งพะเยา แอ่งแม่น้ำน่านตอนบน แอ่งเชียงราย แอ่งเชียงแสน เป็นต้น เทือกเขาสูงยังเป็นที่เกิดของแม่น้ำสำคัญหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำยม แม่น้ำปาย แม่น้ำฝาง แม่น้ำแจ่ม เป็นต้น

ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของล้านนามีทิวเขาแดนลาวปัจจุบันเป็นแนวกันพรมแดนระหว่างประเทศเมียนมาร์กับประเทศไทย ส่วนทางด้านตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ มีทิวเขาถนนธงชัยทอดยาวลงไปทางใต้แบ่งเขตจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน ทิวเขาสำคัญทางด้านนี้ประกอบด้วย ทิวเขาสุเทพ-อินทนนท์ ซึ่งเป็นทิวเขาหินแกรนิต มีอายุอยู่ในยุคคาร์บอนิเฟอรัส (Carboniferous) ที่แทรกตัวขึ้นมาเป็นทิวสูง

ระหว่างทิวเขาถนนธงชัยตะวันตก-กลาง-ตะวันออกต่อทิวเขาแดนลาว ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่ มีที่ราบในหุบเขาแคบ ๆ ของลุ่มน้ำยมและแม่น้ำปาย ที่ไหลไปลงแม่น้ำสาละวินทางตะวันตก

ตอนกลางของล้านนาประกอบด้วยกลุ่มทิวเขาฝิปันน้ำ กั้นแบ่งเขตจังหวัดเชียงใหม่กับเชียงราย เชียงใหม่กับลำพูนและลำปาง ทิวเขานี้มีหินแกรนิตยุคไทรแอสสิก (Triassic) แทรกตัวขึ้นมา ประกอบด้วยทิวเขาขุนตาล และมีทิวเขาฝิปันน้ำอีกส่วนกั้นเขตจังหวัดลำปางกับแพร่ ในบริเวณนี้มีแม่น้ำวังและแม่น้ำยมเป็นแม่น้ำสายสำคัญ

ด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีทิวเขาหลวงพระบางกั้นพรมแดนไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเนินเขาและทิวเขาสลับซับซ้อน สลับกับที่ราบในหุบเขาแคบ ๆ ทิวเขานี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำน่าน

ทางตอนบนของล้านนาในเขตจังหวัดเชียงรายและพะเยา มีที่ราบกว้างใหญ่ แม่น้ำส่วนใหญ่ เช่น แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำลาว ไหลย้อนขึ้นไปทางเหนือลงสู่แม่น้ำโขง บางบริเวณมีการทรุดตัวของแผ่นดินและการกัดเซาะจนเกิดเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่ เช่น หนองหล่ม ในเขตอำเภอแม่จันและเชียงแสนและกว๊านพะเยา เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2531, น. 14-16)

2) สรุปพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนา ในอดีต เป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในภาคเหนือของประเทศไทย ผู้ที่สร้างอาณาจักรอันยิ่งใหญ่แห่งนี้คือ พญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย พญามังรายนั้นเดิมครองแคว้นโยนกในบริเวณลุ่มน้ำกก ต่อมาได้สร้างเมืองเชียงรายและรวบรวมแคว้นเล็กแคว้นน้อย ในบริเวณลุ่มน้ำกก รวมถึงบริเวณลุ่มน้ำปิง ไม่ว่าจะเป็นเมืองหริภุญไชย ลุ่มน้ำวัง เมืองเขลางค์นคร และสร้างเวียงกุมกาม จนกระทั่งสร้างเมืองเชียงใหม่ ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา

ก่อนที่พระยามังรายจะสถาปนาเชียงใหม่ ได้เข้ายึดครองเมืองโบราณหริภุญไชย บริเวณลุ่มแม่น้ำกวง ต่อมาเมื่อพระยามังรายสถาปนาเชียงใหม่เป็นราชธานี แขนเมืองเชียงรายได้ในบริเวณลุ่มน้ำกอนั้น อำนาจของพระยามังรายแผ่กระจายมายังลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำกวง ทั้งพระยามังรายเองยังได้แผ่ขยายอำนาจไปยังบ้านเล็ก เมืองน้อยอื่น ๆ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมืองหงสาวดี โดยได้ใช้ระบบเครือญาติโดยรับนางปายโค พระธิดาเมืองหงสาวดี เป็นมเหสีและยังได้ขยายพระราชอำนาจไปยังเมืองต่าง ๆ

อาณาจักรล้านนาในสมัยราชวงศ์มังรายมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็งภายใต้การนำของกษัตริย์แต่ละพระองค์ มีความเจริญไปทุกด้านทั้งการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาก่อให้เกิดการสร้างลักษณะทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่สวยงามและเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด จนกระทั่งอาณาจักรล้านนาล่มสลายและอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ากว่า 200 ปี

3) ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับจีนจากหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์

3.1) ข้อมูลจากเอกสารจีน เป็นการนำเอกสารที่ได้มีผู้แปลจากภาษาจีนมาแล้ว เช่น หยวนสื่อ หมิงสื่อ มาใช้ในการตรวจทานและตรวจสอบเนื้อหา เช่น รายละเอียดของเหตุการณ์ พุทธศักราช เป็นต้น โดยเอกสารในกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่เป็นการเทียบเคียงสถานที่หรือผู้คนปรากฏในเอกสารทางล้านนา ผู้วิจัยนำมาศึกษาร่วมกันเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ในแต่ละด้าน เช่น ทางด้านการเมือง หรือทางด้านภูมิศาสตร์ เป็นต้น

ชื่อสถานที่ในเอกสารจีนโบราณที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทย (Wang Wei-Min, 2535) เป็นหนังสือที่รวบรวมรายชื่อสถานที่ 265 แห่งที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทย ปรากฏในเอกสารจีนโบราณชนิดต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น (ก่อนปี พ.ศ. 749) จนถึงสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น (ปี พ.ศ. 2187) โดยในเล่มนี้ มีการกล่าวถึงปาไป ปาไปต้าเตียน ปาไปสีฟู เจิ้งไม (เชียงใหม่) เจิ้งเซียน (เชียงแสน) เป็นต้น โดยคำว่าปาไป ในหนังสือได้อธิบายว่า บางทีเรียกว่า ปาไปต้าเตียน ปาไปเตียน และเชียงใหม่ ในบรรพที่ 35 ของหนังสือหยวนสื่อ แต่งโดยซ่งเหลียน ซึ่งเป็นคนในสมัยราชวงศ์หมิง ได้บันทึกไว้ว่า “ในเดือนพฤษภาคมของปี พ.ศ. 1874 ราชวงศ์หยวนของจีนได้จัดตั้งผู้บัญชาการประจำอำเภอที่เขตปาไป” โดยปาไปนี้อยู่ในเขตระหว่างจังหวัดเชียงใหม่ ถึงเชียงราย เชียงแสน (น.2)

หลักฐานล้านนาในเอกสารโบราณจีน (กนกพร นุ่มทอง, 2564) เป็นหนังสือที่ผู้แปลได้แปลหลักฐานล้านนาจากเอกสารโบราณของจีนทั้งสิ้น 4 รายการ คือ พงสาวดารหมาน พงสาวดารราชวงศ์หยวน พงสาวดารราชวงศ์หยวนฉบับใหม่และเจาปู้งลู่เป็นภาษาไทย โดยได้เทียบกับต้นฉบับ ตลอดจนค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องและจัดทำคำอธิบายไว้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นข้อมูลแก่วิชาการไทยในการวิจัยเกี่ยวกับล้านนาจากเอกสารโบราณของจีน ในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงพงสาวดารหมาน ตั้งแต่สมัยแคว้นหนี่วห้วงก้อ (แคว้นกษัตริย์หญิง) ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่สันนิษฐานว่าหมายถึงอาณาจักรหริภุญไชยในสมัยพระนางจามเทวี พงสาวดารหยวน เริ่มปรากฏคำว่าปาไปสีฟูกั๋ว (อาณาจักรสนมแปดร้อย) ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระยามังราย ทั้งยังปรากฏพระนามของกษัตริย์ล้านนาอีกหลายพระองค์ เช่น เจาหนานทง (เจ้าน้ำท่วม) เจาซานทิง เจาซานจิน เป็นต้น

หลักฐานล้านนาในเอกสารโบราณจีน: บันทึกเกี่ยวกับอาณาจักรสนมแปดร้อยในพงศาวดารหมาน พงศาวดารราชวงศ์หยวน พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับใหม่และเจาปู้จ่งลู่ โดย กนกพร นุ่มทอง (2563) ในบทความนี้อธิบายถึงอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีชื่อโบราณว่า “อาณาจักรสนมแปดร้อย” มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจีนมาตั้งแต่โบราณ ในเอกสารโบราณต่างๆ ของจีนมีบันทึกเกี่ยวกับอาณาจักรสนมแปดร้อยอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นหลักฐานที่มีความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ล้านนา-จีนเป็นอย่างมาก ผู้แปลได้แปลหลักฐานล้านนาจากเอกสารโบราณของจีนทั้งสิ้น 4 รายการ คือ พงศาวดารหมาน พงศาวดารราชวงศ์หยวน พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับใหม่และเจาปู้จ่งลู่เป็นภาษาไทย โดยได้เทียบกับต้นฉบับ ตลอดจนค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องและจัดทำคำอธิบายไว้โดยละเอียด

3.2) ข้อมูลจากเอกสารล้านนา เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานสิบห้าราชวงศ์ และพงศาวดารโยนก เป็นต้น

3.3) รูปแบบของความสัมพันธ์ (ด้านการทูต ด้านการค้า ด้านการสงคราม)

ในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับล้านนานั้น มีผู้ศึกษาไว้แล้วหลายประเด็น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและมีความน่าสนใจในประเด็นต่าง ๆ เช่น

ปาไปสีฟู ปาไปต้าเตียน (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539) ในหนังสือเล่มนี้ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับดินแดนตอนบนของทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้เริ่มขึ้นหลังจากราชวงศ์มองโกล สามารถพิชิตต้าหยี่ได้แล้วในปี พ.ศ.1796 ในเอกสารอื่น ๆ เริ่มกล่าวถึงเชียงใหม่ เช่น Ney Elias ได้รวบรวมเรื่องราวของชนชาติไทในรัฐฉานของพม่าในต้นทศวรรษ 1870 และเป็นบุคคลแรกที่พูดถึง ปาไปสีฟู และว่าหมายถึงเชียงใหม่ ต่อมาเป็นผู้นำเอกสารจีนที่บันทึกถึง เชียงใหม่ โดยใช้คำว่าปาไป ปรากฏในบทความของ M.Pierre Lefeure-Pantails ซึ่งเป็นอัครราชทูตฝรั่งเศส ประจำกรุงเทพฯ ในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 -ต้นรัชกาลที่ 6 ผู้เขียนเขียนบทความเกี่ยวอาณาจักรล้านนา โดยใช้คำว่า ปาไป ในบทต่อ ๆ มา เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปาไปสีฟูกับมองโกล สมัยราชวงศ์หมิง ตามลำดับและให้ความสำคัญกับวิกฤติการณ์การเมืองระหว่างรัฐในลาวซึ่งมีผลกระทบต่ออาณาจักรล้านนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และสุดท้ายกล่าวถึงการที่สัมพันธ์ภาพระหว่างจีนและอาณาจักรล้านนาต้องสิ้นสุดลง เนื่องจากไม่ปรากฏการบันทึกกล่าวถึงอาณาจักรล้านนาอีกเลยหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรล้านนา

ล้านนาสวามิภักดิ์ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการจีนกับล้านนา (โจวปีเฟิง, 2565) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับล้านนาในกลางพุทธศตวรรษที่ 18 – กลางพุทธศตวรรษที่ 16 ผู้เขียนได้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนา ซึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ (1) ก่อนการสร้างความสัมพันธ์แบบระบบบรรณาการ (2) พัฒนาการของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนา และ (3) จุดสิ้นสุดของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับล้านนา และศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับล้านนาภายใต้การปกครองล้านนาของจีนและกลไกของระบบบรรณาการของจีนต่อล้านนา ผล

ของการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาใน 3 ช่วงนั้นมีลักษณะที่เป็นพลวัต ซึ่งมีความปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของทั้งสองอาณาจักรในแต่ละสมัย ดังพบช่วงที่ 1 (พ.ศ. 1803 – 1855) ล้านนาต่อสู้กับจีน จีนใช้กำลังทหารปราบล้านนาแต่ไม่สำเร็จ ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 1855 - 2030) จีนและล้านนาสถาปนาความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ ช่วงนี้ความสัมพันธ์ค่อนข้างดีและพัฒนาถึงจุดสูงสุด แม้กระนั้นก็ไม่สม่ำเสมอ ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2030 - 2101) ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาสิ้นสุดลงหลังจากล้านนาไม่มีฐานะเป็นรัฐอิสระ โดยตกอยู่ในอำนาจของพม่า และความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายจีนมีอำนาจเหนือกว่าฝ่ายล้านนา และในฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์ ซึ่งจีนเข้าไปจัดระบบการปกครองท้องถิ่นในล้านนาและมีข้อกำหนดเฉพาะในระบบบรรณาการ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองฝ่ายต่างรักษาประโยชน์ของตนเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับจีน

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับจีนนั้น ความสัมพันธ์ในแต่ละราชวงศ์ ก็มองอาณาจักรล้านนา แตกต่างกันไปหรือมีความสัมพันธ์แตกต่างกันไปในแต่ละรัชกาล

จากการศึกษาของวินัย พงศ์ศรีเพียร (2539) และ กนกพร นุ่มทอง (2564) เป็นการศึกษาเชียงใหม่หรืออาณาจักรล้านนา จากเอกสารโบราณจีนได้พบข้อที่น่าสนใจมากมาย ที่ทำให้เราทราบว่า แท้จริงแล้ว ราชสำนักจีนยกย่องและมีความสัมพันธ์ที่ดีนั้น เป็นเพียงแผนการณ์หนึ่งของทางราชสำนักเท่านั้น ปรากฏในพงศาวดารราชวงศ์หยวน บรรพ 168 (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 52-53) กล่าวว่า

“ใช้ความสงบนิ่งของฝ่ายเรา ต่อด้านความเห่อเหิมของฝ่ายเขา ให้บุญ ให้คุณ เพื่อซื้อใจ สะสมบารมี เพื่อควบคุม เวลานานเข้าย่อมจักทำให้ยอมสงบ เช่นนี้จึงเรียกว่า กองทัพแห่งราชัน

เป็นแผนการณ์ใช้อุบายให้พวกเขาบาดหมางผิดใจกัน รอวันหนึ่งมีช่องทาง เราจึงถึงคราขยับเคลื่อนไหว ค่อยสั่งการให้กองทัพต่าง ๆ แบ่งกำลังหลายสายรุกไล่

ผู้ใดสวมมิกัดดีพึงใช้เมตตาแผ่พระคุณ ผู้ต่อต้านพึงใช้กำลังแผ่พระเดช ใช้พระเดชพระคุณคู่กัน การจึงจักสำเร็จ”

วินัย พงศ์ศรีเพียร (2539, น. 7) ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับดินแดนตอนบนของภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น โดยเฉพาะรอยต่อระหว่างไทย ลาว พม่า ได้เริ่มขึ้นหลังจากราชวงศ์มองโกล สามารถพิชิตได้หมดแล้วในปี พ.ศ. 1796 และตีอาณาจักรพุกามแตกในปี พ.ศ.1830 ตั้งแต่นั้นมา ปาไปสีฟู หรือ เมือง 800 ชายา หรือ อาณาจักรสนมแปดร้อย ก็เริ่มเป็นที่กล่าวถึงในเอกสารประวัติศาสตร์ฉบับหอหลวง “หยวนสี่อ” ของราชวงศ์หยวน และในเอกสารลำดับต่อ ๆ มา

และเราอาจต้องพิจารณาว่า ปาไปสีฟู ที่ปรากฏในเอกสารราชวงศ์หยวนนั้น เป็นช่วงเวลาก่อนที่พระยามังรายจะสถาปนาเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี ในปี พ.ศ.1839 ดังนั้นเราคงต้องถือว่า เรื่องราวของปาไปสีฟู คือเรื่องราวของอาณาจักรไทยวน ที่มีนามว่า โยนรัฐ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 14) โดยในช่วงเวลานี้

ปาไปต้าเตียนเขวียนเว่ยสื่อซือ (สำนักงานปกครองฝ่ายทหาร) เรียกเชิงใหม่ว่า “จิ้งโม” โดยบันทึกเขียนว่ามีเรื่องเล่าขานมานานว่าองค์ประมุขของประเทศนี้มีชายาแปดร้อยนางและแต่ละนางปกครอง หนึ่งใจ (ใจ) อาจหมายถึง พันนา เหตุนี้จึงเรียกว่า ประเทศปาไปสืฟู (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 28)

หลังจากราชวงศ์หยวนหมดอำนาจ ในราว พ.ศ.1911 ทางสำนักราชวงศ์หมิงได้ติดต่อกับเชิงใหม่อีกครั้ง แต่เปลี่ยนชื่อจาก “ปาไปสืฟู” เป็น “ปาไปต้าเตียน” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 7)

หากเราจะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาและราชสำนักจีน ว่ามีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดนั้น อาจขึ้นอยู่กับรัชสมัยของกษัตริย์องค์นั้น ๆ ในช่วงเวลานั้น ๆ เป็นปัจจัยหลัก ปัจจัยรองคงเป็นความเข้มแข็งทางการเมืองและการทหาร ที่ทำให้ความสัมพันธ์แปรไปตามปัจจัยแวดล้อม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ การพบเครื่องถ้วยจีนจำนวนมากจากการขุดค้นทางโบราณคดีในภาคเหนือของไต้หวัน ข้อเสนอพื้นฐานของนักวิชาการค่อนข้างตรงกันในแง่ที่ว่า เส้นทาง การเข้ามาของเครื่องถ้วยจีนนั้น อาจมาจากปัจจัยในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงขอแบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านการทูตในระบบรัฐบรรณาการ ด้านการค้า ซึ่งทั้งสองด้านสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และด้านสุดท้ายคือ ด้านสงคราม

ด้านการทูต (ระบบรัฐบรรณาการ)

ในปี พ.ศ. 2546 ได้มีการขุดแต่งโบราณสถานวัดหนานช้าง ที่เวียงกุมกาม พบกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่อยู่ใต้ดินลึกกว่า 2 เมตร และได้ขุดพบโบราณวัตถุจำนวนมาก โดยเครื่องถ้วยจีนและเครื่องถ้วยสำริดถูกฝังไว้ในไหเนื้อแกร่ง ถูกฝังอยู่ใต้ชั้นดินทับถมที่เกิดจากการพังทลายของโบราณสถาน และอยู่ใต้ชั้นตะกอนทรายน้ำพา ฦภูฏัทธ จันทวิช ได้ให้ความเห็นว่า จานใบดังกล่าวผลิตขึ้นในเตาหลวง ใช้เป็นเครื่องต้นสำหรับจักรพรรดิและมเหสี หรือเป็นสิ่งที่พระราชทานแก่พระมหากษัตริย์ของดินแดนที่มีความสัมพันธ์ทางการทูต ไม่ใช่ภาชนะของบุคคลทั่วไป จากข้อสันนิษฐานนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาและราชสำนักจีน และจากการที่ไหฝังอยู่ใต้ดินต่ำกว่าระดับฐานราก มีชั้นดินปรักหักพังของโบราณสถานและชั้นตะกอนทรายอยู่ด้านบน แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นการฝังเพื่อชุกช่อน เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าว สันนิษฐานได้ว่าการฝังช่อนที่วัดหนานช้าง น่าจะมีสาเหตุมาจากความวุ่นวายของบ้านเมือง โดยน่าจะถูกฝังในช่วงการเกิดจลาจล หลังแผ่นดินพระนางวิสุททิเทวี ในปี พ.ศ. 2120 และก่อน พ.ศ. 2200 ซึ่งเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ขึ้น

จากการค้นพบโบราณวัตถุจำนวนมากที่เวียงกุมกามนี้ ทำให้เราได้เห็นถึงความสัมพันธ์บางประการระหว่างราชสำนักจีนกับผู้ที่มีอำนาจของล้านนาในสมัยนั้น จึงทำให้เราได้พบเครื่องถ้วยจีนที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของผู้รับที่ไม่ใช่บุคคลธรรมดา และน่าจะได้มาจากการพระราชทานให้ ไม่ใช่การค้าขายระหว่างกัน

สอดคล้องกับที่ โจวปี้ เฟิง (2563) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนา สมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13-16 โจวปี้ เฟิง ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์หยวนกับล้านนา ในสมัยพระยามีงรายนั้น เป็นความต้องการของทั้งสองฝ่ายที่ต้องการรักษาชายแดนของตนเองให้มั่น และเมื่อราชวงศ์หยวน ในสมัยกุบไลข่าน ได้ยึดพุกาม จึงต้องการปกป้องความมั่นคงในพื้นที่ชายแดน จึงมีนโยบายขยายอำนาจสู่พื้นที่ตอนบนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงล้านนา อันหนานและลาว

เมื่อขอบเขตของอำนาจมาใกล้กัน พระยามังรายจึงขยายอำนาจจากเชียงราย ลงไปเมืองฝางยึดเมืองหริภุญไชย แล้วจึงสถาปนาเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 1839 หลังจากกบฏไคซันสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.1837

และเมื่อเปลี่ยนรัชกาลเตมูร์ข่านขึ้นปกครองแม้จะทรงหยุดทำสงครามแต่หันไปสร้างสันติภาพโดยรอบกับเมืองต่าง ๆ ในปี พ.ศ.1844 กองทัพราชวงศ์หยวนก็เตรียมตัวยกไปตีปาไปสืฟูหรือล้านนาอยู่ดี และถึงแม้จะทุ่มเทกองกำลังทหารเพื่อบังคับล้านนาให้ยอมรับในอำนาจสุดท้ายก็ไม่สำเร็จ

สาเหตุสำคัญที่ราชวงศ์หยวนต้องการล้านนาเพราะราชวงศ์หยวนต้องการป้องกันชายแดนใต้ให้สงบ และตรึงอำนาจของพม่าและลาว และที่ไม่สำเร็จก็เพราะล้านนาอยู่ห่างไกลมากและมีภูมิศาสตร์เป็นภูเขา การทำสงครามกับล้านนา ต้องพึ่งยูนนานแต่ยูนนานก็ไม่สงบ จนปี พ.ศ. 1851 ปาไปสืฟู เซอหลี่ใหญ่และเซอหลี่น้อยเป็นกบฏ และปี พ.ศ.1854 ทั้งสามบุกชายแดนของราชวงศ์หยวนอีกครั้ง จึงทำให้แนวร่วมทั้งสามเมืองทำสงครามกับราชสำนักหยวน

แต่เหตุการณ์เริ่มเปลี่ยนแปลงอีก เมื่อราชวงศ์หยวนเปลี่ยนรัชกาล และปาไปสืฟูส่งบรรณาการครั้งแรกแก่ราชสำนักจีน ในปี พ.ศ.1855 และแม้สถานการณ์จะราบรื่น ยูนนานก็ขอกองทัพไปตีปาไปสืฟู การส่งบรรณาการของปาไปสืฟูอาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนรัชกาลของปาไปสืฟู เมื่อพระยามังรายสวรรคต ในราวปี พ.ศ. 1854-1856 และเชียงใหม่กำลังมีปัญหาเกี่ยวกับพะเยาและสุโขทัย ล้านนาจึงต้องการกำลังสนับสนุนจากราชสำนักจีน สุดท้ายความสัมพันธ์เริ่มคลี่คลาย หยุดทำสงครามกันเพราะไม่เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (36-41)

ส่วนในอีกช่วงที่มีความสัมพันธ์แบบระบบรัฐบรรณาการ ล้านนาถวายบรรณาการต่อเนื่องมาจนสมัยราชวงศ์หมิง ราชวงศ์หมิงจัดการบริหารล้านนาในระบบบรรณาการอย่างสมบูรณ์แบบ โดยจีนเป็นผู้นำละมีอำนาจเหนือกว่าเสมอ จีนจึงเอาล้านนาไว้ในปกครองของยูนนานโดยตรง ล้านนาไม่เพียงเป็นรัฐที่ต้องส่งบรรณาการ แต่ยังมีหน้าที่ปกป้องความสงบในชายแดนให้จีนอีกด้วย

ในสมัยพระยาไชยสงคราม (พ.ศ.1854-1868) มีความวุ่นวายตั้งแต่ต้นรัชกาล ในเอกสารโบราณจีนบางฉบับ กล่าวถึงพระนามของพระองค์ว่า “หุนซีลั่น” บ้าง หรือ “หุนซีหลาน” บ้าง อันหมายถึงพระยาไชยสงคราม มีการบันทึกไว้ในพงศาวดารราชวงศ์หยวน บรรพ 24 และ บรรพ 25 ว่าพระองค์ได้ถวายบรรณาการให้แก่ราชสำนักราชวงศ์หยวนถึง 2 ครั้ง ครั้งแรก ในรัชศกหวงชิง วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.1855 และ รัชศกเหยียนโยว จักรพรรดิหยวนเหรินจง วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.1858 (น่าจะตรงกับรัชสมัยของพระยาไชยสงคราม) โดยถวายบรรณาการเป็นช้างที่ฝึกแล้วและของพื้นเมือง (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 26-27)

ใน “เจ้าปู่จ่งลง” ซึ่งเขียนในรัชศกไท่ตั้ง จักรพรรดิหยวนไท่ตั้งตี้ บันทึกไว้ว่า ปีที่ 4 แห่งรัชศกจื้อต้า พ.ศ.1854 ปาไปสืฟูกัวเป็นกบฏ ราชสำนักหยวนปราบไม่สำเร็จ สุดท้ายของเหตุการณ์ วันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 1857 หุนซีหลาน (หุนซีลั่น) เขียนฎีกาเป็นหนังสือภาษาฮั่น ถวายบรรณาการเป็นช้าง 1 เชือก (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 67-71)

ท้าวน้ำท่วม (พ.ศ.1865? (1866?) -1871 (1872) ช่วงรัชกาลของท้าวน้ำท่วม ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ ดูใน (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 61-62) ในเอกสารโบราณของจีน กล่าวถึง “เจาหนานทง” ทางสำนักสมัยราชวงศ์หยวนให้การยกย่องมากกว่า มีความสัมพันธ์กับราชสำนักจีนดีมาก พระนาม “เจาหนานทง” ถูกบันทึก

ไว้หลายๆ ที่ เช่น ในพงศาวดารหยวน บรรพ 30 รัชศกไท่ตั้ง จักรพรรดิหยวนไท่ตั้งตั้ง วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 1869 “เจาหนานทง” แห่งปาไปสี่ฟู่หมาน ส่ง “เจาซานทิง” ผู้เป็นบุตรนำของพื้นเมืองมาถวายราชสำนัก ((กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 28) และยังมีการส่งบรรณาการอีกหลายครั้ง ในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.1869 และ วันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.1870 และในวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.1870 โปรดให้ตั้ง เจาหนานทง ข้าหลวงท้องถิ่น เป็น เชวียนเว่ยซือตู่หยวนไซ่ว (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 30-35)

พระยาผายู (พ.ศ.1888-1910) การขึ้นครองราชย์ตามตำนาน 15 ราชวงศ์ ราชสำนักจีนเรียก “หานปู้”? ในหยวนสือบันทึกว่า “หานปู้” ส่งทูตไปราชสำนักหยวน จักรพรรดิจินจิงรับรองฐานะเป็นกษัตริย์ของเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.1890 ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระยาผายู? (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 61) ซึ่งหยวนสือ บันทึกลงถึงเพียงปี พ.ศ. 1890

พระยาเกีอานา (พ.ศ.1898-1928) พระยาเกีอานาไม่ส่งบรรณาการให้ราชสำนักจีน แต่ราชสำนักราชวงศ์หยวนต้องการขึ้นพื้นตั้งสำนักปกครองเชวียนเว่ยซือ แห่งปาไปขึ้นมาใหม่ และตั้งให้ “หานปู้” สืบทอดจากพระบิดา แต่จากพระนามของกษัตริย์ ไม่ใกล้เคียงกับพระนามของกษัตริย์เชียงใหม่ในช่วงเวลานั้นเลย (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 60)

พระยาแสนเมืองมา (พ.ศ.1928-1944 (1945?) ในหมิงสือลู่กล่าวถึงคณะทูตสุดท้ายของ ดาวปานเหมียนได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิ ณ ราชสำนักจีน ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.1945 ดังนั้น จาวปานเหมียนน่าจะสิ้นพระชนม์ราวต้นปี พ.ศ.1945 (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 71)

ในสมัยนี้ เป็นช่วงรัชสมัยที่เชียงใหม่มีความสัมพันธ์กับราชสำนักจีนดีมาก ราชสำนักเรียกพระนามว่า “ดาวปานเหมียน” ในหมิงสือลู่ระบุว่าในสมัยจักรพรรดิไท่จู รัชศกหงหวู่ มีรายงาน ว่า ปาไปสี่ฟู่ เพิ่งส่งทูตไปถวายเรื่องราชบรรณาการที่ราชสำนักจีนเป็นครั้งแรก ในวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.1931 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 66)

ต่อมาในจดหมายเหตุจีนบันทึกว่า ในวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.1934 ดาวปานเหมียน ข้าหลวงปกครองพื้นเมืองปาไป สังกัดยูนนาน ได้ส่งทูตมาถวายช้าง สิ่งของพื้นเมือง ก่อนหน้านั้น มู่อิง ได้ให้หยางจ้ายแห่งยูนนานไปเกลี้ยกล่อมปาไป ให้มาสวามิภักดิ์ ปาไปจึงได้มาถวายบรรณาการ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 68)

ราชสำนักจีนตั้งสำนักปกครองทหารและพลเรือน ปาไปต้าเตี้ยนขึ้นในปี พ.ศ.1934 เริ่มเรียกว่าปาไปว่า “ปาไปต้าเตี้ยน”และตลอดรัชกาลนี้ได้ส่งทูตไปถวายบรรณาการแก่ราชสำนักจีนอีก 5 ครั้ง ในปี พ.ศ.1936 พ.ศ.1937 พ.ศ.1939 พ.ศ.1943 และสุดท้ายในปี พ.ศ.1945 (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 71)

ในสถานการณ์หนึ่งที่แสดงให้เห็นถึง ความช่วยเหลือจากราชสำนักจีนคือ ในช่วงเวลาที่เชียงใหม่และเมืองมาหลวง ทำสงครามกัน (รัฐไทเมา (มาว) อยู่หุบเขาแม่น้ำเมา เมืองหลวงคือ แส้หลวง กษัตริย์ของไทเมา ที่มีชื่อเสียงและพราหมณ์มากคือ ซือหลุนฝ่า หรือ เสือโหล่งฟ้า อาณาเขตทางใต้ของไป้อีคือเมืองเมา ติดกับปาไปสี่ฟู่) แต่จักรพรรดิไท่จู ช่วยเหลือปาไป เพราะเคยส่งบรรณาการมา และเหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ราชสำนักจีนช่วยเหลือเชียงใหม่น่าจะเป็นวิสัยของราชสำนักที่ใช้ประโยชน์จากการแตกแยกของบรรดารัฐเมืองขึ้น และให้คานอำนาจกันเอง ในทางกลับกัน ราชสำนักจีนจะไม่ยอมให้รัฐใดมีอำนาจเกินขอบเขตที่ขัดต่อประโยชน์

ของตนในทางการเมือง เชียงใหม่จึงผูกไมตรีกับราชสำนักจีน เพื่อป้องกันตนเองจากรัฐอื่น ๆ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 77)

“หมิงสื่อ่ บันทึกรวบรวม ปีที่ 24 พ.ศ.1934 ได้ยินมาว่าปาไป (แปดร้อย) กับไปอี่ (อีร้อยจำพวก) รบพุ่งกัน มีความแค้นต่อกันไม่มีวันสงบ เราเห็นว่า ปาไปเซวียนเว่ย (เขตปกครองปาไป) อยู่ใกล้กับหมิ่นลี่ ยังมาถวายนโยบายการตามธรรมเนียม เห็นชัดว่าน้ำใจสัตย์จริงถึงที่สุด บัดนี้รบพุ่งกับไปอี่ ควรที่จะจัดการให้เหมาะสมสามารถขึ้นปะปาไปให้ฝึกทหารรักษาให้มั่น รอรราชสำนักส่งทัพไปปราบ” (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 103)

ท้าวอี้กุ่มกาม เป็นพระเชษฐาของพระยาสามฝั่งแกน ครองเมืองเชียงรายได้ มีความสัมพันธ์กับราชสำนักจีนดีมาก ราชสำนักเรียกพระนามว่า “ดาวเจาหนี” ปรากฏหลักฐานใน “หมิงสื่อ่ลู่” ว่าในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.1947 ดาวเจาหนีแห่งปาไปต้าเตี้ยน ส่งทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ และมีการบันทึกว่าจักรพรรดิฉินทรงแต่งตั้งให้ “ดาวเจาหนี” เป็นเจ้าเมืองปาไปเจ้อไน่ (เชียงรายได้) ในขณะที่ ดาวเจาสั้น ไม่ส่งบรรณาการ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 97) และหลังปี พ.ศ.1948 ท้าวอี้กุ่มกาม ไม่ปรากฏในเอกสารจีนอีกเลย

พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.1984-2030) ราชสำนักเรียกพระนามว่า “ดาวเจาลู่ ดาวเจาเมิ่งลู่” คณะราชทูตของดาวเจาลู่นี้ ส่งบรรณาการไปยังเมืองหลวงและได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.1988 ปรากฏในหมิงสื่อ่ลู่ว่าในปีที่ 10 แห่งรัชศกเจิ้งถ่ง พ.ศ.1988 พระราชทานป้ายทองและขึ้นผู้ให้ปาไปต้าเตี้ยนเซวียนเว่ยชื่อ (เขตปกครองปาไปต้าเตี้ยน) อย่างละหนึ่งป้าย และ ขึ้น (ผู้เดิม) ที่เคยพระราชทานให้นั้น ถูกทหารโจรแคว้นเสียนหวัง (สยาม) เผาทำลาย (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 105-106)

ความสัมพันธ์กับราชสำนักจีนในรัชกาลนี้ ก็เป็นความสัมพันธ์อันดี เช่น ในปี พ.ศ.2023 พระองค์ส่งบรรณาการไปถวายราชสำนัก เมื่อปลายเดือนสงหาคม และคณะทูตชุดสุดท้ายที่ได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิฉิน คือในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2027 หลังจากนั้น ปี พ.ศ.2030 กษัตริย์ที่ส่งทูตไปยังราชสำนักจีนคือ “ดาวเย่าเจิ้งไล่” พระเจ้ายอดเชียงรายนั่นเอง (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 137-146)

พระยายอดเชียงรายได้ (พ.ศ.2030-2038) พระราชนัดดาของพระเจ้าติโลกราช ราชสำนักเรียกพระนามว่า “ดาวเย่าเจิ้งไล่” ได้ส่งคณะทูตเข้าเฝ้าจักรพรรดิที่ปักกิ่ง แจ้งเรื่องการสวรรคตของพระบิดา ของให้ราชสำนักจีนรับรองการเป็นรัชทายาทของพระองค์ ในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2032 พระยายอดเชียงรายได้ มีโอกาสส่งทูตไปยังราชสำนักจีนอีกครั้งในปี พ.ศ.2036 แต่พระองค์ถูกปลดจากขุนนาง เหตุผลที่ถูกปลดคือ พระองค์เอาใจคนฮ่อ (กรมการเมืองยูนนาน) (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 148-149)

พระยาแก้ว (พ.ศ.2038-2068) ราชสำนักเรียกพระนามพระองค์ว่า “ดาวหล่านนา” เป็นคำเรียกโดยรวมของกษัตริย์ล้านนา พระองค์ได้ส่งทูตไปเข้าเฝ้าพระจักรพรรดิเมื่อ วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 1040 และเชียงใหม่ก็หมดความสำคัญจากราชสำนักจีนในช่วงหลังรัชสมัยของพระยาเกษแก้ว

จากเอกสารโบราณของจีนนั้น ทำให้เราทราบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐโยน-เชียงรายได้-เชียงใหม่-อาณาจักรล้านนาตามลำดับนั้น มีความสัมพันธ์ในลักษณะใด ในฐานะรัฐบรรณาการ ในฐานะเมืองชายขอบ หรือในฐานะเมืองเล็กเมืองน้อย เมืองที่ให้ประโยชน์หรือขัดผลประโยชน์ ดังปรากฏในพงศาวดารหยวน บรรพ

168 ว่า ผู้ใดสวามิภักดิ์ ฟังใช้เมตตา แม่พระคุณ ผู้ต่อต้าน ฟังใช้กำลัง แม่พระเดช ใช้พระเดชพระคุณคู่กัน การจึงจักสำเร็จ (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 52-53)

สำหรับล้านนา การสร้างความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการกับจีน สามารถดึงอำนาจจากจีนมาช่วยแก้ไขปัญหามีการแย่งชิงอำนาจภายใน ได้พึ่งพาอำนาจของจีน ทั้งยังเพิ่มโอกาสไปค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ที่จีนอีกด้วย สอดคล้องกับที่ ญฺญฐภัทร จันทวิช ได้วิเคราะห์ไว้ว่าส่งเครื่องราชบรรณาการเข้าไปถวายพระจักรพรรดิแล้ว พระองค์ก็จะมีพระบรมราชานุญาตให้ดำเนินการค้าได้ ดังนั้นในความสัมพันธ์ในระบบรัฐบรรณาการนั้น มีผลต่อการทำการค้าระหว่างกันด้วย ทั้งยังสอดคล้องกับการพบเครื่องถ้วยจีนที่เวียงท่ากาน การขุดพบไหมีฝาลายคราม ที่วิเคราะห์กันว่าผลิตเพียง 9 ใบ ในสมัยราชวงศ์หยวน แสดงนัยสำคัญว่าผู้ปกครองหรือขุนนางหรือพ่อค้าของเวียงท่ากานในสมัยนั้น มีความเกี่ยวข้องกับราชสำนักของราชวงศ์หยวน อาจเป็นสิ่งตอบแทน บรรณาการ หรือกษัตริย์ล้านนามอบให้เจ้าเมืองท่ากานในอดีต หรือเป็นสินค้าหรือของที่พ่อค้าซื้อมาจากผู้ปกครอง แต่อย่างไรก็ตาม การพบไหสมัยราชวงศ์หยวน แสดงให้เห็นความสำคัญของเวียงท่ากานได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังพบไหสมัยราชวงศ์หยวนที่วัดพระธาตุหริภุญชัย รวมถึงสุโขทัยด้วย จึงทำให้เราเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นรัฐบรรณาการและเมืองคู่การค้าไปพร้อมๆ กัน

ด้านการค้า

จากการศึกษาของนักประวัติศาสตร์ และนักโบราณคดี กล่าวตรงกันในลักษณะที่ว่า อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนต่อการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม รวมถึงลวดลายบนเครื่องถ้วยล้านนานั้น อาจมาจากความสัมพันธ์ทางด้านการติดต่อค้าขายและการทูต ซึ่งติดต่อกันมานานแล้ว อย่างน้อยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย ในปี พ.ศ.1825 (มารุต อัมรานนท์, 2524, น.169) และหลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่เมืองโบราณหริภุญไชย เวียงท่ากาน โดยมารุต ได้วิเคราะห์ว่า ในสมัยราชวงศ์หมิง ได้มีการระบุเส้นทางเดินเรือติดต่อค้าขายผ่านทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากเมืองซัวเถา และกวางตุ้ง ไปยังญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย กัมพูชา เข้าสู่อ่าวไทยทางฝั่งตะวันออก และจากกลับเลียบอ่าวไปทางชายฝั่งตะวันตก อ้อมแหลมมลายูไปพม่า ตัดข้ามอ่าวเบงกอลไปอินเดีย

สำหรับเส้นทางเข้ามายังอ่าวไทยนั้น เป็นเส้นทางเดินเรือที่จีนใช้เดินเรือเข้าไปค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา โดยผ่านไปตามลำน้ำเจ้าพระยา ซึ่งเรือเดินสมุทรสามารถเข้าไปถึงปากน้ำโพได้ ต่อจากนั้น จะเป็นเส้นทางล่องทวนน้ำขึ้นไปตามลำน้ำปิง โดยการขนถ่ายสินค้าจากเรือใหญ่ สู่อุปกรณ์เล็ก ซึ่งจะใช้เดินทางตามลำน้ำปิงขึ้นไปยังเชียงใหม่ได้ เส้นทางนี้ถือว่าเป็นเส้นทางที่สำคัญที่จะเดินทางไปยังเชียงใหม่ได้ง่ายที่สุด โดยมีเมืองฮอดเป็นประตูสำคัญในการติดต่อกับเมืองใต้ จึงทำให้เมืองฮอดมีฐานะเป็นชุมชนที่มีความสำคัญแห่งหนึ่ง สอดคล้องกับการพบเครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์หมิงจำนวนหนึ่ง บรรจุในกรุเจดีย์ต่างๆ การพบหลักฐานเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า ลำน้ำปิงเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในการขนส่งสินค้าและเดินทางขึ้นไปยังเชียงใหม่ในอดีตได้ (น.170-172)

สอดคล้องกับการศึกษาของ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2552) เรื่อง เวียงท่ากาน พัฒนาการของเมืองโบราณจากหลักฐานโบราณคดีและศิลปกรรม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมและหลักฐานโบราณคดี โดยเนื้อหา

เน้นไปที่เครื่องถ้วยเงินกับข้อสันนิษฐานเรื่องเส้นทางการค้าขายในสมัยโบราณ และการวิเคราะห์ในเชิงศิลปะของโหลลายครามพบที่เวียงท่ากาน การพบโหลลายคราม สมัยราชวงศ์หยวน และชุดเครื่องถ้วยลายคราม สมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 21-22) ที่สมบูรณ์ร่วมกัน 11 ใบ นั้นแสดงให้เห็นว่า เครื่องถ้วยเงินเข้ามาแพร่หลายในช่วงเวลาดังกล่าว น่าจะเป็นของมีค่าและสวยงาม จึงนำมาใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ไม่นำใช้ในชีวิตประจำวัน และอาจเป็นความเชื่อของคนแถบนี้จึงมีการฝังเครื่องถ้วย ของมีค่าหรือเพื่ออุทิศถวาย เช่น การพบ ตลับ ผอบ ใส่ของมีค่าบรรจุกรุเจดีย์ หรืออาจนำมาฝังภายหลัง จากสงครามที่ต้องทิ้งบ้านเมืองและนำสมบัติมาฝังภายหลังจากสงครามที่ต้องทิ้งบ้านเมืองจึงนำสมบัติมาฝัง

นอกจากนี้ที่เวียงกุมกาม จากการขุดค้นที่วัดหนานช้าง พบไหบรรจุเครื่องถ้วยเงิน เป็นเครื่องถ้วยเงิน สมัยราชวงศ์หมิง จากการขุดแต่งฝังไว้ลึกกว่าชั้นฐานของโบราณสถาน ซึ่งอาจนำมาฝังภายหลัง และส่วนหนึ่งพบในลักษณะการเรียงซ้อนกันเป็นเถาและจมในชั้นทราย อาจเกิดขึ้นในช่วงน้ำท่วม บางชิ้นมีอักษรจีนบอกราชวงศ์ “ต้า หมิง หวัน ลี่” พระเจ้าหวันลี่ แห่งราชวงศ์หมิง ครองราชย์ พ.ศ.2116-2162 เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการผลิตโดยเตาหลวง ใช้เป็นเครื่องต้น (น.128) ของพระมหาจักรพรรดิ และพระมเหสี เพื่อพระราชทานแก่พระมหากษัตริย์ของดินแดนที่มีความสัมพันธ์ทางการทูต

การแพร่หลายของเครื่องถ้วยเงินที่แพร่เข้ามาอย่างล้นหลาม อาจรับผ่านภาคกลาง สัมพันธ์กับหลักฐานทางศิลปกรรม โดยเฉพาะลายพันธุ์พฤกษาที่มาจากจีน เวียงท่ากานจึงน่าจะเป็นเมืองสำคัญตามเส้นทางเดินสมัยโบราณ และอาจเป็นศูนย์กลางทางการค้า เพราะพบเครื่องถ้วยเงินเป็นจำนวนมาก รวมถึงบริเวณเวียงฮอดด้วยเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาของ ญัณฐภักดิ์ จันทวิช ได้กล่าวถึงการค้าระหว่างชาติตามความหมายของจีนในสมัยราชวงศ์หมิง หมายถึงให้ต่างชาติที่ต้องการค้ากับจีน ส่งเครื่องราชบรรณาการเข้าไปถวายพระจักรพรรดิแล้วพระองค์ก็จะมีพระบรมราชานุญาตให้ดำเนินการค้าได้ นอกจากนี้ คนจีนจะไม่นิยมอนุญาตให้ออกไปค้าขายนอกประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงมีการลักลอบการค้าขึ้น และได้กลายเป็นธุรกิจที่สำคัญนอกเหนือไปจากการค้าขายแบบส่งเครื่องราชบรรณาการ จากบันทึกของนายจอห์น ครอว์ฟอร์ด ซึ่งเป็นทูตการค้าของรัฐบาลอังกฤษในอินเดียที่เดินทางมาไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น กล่าวว่าเมื่อเรือสินค้าจำนวนมากเข้ามาค้าขาย เป็นเรือของพระเจ้าแผ่นดิน 2 ลำ เรือของขุนนางและข้าราชการ 20 ลำ นอกจากนั้นเป็นพ่อค้าเอกชน โดยสินค้าขาเข้าจากจีนที่สำคัญคือ เครื่องลายครามชนิดดี ถ้วย ชาม และผ้าแพร ผ้าไหม (2537, น.13-16)

และจากการศึกษาของ อาสา ทองธรรมชาติ (2557) ได้สันนิษฐานว่า เส้นทางที่สันนิษฐานว่ารับเครื่องถ้วยเงินรวมถึงเครื่องลายครามมาขายหรือเป็นเครื่องบรรณาการในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 แก่ผู้ปกครองในแคว้นแคว้นต่าง ๆ รวมถึงดินแดนไทยด้วยนั้นมีความเป็นไปได้มากที่ล้านนาจะได้รับเครื่องถ้วยลายครามประเภทนี้มาทางทะเล แม้ว่าเส้นทางบกจากจีนมาทางมณฑลยูนนานผ่านดินแดนไทลื้อไทใหญ่ แถบเมืองเชียงรุ่ง เชียงตุง หรือดินแดนพุกาม เข้าสู่อาณาจักรล้านนาได้ก็ตาม แต่ก็เส้นทางที่ทุรกันดารมาก ดังนั้นเส้นทางจากแหล่งผลิตเครื่องลายครามจากจีน หากมาทางทะเลผ่านมาสู่ทะเลจีนใต้เชื่อมมาทางอ่าวไทยเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และ ผ่านมายังอาณาจักรสุโขทัยเพื่อเชื่อมต่อมายังอาณาจักรล้านนา ผ่านชุมชนต่าง ๆ ตาม

ริมแม่น้ำปิง เช่น ชุมชนแก่งสร้อย เวียงฮอด เวียงเถาะ เวียงท่ากาน เวียงมโน เวียงกุ่มกาม ตามลำดับ จนขึ้นไปถึงราชธานี ที่เชียงใหม่มีความเป็นไปได้มากที่สุด เพราะจากหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุ โดยเฉพาะเครื่องถ้วยจีนในราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงอยู่ในชุมชนโบราณสองฝั่งแม่น้ำปิง และยังส่งต่อเครื่องถ้วยเหล่านี้ไปยังชุมชนต่างๆ ภายในพื้นที่ตอนบนของอาณาจักรล้านนาอีกทีหนึ่ง รวมถึงเมือง เชียงแสนราชธานีอีกแห่งหนึ่งของอาณาจักรล้านนาด้วย (น. 38)

สอดคล้องกับหลักฐานทางโบราณคดี ที่ผู้วิจัยพบว่าเครื่องถ้วยจีนที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่อำเภอเชียงแสน พบตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง จนถึงสมัยราชวงศ์ชิง ในปริมาณที่มากและหลากหลาย พบทั้งรูปแบบ ชาม ถ้วย กระปุก ตลับ จาน ไห แจกัน ตกแต่งทั้งการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส การเขียนลายด้วยสีแดง เขียว น้ำเงิน บนเคลือบ เคลือบเขียว เคลือบสีน้ำตาล เคลือบน้ำเงิน เคลือบขาว เป็นต้น ลวดลายที่ใช้ตกแต่ง ก็มีความหลากหลาย ทั้งรูปสัตว์ ลายพันธุ์พฤกษา ดอกไม้ ดอกเบญจมาศ ใบไม้ ลายบุคคล ตัวอักษรจีน เป็นต้น แหล่งเตาที่ผลิตเช่น เตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี เตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน เตาฝูเถียน มณฑลฝูเจี้ยน เตามณฑลกว่างตง เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง

ทั้งยังสอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแหล่งเตาของจีนที่พบจากเครื่องถ้วยจีนที่ขุดค้นในภาคเหนือนี้พบว่าแหล่งเตามีทั้งหมด 12 เตา 4 มณฑลคือ เตาไปเฉอ เตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี, เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, เตาอันซี เตาผิงเหอ เตาเต๋อฮั่ว เตาเต็งอันเก๋อจื่อ เตาฝูเถียน เตาถงอัน เตาตงจี มณฑลฝูเจี้ยน, เตาหุ้ยหยางหรือเตาซานซุน เตาต้าปู้ว มณฑลกว่างตง โดยหากสังเกตลักษณะทาง ภูมิศาสตร์ ของแหล่งเตาเหล่านี้ มีพื้นที่ใกล้เคียงกับชายฝั่งทะเลแทบทั้งสิ้น คือ มณฑลเจ้อเจียง มณฑลฝูเจี้ยน มณฑลเจียงซี และมณฑลกว่างตง โดยในสมัยราชวงศ์หยวนพบทั้งหมด 3 แหล่งเตา สมัยราชวงศ์หมิงพบทั้งหมด 5 แหล่งเตา และสมัยราชวงศ์ชิง พบมากที่สุดถึง 8 แหล่งเตา

นอกจากนั้น หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับราชวงศ์ของจีนว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 สมัยราชวงศ์หยวนได้มีการส่งเครื่องลายครามเป็นสินค้าออกและเป็นเครื่องบรรณาการมายังแว่นแคว้นในดินแดนต่าง ๆ การเดินทางของเครื่องถ้วยจีน อาจส่งมาจากจีนผ่านทะเล โดยมาทางทะเลจีนใต้เข้าสู่อ่าวไทย เข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยา ขึ้นมายังแม่น้ำน่าน แม่น้ำยม เข้าสู่สุโขทัย สอดคล้องกับงานวิจัยฉบับนี้ที่พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงที่จังหวัดน่าน โดยพบที่ทั้งในอำเภอเมือง และอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง ราชวงศ์ชิงและสมัยสาธารณรัฐ เมื่อถึงปลายสมัยราชวงศ์หยวนเข้าสู่ราชวงศ์หมิง ยุชยามั่นคงขึ้น เครื่องลายครามลายดอกโบตั๋นในสมัยราชวงศ์หยวน อาจขึ้นไปสู่สุโขทัย โดยช่างสุโขทัยก่อนแล้วจึงส่งต่อล้านนา แล้วส่งกลับมาอยุธยาอีกที โดยผ่านระบบเครือข่ายที่แต่งงานข้ามราชวงศ์ หรือการสงครามกวาดต้อนครัวเรือนและช่วงฝีมือไปเป็นพลเมืองในอาณาจักรต่าง ๆ (อาสา ทองธรรมชาติ, 2557, น.29)

เวียงกุ่มกาม เมืองท่าการค้าสำคัญพบเครื่องถ้วยมากหลายสมัย จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ที่เวียงกุ่มกามนี้พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงมากที่สุด ทั้งยังพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ชิง และสมัยสาธารณรัฐด้วยเช่นเดียวกัน โดยผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี รูปแบบที่พบมีความหลากหลาย

คือ ถ้วย ขาม จาน กระปุก ฝาจุกภาชนะ ตลับพร้อมฝา ประติมากรรมรูปช้าง การตกแต่งมีทั้งการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส การเขียนลายด้วยสีแดงเขียว น้ำเงินบนเคลือบ เคลือบสีน้ำเงิน เคลือบขาว เคลือบใส เคลือบเขียว เป็นต้น ลวดลายที่ตกแต่งก็มีความหลากหลาย เช่น รูปพันธุ์พฤกษา หอยสังข์ ดอกบัว ทิวทัศน์ สวนหิน ลูกท้อ รูปบุคคล ช้าง มังกร นกฟีนิกซ์ กวางดาว สิงโต นกกระเรียน เป็นต้น จากการพบหลักฐานเครื่องถ้วยจำนวนมาก สอดคล้องกับหลักฐานประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงความสำคัญของเวียงกุมกามเป็นอย่างดี รวมถึงสอดคล้องกับการศึกษาของ อาสา ทองธรรมชาติ ที่กล่าวถึงการขุดพบเครื่องปั้นดินเผาที่หลากหลาย ดังกล่าวในเวียงกุมกาม สะท้อนให้เห็นว่าเวียงกุมกามเป็นชุมชนใหญ่ที่มั่งคั่ง จึงนำเครื่องถ้วยเงินมาใช้เป็นจำนวนมาก จากรายงานการขุดแต่งและบูรณะเสริมความมั่นคงวัดหัวหนอง เวียงกุมกาม ตำบลวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าที่วัดหัวหนองพบเศษเครื่องถ้วยเงิน จำนวนถึง 412 ชิ้น มีน้ำหนัก 6,530 กรัม เครื่องถ้วยเงินนี้คงผ่านเข้ามากับพ่อค้า เพราะเวียงกุมกามมีฐานะเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่ง การค้นพบเครื่องถ้วยเงินในเวียงกุมกามจึงเป็นหลักฐานทางวัตถุที่สอดคล้องกับหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ (2557, 76)

ด้านการสงคราม

ในเอกสารโบราณจีน กล่าวถึงปาไปสีฟูในพงศาวดารราชวงศ์หยวน บรรพ 17 ว่า ในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.1835 มีพระราชโองการให้ยกทัพไปตีปาไปสีฟู และยกทัพอีกครั้งไปปราบปาไปสีฟูทั่ว ในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 1844 เนื่องจากปาไปสีฟูทั่วเป็นกบฏไปรุกรานเซอหลี่ ในวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.1840 และในบรรพ 20 วันที่ 10 กันยายน พ.ศ.1844 กล่าวถึง ปาไปสีฟูทั่ว ไม่จ่ายภาษีอากร (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 5-25) จึงเป็นเหตุให้ต้องยกทัพไปปราบอีกครั้งในวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.1855

วินัย พงศ์ศรีเพียร (2539, น. 45-46) ได้วิเคราะห์ถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับการขยายอำนาจของมองโกลว่ามีผลกระทบต่อพระยามังราย (พ.ศ.1804-1854) สองประการใหญ่ๆ คือ ประการแรก บริเวณเขตแดนรอยต่อของญวน ลาว พม่า ลาว และภาคเหนือของไทย เป็นเขตที่มีความอ่อนไหวทางการเมืองมาโดยตลอด รัฐเล็กกรัฐน้อยมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ แต่แอบริษยากัน ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเล็กน้อยถือเป็นเรื่องที่สำคัญ ประการที่สอง ดำเนินพื้นที่เมืองเชียงใหม่ ก็กล่าวถึงการสืบเชื้อสายของพระมารดาจากเมืองเชียงรุ่ง จึงน่าจะส่งผลกระทบต่ออำนาจของพระยามังรายอย่างเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น จึงไม่แน่ว่าหากในรัชสมัยของพระยามังราย ไม่ได้กล่าวถึงการส่งบรรณาการไปยังราชสำนักจีน โดยพระยามังรายเลย และคำว่า “ปาไปสีฟู” ในสมัยพระยามังราย จึงน่าจะหมายถึง โยนรัฐ-เชียงราย-อาณาจักรชาวไทวน จนปาไปแยกเป็น 2 ศูนย์ปกครอง จึงเรียก “ปาไปเจ่อโน” หมายถึง เชียงราย และ “ปาไปต้าเตียน” หมายถึง พิงครรัฐ - เชียงใหม่ ในสมัยราชวงศ์หมิง (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 88)

ในสมัยพระยาสามฝั่งแกน (พ.ศ.1945-1984) ราชสำนักเรียกพระนามว่า “ดาวเจาส้าน” หรือ “เตาเจาซัน” ในรัชสมัยนี้ พระยาสามฝั่งแกนถือโอกาสที่เสียโหล่งฟ้าของรัฐไทเมาสวรรคต จึงพยายามขยายอิทธิพลโดยการรุกรานรัฐอื่น ๆ ในพงศาวดารราชวงศ์หมิง (หมิงสื่อ) บันทึกไว้ว่า ปีที่ 3 รัชศกหย่งเล่อ พ.ศ. 1948 ปา

ไปค้าเตี้ยนมารุกรานชายแดน ขัดขวางทูตถวายบรรณาการ มู่เซิงรวมกำลังกับเซอหลี่ (สิบสองปันนา) และมู่ปิงปราบปราม (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 84) จนกระทั่งเสียเมืองเชียงแสนในปี พ.ศ.1948

วินัย พงศ์ศรีเพียร (2539, 104-108) ได้วิเคราะห์ถึงสถานการณ์นี้ไว้ว่าการที่จักรพรรดิหย่งเล่อกล่าวถึงสาเหตุความผิดของเมืองเชียงใหม่นั้นว่า ขัดขวางการทำงานของราชทูต ส่วนทางพระยาสามฝั่งแกนเนื่องจากทรงพระเยาว์ ราชสำนักจีนจึงให้เจ้าเมืองเชียงรุ่ง ประสานงานกับ ปอเล่อ (สุโขทัย) มู่ปาง (แสนหวี) เม็งเก็น (เมืองเงิน เชียงตุง) ยกทัพไปบังคับให้เจ้าสามฝั่งแกน ส่งผู้กระทำความผิด หากมิยอมจะเข้าไปโจมตีในหมิงสือลู่ วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.1948 บันทึกว่า จากกองทัพที่รวมกันมานั้นทำให้ป่าไปหวาดกลัวมาก จึงส่งแม่ทัพมาขอขมา

ในหมิงสือ บันทึกไว้ว่า ปีที่ 4 แห่งรัชศกหย่งเล่อ พ.ศ.1949 มีพระราชโองการดักเตือนเตาเจาซัน เตาเจาซันส่งคนไปถวายบรรณาการเป็นของพื้นเมืองและขอพระราชทานอภัยโทษ ฮ่องเต้เห็นว่ายังมีจริงใจพอจึงปฏิเสธไม่รับ และปีที่ 5 แห่งรัชศกหย่งเล่อ พ.ศ.1950 ส่งทูตนำของถวายบรรณาการและขอพระราชทานอภัยโทษอีก จึงมีพระราชบัญชาให้กระทรวงพิธีการรับไว้ (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 105)

ในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.1975 ดาวจาวसान ส่งคนมาถวายบรรณาการ และขอให้จักรพรรดิจีนส่งกองทัพไปตีปอเล่อ เพราะปอเล่อนำกองทหารญ๋ามารบเป็นอาชญา จักรพรรดิปฏิเสธ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2539, น. 111) ซึ่งในหมิงสือ ก็ได้บันทึกไว้ว่า ปีที่ 7 แห่งรัชศกเซวียนเต๋อ พ.ศ.1975 พระจักรพรรดิมีพระราชโองการไปแจ้งเตือนเท่านั้น และปีสุดท้ายในรัชกาลที่ส่งบรรณาการไปยังจีนคือ ปีที่ 5 แห่งรัชศกเจิ้งถ่ง พ.ศ. 1983 ทูตไปถวายบรรณาการเป็นของพื้นเมืองทุกปี (กนกพร นุ่มทอง, 2564, น. 105)

แม้จะทำสงครามระหว่างกัน แต่ก็มี การส่งบรรณาการจากอาณาจักรล้านนาไปยังราชสำนักจีนเพียงเท่านั้น ยังไม่พบหลักฐานของเส้นทางเครื่องถ้วยจีนที่มาด้วยสาเหตุการทำสงครามจากราชสำนักจีน ดังนั้นเส้นทางการเข้ามาของเครื่องถ้วยจีนผ่านการทำสงคราม จึงยังไม่มีหลักฐานสนับสนุนถึงปัจจัยด้านนี้

4) การศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับเครื่องถ้วยจีนที่พบในภาคเหนือของไทย

4.1) รูปแบบและลวดลายของเครื่องถ้วยจีน

สังคโลก สุโขทัย สวรรคโลก สันกำแพง (ก่องกุล ศิวะศิริยานนท์, 2510) ได้กล่าวถึงลวดลายของเครื่องถ้วยสันกำแพง เช่น ลายดอกไม้ กอบัว รูปปลา สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นลายที่สืบเนื่องมาจากเครื่องหมาย หิน และ ห้าง ของจีน มีความหมายเป็นการเริ่มต้นของชีวิต เป็นเครื่องหมายที่เป็นมงคล ลวดลายส่วนใหญ่ของเครื่องถ้วยสันกำแพง มีลักษณะคล้ายคลึงกับลวดลายของจีนในสมัยต้นราชวงศ์หมิง นอกจากนั้น ยังพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงปรากฏอยู่ทั่วไป สันนิษฐานว่าเครื่องถ้วยสันกำแพงนี้น่าจะเลียนแบบหรืออาจจะนำเข้ามาพร้อมกับชาวจีนผ่านการค้าหรืออาจทำขึ้นที่นี้โดยช่างชาวจีน แต่จากการศึกษาสันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามาพร้อมกับการค้าเป็นส่วนใหญ่ (น.77)

เครื่องถ้วยจีนที่พบในแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย โดย ญัฐภัทร นาวิชัยวิน (2524) จากการศึกษาพบว่าการค้นพบจากแหล่งโบราณคดี ทั้งจากจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ตาก และสุโขทัย

เช่น ที่เวียงท่ากานพบไหพร้อมฝาลายคราม สมัยราชวงศ์หยวน 1 ใบ มีความสำคัญมากและเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ หรือที่อำเภอฮอด พบเครื่องถ้วยลายครามและเครื่องถ้วยลายเขียนสี สมัยราชวงศ์หมิง รัชกาลพระเจ้าจางจิ้ง (คศ.1522-1567) บรรลุอยู่ในเจดีย์สูง วัดดอกคำและวัดดอกเงิน นอกจากนั้น ยังพบเครื่องลายครามสมัยราชวงศ์หมิงตอนต้น รัชกาลพระเจ้าซวนเต๋อ (พ.ศ.1969-1979) บริเวณเตาสันกำแพงอีกด้วย ส่วนที่พิพิธภัณฑ์เชียงแสนได้มีการจัดแสดงเครื่องถ้วยจีนลายครามสมัยราชวงศ์หมิงหลายใบ รวมถึงที่พิพิธภัณฑ์วัดมหาธาตุหรือภูซัย มีไหลายครามสมัยราชวงศ์หยวน 1 ใบ เป็นไหทรงกลมแบบกวน มีลวดลายคือ ลายหงส์ ดอกพุดตาน และลายมณฑลแปด ส่วนที่จังหวัดตากพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง ทั้งถ้วยลายครามและลายเขียนสี ปะปนกับเครื่องถ้วยอันหนาน (ญวน) และที่สุโขทัย ก็พบเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์หยวนทั้งแบบเซลาดอน และเครื่องถ้วยลายคราม และเครื่องเคลือบห้าสีของสมัยราชวงศ์หมิงด้วยเช่นเดียวกัน

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเมืองน่าน สุโขทัย ล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-22 จากหลักฐานด้านเครื่องถ้วยบ่อสวก (กมลทิพย์ ธารสว่างดำรงค์, 2548) ได้กล่าวถึงเทคนิคและลวดลายที่น่าจะได้อิทธิพลจากจีน โดยเครื่องถ้วยบ่อสวก เครื่องถ้วยสันกำแพงและเครื่องถ้วยเวียงบัว มีลักษณะร่วมกันคือ การตกแต่งด้วยการกดประทับรูปปลาคู่บนก้นด้านในจาน และจากการขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งเตาเวียงบัว พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนลายปลาคู่สมัยราชวงศ์หยวน เครื่องถ้วยบางใบตกแต่งด้วยลายปลาคู่ เมื่อนำมากำหนดอายุสันนิษฐานว่าน่าจะผลิตขึ้นในช่วงราวกลางหรือปลายพุทธศตวรรษที่ 19 (น.41)

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งมาน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดย เพ็ญรุ่ง สุริยกันต์ (2553) จากการศึกษาพบเครื่องถ้วยขาวเคลือบใสไม่มีสี พบในกลุ่มเตาในพื้นที่บ้านป่าसान ห้วยทราย บ้านทุ่งมาน บ้านโป่งอ้อ ห้วยป่าหุยม และห้วยลก ผลัดกันที่มีลักษณะบอบบาง บางชิ้นมีความหนาเพียง 2-3 มิลลิเมตร เนื้อดินที่ใช้ละเอียดสีขาวนวล รองพื้นด้วยน้ำดินสีขาว เขียนลายด้วยลายภูมิจักรวาล โดยวิธีการขูดขีดด้วยเครื่องมือที่ทำให้เกิดรอยคล้ายซี่หวี ขูดสับตื้นลงเป็นคลื่นหรือรัศมีตามแนวตั้งโดยรอบตัวภาชนะ หรือคล้ายรูปคน สัตว์ ลายกลีบบัว นกบิน แล้วจึงเคลือบด้วยเคลือบใสไม่มีสี และบางใบเคลือบเป็นสีฟ้า หรือสีเหลืองจางๆ ด้านนอก ซึ่งรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรัชญาจิตรให้ความเห็นว่า คล้ายคลึงกับเครื่องถ้วยสีขาว และเครื่องถ้วยแบบชิงไป๋ของจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง (น.96) นอกจากนั้น ยังพบกลุ่มเคลือบสีเขียวแบบเซลาดอน โดยพบในแหล่งเตาบริเวณแม่แจ้ว บริเวณลำน้ำแม่เหี้ยว (เตาแม่เหี้ยวเสาแก้ว) เป็นภาชนะประเภทชามทรงสูง ขนาดต่าง ๆ เคลือบสีเขียวเข้ม ไม่แตกราน มีรูปแบบคล้ายกับเครื่องถ้วยเซลาดอนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน (น.98)

ลวดลายกับการกำหนดอายุไหลายครามสมัยราชวงศ์หยวนที่พบในประเทศไทย ในวารสารดำรงวิชาการ. ปีที่ 9, ฉบับที่ 1 (ม.ค. - มิ.ย. 2553) โดย อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช ผลการศึกษาพบว่า ลวดลายที่ปรากฏอยู่บนเครื่องถ้วยจีนนั้น สามารถบ่งบอกยุคสมัยของเครื่องถ้วยแต่ละชิ้นได้ เช่น ไหลายครามที่พบในแหล่งโบราณคดีไทย เช่น ไหแปดเหลี่ยมจากวัดมหาธาตุ ไหทางกลมจากป้อมเพชร พระนครศรีอยุธยา ไหทรงกลมจากเวียงท่ากาน ไหทรงกลมและทรงแปดเหลี่ยมจากวัดพระธาตุหรือภูซัย หรือไหทรงกลมจากกรุ

วัดพระพายหลวง สุโขทัย กำหนดอายุได้อยู่ในสมัยราชวงศ์หยวน เป็นต้น ลวดลายเหล่านี้บางลายเป็นที่นิยมติดต่อกันมาหลายยุค แต่ช่วงมีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดบางประการจนกลายเป็นลักษณะเด่นของยุคสมัยนั้น ๆ ซึ่งสามารถนำมาช่วยกำหนดอายุเครื่องถ้วยได้อย่างดี

ที่มาและพัฒนาการของลายดอกโบตันในงานศิลปกรรมไทย โดย อาสา ทองธรรมชาติ (2557) จากการศึกษาพบว่า ลายดอกโบตันในอิทธิพลศิลปะจีน ได้รับความนิยมแพร่หลายมาตั้งแต่ช่วงต้นของราชวงศ์มังราย ซึ่งร่วมสมัยกับราชวงศ์หยวน ประกอบกับเครื่องลายครามจีนสมัยราชวงศ์หยวนที่พบในล้านนา มีลายดอกโบตันปรากฏบนศิลปกรรมล้านนาในระยะแรกช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 คือลายปูนปั้นดอกโบตันที่เจดีย์สองพี่น้องและเจดีย์วัดสันป่าสัก อำเภอเชียงแสน เชียงราย นอกจากนั้นในเชียงใหม่ยังพบลายดอกโบตันยุคสมัยที่ใกล้เคียงกันที่เจดีย์วัดสะดือเมือง นับเป็นในระยะต้นของศิลปะล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 19 โดยในระยะแรกยังมีลักษณะความเป็นธรรมชาติ เมื่อเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 21 ได้มีการพัฒนาลายดอกโบตันโดยช่างชาวล้านนาได้ประยุกต์รับเปลี่ยนลวดลายศิลปะจีนให้เป็นลายสกุลช่างล้านนาราวสมัยพระเจ้าติโลกราช เกิดการผสมผสานจนกลายเป็นลายพื้นเมืองโดยเฉพาะลายดอกโบตันและลายพันธุ์พฤกษา หรือที่เรียกกันว่าลายเครือล้านนา (น.105) โดยลายดอกโบตันปรากฏทั้งจากเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน พบที่เชียงแสน ไหลลายครามพบที่เวียงท่ากาน และพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงจำนวนมากที่เวียงกุมกาม (น.213-216)

4.2) การกำหนดอายุสมัย

พัฒนาการเวียงกุมกามจากหลักฐานทางโบราณคดี โดย เมธิ เมธาสิทธิ สุขสำเรือง (2552) จากการศึกษาที่ผ่านมามีพบเครื่องถ้วยจีนจำนวนหนึ่งโดยสามารถแบ่งตามอายุและกลุ่มเตาที่เป็นแหล่งผลิต ดังนี้ ได้พบชิ้นส่วนเคลือบสีขาวแบบชิงไป เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่งภาคใต้ ที่ผลิตจากแหล่งเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน กำหนดอายุไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 7-18 จากการขุดค้นที่วัดเจดีย์เหลี่ยม ปี พ.ศ.2552 และที่วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน รวมถึงการสำรวจพื้ที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเคลือบสีขาวสมัยราชวงศ์ซ่งภาคใต้ จากแหล่งเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน ด้วยเช่นเดียวกัน ส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน พบชิ้นส่วนจานเคลือบเขียว เนื้อดินสีขาวเทา ที่ผลิตจากแหล่งเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 จากการขุดค้นที่วัดเจีย้เหลี่ยมปี พ.ศ.2552 และที่วัดพระธาตุหริภุญไชยและแหล่งโบราณคดีเวียงท่ากาน เป็นต้น พบชิ้นส่วนเครื่องเคลือบสีเขียวสมัยราชวงศ์หยวน ผลิตจากแหล่งเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง ส่วนใหญ่เครื่องถ้วยจีนที่พบ มักเป็นเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง ประเภทเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบมากที่สุดเมื่อเทียบกับเครื่องถ้วยจีนสมัยอื่น ๆ (น.72)

การศึกษาเมืองโบราณเวียงแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ โดย อนนกฤทธิ อมรชัยพิพัฒน์ (2554) จากการศึกษาในปีพ.ศ.2549 ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์ และบัณฑิตย์ สมประสงค์ ได้ขุดค้นทางโบราณคดี ในแหล่งโบราณคดีเพิงผาแม่ป่อง (ถ้ำแม่แตง) ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ได้พบภาชนะประเภทเครื่องถ้วยจีน (Blue & White) (น.45) และภาชนะดินเผาประเภทชามลักษณะเป็นชามทรงสูงเนื้อแกร่งพิมพ์ลายอักษรจีน “โห่ง” สลับกับลายกระถางกำยาน

ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลกว่างตง สมัยราชวงศ์ซ่งตอนปลาย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 (น. 51) และจากการขุดค้นทางโบราณคดีโดย ชาติชาย รมสนธิ์ เมื่อ พ.ศ.2547 ภายในพื้นที่คูเมืองโบราณเวียงแหง พบเครื่องถ้วยจีนกำหนดอายุสมัยราชวงศ์หมิงหรือราชวงศ์ซ่ง (น.51)

พัฒนาการการใช้พื้นที่ของคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จากหลักฐานโบราณคดี โดย โขมสี มีภักดี (2564) ผลการศึกษาพบหลักฐานโบราณคดีจำพวกเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก ยุคสมัยของเครื่องถ้วยจีนที่พบในหลุมขุดค้นแห่งนี้ พบตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน กลางพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงราชวงศ์ซ่ง ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 แหล่งเตาที่พบมีทั้งหมด 7 เตา 3 มณฑลคือ เตาไปเฉอ เตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี, เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, เตาอันซี เตาผิงเหอ เตาเต๋อฮั่ว เตาเต็งอันเก๋อจื่อ มณฑลฝูเจี้ยน ดังนี้ สมัยราชวงศ์หยวน (เครื่องเคลือบเขียว) พบ 2 แหล่งเตาคือ เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง (พบทั้งสมัยเวีย่น และหมิง) และเตาไปเฉอ มณฑลเจียงซี (พบเฉพาะสมัยเวีย่น) สมัยราชวงศ์หมิง (ชามลายคราม/เครื่องเคลือบสีขาว/เครื่องเคลือบเขียว/เครื่องเคลือบสีน้ำเงิน) พบ 4 แหล่งเตา คือ เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง เตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี (พบทั้งสมัยหมิง และซ่ง) เตาอันซี มณฑลฝูเจี้ยน (พบทั้งสมัยหมิง และซ่ง) และเตาผิงเหอ มณฑลฝูเจี้ยน (พบเฉพาะสมัยหมิง) และสมัยราชวงศ์ซ่ง (ชามลายคราม) พบ 4 แหล่งเตา คือ เตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี เตาอันซี มณฑลฝูเจี้ยน เตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน (พบเฉพาะสมัยซ่ง) และเตาเต็งอันเก๋อจื่อ มณฑลฝูเจี้ยน (พบเฉพาะสมัยซ่ง)

ส่วนลวดลายที่พบในการตกแต่งเครื่องถ้วยจีน แบ่งออกได้ 7 กลุ่มคือ ลวดลายมงคล เช่น ลายไข่มุกไฟ ซึ่งมักปรากฏร่วมกับมังกร ลายเห็ดศกดิ์สิทธิ์ หรือลายประแจเงิน เป็นต้น ลายอักษรจีน/อักษรจีนก้นถ้วย/เครื่องหมายตราประทับของกษัตริย์ เช่น ขึ้นนี้เป็นชามลายคราม ปรากฏตัวอักษรจีน 4 ตัว อ่านได้ว่า เฉิง ฮั่ว เหเทียน จ้าว แปลว่า เครื่องถ้วยนี้ผลิตระหว่าง พ.ศ. 2007-2030 รูปบุคคล (ขุนนาง) เป็นลวดลายที่ปรากฏในสมัยราชวงศ์หมิง จากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น รูปสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมงคล เช่น มังกร คนจีนเชื่อว่ามังกรนั้นเลิศด้วยสติปัญญา มีพลังกำลังและคุณความดี นอกจากนั้น ยังพบลายจิ้งจอก/แมว? ซึ่งจากการศึกษาไม่ค่อยพบทั้งลายแมวหรือจิ้งจอกในเครื่องถ้วย ส่วนใหญ่มักจะพบในงานศิลปกรรมอื่น ๆ เช่น ภาพแมวในงานจิตรกรรมของศิลปินชื่อหลี่ตี้ สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ราว กลางพุทธศตวรรษที่ 16 -กลางพุทธศตวรรษที่ 17 ส่วนในสมัยราชวงศ์หมิง ปรากฏภาพแมวในงานจิตรกรรมและเครื่องถ้วย โดยจิตรกรกรชื่อ ได้จิ้น รัชศกหงอู่ ส่วนนกกระเรียนหรือนกฟีนิกซ์ หรือนกกระสา เป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอายุยืน จะปรากฏบนจานลายครามสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย ลายธรรมชาติ เช่น ลายเมฆ ลายเกลียวคลื่น เป็นต้น ลายดอกไม้ ลายดอกไม้เป็นลวดลายที่มีความหลากหลายมากที่สุดปรากฏทั้ง ลายดอกเบญจมาศ ลายดอกบัว รวมถึงลายทั่วไปเช่น ลายก้านขด ซึ่งเป็นลายที่มักปรากฏร่วมกับลายดอกไม้อื่น ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะแตกต่างกันออกไป และลายอารบิก เป็นลายที่มีลักษณะเฉพาะพบเพียงชิ้นเดียวในการขุดค้นครั้งนี้ จากเตาอันซี มณฑลฝูเจี้ยน รัชศกเจิ้งเต๋อ กลางพุทธศตวรรษที่ 21

เมืองโบราณหริภุญไชยจากหลักฐานโบราณคดี โดย โขมสี แสนจิตต์ (2552) ผลการขุดค้นได้พบเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19

ราชวงศ์หยวน ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 20 ราชวงศ์หมิง ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงพุทธศตวรรษที่ 21 และราชวงศ์ชิง ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 รูปแบบที่พบ เช่น กระปุกลายคราม ไหลายคราม ตลับเนื้อกระเบื้องสีขาว ชามลายคราม ชามเคลือบสีน้ำเงิน ชามเคลือบสีเขียว ชามเขียนลายสีบนเคลือบ จานลายคราม เป็นต้น

การศึกษาเมืองโบราณบ้านประตูลี้ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดย บุษกร หนูนิล (2530) ผลการศึกษาได้ขุดค้นพบเครื่องถ้วยจีนที่มีอายุระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 13-17 ตรงกับสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1823-1911) จนถึงราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187) และสมัยราชวงศ์ชิงตอนปลาย (พ.ศ.2187-2484) หรือราวพุทธศตวรรษที่ 19-23 (น.82)

4.3) การเข้ามาของเครื่องถ้วยจีน

การศึกษาเมืองโบราณเวียงพระธาตุลำปางหลวง (ภาสกร โทณะวณิก, 2529) ได้มีการอธิบายถึงการเข้ามาของเครื่องถ้วยจีน ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง โดยในช่วงเวลาดังกล่าวคงมาในลักษณะความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูต และคงมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างน้อยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง และในสมัยล้านนาด้วยเช่นกัน โดยจะพบเครื่องลายครามจีนสมัยราชวงศ์หยวน ที่เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และยังพบเครื่องลายครามจีนสมัยราชวงศ์หมิง บรรจุในกรุเจดีย์ต่าง ๆ ที่อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ การพบหลักฐานเหล่านี้ น่าจะเป็นสิ่งที่สนับสนุนได้ว่า ศิลปะจีนสมัยราชวงศ์หยวนและหมิง ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อศิลปะล้านนาในระยะนั้น (น.28-29)

การศึกษาร่องรอยทางโบราณคดีจากการขุดค้นบริเวณที่อยู่อาศัยในบริเวณเมืองโบราณเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดย บุษยา ไชยเสน (2530) ผลการศึกษาพบเครื่องถ้วยจีน ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 และเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ชิง ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 ลงมา (น.92-93) และพบหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดคือ เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1823-1911) พบร่วมกับ เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1911-2187) (น.116) ส่วนการศึกษาในด้านความสัมพันธ์กับเมืองอื่น ๆ ได้ศึกษาจากรูปแบบของภาชนะดินเผาทำให้ทราบว่าเมืองเชียงแสนมีการติดต่อกับเมืองโบราณต่าง ๆ โดยการติดต่อนั้นอาจเป็นการติดต่อทางการค้า เมืองโบราณที่เมืองเชียงแสนติดต่อกับ มีทั้งเมืองที่อยู่ด้านตอนบน เช่น พุกเงี้ยว พุกฮ่อจากยูนนาน อาจกล่าวได้ว่าในยามที่ไม่มีสงคราม ชาวบ้านคงมีการติดต่อสัมพันธ์กัน และหลักฐานสำคัญที่สุดคือการพบเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก ที่ปรากฏอยู่ที่เมืองเชียงแสนนั้น ส่วนใหญ่เชื่อว่า อาจเข้ามาโดยทางดินแดนตอนเหนือของเมืองเชียงแสนคือ จากยูนนาน (น.120)

พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย โดย เอกสิทธิ์ เรือนทอง (2556) ผลการศึกษา บริเวณโบราณสถานวัดมหาโพธิ์ ในเมืองโบราณเชียงแสน พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1814-1911) และ ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187) และราชวงศ์ชิง (พ.ศ.2187-2454) (น.42) และจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดร้อยข้อ พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187) ด้วยเช่นเดียวกัน (น.47)

การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณ ในบริเวณพื้นที่ราบตอนกลางของจังหวัดลำปาง ก่อนพุทธศตวรรษที่ 24 โดย วรวิทย์ สุมาลัย (2556) จากการศึกษาพบว่าผลจากการขุดค้นบริเวณเมืองโบราณเวียงพระธาตุลำปางหลวงพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซิง มีอายุอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 23-24 (น.16) ส่วนบริเวณที่ราบตอนกลางของจังหวัดลำปาง พบเครื่องถ้วยจีนเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในช่วงสมัยราชวงศ์ซิงด้วยเช่นเดียวกัน (น. 188) โดยเฉพาะบริเวณที่ราบตอนกลางของจังหวัดลำปางนั้น ปรากฏหลักฐานการติดต่อสัมพันธ์กับพ่อค้าจากญวนนาน ทางตอนใต้ของจีน มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยพระยามีงราย ส่วนความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ พ่อค้าฮ่อมักจะนำคาราวานหมุนเวียนกันมาค้าขาย โดยสินค้าที่พ่อค้าฮ่อนำมาแลกเปลี่ยนคือ เครื่องใช้ เหล็ก โลหะ เครื่องทองเหลือง สินค้าของป่าคือ ชะมด (น.192) และจากการขุดค้นพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซิง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 แสดงความสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม (น.212)

การค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 โดย ขวิศาสี สิริ (2550) ผลการศึกษาพบว่าในบริเวณแอ่งเชียงใหม่ พบเครื่องถ้วยจีน สันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (น.24) หรือการพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง บริเวณเวียงโบราณสันมะนะ เป็นหลักฐานที่แสดงว่าเวียงโบราณแห่งนี้จะสร้างขึ้นสมัยล้านนา (น.29) หรือบริเวณเขตจังหวัดน่าน พบเครื่องถ้วยจีนที่มีจำนวนเท่ากับเครื่องถ้วยจากเตาล้านนา เช่น เครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์หมิง พุทธศตวรรษที่ 21-22 และเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ซิง พุทธศตวรรษที่ 24 (น.38) จากการสำรวจพบเครื่องถ้วยจีนและเครื่องถ้วยล้านนา เครื่องถ้วยจีนส่วนใหญ่กำหนดอายุได้ราวสมัยราชวงศ์หมิง เช่น เครื่องถ้วยจีนพบบริเวณวัดสองแคว เป็นชามขนาดเล็ก ผลิตจากเตาในมณฑลฝูเจี้ยน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนเครื่องถ้วยล้านนา พบจากแหล่งเตาเวียงกาหลง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (น.50)

การเข้ามาของเครื่องถ้วยจีน สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการค้า สันนิษฐานจากตลาดที่กระจายอยู่ตามรอบนอกเวียงหรือเมืองใหญ่ คือจากการพักแรมของเหล่าพ่อค้าต่างเมืองหรือต่างรัฐ ที่เข้ามาค้าขายและรอเวลารับสินค้า เช่น พ่อค้าจีนฮ่อ ที่มารอรับซื้อเกลือที่เมืองน่าน ยังปรากฏร่องรอยการปักหลักค้าขาย กลายเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนตามมา (น.119-120)

โดยเครื่องถ้วยจีนที่เข้มานั้นเข้มามีอิทธิพลต่อการผลิตเครื่องถ้วยในล้านนารวมถึงเมืองสุโขทัย ความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้มาอาจมาพร้อมกับช่างจีนหรือชาวจีนที่เข้มา เพราะพบลักษณะร่วมกันกับเครื่องถ้วยสุโขทัย ทั้งในรูปแบบและวิธีการโดยเฉพาะการเขียนลวดลายประดับภาชนะด้วยสีดำและน้ำเงิน ก่อนการเผาเพื่อเคลือบน้ำยา ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของจีนในสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง อันเป็นรูปแบบในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 โดยเฉพาะเครื่องถ้วยจากเตาเวียงกาหลงมีวิธีและเทคนิคในการผลิตใกล้เคียงกับเครื่องถ้วยจีนมาก แต่อย่างไรก็ตามในเรื่องของคุณภาพนั้น เนื้อดินของเครื่องถ้วยจากเตาเวียงกาหลงก็ด้อยคุณภาพมากกว่าของจีน เนื่องจากเนื้อดินของจีนเป็นดินเกาลินที่ทำให้ภาชนะมีความแน่น ใส และมีผลต่อการเคลือบสีน้ำเงิน ซึ่งไม่พบในเขตล้านนา (น.132)

จากที่กล่าวมาเบื้องต้น อาจกล่าวได้ว่า สินค้าประเภทเครื่องถ้วยจีน น่าจะมีการนำเข้ามาจำหน่ายแก่ชาวล้านนาหรือกลุ่มเมืองต่าง ๆ โดยพ่อค้าชาวจีน (ฮั่น) เพราะพบกระจายตัวเป็นวงกว้าง ตามแอ่งที่ราบลุ่มเขตต่าง ๆ ของล้านนา เช่น พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน เป็นขามเขียนลายไข่มุกด้วยสีแดง เครื่องถ้วยลายคราม เครื่องถ้วยจีน เป็นภาชนะลายคราม สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187) และเขียนสีแดงเขียนบนเคลือบ มีลายเป็นจุดในช่องกากบาท ผลิตในสมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ทั้งหมดพบในในเขตเวียงท่ากาน และอีกหลายแห่งในเขตเชียงแสน เชียงราย และแอ่งพะเยา เป็นต้นทั้งยังพบในแอ่งน่านหรือที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งเครื่องถ้วยลายครามสมัยราชวงศ์หมิง ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 และราชวงศ์ชิง ช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 (น.153-154)

4.4) อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อเครื่องถ้วยและศิลปกรรมล้านนา

เวียงท่ากาน พัฒนาการของเมืองโบราณจากหลักฐานโบราณคดีและศิลปกรรม (ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ,2552) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมและหลักฐานโบราณคดี โดยเนื้อหาเน้นไปที่เครื่องถ้วยจีนกับข้อสันนิษฐานเรื่องเส้นทางการค้าขายในสมัยโบราณ และการวิเคราะห์ในเชิงศิลปะของโหลลายคราม พบที่เวียงท่ากาน

โหลลายคราม พบที่เวียงท่ากานนั้น (น.120) เขียนลายดอกโบตั๋นที่สมบูรณ์ที่สุด คล้ายกับพบที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน และวัดพระพายหลวง สุโขทัย ลวดลายที่ปรากฏ (น.121) ส่วนคอ โคนไห มีลายกลีบบัวลายสัญลักษณ์มงคล เช่น หอยสังข์ กระเจียว ไข่มุกไฟ เห็ดหลินจือ เป็นต้น ส่วนกลางตัวไห เป็นลายดอกโบตั๋น โดยมีลายกั้นขดกันระหว่างลายที่ไหล่และที่โคนไห รูปแบบดังกล่าวได้พบหลักฐานที่ไทยอีก 2 แห่ง คือ วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูนและวัดพระพายหลวง สุโขทัย เครื่องถ้วยนี้พบแพร่หลายมากในศิลปะจีน สมัยราชวงศ์หยวน (น.122) เช่น 1 ชิ้น จัดแสดงที่ประเทศญี่ปุ่น และที่เมืองอิสตันบูล ประเทศตุรกี และพิพิธภัณฑสถานเมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน

การแพร่หลายของเครื่องถ้วยจีนที่แพร่เข้ามายังล้านนา อาจรับผ่านภาคกลาง สัมพันธ์กับหลักฐานทางศิลปกรรมโดยเฉพาะลายพันธุ์พฤกษาที่มาจากจีน เช่น ศิลปะสุโขทัย มีลวดลายดอกโบตั๋น เขียนเป็นลายดอกไม้ร่วง ส่วนลวดลายพันธุ์พฤกษา เข้ามาในศิลปะล้านนาและแพร่หลายอย่างมากที่เรียกว่า “ลายเครือล้านนา” มีที่มาจากดอกโบตั๋นที่มีก้าน ดอกและใบ พบที่วัดป่าสักเก่าที่สุด กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และต้นพุทธศตวรรษที่ 20 นำมาแพร่หลายในพุทธศตวรรษที่ 21 นอกจากนั้น (น.131) เมืองท่ากานเป็นเมืองสำคัญตามเส้นทางเดินสมัยโบราณ และอาจเป็นศูนย์กลางทางการค้า เพราะพบเครื่องถ้วยจีนเป็นจำนวนมาก รวมถึงบริเวณเวียงฮอด

ความสัมพันธ์ จีน-ไทย โยงใยในลวดลายประดับ (สันติ เล็กสุขุม, 2550) เป็นหนังสือที่อธิบายถึงอิทธิพลของลวดลายประดับจีนที่พบในศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในอาณาจักรล้านนาพบในงานสถาปัตยกรรม กลุ่มเจดีย์ทรงปราสาทผึ้งกลม ซึ่งอาจจะได้รับแรงบันดาลใจจากรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนที่เรียกว่า ถะ (น.34) หรือในงานประติมากรรม รูปดอกบัว ดอกก่ากอกในกรอบคดโค้งรูปสามเหลี่ยม-สี่เหลี่ยม (น.35) แสดงถึงอิทธิพลจากลายประดับเครื่องถ้วย

จีนสมัยราชวงศ์หยวน เป็นต้น ส่วนจิตรกรรม ปรากฏในพระบรมฉายาลักษณ์จากกรุเจดีย์วัดดอกเงินและวัดเจดีย์สูง อำเภอฮอด เชียงใหม่มีภาพดอกไม้สวรรค์เป็นพื้นหลังของภาพพระพุทธรูปเจ้าต๋อนเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ภาพดอกไม้เช่น ดอกโบตั๋น ดอกเบญจมาศ ดอกบัว เป็นต้น (น.51) รวมถึงสัตว์มงคลด้วยเช่นกัน เช่น นกยูง นกกระยาง และห่านป่า เป็นต้น (น.52)

ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย โดย มารุต อัมรานนท์ (2524) ผลการศึกษาพบว่าลวดลายจากเครื่องถ้วยจีนที่มีอิทธิพลต่อลวดลายศิลปกรรมล้านนามีทั้งหมดหลายลาย ด้วยกันดังนี้ ลายเครือเถา ลานนา สันนิษฐานว่าน่าจะได้อิทธิพลจากศิลปกรรมจีนที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1822-1911) และราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187) ซึ่งการเข้ามาของเครื่องถ้วยเข้ามาในลักษณะความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและการทูต อย่างน้อยในสมัยสุโขทัย ส่วนลวดลายอื่น ๆ นั้น โดยเฉพาะเครื่องลายครามสมัยราชวงศ์หมิง น่าจะส่งอิทธิพลให้แก่เครื่องถ้วยในภาคเหนือ เช่น เครื่องถ้วยสีน้ำตาล กำแพง เครื่องถ้วยเตาเวียงกาหลง โดยเฉพาะลวดลายพันธุ์พฤกษา เช่น ลายปลาคุ้ยในลักษณะกลับหัวของเตาสีน้ำตาล กำแพง น่าจะได้รับอิทธิพลจากลายหยิน หยาง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์มงคลของจีน และลวดลายแบบช่อดอกไม้ โดยเฉพาะที่วัดเจ็ดยอด แสดงให้เห็นลักษณะลายช่อดอกไม้ (Floral Sprays) ซึ่งนิยมใช้ประดับส่วนกันขามด้านในของเครื่องลายครามสมัยราชวงศ์ หยวนและราชวงศ์หมิง รวมถึงลายดอกไม้ คือช่อดอกบัว ช่อดอกโบตั๋น และช่อดอกเบญจมาศ ซึ่งจะนำมาประดิษฐ์ในลักษณะแบบลายเครือเถาต่อเนื่องกันไปตามแนวความยาว หรือการประดับตกแต่ง ทางสถาปัตยกรรมบริเวณเสาที่รองรับซุ้มโค้ง ซึ่งเรียกว่า ลายประจายาม แสดงให้เห็นการรับอิทธิพลของลายกลีบบัวจากเครื่องถ้วยจีน หรือลายเมฆ (Cloud collar) ที่น่าจะได้รับอิทธิพลจากเครื่องถ้วยจีนเช่นเดียวกัน (น.167-180) นอกจากนี้ ยังมีลายสำหรับประดับตกแต่งทางสถาปัตยกรรมอีก เช่น ลายกระหนก ซึ่งน่าจะได้อิทธิพลจากเครื่องถ้วยจีนเช่นเดียวกัน เป็นลายที่มีรูปแบบและมีความเป็นอิสระคล้ายกับลายประดับประเภทกลุ่มลายดอกไม้ น้ำ โดยประดับเป็นแถวเรียงต่อกันไปหรือมีขนาดลดหลั่นกันลงมา และลายอื่น ๆ เช่น ลายเปลวไข่มุก (Flaming Pearls) ลายเมฆไหล (Cloud Scrolls) ซึ่งช่างล้านนาอาจประดิษฐ์ขึ้นให้มีลักษณะบิดเป็นริ้วคล้ายริบบิ้น ซึ่งคนล้านนาเรียกว่า “ลายฮ่อ” (น.183-185)

เจดีย์วัดโลกโมฬี เชียงใหม่ โดย เทวัญ นันทวงศ์ (2549) ผลการศึกษาพบว่าลวดลายต่าง ๆ ที่ปรากฏที่วัดโลกโมฬีนั้น โดยเฉพาะลวดลายพันธุ์พฤกษา ลวดลายดังกล่าว ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมจีน ซึ่งปรากฏอยู่บนเครื่องถ้วย ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิง การที่รับเอาอิทธิพลจากลวดลายบนเครื่องถ้วยมาสู่ลวดลายทางสถาปัตยกรรมนั้น สันนิษฐานว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน มาจากการแลกเปลี่ยนกันทางการค้า เช่น หลักฐานที่เราพบเครื่องถ้วยจีนที่กรุพระเจดีย์วัดดอกเงิน วัดเจดีย์สูง และวัดศรีโฆง อำเภอฮอด วัดท่ากาน อำเภอสันป่าตอง เชียงใหม่ และวัดพระธาตุหริภุญไชย ลำพูน เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์จากเอกสาร

ผู้วิจัยสามารถแบ่งประเด็นที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารทั้งหมดได้ 6 ประเด็น ดังนี้

1. การเข้ามาของเครื่องถ้วยจีน

1.1 ผ่านการทูต ในรูปแบบของระบบรัฐบรรณาการ

กล่าวคือ ในเอกสารประวัติศาสตร์ ได้มีการบันทึกไว้ในตำนานพื้นเมือง กล่าวถึงในช่วงต้นสมัยราชวงศ์มั่งรายล้านนาต้องถูกส่งส่วยข้าวจ้าวให้แก่ฮ่อหรือจีนจำนวน 9,000 คน ต่อมาสมัยพระยาสามฝั่งแกน ราว พ.ศ.1945 กษัตริย์ฮ่อส่งคนมาทวงส่วยข้าว พระยาสามฝั่งแกนไม่ให้ ครั้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช ล้านนาต้องส่งบรรณาการให้ฮ่ออีกรอบ เพราะเจ้าฮ่อลุ่มพามาทวงบรรณาการหลายครั้ง (ขวิศา ศิริ, 2550, น. 95-96) ดังนั้น ความสัมพันธ์ในรูปแบบนี้ จึงน่าจะเป็นสาเหตุหลักของการเข้ามาของเครื่องถ้วยจีน

1.2 ผ่านการค้า

เชียงใหม่เป็นทั้งศูนย์กลางการปกครองและศูนย์กลางการค้า ลักษณะที่ตั้งสัมพันธ์กับหัวเมืองชุมทางในทิศต่างๆ จึงทำให้เป็นสถานที่รองรับการแลกเปลี่ยนสินค้าและการพบปะของผู้คนที่เป็นกลุ่มพ่อค้าทั้งจากหัวเมืองภายในและเมืองต่างๆ จากภายนอก เชียงใหม่จึงอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางเครือข่ายการค้ากับกลุ่มเมืองรอบนอกในเขตตอนบนของภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับตั้งแต่ทศวรรษ 1830 เป็นต้นมา (ขวิศา ศิริ, 2550, น. 105) และในบรรดาพ่อค้าที่มาจากหลายเมืองเป็นชนหลายเผ่าพันธุ์ภาษาและมาจากเมืองและรัฐต่าง ๆ เช่น อังวะ กลุ่มเมืองยูนนาน กลุ่มเมืองไทใหญ่ เป็นต้น (ขวิศา ศิริ, 2550, น. 109) โดยกลุ่มพ่อค้าฮั่นนั้น แม้จะไม่มีหลักฐานว่าเข้ามาทำการค้าตั้งแต่เมื่อใด แต่จากเอกสารทางประวัติศาสตร์สามารถสันนิษฐานได้ว่าน่าจะเข้ามาทำการค้าตั้งแต่สมัยพระยาเม็งราย โดยอาจเข้ามาหลายเส้นทางจากทางตอนบนทางเชียงแสน เชียงของ น่าน รวมทั้ง ผา และเข้ามาตามเส้นทางการค้าภายใน ที่กระจายตามแอ่งต่าง ๆ โดยมีปลายทางที่เชียงใหม่ และอาจส่งต่อลงไปได้ด้วยเส้นทางที่ไปฮอด หรือลำปางวังชิ้น เป็นต้น (ขวิศา ศิริ, 2550, น. 123-124) โดยสินค้านำเข้ามีทั้ง ทองคำ เครื่องเงิน เครื่องสำริด เครื่องเหล็ก รวมถึงสินค้าประเภทเครื่องเคลือบด้วยเช่นกัน (ขวิศา ศิริ, 2550, น. 152)

2. ความสำคัญของเชียงแสนในฐานะเมืองท่าบนเส้นทางการค้า

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเชียงแสนที่ห้อมล้อมด้วยดอยและแม่น้ำหลายสายทำให้แยกเชียงแสนออกจากเมืองอื่น ๆ และนั่นทำให้เชียงแสนมีความอุดมสมบูรณ์และพบเวียงโบราณตามขอบของที่ลุ่ม เช่น เวียงหนองล่อง โดยเชียงแสนเป็นหนึ่งในเมืองโบราณบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง-กก หรือ แอ่งเชียงราย พบเมืองโบราณจำนวนมาก เช่น เวียงหนองปลาสะเด็ด เวียงพางคำ เวียงมะลิกา เป็นต้น (ขวิศา ศิริ, 2550, น. 24-29) และด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่กำหนดทำเลที่ตั้งของเชียงแสนและพะเยาเป็นเมืองที่อยู่ในตำแหน่งควบคุมเส้นทางคมนาคม ที่จะขึ้นไปทางเหนือหรือข้ามโขงไปยังบ้านเมืองในดินแดนลาว เวียดนาม และ จีน เมืองชุมทางที่สำคัญในบริเวณนี้ได้แก่ เมืองเซริง หรือเวียงเทิง ถือเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่ควบคุมเส้นทางคมนาคมแห่ง

หนึ่งของอาณาจักรล้านนาตอนบนและจากเวียงเทิงสามารถต่อไปถึงเชียงแสน แม่สาย (เวียงพางคำ) และต่อไปขึ้นไปยังเชียงตุง เชียงรุ่งได้ และจากเวียงเทิงเมื่อข้ามภูเขาเตี้ยๆ ไปสามารถไปถึงเวียงลอ (เมืองจุน) ซึ่งเป็นเมืองสำคัญแห่งหนึ่งของแคว้นพะเยาและมีฐานะเป็นเมืองระหว่างเส้นทางกาโบราณคดีติดต่อระหว่างเชียงแสน เชียงของ เติ้ง พะเยา น่าน และล้านช้าง โดยที่เมืองเทิงปรากฏโบราณวัตถุบางประเภท ที่แสดงถึงการค้าขายในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เช่น ภาชนะดินเผาเนื้อดิน เนื้อแกร่ง และเครื่องเคลือบจากเตาล้านนา รวมทั้งเครื่องถ้วยจีน กลองยาสูบ และอื่น ๆ (ชวิศาศิริ, 2550, น. 165-168)

3. การกำหนดอายุสมัยของเครื่องถ้วยจีน

พบเครื่องถ้วยจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่ง ราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิง ในแหล่งโบราณคดีของภาคเหนือ เราพบเครื่องถ้วยจีนจำนวนมากและเป็นหลักฐานสำคัญที่นำมาช่วยกำหนดอายุของแหล่งโบราณคดีนั้น ๆ ได้ เช่น บริเวณเมืองโบราณเชียงแสน (บุษยา ไชยเสน, 2530), อำเภอเวียงป่าเป้า (เพ็ญรุ่งสุริยกานต์, 2553), เชียงใหม่ (เมธิ เมธาสิทธิ สุขสำราญ, 2552), โขมสี มีรักดี, 2564), พะเยา (บุษกร หนูนิล, 2530), ลำปาง (ภาสกร โทณะวณิก, 2529), ลำพูน (โขมสี แสนจิตต์, 2552) เป็นต้น

4. ลวดลายและรูปแบบที่พบ

รูปแบบที่พบส่วนใหญ่จะพบทั้ง จานลายคราม (เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ) เคลือบสีเขียว เคลือบสีขาวขอบปากสีน้ำตาล ลายเขียนสีบนเคลือบ ขามลายคราม ลายเขียนสีบนเคลือบ ขามเบญจรงค์ ถ้วยลายคราม ตลับเคลือบสีขาว ไหเคลือบสีเขียว เป็นต้น ส่วนลวดลายที่พบในการตกแต่งเครื่องถ้วยจีนนั้น มีทั้งที่เป็นที่นิยมหรือลวดลายที่เป็นมงคล เช่น ลวดลายมงคล เช่น ลายไข่มุกไฟ ซึ่งมักปรากฏร่วมกับมังกร ลายเห็ด คักดีลีทรี หรือลายประแจจีน เป็นต้น ลายอักษรจีน/อักษรจีนก้นถ้วย/เครื่องหมายตราประทับของกษัตริย์ รูปบุคคล (ขุนนาง) เป็นลวดลายที่ปรากฏในสมัยราชวงศ์หมิง รูปสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมงคล เช่น มังกร คนจีนเชื่อว่ามังกรนั้นเลิศด้วยสติปัญญา มีพลังกำลังและคุณความดี นอกจากนั้น ยังพบลายจิ้งจอก/แมว? นกกระเรียนหรือนกฟีนิกซ์ หรือนกกระสา เป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอายุยืน จะปรากฏบนจานลายครามสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย ลายธรรมชาติ เช่น ลายเมฆ ลายเกลียวคลื่น เป็นต้น ลายดอกไม้ ลายดอกไม้เป็นลวดลายที่มีความหลากหลายมากที่สุดปรากฏทั้ง ลายดอกเบญจมาศ ลายดอกบัว ลายดอกโบตั๋น รวมถึงลายทั่วไปเช่น ลายก้านขด ซึ่งเป็นลายที่สักปรากฏร่วมกับลายดอกไม้อื่น ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะแตกต่างกันออกไป และลายอารบิก โดยเฉพาะลายเมฆไหล ช่างล้านนาอาจจะประดิษฐ์ให้มีลักษณะบิดเป็นริ้วคล้ายริบบิ้น ซึ่งคนล้านนาเรียกว่า ลายฮ่อ หลังจากนั้น ช่างอาจ มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาการของลวดลาย จนเป็นลักษณะเด่นของแต่ละยุคสมัย

5. อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อเครื่องถ้วยล้านนา

ทั้งเทคโนโลยีการผลิต เทคนิค และลวดลาย โดยความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามา น่าจะเข้ามาพร้อมกับช่างจีนหรือชาวจีนที่เข้ามา โดยเฉพาะเทคนิคในการผลิตได้ส่งอิทธิพลไปยังเตาล้านนา เช่นเตาเวียงกาหลงที่มีวิธีและเทคนิคการผลิตใกล้เคียงกับเครื่องถ้วยจีนมาก แต่สำหรับคุณภาพยัง เนื้อดินของเครื่องถ้วยจากเตาเวียงกาหลงด้อยคุณภาพมากกว่าของจีนมาก ซึ่งส่งผลต่อการเคลือบ แต่อย่างไรก็ตามเครื่องถ้วยจากล้านนาก็ได้รับอิทธิพลจากเครื่องถ้วยจีนทั้งเทคนิค วิธีการผลิต รวมถึงลวดลายที่พัฒนามาเป็นลวดลายเฉพาะ เช่น ลายปลาคู่ ของเตาสันกำแพง/เตาบ่อสวก ก็ได้รับอิทธิพลจากลายหยิน/หยางจากเครื่องถ้วยจีน เป็นต้น

6. อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อศิลปกรรมล้านนา

ซึ่งอาจเข้ามาพร้อมกับการค้าเครื่องถ้วย เช่น งานปูนปั้นปรากฏลวดลาย เช่น ดอกโบตั๋น ดอกเบญจมาศ ลายเครือเถา ลายกระหนก ลายฮ่อ เช่น ที่วัดโลกโมฬี โดยเฉพาะลวดลายพันธุ์พฤกษา ลวดลายดังกล่าว ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมจีน ซึ่งปรากฏอยู่บนเครื่องถ้วย ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิง วัดเจ็ดยอด ปรากฏปูนปั้นลาย Floral ที่นิยมมากในสมัยพระเจ้าติโลกราช ยุคที่ศิลปกรรมได้รับอิทธิพลจากจีนผ่านเครื่องถ้วย งานจิตรกรรมที่วัดอุโมงค์เถรจันทร์

บทที่ 3

เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ภาคเหนือ

ในบทนี้ จะเป็นการนำรายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือ โดยเฉพาะข้อมูลที่พบเครื่องถ้วยจีน รวมถึงรายงานการสำรวจและการขุดแต่งทางโบราณคดี โดยระยะเวลาของรายงานการขุดค้น จะนำมาเฉพาะการขุดค้นในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ.2550-2564 หรือหากพิจารณาแล้ว พื้นที่สำคัญนั้นพบเครื่องถ้วยจีนที่มีลวดลายสำคัญ แต่อยู่นอกเหนือจากขอบเขตของช่วงเวลาที่กำหนด ก็ sẽนำมาวิเคราะห์ร่วมเพียงบางแหล่งเท่านั้น โดยเน้นการขุดค้นในจังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายเป็นหลัก เนื่องจากทั้งสองพื้นที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์และเป็นเมืองที่มีความสำคัญทั้งด้านการค้า เศรษฐกิจและการเมืองตามขอบเขตพื้นที่ที่ได้ระบุไว้ในขอบเขตพื้นที่ในการศึกษา

ทั้งนี้การที่นำข้อมูลจากเชียงใหม่เป็นหลักเนื่องจากเชียงใหม่เป็นเมืองศูนย์กลางของการค้า และน่าจะเป็นเมืองที่รับเอาสินค้าจากหัวเมืองโดยรอบ รวมถึงสินค้าจากต่างเมือง โดยเฉพาะรัฐใหญ่ที่อยู่ตอนบนของล้านนาขึ้นไป เช่น ยูนนาน ลาว เป็นต้น (ชวิศา ศิริ, 2552, น. 101) ส่วนบริเวณลุ่มน้ำกก ก่อนที่จะเป็นจังหวัดเชียงราย เป็นศูนย์กลางของรัฐโยนกใน พ.ศ.1806 อันเป็นเขตการค้าขายที่มีพ่อค้าผ่านไปมา เส้นทางสายยูนนาน-เชียงตุง-เชียงราย-เชียงใหม่-ระแหง-มะละแหม่ง เป็นเส้นทางการค้าสายสำคัญสมัยโบราณ (ชวิศา ศิริ, 2552, น. 101) ดังนั้น พื้นที่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย จึงเป็นพื้นที่ที่สำคัญในการศึกษาครั้งนี้ โดยจะขอแสดงข้อมูลเฉพาะการพบเครื่องถ้วยจีนแยกตามพื้นที่ในแต่ละจังหวัด และแต่ละแหล่งโบราณคดี บางแหล่งมีรายละเอียด ทั้งจำนวนชิ้น น้ำหนัก รูปแบบ ลวดลาย อายุสมัยและบางแหล่งมีรายละเอียดเพียงรูปแบบ การตกแต่ง ลวดลาย เท่านั้น ดังนั้น การศึกษาจึงจะปรากฏตามที่มีการบันทึกไว้ในรายงานแต่ละแหล่งเท่านั้น สำหรับจังหวัดแพร่ มีการขุดค้นทางโบราณคดีไม่มากนักและในทางประวัติศาสตร์เป็นเมืองโบราณที่เป็นเมืองรอง ผู้วิจัยจึงไม่นำมาศึกษาพร้อม และหากแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ไม่พบเครื่องถ้วยจีน ผู้วิจัยจะไม่นำมาวิเคราะห์ร่วมด้วย โดยจะแบ่งบทตามรายงานการขุดค้นขังของแต่ละจังหวัดดังนี้

3.1 เมืองเชียงใหม่

(1) **สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่** กำเนิดของเชียงใหม่ ปรากฏในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า ก่อนที่พระยามังรายจะสร้างเมืองเชียงใหม่ในสถานที่แห่งหนึ่งนั้น พระยามังรายได้เสด็จทรงช้างไปประพาสไล่มฤคยังเชิงเขาสุจบรรพต ไปถึงป่าเลาป่าคาแห่งหนึ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นเป็นที่อัศจรรย์ยิ่งนัก ภายนอกรอบป่าคานั้น เป็นท้องทุ่งราบงามป่าคานั้นเป็นวงโอบรอบที่ราบอันหนึ่ง อันประกอบไปด้วยหญ้าแพรกและหญ้าแห้วหมู มี ฟานเผือกสองตัวแม่ลูกอยู่ในวงป่าคาที่ล้อมนั้น ครั้นเมื่อฟานทั้งสองออกจากลอมป่าคานั้นเพื่อจักไป หากิน ก็พบหมู่สุนัขไล่ของพรานเนื้อทั้งหลาย สุนัขรุมกัดไล่ฟานคู่นั้นหนีกลับเข้าไปอยู่ในลอมคาค้างเก่า สุนัขทั้งหลายเล่นไปแวดล้อมลอมคาค้างอยู่ มีอาจเข้ากัดฟานได้ ฟานทั้งสองนั้นได้อยู่ในชัยภูมิที่ดี ก็มีใจสามารถไม่เข็ดขาม เล่นออกมาไล่สุนัขเป็นคราว ๆ สุนัขทั้งหลายมีอาจขบกัดได้ ก็พากันพ่ายหนีไป

พรานทั้งหลายเห็นอัศจรรย์ จึงนำเหตุนั้นกราบทูลพระยามังราย พระยามังรายก็ทราบในพระทัยว่า สถานที่นั้นเป็นไชยภูมิดีสมควรตั้งพระนครได้ (พระยาประชากรกิจกรจักร, 2478, น. 266- 268) ด้วยเหตุอัศจรรย์ดังนั้น พระยามังรายจึงคิดจะสร้างเมืองใหม่ในที่แห่งนั้น โดยได้เชิญพระสหายคือ พระยาร่วงแห่งเมืองสุโขทัยและพระยาร่วงแห่งเมืองพะเยา มาปรึกษาหารือให้พร้อมกัน และกำหนดให้พื้นที่นี้ เป็นที่จะสร้างเมืองเชียงใหม่โดยมีศุภนิมิตมงคล 7 ประการ

(2) เครื่องถ้วยเงินที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการขุดค้นและบูรณะกำแพงเมืองเชียงใหม่ (2540) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดเหมอกรีน พบเครื่องถ้วยเงินทั้งหมดรวม 122 ชิ้น น้ำหนัก 634 กรัม โดยขุดทั้งหมด 5 หลุม (หลุม 1-12 ชิ้น น้ำหนัก 60 กรัม, หลุม 2-22 ชิ้น น้ำหนัก 174 กรัม, หลุม 3-ไม่พบ, หลุม 4-51 ชิ้น น้ำหนัก 172 กรัม, หลุม 5-37 ชิ้น น้ำหนัก 228 กรัม) ส่วนใหญ่ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งส่วนใหญ่คือ ลายดอกไม้ และลายพิเศษคือลายประแจเงิน ซึ่งเป็นลายมงคล

รายงานการขุดแต่งศึกษาเจดีย์วัดส้มสุก (ร้าง) ภายในวิทยาลัยสารพัดช่าง ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (2540) โดยสำนักศิลปากรที่ 6 เชียงใหม่ พบเครื่องถ้วยเงินที่มีการตกแต่งด้วยตัวอักษรเงินใต้ก้นภาชนะ จำนวน 1 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

รายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเวียงสวนดอก 42 (2542) โดย ฝ่ายวิชาการ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ กรมศิลปากร หลุมขุดค้นที่ 1 พบเครื่องถ้วยเงินจำนวน 37 ชิ้น น้ำหนัก 540 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่พบคือ ลายพันธุ์พฤกษา ลายเรขาคณิต ลายดอกไม้ และสัญลักษณ์ รูปทรงส่วนใหญ่เป็นถ้วย สมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ.1911-2187)

รายงานการขุดตรวจโบราณสถานวัดอุโมงค์ (นอก) ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (2546) โดยสำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ พบเครื่องถ้วยเงินจำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 40 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

รายงานเบื้องต้นการขุดตรวจทางโบราณคดี บริเวณบ้านพักอัยการจังหวัดเชียงใหม่ ถนนอินทวโรรส อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (2547) โดยเทศบาลนครเชียงใหม่ พบเครื่องถ้วยเงิน จำนวน 313 ชิ้น น้ำหนัก 6,805 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลวดลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส เขียนลายสีแดงและเขียวเหนือเคลือบ เขียนลายสีแดงและน้ำเงินใต้เคลือบ เคลือบสีขาว เขียนลายห้ำสี (เบญจรงค์) ลวดลายที่ตกแต่งมีความหลากหลายและน่าสนใจ ดังนี้ ลายคน เช่น บัณฑิตนั่งไต้ต้นสน มีตัวอักษรเงินใต้ก้นภาชนะ ผู้หญิงในบ้านไม้ไผ่ มีตัวอักษรเงินใต้ก้นภาชนะ ลายเทพพนม ลายสัตว์ เช่น นกกระเรียน นกเกาะกิ่งไม้ ลายพันธุ์พฤกษา ลายใบไม้

ลายดอกไม้ เช่น ดอกบัว บางชิ้นมีตัวอักษรจีน รูปแบบที่พบมีความหลากหลายดังนี้คือ จาน อ่าง ช้อน ชาม ถ้วย อายุสมัย พบตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิง

โครงการอนุรักษ์ และพัฒนา เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ การขุดค้น/ขุดแต่งทางโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์กลุ่มโบราณสถานวัดร้างในเขตอรัญญิกเมืองเชียงใหม่ ระยะที่ 1 วัดพระธาตุแสงจันทร์ (ร้าง) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2552) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดช่อฟ้าก่อสร้าง พบเครื่องถ้วยเงินจำนวน 4 ชิ้น จำนวน 43 กรัม รูปแบบที่พบคือ ถ้วยเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบ ลวดลายที่พบคือ ลายเห็ดหลินจือ ลายเครือเถา สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 20-22

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีเวียงเจ็ดลิน ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ภายใต้โครงการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ (2552) โดย ศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ พบเครื่องถ้วยเงินจำนวน 4 ชิ้น จำนวน 108 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ สมัยราชวงศ์หมิง

รายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีวัดพันเสา (ปันเสา) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2553) โดย วิวรรณ แสงจันทร์ และเชิดศักดิ์ ตริยกิจวัฒน์ พบเครื่องถ้วยเงิน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ สมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย ถึงสมัยราชวงศ์ชิง ราวพุทธศตวรรษที่ 21-24 และชิ้นส่วนภาชนะลายเขียนสีเหนือเคลือบ สมัยสาธารณรัฐ ราวพุทธศตวรรษที่ 24-25

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานในเขตอรัญญิกเมืองเชียงใหม่ วัดฤๅษีชีวกะ (ร้าง) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2553) โดย บริษัท บริยะธุรกิจ จำกัด จากการขุดแต่งพบเครื่องถ้วยเงิน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสี ก้นถ้วยสันนิษฐานว่าเป็นตราสัญลักษณ์ราชวงศ์ 2 ชิ้น น้ำหนัก 366 กรัม รูปแบบที่พบคือ จานและชาม สมัยราชวงศ์หมิง และจากการขุดค้นทางโบราณคดี พบถ้วยเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบสี มีตัวอักษรจีนปรากฏ ตกแต่งด้วยลายดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา จำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 72 กรัม สมัยราชวงศ์หมิง

โครงการขุดค้น ขุดแต่งทางโบราณคดี เพื่อการอนุรักษ์ กลุ่มโบราณสถานวัดร้างในเขตอรัญญิกเมืองเชียงใหม่ รายงานการขุดค้นและขุดแต่ง วัดกู่ผีบ้า (ร้าง) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2554) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดช่างรุ่งคอนสตรัคชั่น จากการขุดแต่งพบเครื่องถ้วยเงิน จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 30 กรัม เป็นชิ้นส่วนก้นภาชนะ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีแดงบนเคลือบ

**รายงานการขุดค้นขุดแต่งโบราณสถาน (ร้าง) หน้าวัดอุโมงค์ สวนพุทธธรรม จ.เชียงใหม่ สัญญา
เลขที่ 71/2555 (2555) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดโบราณนุรักษ์** จากการขุดค้นและขุดแต่งพบเครื่องถ้วยจีน
ดังนี้

โบราณสถานหมายเลข 1 พบเครื่องถ้วยจีน 7 ชิ้น น้ำหนัก 37 กรัม ตกแต่งด้วยลายดอกไม้และลาย
พันธุ์พฤกษา รูปแบบที่พบคือ ขามเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หมิง ราวครึ่งแรกของพุทธ
ศตวรรษที่ 21 และยังพบเหรียญเงินรูปหงส์และหม้อปुरुณฆณะ ปากกุนทีลายปลาเคลือบน้ำดินสีส้ม

โบราณสถานหมายเลข 2 พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 22 ชิ้น น้ำหนัก 124 กรัม ตกแต่งด้วยลายห่าน
ลายดอกไม้ ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัย
ราชวงศ์หมิง และพบเหรียญเงินด้วยเช่นเดียวกัน

โบราณสถานหมายเลข 3 พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 20 กรัม เขียนลายด้านนอกด้วยสีน้ำ
เงินใต้เคลือบใส ด้านในเคลือบสีน้ำตาลเข้ม

**รายงานการขุดแต่ง-ขุดค้นทางโบราณคดี วัดเจดีย์กุด (ร้าง) ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
(2556) โดย ห้างหุ้นส่วนงานโบราณคดีจำกัด** พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

บริเวณฐานวิหาร พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 11 ชิ้น น้ำหนัก 207 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนสีน้ำเงินใต้
เคลือบใส ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง

บริเวณฐานเจดีย์ พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 14 ชิ้น น้ำหนัก 115.36 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนสีน้ำเงิน
ใต้เคลือบใส ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง

บริเวณฐานมณฑป พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 19 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนด้วยสีน้ำเงิน
ใต้เคลือบใส ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง

บริเวณนอกกำแพงแก้ว พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 10 ชิ้น น้ำหนัก 375 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนด้วย
สีน้ำเงินใต้เคลือบใส ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง

บริเวณรอบกุฏิ พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 46 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนด้วยสีน้ำเงินใต้
เคลือบใส ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง

ส่วนใหญ่ตกแต่งด้วยลวดลายดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา ลายเกสรดอกไม้ รูปทรงที่พบส่วนใหญ่เป็นขาม

**รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ช่วงหลวงเวียงแก้ว ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (งวดที่
1) (2559) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดช่อฟ้าก่อสร้าง** พบเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนสีน้ำเงินใต้เคลือบใส
การเขียนลายสีบนเคลือบ เคลือบสีเขียวหรือเซลาดอน (ลายดอกบัว) ลวดลายที่ตกแต่งได้แก่ ลายดอกไม้ ลาย
พันธุ์พฤกษา ลายขนนก ลายม้าท่ามกลางเกลียวคลื่น ลายสระบัว และลายดอกบัว อายุสมัย พบตั้งแต่สมัย
ราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง ราชวงศ์ชิง และสมัยสาธารณรัฐ รูปทรงส่วนใหญ่เป็นขาม

รายงานวิจัยคัมเจ้าบุรีรัตน์ (2564) โดย โขมสี มีภักดี พบเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก โดยพบภาชนะเนื้อกระเบื้อง จำนวน 567 ชิ้น น้ำหนัก 3,736 กรัม รูปแบบของเครื่องถ้วยจีนที่พบจากหลุมชุดคัน KMB I-II นี้ รูปแบบที่พบคือ ขามลายคราม ขามลายเขียนสีบนเคลือบ ขามเบญจรงค์ ขามเคลือบสีขาว ขามเคลือบสีเขียว จานลายคราม จานเคลือบสีเขียว จานเคลือบสีขาว ไห และถ้วยลายคราม โดยมีเทคนิคในการตกแต่ง เช่น เคลือบสีเขียว สีขาว สีนํ้าเงิน และลายเขียนสี

สมัยราชวงศ์หยวน พบในจำนวนที่ไม่มากนัก เตาหลงเฉวียนพบทั้งจานเคลือบสีเขียวและขามเคลือบสีเขียว ส่วนเตาไปเฉอ พบเฉพาะจานเคลือบสีขาว

สมัยราชวงศ์หมิง พบเครื่องถ้วยจำนวนมากที่สุดและมีความหลากหลายในรูปแบบมากที่สุด แหล่งเตาที่พบมีทั้งหมด 4 เตา ดังนี้ เตาจิ่งเต๋อเจิ้น พบทั้ง ขามลายคราม ขามลายเขียนสีบนเคลือบ ขามเคลือบสีนํ้าเงิน จานลายครามและถ้วยลายคราม เตาอันซี พบทั้งขามลายครามและจานลายเขียนสีบนเคลือบ ส่วนเตาผิงเหอ พบขามลายครามและสุดท้ายเตาหลงเฉวียนพบเฉพาะจานเคลือบสีเขียว ดังเช่นที่พบในสมัยราชวงศ์หยวน

สมัยราชวงศ์ชิง พบเครื่องถ้วยจำนวนหนึ่งในแหล่งเตาทั้งหมด 4 แหล่งเตา ดังนี้ เตาจิ่งเต๋อเจิ้น พบทั้ง ขามลายครามและขามเบญจรงค์ เตาอันซี พบขามลายคราม ขามลายเขียนสีบนเคลือบและขามเคลือบสีขาว เตาเต๋อฮั่วพบเฉพาะขามลายคราม และ เตาเต็งอันเก๋อจื่อ ซึ่งเป็นแหล่งเตาที่พบเฉพาะสมัยนี้เท่านั้น เครื่องถ้วยที่พบคือขามลายคราม พบเพียง 2 ชิ้น และสีที่ใช้เป็นสีนํ้าเงินอมดำหรือเทา แตกต่างจากเตาอื่น ๆ

ลวดลายที่พบในการตกแต่งเครื่องถ้วยจีน แบ่งออกได้ 7 กลุ่มดังนี้

1) ลวดลายมงคล เช่น ลายไข่มุกไฟ ซึ่งมีปรากฏร่วมกับมังกร ลายเห็ดศักดิ์สิทธิ์ หรือลายประแจเงิน เป็นต้น

ลายไข่มุกไฟ

ลายเห็ดศักดิ์สิทธิ์

2) อักษรจีน/อักษรจีนก้นถ้วย/เครื่องหมายตราประทับของกษัตริย์ เช่น ขึ้นนี้เป็นขามลายคราม ปรากฏตัวอักษรจีน 4 ตัว อ่านได้ว่า เฉิง ฮั่ว เหทียน จ้าว แปลว่า เครื่องถ้วยนี้ผลิตระหว่าง คศ.1464-1487

ตัวอักษรจีน

3) รูปบุคคล (ขุนนาง) เป็นลวดลายที่ปรากฏในสมัยราชวงศ์หมิง จากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น

4) รูปสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมงคล เช่น มังกร คนจีนเชื่อว่ามังกรนั้นเลิศด้วยสติปัญญา มีพลังกำลังและคุณความดี (ฉัณฐฎัทธ จันทวิช, 2537: 100) นอกจากนั้น ยังพบลายจิ้งจอก/แมว? ซึ่งจากการศึกษาไม่ค่อยพบทั้งลายแมวหรือจิ้งจอกในเครื่องถ้วย ส่วนใหญ่มักจะพบในงานศิลปกรรมอื่น ๆ เช่น ภาพแมวในงานจิตรกรรมของศิลปินชื่อหลี่ตี้ สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ราวค.ศ.11 ส่วนในสมัยราชวงศ์หมิง ปรากฏภาพแมวในงานจิตรกรรมและเครื่องถ้วย โดยจิตรกรกรชื่อ ไต้จิ้น รัชศกหงอู่

ลายมังกร ลายจิ้งจอก?/แมว นกระเรียน

ส่วนนกระเรียนหรือนกฟีนิกซ์ หรือนกกระสา เป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอายุยืน จะปรากฏบนจานลายครามสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย (ฉัณฐฎัทธ จันทวิช, 2537: 103) ขึ้นขวามือเป็นขามลายครามจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น รัชศกวานลี่ ต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 นอกจากนั้น ก็ยังปรากฏรูปสัตว์อื่นๆ เช่น ม้ากระโดด ท่ามกลางเกลียวคลื่น และ เป็ด เป็นต้น

5) ลายธรรมชาติ เช่น ลายเมฆ ลายเกลียวคลื่น เป็นต้น

ลายเมฆ

6) ลายดอกไม้ ลายดอกไม้เป็นลวดลายที่มีความหลากหลายมากที่สุดปรากฏทั้ง ลายดอกเบญจมาศ ลายดอกบัว รวมถึงลายทั่วไปเช่น ลายก้านขด ซึ่งเป็นลายที่สักร่วมกับลายดอกไม้อื่น ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะแตกต่างกันออกไป

ดอกบัว

ดอกเบญจมาศ

ลายดอกไม้

7) ลายอาร์บิสก์ เป็นลายที่มีลักษณะเฉพาะพบเพียงชิ้นเดียวจากเตาอันซี มณฑลฝูเจี้ยน รัชศกเจิ้งเต๋อ กลางพุทธศตวรรษที่ 21

ลายอาร์บิสก์

รายงานการขุดศึกษาทางด้านโบราณคดีเวียงเจ็ดลิน ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2562) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดโบราณนุรักษ์ มีการขุดค้น 2 ครั้ง ในปี พ.ศ.2541 และ ปี พ.ศ.2552 โดยพื้นที่ที่ขุดคือ โบราณสถานวัดกู่ดินขาว ไม่พบเครื่องถ้วยจีน ส่วนบริเวณสันกู่ ต่ายลสุเทพ พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

รายงานเบื้องต้นงานขุดค้นทางโบราณคดีเมืองเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (2562) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดบูรณาวិวัฒน์ โดยแบ่งการขุดค้นเป็น 6 พื้นที่ดังนี้

- 1) วัดลุ่มช้าง พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 16 ชิ้น จำนวน 217 กรัม รูปแบบที่พบคือ ขามเขียนลาย ขามเขียนลายด้วยสีแดงและเขียวเหนือเคลือบ ลวดลายที่พบคือ ลายพันธุ์พฤกษา ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง
- 2) วัดอินทขิล (หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่) พบเครื่องถ้วยจีน 4 ชิ้น จำนวน 74 กรัม ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง
- 3) วัดพระสิงห์ พบเครื่องถ้วยจีน 37 ชิ้น จำนวน 650 กรัม รูปแบบที่พบคือ ขามลายคราม ขามเขียนลายด้วยสีแดงและเขียวเหนือเคลือบ ลวดลายที่พบคือ ลายพันธุ์พฤกษา ลายกากบาทในกรอบช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง
- 4) วัดสังการาม (วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่) พบเครื่องถ้วยจีน 3 ชิ้น จำนวน 17 กรัม รูปแบบที่พบคือ ขามลายคราม ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง
- 5) คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ พบเครื่องถ้วยจีน 62 ชิ้น จำนวน 750 กรัม รูปแบบที่พบคือ ขามลายคราม ขามเขียนลายด้วยสีแดงเหนือเคลือบ ขามเขียนลายด้วยสีแดงและสีน้ำเงินเหนือเคลือบ ลวดลายที่พบคือ ลายดอกไม้ ลายวัชร ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง ถึงสมัยราชวงศ์ชิง
- 6) กำแพงเมืองเชียงใหม่ชั้นนอก

ครั้งที่ 1 ขุดค้นปี พ.ศ. 2539 พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวนถึงสมัยราชวงศ์หมิง พุทธศตวรรษที่ 19-22

ครั้งที่ 2 บริเวณป้อมหายยา ขุดค้นปี พ.ศ.2545

ครั้งที่ 3 บริเวณชุมชน 5 ธันวา ขุดค้นปี พ.ศ. 2546 พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง

ครั้งที่ 4 ขุดค้นปี พ.ศ.2562 ไม่พบเครื่องถ้วยจีน

3.2 เวียงท่ากาน

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเวียงท่ากาน

เวียงท่ากานเป็นเมืองที่มีประวัติเกี่ยวกับนิยายปรัมปราทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่า เคยเสด็จมาที่เมืองนี้ จากหลักฐานโบราณคดี เชื่อกันว่าเวียงท่ากานน่าจะเริ่มสร้างในสมัยพระเจ้าอภัยมหาราช แห่งเมืองโบราณหริภุญไชยราวพุทธศตวรรษที่ 17 สืบมาจนสมัยพระยามังราย ปรากฏชื่อเวียงท่ากานในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า เวียงพันนาทะการ น่าจะเป็นเมืองสำคัญแห่งหนึ่งในตำนานกล่าวว่า พระยามังรายได้นำดินโพธิ์จากลังกาทวีปมา 4 ต้น โดยนำมาปลูกไว้ที่เวียงพันนาทะการต้นหนึ่ง

เวียงท่ากานเป็นเมืองที่มีเจ้าเมืองปกครองในสภาพภายใต้การปกครองของเชียงใหม่ เป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหาร เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ โดยปรากฏในเอกสารว่าสมัยพระเจ้าติโลกราชพระองค์ยกทัพไปตีเมืองเจ็ญและได้นำเชลยชาวเจ็ญไปอยู่เวียงพันนาทะการ อันแสดงให้เห็นว่า เวียงพันนาทะการคงเป็นเมืองขึ้นเมืองหนึ่งของเชียงใหม่

คำว่า ท่ากาน ชาวบ้านเล่าว่ามาจากคำว่า ต๊ะก่า ในตำนานเล่าว่า เมื่อก่อนหน้านี้ จะมีกาเผือกตัวใหญ่บินลงมาที่นี้ ชาวบ้านกลัวว่าบินลงมาจะทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน จึงพากัน ต๊ะก่า ไต่ก่า ไม่ให้ลงมา เลยเรียกขานกันต่อมาว่า บ้านต๊ะก่า ต่อมาราว พ.ศ.2450 เจ้าอาวาสวัดท่ากานได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น บ้านท่ากาน (กองโบราณคดี, กรมศิลปากร, 2534, น. 9)

(2) เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

เวียงท่ากาน 1 รายงานการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน (2534) โดย กองโบราณคดี กรมศิลปากร โดยแบ่งกลุ่มโบราณสถานออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1) โบราณสถานวัดกลางเมือง กลุ่มที่ 1 (น.36-37) พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

-สมัยราชวงศ์หยวน (พุทธศตวรรษที่ 20) รูปแบบที่พบคือ ขามเชิงเตี้ยขอบปากหยิก, กระปุก ลวดลายที่ตกแต่งคือ เซาะร่อง ลายดอกไม้ เคลือบสีเขียว ผลิตจากแหล่งเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง

-สมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 20-ปลายพุทธศตวรรษที่ 22) รูปแบบที่พบคือ

ขาม ถ้วยทรงมะนาวตัด ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ใช้ตกแต่งคือ หอยสังข์ ดอกไม้ กิเลน เมฆ มังกร

ขาม เขียนลายสีแดง เขียนบนเคลือบ เขียนลายใบไม้ ดอกไม้ ผลิตจากเตาหมณฑลกว่างตง หรือมณฑลฝูเจี้ยน

ขามลายคราม เขียนสีแดงและสีดำบนเคลือบ เขียนลายนกระสากกลางสระบัว ด้านในรูปสิงโต ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิน

-สมัยราชวงศ์ชิง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 22-กลางพุทธศตวรรษที่ 25) รูปแบบที่พบคือ ขาม ถ้วยทรงกลม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงิน ลวดลายที่ใช้คือ ดอกไม้ มังกร ลายก้านขด ลายสัญลักษณ์และตัวอักษร

2) โบราณสถานวัดกลางเมือง กลุ่มที่ 2 พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

(บริเวณวิหาร) (น.45)

-สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (พุทธศตวรรษที่ 17-ต้นพุทธศตวรรษที่ 19) รูปแบบที่พบคือ ขามเคลือบสีเขียวเซลาดอนทั้งสองด้าน ผลิตจากแหล่งเตาหลงฉวน มณฑล เจ้อเจียง

-สมัยราชวงศ์หยวน (ต้นพุทธศตวรรษที่ 19-ต้นพุทธศตวรรษที่ 20) รูปแบบที่พบคือ ขามเคลือบสีเขียวปากผายเชาะร่อง ผลิตจากแหล่งเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง

-สมัยราชวงศ์หมิง (ต้นพุทธศตวรรษที่ 20-ปลายพุทธศตวรรษที่ 22) เป็นภาชนะลายครามทั้งหมด แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่ม 1 ชิ้นส่วนลายคราม ราวคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 พบไม่มากนัก เป็นขามลายคราม ขอบปากมีการทาดำด้วยน้ำดินสีน้ำตาล ลวดลายที่ตกแต่งคือ ไช่เม็กไฟ ช่อดอกไม้ ลายจุดในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

กลุ่ม 2 ขามลายคราม ราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 ขามปากผาย ขามทรงกลม เขียนลายด้วยสีโคบอลต์ นิยมเขียนเส้นโครงก่อนและระบายสีน้ำเงินภายหลัง ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายกลีบบัวมีไส้ ลายช่อดอกไม้ มังกร ลายช่อดอกไม้ในเส้นวงกลม สัญลักษณ์ของแหล่งผลิต

-สมัยราชวงศ์ชิง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 22-กลางพุทธศตวรรษที่ 25) พบไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นลายคราม รูปแบบที่พบคือ

ขามทรงกลม เคลือบใสทั้งสองด้าน ตกแต่งด้วยลายช่อดอกไม้ ตัวอักษรจีนสลับกับลายก้านขด กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-19

ถ้วยทรงกลมเคลือบสีน้ำเงินด้านนอก ด้านในเคลือบใส ขอบปากปาดน้ำเคลือบ ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18

กลุ่มอาคารด้านทิศตะวันตก (หลังเจดีย์) (น.57)

-สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (พุทธศตวรรษที่ 17-ต้นพุทธศตวรรษที่ 19) รูปแบบที่พบคือ ขามเคลือบสีเขียวเซลาดอน เคลือบเขียวทั้งสองด้าน ปาดน้ำเคลือบที่ขอบเชิง ผลิตจากเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง

-สมัยราชวงศ์หยวน-หมิง (พุทธศตวรรษที่ 19-พุทธศตวรรษที่ 20) โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ขามเคลือบสีเขียวเซลาดอน 2 ด้าน ผลิตจากเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง และขามลายครามทั้งสองด้าน ตกแต่งด้วยลายไฉ่เม็ก

-สมัยราชวงศ์หมิง (ต้นพุทธศตวรรษที่ 20-ปลายพุทธศตวรรษที่ 22) รูปแบบที่พบดังนี้

จาน ชาม กระปุก คนที ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายช่อดอกไม้ หอยสังข์ ลายบุคคล ทิวทัศน์ ตัวอักษรจีน เป็นต้น ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี และเตาหมณฑลกว่างตง หรือหมณฑลฝูเจี้ยน

ชาม ถ้วยทรงกลม เขียนลายสีบนเคลือบ สีแดง เขียว ดำ ลวดลายที่ตกแต่งคือ ช่อดอกไม้ ต้นหญ้า ผลิตจากเตาหมณฑลกว่างตง หรือหมณฑลฝูเจี้ยน

ชามลายคราม เขียนสีแดง สีเขียว สีดำ บนเคลือบ ลวดลายที่ใช้คือ ดอกไม้ นก กากบาท ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี

-สมัยราชวงศ์ซิง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 22-กลางพุทธศตวรรษที่ 25) (น.58) มี 3 กลุ่ม

กลุ่ม 1 ถ้วยทรงกลม ชามทรงกลม เขียนลายบริเวณขอบปาก และเหนือเชิงด้านนอก ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายช่อดอกไม้ ลายจักษุสลับกับต้นหญ้าในช่องกระจก ลายกลีบสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ลายกลีบบัว และการเขียนลายเส้นวงกลมภายในก้นถ้วยด้านใน

กลุ่ม 2 ชามเคลือบใส พบไม่มากนัก ด้านนอกไม่เคลือบ ก้นด้านในมีการปาดน้ำเคลือบ น้ำเคลือบขุ่น

กลุ่ม 3 ถ้วยทรงกลม ชามทรงกลม เขียนลายด้วยสีบนเคลือบ สีแดงและสีเขียว ส่วนที่เป็นสีเขียวมีการผสมน้ำเคลือบ ที่ขอบปากและขอบเชิงมีการปาดน้ำเคลือบ ผลิตจากแหล่งเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน

3) โบราณสถานวัดกลางเมือง กลุ่มที่ 3 (น. 72-75) พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

โบราณสถานหมายเลข 1

-สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (กลางพุทธศตวรรษที่ 17-ต้นพุทธศตวรรษที่ 19) รูปแบบที่พบคือ ชามเคลือบสีเขียวเซลาดอน เคลือบเขียวทั้งสองด้าน จากเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง

-สมัยราชวงศ์หยวน (พุทธศตวรรษที่ 20) รูปแบบที่พบคือ ชามเคลือบสีเขียวเซลาดอน ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายชุดขีด ลายช่อดอกไม้และเชาร่อง จากเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง

-สมัยราชวงศ์หมิง (ต้นพุทธศตวรรษที่ 20-ปลายพุทธศตวรรษที่ 22) ส่วนใหญ่เป็นภาชนะลายครามเป็นชามลายคราม 11 ใบ ชามเขียนลายสี 1 ใบบรรจุไว้ในภาชนะรูปทรงแบบบาตร มีฝาปิดทำด้วยสำริด มีรายละเอียดดังนี้

(1) ชามเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดงและสีเขียว ลวดลายปรากฏด้านนอก เขียนลายใส่ช่องกระจก 8 ช่อง ภายในช่องกระจกเขียนลายช่อดอกไม้และลายจักษุสลับกับต้นหญ้าวงกลมแดงสลับกัน ที่ก้นชามด้านในเขียนลายครามเป็นรูปสิงโต คาดว่าภาชนะใบนี้เป็นเครื่องถ้วยกลุ่มซานโถว กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(2) จานลายคราม ภายในจานเขียนลายมังกรสลับกับพันธุ์ไม้เลื้อย ที่ตัวภาชนะด้านนอกเขียนลายช่อดอกไม้ ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(3) จานลายคราม ด้านในเขียนลายต้นไม้และโขดหิน ด้านนอกลายช่อดอกไม้ ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21

(4) ชามลายคราม ด้านในเขียนลายเห็ด ดอกไม้ ด้านนอกลายช่อดอกไม้ ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(5) ขามลายคราม ด้านในลายช่อดอกไม้ ในวงกลมที่ก้นด้านนอก เขียนลายช่อดอกบัว ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(6) ขามลายคราม ด้านในเขียนลายช่อดอกไม้ภายในเส้นวงกลม 2 เส้น ด้านนอกลายช่อดอกไม้ ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(7) ขามลายคราม ก้นด้านในเขียนลายช่อดอกไม้ภายในเส้นวงกลม ด้านนอกเขียนลายช่อดอกไม้ ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(8) ขามลายคราม ก้นด้านในเขียนลายมังกรภายในวงกลม 2 เส้น ด้านนอกเขียนลายมังกรสลักกับสัตว์คล้ายไก่ (นกฟีนิกซ์?) กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 คล้ายกับขามลายครามพบที่สงขลา สมัยราชวงศ์หมิง ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี (ณัฐภัทร จันทวนิช, น. 217)

(9) ขามลายคราม ด้านในเขียนลายงู 4 ตัว ?? ลายพันธุ์พุกา ?? ภายในวงกลมกลีบดอกไม้ที่ก้นภาชนะ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(10) ขามลายคราม ด้านในเขียนลายมังกร 4 ตัว ภายในวงกลม ผลิตจากเตาในมณฑลกว่างตง หรือมณฑลฝูเจี้ยน (เครื่องถ้วยชานโถว) กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(11) ขามลายคราม ก้นด้านในมีสัญลักษณ์ ด้านนอกลายดอกบัว ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลกว่างตง หรือมณฑลฝูเจี้ยน (เครื่องถ้วยชานโถว) อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

(12) ขามลายคราม ก้นด้านในเขียนลายดอกไม้ในเส้นวงกลม ด้านนอกลายช่อดอกไม้ ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลกว่างตง หรือมณฑลฝูเจี้ยน (เครื่องถ้วยชานโถว) อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

ภาชนะเต็มใบสภาพเกือบสมบูรณ์ที่พบอีกใบ คือ แจกันลายคราม ทรงหมอยผิง (ดอกหมอย) สูง 14 เซนติเมตร เขียนลายประแจจีนและลายกลีบ 3 เหลี่ยม ที่คอและไหล่เขียนลายดอกไม้ ที่ตัวแจกันและเนื้อก้นเขียนลายกลีบบัวมีไส้ ผลิตจากเตาในมณฑลกว่างตง หรือมณฑลฝูเจี้ยน

-สมัยราชวงศ์ชิง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 22-กลางพุทธศตวรรษที่ 25) น.75

ส่วนใหญ่เป็นขามลายครามหรือถ้วยทรงกลม ตกแต่งลวดลาย ลายดอกไม้ที่ขอบปาก ลายต้นหญ้าเหนือเชิง ลายต้นหญ้าสลักกับลายจักสานที่ขอบปาก ลายกลีบสามเหลี่ยมเหนือเชิง ลายช่อดอกไม้ที่ก้นด้านใน และตัวภาชนะด้านนอก ลายเมฆ ลายมังกร บางชิ้นมีตัวอักษรบริเวณก้นถ้วยด้านนอก

อีกกลุ่มคือขามทรงกลม เขียนลายสีแดง-เขียวบนเคลือบ ลายช่อดอกไม้ ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23

โบราณสถานหมายเลข 2

-สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ เป็นภาชนะเคลือบใส น้ำเคลือบออกสีฟ้า เคลือบสองด้าน เป็นชิ้นส่วนฝาตลับและตลับ ตกแต่งด้วยการเจาะร่อง และการเขียนลายใต้เคลือบ ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน

-สมัยราชวงศ์หยวน เป็นขามเคลือบสีเขียว (เซลาดอน) จากแหล่งเตาหลงเฉียว มณฑลเจ้อเจียง ด้านนอกบางครั้งทาน้ำดินสีน้ำตาล ขามปากผาย ขอบปากหักแบะทำหัยกรุปปีกกา

-สมัยราชวงศ์หมิง มี 3 กลุ่ม

กลุ่มภาชนะลายคราม พบมากที่สุด ขามปากผาย ขามทรงกลม จาน เคลือบสีทั้งสองด้าน เขียนลายด้วยสีโคบอลต์ ลวดลายที่พบคือ ลายช่อดอกไม้ ลายจุดในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายจุดในช่องห้าเหลี่ยม ลายกากบาทในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และลายปลาท่ามกลางดอกบัว

กลุ่มภาชนะเขียนลายสีบนเคลือบ ด้วยสีแดงและสีเขียว ส่วนใหญ่เป็นขาม ตกแต่งด้วยลายช่อดอกไม้ ลายจุดในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21

กลุ่มภาชนะลายครามเขียนสีบนเคลือบด้วยสีแดงและสีเขียว และภาชนะเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดงและสีเขียวด้านใน ด้านนอกเคลือบน้ำตาล

-สมัยราชวงศ์ซ่ง ส่วนใหญ่เป็นภาชนะลายคราม เคลือบสี 2 ด้าน รูปแบบที่พบ ส่วนใหญ่เป็นขามทรงกลม ลวดลายที่ตกแต่งคือช่อดอกไม้ ลายต้นหญ้า มังกร ม้า บางชิ้นบริเวณก้นถ้วยมีอักษรจีน 4 ตัว และขามทรงกลม เขียนลายสีบนเคลือบสีด้วยสีแดงและเขียว ลวดลายที่ตกแต่งคือ ช่อดอกไม้ ผลิตจากแหล่งเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23 และไหเคลือบน้ำตาลด้านนอกและด้านในเคลือบสีเขียว อายุราวพุทธศตวรรษที่ 25

โบราณสถานหมายเลข 3 (น. 96-97)

-สมัยราชวงศ์หยวน เป็นกลุ่มภาชนะเคลือบสีเขียว เซลาดอน ผลิตจากแหล่งเตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง รูปแบบที่พบคือ ขาม ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายกลีบบัว ลายช่อดอกไม้ ลายเขาร่อง

-สมัยราชวงศ์หมิง แบ่งเป็น 4 กลุ่ม

กลุ่มเคลือบน้ำตาล พบ 3 ชิ้น รูปแบบคือ ไห ลวดลายที่ตกแต่งคือ รูปสัตว์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

กลุ่มเคลือบสีเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสี ภาชนะลายคราม พบมากที่สุด ผลิตจากแหล่งเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี รูปแบบคือ ขามทรงกลม ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายช่อดอกไม้ ลากกากบาทในช่องสี่เหลี่ยมที่ขอบปาก ลาดดอกไม้ก้านขด

กลุ่มภาชนะลายครามและเขียนสีแดงบนเคลือบ พบไม่มากนัก รูปแบบที่พบคือ ขาม ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายช่อดอกไม้ ลายจุดในช่องสี่เหลี่ยม ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี

กลุ่มเขียนลายสีบนเคลือบ สีเขียว สีแดง พบไม่มากนัก

-สมัยราชวงศ์ชิง มี 3 ลักษณะ

1) ภาชนะลายคราม รูปแบบที่พบคือ ขามทรงกลม ลวดลายที่ตกแต่ง ลายกลีบสามเหลี่ยม ลายต้นหญ้า ลายช่อดอกไม้ ผลิตสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น

2) ภาชนะเคลือบสีด้านในและเคลือบสีน้ำเงินด้านนอก พบ 2 ชิ้น รูปแบบที่พบคือ ถ้วยทรงกลม ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน ราวพุทธศตวรรษที่ 23

3) ภาชนะเคลือบสี บางชิ้นมีการเขียนสีดำและเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสี ราวพุทธศตวรรษที่ 25

โบราณสถานหมายเลข 4 (น.103-104)

-สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ เป็นชิ้นส่วนผ้าตลับเคลือบสีทั้ง 2 ด้าน น้ำเคลือบสีฟ้าอ่อน ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน

-สมัยราชวงศ์หยวน รูปแบบที่พบคือ ขามเคลือบสีทั้งสองด้าน ผลิตจากเตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง

-สมัยราชวงศ์หมิง ส่วนใหญ่เป็นภาชนะลายคราม มีเขียนลายสีบนเคลือบด้วย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1) กลุ่มลายคราม เขียนลายสีโคบอลต์ใต้เคลือบ รูปแบบที่พบคือ ขามปากผาย ขามทรงกลม จานกระปุก ลวดลายที่พบคือ ลายช่อดอกไม้ ลายกลีบบัวมีไส้ ลายดอกบัว ลายกลีบใบไม้รูปสามเหลี่ยม ลายก้านขด ลายจุดในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายสัตว์คล้ายเป็ด/นก อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20

2) กลุ่มลายครามและเขียนสีบนเคลือบด้วยสีแดงและสีเขียว พบไม่กี่ชิ้น รูปแบบที่พบคือ ขาม เขียนลายด้านนอกสีโคบอลต์รูปช่อดอกไม้สลับกับช่องกระจก ภายในช่องกระจกเขียนลายด้วยสีแดงและสีเขียว เป็นรูปสัตว์คล้ายกระต่าย ในส่วนของสีเขียวมีการผสมน้ำเคลือบลงไปด้วย ส่วนด้านในเขียนลายจุดในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

3) กลุ่มเขียนสีบนเคลือบ พบ 2 ชิ้น รูปแบบที่พบคือ ขาม เขียนลายสีแดงที่ก้นขามด้านในรูปสัตว์คล้ายวัวควอนภายในวงกลม 2 เส้นและที่ก้นด้านนอก เขียนสีโคบอลต์ใต้เคลือบ อีกชิ้น เคลือบสี 2 ด้าน ภายในเขียนลวดลายด้วยสีแดง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21

-สมัยราชวงศ์ชิง ขามลายคราม 10 ชิ้น ลวดลายไม่ชัดเจน

โบราณสถานหมายเลข 5-6 (น.106-117)

1)โบราณสถานหมายเลข 6 (น.106,109) พบไหลายคราม สมัยราชวงศ์หยวน ภายในบรรจุกระดูก พบบริเวณกลางเจดีย์ (ให้มีลักษณะคล้ายกับพบที่วัดพระธาตุหริภุญชัยและวัดพระพายหลวง สุโขทัย) ลักษณะของไหเป็นไหทรงสูง ตรงกลางป่อง มีฝาปิดเป็นรูปใบบัว ตัวไหตกแต่งด้วยลายดอกไม้ (ลายมงคลของจีน) ได้แก่ ดอกพุดตาน ดอกเบญจมาศ รอบไหล่เขียนลายหงส์มีลายเหลี่ยมเพชรคั่น หูเป็นตัวมังกร รอบคอเขียนลายเครื่องหมายมงคลแปดประการของจีนอยู่ภายในลายกลีบบัว ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หยวน

2)โบราณสถานหมายเลข 5 (น.117)

-สมัยราชวงศ์หยวน เป็นกลุ่มภาชนะเคลือบสีเขียวเซลาดอน ผลิตจากแหล่งเตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง รูปทรงที่พบ ขาม ด้านในเซาะร่อง บางชิ้นชุบขีดเป็นลายดอกไม้

-สมัยราชวงศ์หมิง ส่วนใหญ่เป็นภาชนะลายคราม ผลิตในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ส่วนใหญ่ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี รูปทรงที่พบคือ ขามปากกว้าง ลวดลายช่อดอกไม้ นกกระสาท่ามกลางดอกบัว ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสีและเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดง เขียวและดำ

-สมัยราชวงศ์ชิง มี 3 กลุ่ม

1)กลุ่มลายครามเคลือบสี เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ รูปทรงที่พบคือ ถ้วย/ขาม ลวดลายที่ตกแต่งคือ ช่อดอกไม้ ลายต้นหญ้า ลายจักสาน ลายชุบขีด อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23

2)กลุ่มเคลือบใสและเขียนลายด้วยสีแดง เขียนเหนือเคลือบ รูปทรงที่พบคือ ถ้วยทรงกลม ลวดลายที่ตกแต่งคือ ช่อดอกไม้ ผลิตจากเตาต่อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23

3)กลุ่มเคลือบสองสี ด้านในเคลือบเขียวและด้านนอกเคลือบสีน้ำตาล รูปแบบที่พบคือ ไห อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23

โบราณสถานหมายเลข 7 (น.123)

พบเครื่องถ้วยจีนน้อยมากไม่ถึง 10 ชิ้น สมัยราชวงศ์หมิงทั้งหมด เป็นชามลายคราม ตกแต่งด้วยลายช่อดอกไม้ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22, ชามเขียนลายด้วยสีแดงและเขียวบนเคลือบ ตกแต่งด้วยลายใบไม้ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 และชามเขียนลายด้วยสีแดง เขียนบนเคลือบ ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

เวียงท่ากาน 2 รายงานการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน (2534) โดย กองโบราณคดี กรมศิลปากร โดยขุดแต่งทั้งหมด 5 แห่งมีรายละเอียดดังนี้

1)วัดพระอุโบสถ (น.29) มีทั้งหมด 4 กลุ่ม

-กลุ่มเคลือบใส รูปแบบ ตลับทรงฟักทอง น้ำดินสีขาวละเอียด น้ำเคลือบสีฟ้าจาง ผลิตจากเตาต่อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17-กลางพุทธศตวรรษที่ 18 (ค.ศ.12-13)

-กลุ่มเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส พบมากที่สุด ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิงจนถึงสมัยราชวงศ์ซ่ง

สมัยราชวงศ์หมิง รูปทรงที่พบคือ ชามทรงกลม ชามปากผาย ลวดลายที่ตกแต่งคือ ต้นสน ลายเรขาคณิต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 บางชิ้นนิยมกันมากในสมัย กษัตริย์วันลี่ (ค.ศ.1573-1620)

สมัยราชวงศ์ซ่ง รูปทรงที่พบคือ ชาม ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายดอกไม้ ใบไม้ อักษรมงคลของจีน

-กลุ่มเขียนสีบนเคลือบด้วยสีแดงและสีเขียว รูปแบบที่พบคือ ชาม ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22

-กลุ่มเคลือบสีน้ำตาล รูปแบบที่พบคือ ชาม ผลิตจากเตาต่อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่ง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23

2)ตันโพธิ์ (น.57) มีโบราณสถาน หมายเลข 1-4 ส่วนใหญ่พบมากในโบราณสถาน หมายเลข 1 โดยพบทั้งหมด 3 สมัยดังนี้

สมัยราชวงศ์หยวน รูปทรงที่พบคือ ชาม พบเพียง 1 ชิ้น ลวดลายที่ตกแต่งคือ เขียนลายไข่มุก ด้วยสีน้ำเงิน น้ำเคลือบสีเทาอมฟ้า กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 ตอนต้น

สมัยราชวงศ์หมิง รูปทรงที่พบคือ ชามปากผาย ทรงมะนาวตัด จานเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบ ลวดลายที่ตกแต่งคือ รูปดอกไม้ ลายก้านขด หอยสังข์ ต้นสน กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมา (น.57)

สมัยราชวงศ์ซ่ง รูปทรงที่พบคือ ชามทรงมะนาวตัด จาน เขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบ ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายเมฆ ลายจักษุ ลายช่อดอกไม้ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 (น.58)

3)วัดหัวข่วง (น.76-77) พบเครื่องถ้วยจีน 2 สมัยเท่านั้นคือ สมัยราชวงศ์ซ่งใต้และสมัยราชวงศ์ซ่ง

สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ รูปทรงที่พบคือ ขามเชิงเตี้ย สีเขียวเซลาดอน เคลือบทั้งสองด้าน ผลิตจากเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง

สมัยราชวงศ์ซิง รูปทรงที่พบคือ ถ้วย ขาม โถ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายดอกไม้ ลายจุด และลายวงกลม

4) วัดพระเจ้าก่า (น.89-90) พบไม่มากนัก รูปแบบที่พบคือ ขามทรงกลม ขามปากผาย ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายคือ ลายดอกไม้ ลายใบไม้ ลายเรขาคณิต กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 สมัยราชวงศ์หมิง

5) วัดพระเจ้าก่า (น.111-112) พบ 2 สมัยคือ สมัยราชวงศ์หมิง และสมัยราชวงศ์ซิง

สมัยราชวงศ์หมิง พบทั้งหมด 3 กลุ่มดังนี้

-กลุ่มเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส รูปแบบที่พบคือ ขามทรงกลม ปากผาย ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายช่อดอกไม้ ลายก้านขด ลายใบไม้กลีบสามเหลี่ยม ลายจุด กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

-กลุ่มลายครามเขียนสีบนเคลือบด้วยสีเขียว แดง รูปแบบที่พบคือ ขาม ตกแต่งด้วยลายสีแดงและเขียวที่ก้นภาชนะด้านใน ด้านนอกเขียนตัวอักษรจีน ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21

-กลุ่มเคลือบใส เขียนลายด้วยสีแดง เขียว ดำ บนเคลือบ รูปแบบที่พบคือ ขาม ตกแต่งด้วยลายช่อดอกไม้ นก ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21

สมัยราชวงศ์ซิง พบ 3 กลุ่มดังนี้

-กลุ่มเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส รูปแบบที่พบคือ ถ้วย ขาม เขียนลายที่ขอบปาก ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายจักสาน ลายต้นหญ้า ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน

-กลุ่มเคลือบใส รูปแบบที่พบคือ ขามเคลือบทั้งสองด้าน สีฟ้าอ่อน กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 25

-กลุ่มเคลือบใสพิมพ์ลายสีดำ รูปแบบที่พบคือ ขามปากผาย ตกแต่งด้วยการพิมพ์ลายและเคลือบใส กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 25

รายงานเบื้องต้นในการขุดแต่งศึกษา เวียงท่ากาน อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2542-2543) โดย หจก. ปุราณรักษ์ โดยขุดแต่งทั้งหมด 5 แห่ง ดังนี้ โบราณสถานวัดหนองหล่ม โบราณสถานวัดน้อย โบราณสถานวัดป่าเป้า โบราณสถานวัดป่าไผ่รวก และโบราณสถานวัดกุ๊ไม้แดง และหลุมขุดค้นทางโบราณคดี 3 หลุม พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

1) วัดหนองหล่ม จากการศึกษาในอดีต พบเครื่องถ้วยจีนในแต่ละสมัยคือ สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ สมัยราชวงศ์หยวน สมัยราชวงศ์หมิง และสมัยราชวงศ์ซิง โดยพบทั้ง ถ้วย ขาม หม้อน้ำ โดยหม้อสมัยราชวงศ์หยวน คล้ายกับพบที่ลำพูนและสุโขทัย โดยเป็นกลุ่มภาชนะลายคราม ตกแต่งด้วยการเขียนสีน้ำเงินใต้เคลือบใส 11 ใบ และตกแต่งด้วยการเขียนลายสีบนเคลือบ 1 ใบ สมัยราชวงศ์หมิง และจากการขุดแต่ง พบเครื่องถ้วย

จีนส่วนใหญ่เป็น ถ้วยและชาม ตกแต่งด้วยการเขียนสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และเคลือบสีเขียว สมัยราชวงศ์หมิง พบทั้งหมด 18 ชิ้น น้ำหนัก 230 กรัม (น.35-36, 43)

2) **วัดน้อย** พบเครื่องถ้วยจีน ทั้งหมด 13 ชิ้น น้ำหนัก 465 กรัม สมัยราชวงศ์หยวนไม่มากนัก เป็น ชามเคลือบสีเขียวแกมเทา

สมัยราชวงศ์หมิง เป็นภาชนะที่ผลิตขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 รูปแบบที่พบคือ ชาม ถ้วย เคลือบใสทั้งสองด้าน ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายดอกไม้ ลายใบไม้ ลายเส้น ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี และเครื่องถ้วยชนิดลงยา (Enamelled porcelain) 1 ชิ้น เขียนลายสีบนเคลือบ สีแดงและสีเขียว ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 และเครื่องถ้วยลายคราม 1 ชิ้น ที่ก้นมีอักษรจีน 4 ตัว “วัน ผู้ อยู่ ณ” แปลว่า ความสุขอันล้นเหลือที่ก่อตรึงอยู่กับทุกสิ่งทุกอย่าง (น.55-56, 60)

3) **วัดป่าเป้า** พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 126 ชิ้น น้ำหนัก 899 กรัม ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราว พ.ศ.1911-2187 สมัยราชวงศ์หมิง

-รูปแบบที่พบคือ ถ้วย ชาม 2 ชิ้น ฝาตลับสี่เหลี่ยม 1 ชิ้น ฝาสี่เหลี่ยม 1 ชิ้น ด้านบนเขียนลายนกทางปีก ภายในลายเมฆ สีน้ำเงิน ด้านในเคลือบใสไม่มีลวดลาย (น.101)

-ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และเคลือบสีเขียว เครื่องถ้วยลายสีเขียวแดงเลือดหมู และสีเหลือง

-ลวดลายที่ใช้คือ ดอกไม้ ใบไม้ นก ปลา ต้นไม้ เมฆและธรรมชาติ และตราสัญลักษณ์ ที่ก้นถ้วย (น. 91-93)

4) **วัดป่าไผ่รวก** พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 90 ชิ้น น้ำหนัก 384 กรัม (น.148) ผลิตในสมัยราชวงศ์หมิง ราว พ.ศ.1911-2187)

-รูปแบบที่พบคือ ไห ถ้วย ฝากระปุก

-ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส เขียนลายสีดำใต้เคลือบ เครื่องถ้วยลงยา การตกแต่งด้วยการกดประทับ (Stamping)

-ลวดลาย ลายพันธุ์พฤกษา ลายอักษรจีนปรากฏที่ก้นถ้วย สัญลักษณ์ใต้ก้นถ้วย (น.138, 152-154)

5) **วัดกุไม้แดง** พบโบราณวัตถุจำนวนมาก โดยพบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 169 ชิ้น น้ำหนัก 1,341 กรัม (น. 184) ผลิตในสมัยราชวงศ์หมิง อายุราว พ.ศ.1911-2187

-รูปแบบที่พบ ถ้วย ชาม คนที

-ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส เคลือบสีเขียว

-ลวดลายที่ใช้คือ ลายดอกไม้ ลายเมฆ ลายพันธุ์พฤกษา ตัวอักษรจีน ลายประแจจีน ลายใบไม้ ตราสัญลักษณ์ (น.173)

ส่วนจากการขุดค้น ขุดทั้งหมด 3 หลุม รายละเอียดดังนี้

หลุม 1 พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 20-23) จำนวน 33 ชิ้น น้ำหนัก 309 กรัม (น. 201, 207)

- รูปแบบที่พบคือ ขาม
- ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส การเขียนลายสีบนเคลือบและเคลือบใส
- ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายดอกไม้ ใบไม้ ลายพันธุ์พฤกษา ลายทิวทัศน์และลายสามเหลี่ยมเพชร (ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน-Diaper on the rim)

หลุม 3 พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 20-22) จำนวน 18 ชิ้น น้ำหนัก 193 กรัม (น. 213)

- รูปแบบที่พบคือ ขาม ถ้วย
- ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส เคลือบสีเขียว และเคลือบใส
- ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายดอกไม้ ลายทิวทัศน์ ลายเหลี่ยมเพชร

หลุม 2 พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 21 และ พุทธศตวรรษที่ 23) จำนวน 3 ชิ้น น้ำหนัก 60 กรัม (น. 227)

- รูปแบบที่พบคือ ถ้วย
- ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ (น.228)
- ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายต้นไม้ ลายดอกไม้ ลายเถาวัลย์ ลายต้นสน

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดพระเจ้าแสนแล้ (ร้าง) ม.9 ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดช่อฟ้าก่อสร้าง พบเครื่องถ้วยจีนน้อยมาก ส่วนใหญ่พบใกล้กับโบราณสถานหมายเลข 2 (น.113-117) พบทั้งหมด 99 ชิ้น น้ำหนัก 1,513 กรัม

รูปทรงที่พบคือ จาน ขามทรงมะนาวผ่าซีก

ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายนกกกระเรียน (น.115) ลายสัตว์ต่างๆ ลายดอกไม้ ใบกล้วย ใบไม้ ลายแถบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายทิวทัศน์ ลายพันธุ์พฤกษา ลายช่องกระจก ลายประแจจีน ลายจุด ลายหยู้อีตัวอักษรจีน (น.116) อ่านได้ว่า ต้าหมิง เนียนซือ แปลว่า ผลิตขึ้นในช่วงเวลาราชวงศ์หมิงที่ยิ่งใหญ่

การตกแต่ง พบทั้งการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส เขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดง สีเขียว และสีน้ำเงิน เคลือบสีเขียว และการเซาร่อง

รายงานการขุดแต่งโบราณสถาน วัดมกร (ร้าง) เวียงท่ากาน ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) โดย หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก

- รูปแบบที่พบคือ ส่วนใหญ่เป็นถ้วย ขาม
- ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใสทั้ง 2 ด้าน การเขียนลายสีบนเคลือบ
- ลวดลาย ลายพันธุ์พฤกษา ดอกไม้ เมฆ ปลา กวาง ตัวอักษรจีนบริเวณก้นถ้วย เป็นตราสัญลักษณ์ของราชวงศ์ คำอวยพร

ส่วนใหญ่กำหนดอายุได้สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (น.117-121) เช่น ลายม้า เขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิน

ที่เวียงท่ากานมีการขุดพบไหมีฝาลายคราม ที่วิเคราะห์กันว่าผลิตเพียง 9 ใบ ในสมัยราชวงศ์หยวน แสดงนัยสำคัญว่า ผู้ปกครองหรือขุนนางหรือพ่อค้าของเวียงท่ากานในสมัยนั้น มีความเกี่ยวข้องกับราชสำนักของราชวงศ์หยวน อาจเป็นสิ่งที่ตอบแทน บรรณาการ หรือกษัตริย์ล้านนามอบให้เจ้าเมืองท่ากานในอดีต หรือเป็นสินค้าหรือของที่พ่อค้าซื้อมาถวายกับผู้ปกครอง แต่อย่างไรก็ตาม การพบไหสมัยราชวงศ์หยวน แสดงให้เห็นความสำคัญของเวียงท่ากานได้เป็นอย่างดี

ไหลายครามขุดพบบริเวณวัดร้างกลางเวียง ทั้งพบพระพิมพ์ พระพุทธรูปขนาดเล็กด้วย พระพิมพ์ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย บุด้วยแผ่นทองคำ ตกแต่งลวดลายแบบหริภุญไชย แสดงอิทธิพลพม่า-พุกาม สวมเทริดรูปสามเหลี่ยม (น.150)

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงท่ากาน รายงานการขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดหนองสระ (ร้าง) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) โดย บริษัทปริยะธุรกิจจำกัด พบเครื่องถ้วยจีนปริมาณค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่เป็น ถ้วย ขาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส ทั้งสองด้าน และการเขียนลายสีบนเคลือบ ลวดลายที่ใช้คือ ลายพันธุ์พฤกษา ลายดอกไม้ ตัวอักษรจีน ตราสัญลักษณ์ กำหนดอายุสมัยราชวงศ์หมิง (น.88-95)

เวียงท่ากาน พัฒนาการของเมืองโบราณจากหลักฐานโบราณคดีและศิลปกรรม (2552) โดย ศักดิ์ชัย สายสิงห์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรมและหลักฐานโบราณคดี โดยเนื้อหาเน้นไปที่เครื่องถ้วยจีนกับข้อสันนิษฐานเรื่องเส้นทางการค้าขายในสมัยโบราณ และการวิเคราะห์ในเชิงศิลปะของไหลายคราม พบที่เวียงท่ากาน

ไหลายคราม พบที่เวียงท่ากานนั้น (น.120) เขียนลายดอกโบตั๋นที่สมบูรณ์ที่สุด คล้ายกับพบที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูน และวัดพระพายหลวง สุโขทัย ลวดลายที่ปรากฏ (น.121) ส่วนคอ โคนไห มีลายกลีบบัวลายสัญลักษณ์มงคล เช่น หอยสังข์ กระเจี๊ยบ ไช่มุกไฟ เห็ดหลินจือ เป็นต้น ส่วนกลางตัวไห เป็นลายดอกโบตั๋น โดยมีลายก้านขดกั้นระหว่างลายที่ไหล่และที่โคนไห รูปแบบดังกล่าวได้พบหลักฐานที่ไทยอีก 2 แห่ง คือ วัดพระธาตุหริภุญชัย ลำพูนและวัดพระพายหลวง สุโขทัย เครื่องถ้วยนี้พบแพร่หลายมากในศิลปะจีน สมัยราชวงศ์หยวน (น.122) เช่น 1 ชิ้น จัดแสดงที่ประเทศญี่ปุ่น และที่เมืองอิสตันบูล ประเทศตุรกี และพิพิธภัณฑ์เมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน

ลวดลายมงคลที่ปรากฏคือ ลายมงคล 8 ประการ โดยการประดับภาพไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว (น.123) ลวดลายปรากฏในกลีบบัว มีลายมงคลอื่น ๆ ดังนี้ กระเจี๊ยบ นอแรด ไช่มุก เห็ดหลินจือ ม้วนหนังสือ แท่งเงิน และหอยสังข์ สัญลักษณ์ดังกล่าว (น.124) จัดอยู่ในกลุ่ม “สัญลักษณ์มงคลแปดประการ” ภาษาจีนเรียกว่า ปาเป่า /ปาจีเสียง สัญลักษณ์ทั้ง 8 แบ่งเป็น 3 กลุ่ม

กลุ่มแรก มาจากสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ธรรมจักร หอยสังข์ ร่ม ฉัตร ดอกบัว ปลา แจกัน และปมเชือก

กลุ่มสอง มาจากสิ่งของประจำกายของเทพทั้งแปด หรือ ปาเซียนในลัทธิเต๋า ได้แก่ กลอง ดาบ กระเช้าดอกไม้ น้ำเต้า พัด ขลุ่ย แผ่นหยิน/หยาง ดอกบัว

กลุ่มสาม ภาพของมีค่ามีหลายประเภท (น.125) ได้แก่ เงินโบราณ เมฆมงคล ใบกล้วย ภาชนะเจ้าไข่มุก นอแรด หนังสือ ม้วนภาพ ใบไม้แดง แท่งเงิน (กลุ่มนี้ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ขึ้นอยู่กับว่า ช่างเลือกสรรมารวมให้ได้ครบ 8 ประการ (กระจก หมายถึงการขับไล่สิ่งชั่วร้าย, หอยสังข์ หมายถึง สัญลักษณ์ที่ใช้ในพระพุทธศาสนานิกายลามา หรือหมายถึงสัญลักษณ์อวยพรให้เดินทางโดยปลอดภัย, นอแรด หมายถึงความสุข, เห็ดหลินจือ หมายถึงสัญลักษณ์ของความมีอายุยืน , ไข่มุก หมายถึง เป็นความเชื่อของคนจีนป้องกันไฟ เป็นสัญลักษณ์ของสติปัญญา เฉลียวฉลาด

เครื่องถ้วยเงินกับข้อสันนิษฐานเรื่องเส้นทางการค้าในสมัยโบราณ (น.127)

เวียงท่ากาน พบการใช้เครื่องถ้วยเงินในการบรรจุธูป หรือบรรจุเครื่องถ้วยเงินในบาตรพระ/ไห บรรจุไว้ในเจดีย์ เช่น พบที่วัดกลางเมือง ในวิหารหมายเลข 1 เป็นชุดเครื่องถ้วยลายคราม สมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 21-22) ที่สมบูรณ์ร่วมกัน 11 ใบ ที่สำคัญที่สุด ไหราชวงศ์หยวน ที่บรรจุธูปพร้อมกับการบรรจุพระพุทธรูปและของมีค่าอื่น ๆ ไว้ในเจดีย์ พบที่เจดีย์หมายเลข 6 โบราณสถานกลางเมือง

แสดงให้เห็นว่า เครื่องถ้วยเงินเข้ามาแพร่หลายในช่วงเวลาดังกล่าว น่าจะเป็นของมีค่าและสวยงาม จึงนำมาใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ไม่น่าใช้ในชีวิตประจำวัน อาจเป็นความเชื่อของคนแถบนี้ มีการฝังเครื่องถ้วยของมีค่าหรือเพื่ออุทิศถวาย เช่น การพบ ตลับ ผอบ ใส่ของมีค่าบรรจุกรุเจดีย์ หรืออาจนำมาฝังภายหลัง จากสงครามที่ต้องทิ้งบ้านเมืองและนำสมบัติมาฝังภายหลังจากสงครามที่ต้องทิ้งบ้านเมืองจึงนำสมบัติมาฝัง

เวียงกุมกาม วัดหนานช้าง พบไหบรรจุเครื่องถ้วยเงิน เป็นเครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์หมิง จากการขุดแต่งฝังไว้ลึกกว่าชั้นฐานของโบราณสถาน อาจนำมาฝังภายหลัง และส่วนหนึ่งพบในลักษณะการเรียงซ้อนกันเป็นแถวและจมในชั้นทราย อาจเกิดขึ้นในช่วงน้ำท่วม บางชิ้นมีอักษรจีนบอกราชวงศ์ “ต้า หมิง หวัน ลี” พระเจ้าหวันลี แห่งราชวงศ์หมิง ครองราชย์ พ.ศ.2116-2162 เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการผลิตโดยเตาหลวงใช้เป็นเครื่องต้น (น.128)ของพระมหาจักรพรรดิ และพระมเหสี เพื่อพระราชทานแก่พระมหากษัตริย์ของดินแดนที่มีความสัมพันธ์ทางการทูต

การแพร่หลายของเครื่องถ้วยเงินที่แพร่เข้ามายังล้านนา อาจรับผ่านภาคกลาง สัมพันธ์กับหลักฐานทางศิลปกรรมโดยเฉพาะลายพันธุ์พฤกษาที่มาจากจีน เช่น ศิลปะสุโขทัย มีลวดลายดอกโบตั๋น เขียนเป็นลายดอกไม้ร่วง ส่วนลวดลายพันธุ์พฤกษา เข้ามาในศิลปะล้านนาและแพร่หลายอย่างมากที่เรียกว่า “ลายเครือล้านนา” มีที่มาจากดอกโบตั๋นที่มีก้าน ดอกและใบ พบที่วัดป่าสักเก่าที่สุด กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และต้นพุทธศตวรรษที่ 20 นำมาแพร่หลายในพุทธศตวรรษที่ 21 นอกจากนั้น (น.131) เมืองท่ากานเป็นเมืองสำคัญตามเส้นทางเดินสมัยโบราณ และอาจเป็นศูนย์กลางทางการค้า เพราะพบเครื่องถ้วยเงินเป็นจำนวนมาก รวมถึงบริเวณเวียงฮอด

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดสันกระวาน 3 (ร้าง) ต.แม่กัว อ.สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ (2554) โดย บริษัทหลักทรัพย์รุ่งเรืองกิจ จำกัด (น.49-52) พบเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก รูปแบบที่พบ คือ ถ้วย ชาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส การเขียนลายสีบนเคลือบ ลวดลายที่ตกแต่ง คือ ลายพันธุ์พฤกษา ลายใบไม้ ลายดอกไม้วัวอักษรจีน ตราสัญลักษณ์ของราชวงศ์บริเวณก้นถ้วย กำหนดอายุ ราวสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187)

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดสันกระวาน 1 (ร้าง) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2555) โดย หจก. ช่างรุ่งคอนสตรัคชั่น พบเพียง 3 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

รายงานทางโบราณคดี วัดสันกระวาน 2 ต.แม่กัว อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (โครงการอนุรักษ์พัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงท่ากาน (2556) โดย หจก. โบราณอนุรักษ์ พบเครื่องถ้วยจีน 2 ชิ้น น้ำหนัก 50 กรัม รูปแบบที่พบคือ จาน และชาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส พบ 2 สมัยดังนี้

สมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 22 รูปแบบคือ ชาม ตกแต่งด้วยลายพันธุ์พฤกษา จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 10 กรัม

สมัยราชวงศ์ชิง ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 25 รูปแบบคือ จาน จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 40 กรัม

(หมายเหตุ: ยังพบพระพิมพ์จำนวนหนึ่ง หลายรูปแบบ ดังนี้ พระกวางหลายองค์ ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14, พระพิมพ์พุทธคยา 1 องค์ ไม่เกินพุทธศตวรรษที่ 13, พระสิบสอง 12 องค์ ราวพุทธศตวรรษที่ 15 และ พระแผงหรือพระกำแพงห้าร้อย ขนาดใหญ่ ราวพุทธศตวรรษที่ 15-17 น.123-129)

รายงานผลการขุดค้นทางโบราณคดีในเขตเวียงท่ากาน อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2556) โดย บริษัท งานโบราณ จำกัด พบโครงกระดูกมนุษย์ 14 โครง โครงกระดูกม้าเต็มโครง และจากการขุดค้นทั้งหมด 2 หลุม พบเครื่องถ้วยจีน ดังนี้

หลุมขุดค้นที่ 1 พบทั้งหมด 16 ชิ้น ดังนี้ (น.64-66)

-ชิ้นส่วนจากเตาเผาถลุงผู้เจียน กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ปลายสมัยจักรพรรดิเจิ้งเต๋อ จนถึงต้นรัชสมัยจักรพรรดิเจียจี้ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา จำนวน 2 ชิ้น

-ชิ้นส่วนจากเตาเจี๋ยเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21-ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 สมัยราชวงศ์หมิง ปลายรัชสมัยจักรพรรดิเจียจี้ ถึงต้นรัชสมัยของจักรพรรดิว่านลี่ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

-ชิ้นส่วนจากกลุ่มเตาเจี๋ยเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 สมัยราชวงศ์หมิง รัชสมัยของจักรพรรดิว่านลี่ ก้นถ้วยด้านในตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส รูปนกกระสากลางสระบัว ภายในวงกลมสีน้ำเงิน 2 เส้น ส่วนก้นถ้วยด้านนอกมีสัญลักษณ์

-ชิ้นส่วนจากกลุ่มเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน รวากลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 สมัยราชวงศ์ซิง ปลายรัชสมัยจักรพรรดิคังซี ถึงต้นรัชสมัยของจักรพรรดิหย่งเจิ้ง ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายจักสาน

-ชิ้นส่วนจากกลุ่มเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน รวากลางพุทธศตวรรษที่ 24- ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 สมัยราชวงศ์ซิง จักรพรรดิเสียนเฟิง ถึงรัชสมัยของจักรพรรดิถังจื้อ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สีค่อนข้างซีด ลายพันธุ์พฤกษา

-ชิ้นส่วนจากกลุ่มเตาเต๋อฮั่ว? มณฑลฝูเจี้ยน รวากลางพุทธศตวรรษที่ 25 สมัยราชวงศ์ซิง จักรพรรดิถังจื้อ ถึงรัชสมัยของจักรพรรดิซวานถง ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สีค่อนข้างซีด

หลุมขุดค้นที่ 2 พบ 1 ชิ้น เขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายกากบาท (น.125)

รายงานการขุดตรวจคูเมืองกำแพงเมืองท่ากาน โครงการงานขุดลอกคูเมืองและปรับปรุงภูมิทัศน์ ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวเวียงท่ากาน ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2558) โดย หจก. เหมลักษณะก่อสร้าง พบเครื่องถ้วยจีน ทั้งหมด 8 ชิ้น น้ำหนัก 119 กรัม รูปแบบที่พบคือ ชาม ตกแต่งด้วยลวดลายพันธุ์พฤกษา พบทั้งหมด 2 สมัย ดังนี้

สมัยราชวงศ์หมิง ทั้งหมด 4 ชิ้น 61 กรัม รูปแบบที่พบคือ ชาม รวพุทธศตวรรษที่ 21-22 เขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

สมัยราชวงศ์ซิง ทั้งหมด 4 ชิ้น 58 กรัม รูปแบบที่พบคือ ชาม รวพุทธศตวรรษที่ 23-24 พบทั้งเคลือบใสและเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

3.3 อำเภोजอมทอง

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของอำเภोजอมทอง

อำเภोजอมทองเป็นอำเภอขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและต่อเนื่อง ปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และต่อเนื่องมาจนสมัยประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น แหล่งโบราณคดีภาพเขียนสีที่ผาคันนา เป็นภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งมีลักษณะและเทคนิคการวางภาพคล้ายกับภาพเขียนสีที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่น ภาพช้าง ภาพคน เป็นต้น หรือแหล่งโบราณคดีออบหลวงพบหลักฐานทางโบราณคดีคือหลุมฝังศพในยุคเกษตรกรรม สมัยสำริด น่าจะมีอายุราว 1,500-500 ปี ก่อนคริสตกาล

นอกจากนั้นยังพบโบราณสถานคือวัดพระธาตุศรีจอมทอง สันนิษฐานว่าเป็นวัดที่น่าจะสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 20 แต่ลักษณะทางศิลปกรรมและสิ่งก่อสร้าง สันนิษฐานว่าน่าจะอายุราวสมัยหลังคือ พุทธศตวรรษที่ 24 (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2562, น.6)

อำเภोजอมทองเป็นอำเภอที่น่าสนใจ เนื่องจากพบเครื่องถ้วยจีนลวดลายอักษรจีน สมัยราชวงศ์หมิงจำนวนมาก แม้ขุดค้นเพียง 4 แห่ง ที่น่าสนใจพบเหรียญพญด้วย

(2) เครื่องถ้วยเงินที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการขุดแต่งโบราณสถาน วัดเมืองกลาง (ร้าง) ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2552) โดย หจก. รัชชโบราณ 999 พบเครื่องถ้วยเงินดังนี้

จากการขุดแต่ง พบจำนวน 91 ชิ้น น้ำหนัก 1,395 กรัม กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-22 สมัยราชวงศ์หมิง ส่วนใหญ่ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส (น.82) และ การเขียนลายสีบนเคลือบ (สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน)

ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายพันธุ์พฤกษา ลายสัตว์ ลายช่องกระจก (คล้ายกับชิ้นส่วนที่พบจากการขุดค้นบริเวณคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่) ลายดอกไม้ ลายบุคคล (น.84)

รูปทรง จาน ชามทรงมะนาวผ่าซีก (น.82)

จากการขุดค้น หลุม 1 พบ 1 ชิ้น น้ำหนัก 15 กรัม หลุม 2 พบ 3 ชิ้น น้ำหนัก 30 กรัม รวมทั้งสิ้น 3 ชิ้น น้ำหนัก 45 กรัม

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานวัดหมื่นพริก (ร้าง) ต.สบเตี๊ยะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2552) โดย หจก. รัชชโบราณ 999 พบเครื่องถ้วยดังนี้

จากการขุดแต่ง พบเครื่องถ้วยสมัยหมิง จำนวน 12 ชิ้น น้ำหนัก 176 กรัม (น.178-184) รูปแบบที่พบคือ ชาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ เขียนลายสีแดงบนเคลือบ (น.178) ลวดลายคือ ตัวอักษรจีนบริเวณก้นถ้วย (เป็นคำอวยพร ฉางหมิงฟุกุย แปลว่า อายุยืน ความร่ำรวย และเกียรติยศ น.184) ลายพันธุ์พฤกษา ลายก้านขด เขียนลายสีแดง บริเวณก้นถ้วยมีลายประทับสีเหลี่ยมสีแดง (น.182)

จากการขุดค้น พบเครื่องถ้วยเงิน 1 ชิ้น น้ำหนัก 2 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานวัดพระเจ้าดำ (ร้าง) ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2562) โดย บริษัท ช่างรุ่ง คอนสตรัคชั่น จำกัด จากการศึกษาพบว่า ช่วงแรกของการอยู่อาศัย เป็นชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สังคมยุคโลหะ ต่อเนื่องมาจนสมัยทริภุญไชย และสมัยล้านนา จากการขุดแต่ง พบเครื่องถ้วยเงิน จำนวน 32 ชิ้น น้ำหนัก 373 กรัม พบเฉพาะสมัยล้านนา ขึ้นวัฒนธรรมล้านนา รูปแบบที่พบคือ ชาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์ชิง จำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 7 กรัม สำหรับเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์หมิง (น.5-10) พบทั้งการตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และการเขียนลายด้วยสีแดงบนเคลือบ ลายพันธุ์พฤกษา (น.5-17) จากกลุ่มเตาฉนวนเจียงซี (น.6-8) จำนวน 30 ชิ้น น้ำหนัก 366 กรัม

รายงานเบื้องต้นการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานวัดช้างค้ำ (ร้าง) ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2562) โดย สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ ผลการศึกษาพบเหรียญพญ (น.26) บริเวณหลุม SWE 1 ระดับ 280-340 cmdt. พบเหรียญเงินเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 cm. ลายพระอาทิตย์

ลายศรีวัดสะ มีการเจาะรูบนเหรียญนำมาทำเป็นจี้ (เครื่องประดับ) ในสมัยหลัง (น.41) นอกจากนั้น ยังพบ ชิ้นส่วนประติมากรรมหูช้างทางทิศเหนือของเจดีย์ (น.55) ส่วนเครื่องถ้วยจีน พบเป็นชิ้นส่วนภาชนะตกแต่ง ด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายที่ตกแต่งคือ ลายพันธุ์พฤกษา และมีอักษรจีนใต้กันภาชนะ สมัย ราชวงศ์หมิง (น.24)

3.4 เมืองฝาง

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองฝาง

เมืองในแอ่งที่ราบลุ่มฝางเป็นแหล่งรวบรวมทรัพยากรและชุมกกำลังที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยราชวงศ์มังราย เพราะนอกจากฝางแล้วยังอาจรวมถึงกำลังไทใหญ่ทางเหนือ ที่ติดกับเมืองฝางอีกด้วย โดยในสมัยพระยามังราย แม่ปกครองเชียงแสน สร้างเชียงราย ขยายอำนาจสู่หริภุญไชย แต่ไม่เคยให้โอกาส ไอร์ครองเมืองฝาง ขุนเครื่องครองเชียงราย แต่เป็นกบฏจึงถูกกำจัด ขุนครามขึ้นแทน ขุนเครื่องครองเมืองพร้าว ก่อนทำการศึก พระยามังรายมักจะประทับที่ฝางก่อนเสมอ และด้วยการประทับที่ฝางนี้ จึงได้ยินเรื่องราวของพ่อค้าเล่าถึงความเจริญของเมืองหริภุญไชย จึงคิดครองหริภุญไชย และสร้างเชียงใหม่ตามลำดับ

เมืองฝางน่าจะเป็นเมืองที่มีอยู่ก่อนการสร้างเชียงใหม่และน่าจะมี ความเจริญรุ่งเรืองร่วมสมัยกับเมืองโบราณหริภุญไชยและเมืองเชียงแสน ทั้งนี้ เพราะเมืองฝางและเมืองโบราณแถบลุ่มน้ำฝางนี้ น่าจะเป็นเมืองที่อยู่ระหว่างเส้นทางการค้าขายเชื่อมจากเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย ที่มีการติดต่อกับเมืองแถบลุ่มน้ำโขง ไปสู่เมืองแถบที่ราบแอ่งลำพูน เชียงใหม่ เมืองหริภุญไชย ซึ่งมีการติดต่อค้าขายและรับวัฒนธรรมจากเมืองโบราณ แถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาหรือเมืองที่อยู่ทางตอนใต้ลงไป (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2554, น.4-5)

(2) เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน วัดเวียงสุทโธ (ร้าง) ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ (2555) โดย บริษัท งานโบราณ จำกัด พบเครื่องถ้วยจีน รูปแบบถ้วยจำนวน 19 ชิ้น น้ำหนัก 150 กรัม เขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายดอกไม้ และลายพันธุ์พฤกษา จากแหล่งเตาจึงเตอเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์ หมิง จักรพรรดิวันลี่ (พ.ศ.2116-2163) (น.74, 78)

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งแนวกำแพงเมืองฝาง อ.เมืองฝาง จ.เชียงใหม่ โครงการ งานจ้างเหมาบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์กำแพงเมือง-คูเมืองฝาง ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ (2560) โดย หจก. เหมลักษณะก่อสร้าง พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

จากการขุดแต่ง พบโบราณวัตถุดังนี้

ระยะที่ 1 พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 7 ชิ้น น้ำหนัก 65 กรัม (น.122-123) แบ่งเป็น

-เครื่องลายครามจีน สมัยราชวงศ์หมิง ถึงสมัยราชวงศ์ชิง ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี เป็นชิ้นส่วนชาม เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ตกแต่งด้วย ลายปลา ลายดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21-22 (น.122)

-เครื่องลายครามจีน สมัยสาธารณรัฐ เป็นชิ้นส่วนถ้วย พิมพ์ลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายมังกร ลายประแจเงิน กำหนดอายุได้ราว พุทธศตวรรษที่ 26 (น.123)

ระยะที่ 2 พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 12 ชิ้น น้ำหนัก 84 กรัม แบ่งเป็น

-เครื่องลายคราม เป็นชิ้นส่วนชาม เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ ลายพันธุ์พฤกษา สมัยราชวงศ์หมิงถึงสมัยราชวงศ์ชิง เตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี กำหนดอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21-22 (น.137-138)

-ชิ้นส่วนชาม ด้านนอกเคลือบสีน้ำเงิน ด้านในเคลือบใส สมัยราชวงศ์หมิง กำหนดอายุได้ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21-ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 (น.138)

-ชาม จากเตาเต๋อฮั่ว สมัยราชวงศ์ชิง ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 (น.139)

จากการขุดค้นคูเมือง หลุม 2 (น.176) พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายใบไม้ บริเวณขอบภาชนะ กำหนดอายุสมัยราชวงศ์หมิง ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21

จากหลุมขุดตรวจในพื้นที่ A1 SEQ 5 พบชิ้นส่วนภาชนะลายคราม จำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 55 กรัม สมัยราชวงศ์หมิง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

3.5 อำเภอดง

(1) สังเกตประวัติความเป็นมาของอำเภอดง

อำเภอดง เดิมชื่อ แขวงแม่ท่าช้าง เป็นเขตการปกครองที่ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เดิมพื้นที่ทางดงมีสภาพกร้างทั้งหมดบ้านราษฎรมีน้อย เวลานั้นมีพระยามะโน เจ้าน้อยมหาอินทร์ และพระยาประจักษ์ได้ครอบครอง ขึ้นตรงต่อเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ที่เรียกว่า แม่ท่าช้าง กล่าวกันว่า ในท้องที่นี้ มีดงกรรมอยู่ดงหนึ่ง เป็นดงไม้สัก มีลำน้ำท่าช้างไหลผ่านดงนี้ เวลาเจ้านายจากเชียงใหม่จะไปยังแม่ฮ่องสอน ขุนยวม ต้องผ่านเส้นทางนี้ เมื่อมาถึงดงนี้ ต้องลงจากหลังช้างแล้วข้ามท่าน้ำเข้าดง จึงเรียกลำน้ำนี้ว่า แม่ท่าช้าง ต่อมา ปี พ.ศ. 2457 ทางกรมเปลี่ยนชื่อใหม่ เพื่อให้ตรงกับนามตำบล ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่อำเภอดง เพราะอยู่ทางทิศใต้ของดงกรรมดังกล่าว (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2555, น. 20-21)

(2) เครื่องถ้วยเงินที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานเบื้องต้น การขุดค้น ขุดแต่งโบราณสถานวัดช้างน้ำ (วัดหลวง) ต.สันผักหวาน อ.หางดง จ.เชียงใหม่ (2555) โดย หจก. เหมอ กรีน พบเครื่องถ้วยเงินทั้งหมดจำนวน 130 ชิ้น น้ำหนัก 3,803 กรัม (น. 228) รูปแบบที่พบคือ ถ้วย และ ชาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ใช้ตกแต่ง สมัยราชวงศ์หมิงคือ ลายพันธุ์พฤกษา ลายก้านขด ลายบุคคล (น.229) และสมัยราชวงศ์ชิง คือลายชวนซี (น.230) ลายเครื่องหมายการค้า (น.232) แหล่งเตาที่ผลิตมีสองสมัยด้วยกันคือ ในสมัยราชวงศ์หมิง ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 21-22, สมัยราชวงศ์ชิง ผลิตจาก

แหล่งเตาต้าปู (Da pou) เมืองเหมยโจว มณฑลกว่างตง ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 24 และเตาตงจี (Dong ji) เมืองหัวอัน มณฑลฝูเจี้ยน (น.229)

3.6 เวียงโบราณฮอด

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเวียงโบราณฮอด

เวียงโบราณฮอดเป็นชุมชนโบราณประเภทคูน้ำคันดิน ตั้งอยู่บนที่ราบตะกอนด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำปิง เดิมอาจเรียกเวียงนี้ว่า เวียงจัดสรร ตามชื่อเขตปกครองระดับหมู่บ้านในยุคนั้น หรืออาจเรียกว่า เวียงฮอด ตามที่ตั้งของอำเภอ ส่วนชาวบ้านเรียก เวียงฮ่อ เพราะเชื่อว่าเคยเป็นที่อยู่ของพวกฮ่อ ปัจจุบันยังคงเหลือร่องรอยของเวียงโบราณอย่างชัดเจน แนวคูน้ำคันดินเหลือเพียงเล็กน้อยตามแนวต้นไม้

เวียงโบราณฮอด จากการสำรวจทางโบราณคดี เมื่อ พ.ศ.2530 โดยโบราณวัตถุคือ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาแบบหม้อก้นกลม อ่าง พบทั้งแบบเรียบ ลายเชือกทาบและลายขูดขีด อิฐ ก้อนดินไฟ และชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ มีการสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นชุมชนสมัยทวารวดี

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล กล่าวว่า เวียงฮอดหรือเวียงหอด เป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี ที่ตั้งอยู่ใต้สุดของแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ภายในเวียงไม่พบโบราณสถาน มีเพียงชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดิน คล้ายกับพบในเขตเมืองโบราณทวารวดี ประกอบกับเป็นเมืองขนาดเล็กและมีร่องรอยการอยู่อาศัยน้อย จึงสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นป้อมป้องกันข้าศึก หรืออาจใช้เป็นที่พักเพื่อเดินทางต่อไปยังชุมชนขนาดใหญ่ทางใต้ (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2561, น.73-74)

(2) เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการสำรวจทางโบราณคดี กิจกรรมสำรวจแหล่งโบราณคดีในพื้นที่แอ่งที่ราบฮอด-จอมทอง-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ (2562) โดย สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ และคณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

-แหล่งโบราณคดีป่าเฮ่วลัวะ #8 ห้วยโป่งอก ตำบลหางดง อำเภอฮอด จ.เชียงใหม่ พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 2 ชิ้น ชิ้นส่วนก้นภาชนะและลำตัว ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายพันธุ์พุกา

-แหล่งโบราณคดีป่าเฮ่วลัวะ #2 ห้วยแม่เนาเป็น ตำบลหางดง อำเภอฮอด จ.เชียงใหม่ พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 4 ชิ้น อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบหลวง เป็นแหล่งฝังศพสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พบชิ้นส่วนกระดูก มีด เสียม หอก เครื่องมือ เครื่องใช้ฝังอุทิศร่วมกับศพ

-แหล่งโบราณคดีป่าเฮ่วลัวะ #5 บ้านขุนทิง ตำบลหางดง อำเภอฮอด จ.เชียงใหม่ พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้องชิ้นเล็ก

-แหล่งโบราณคดีบ้านเก่าลัวะ #6 บ้านโค้งงาม ตำบลหางดง อำเภอฮอด จ.เชียงใหม่ พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง

-แหล่งโบราณคดีป่าเฮ่วลัวะ #3 ห้วยม่วง ตำบลหางดง อำเภอฮอด จ.เชียงใหม่ พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อ กระเบื้องชิ้นเล็กๆ

-บ้านแม่ลอง ตำบลหางดง อำเภอฮอด จ.เชียงใหม่ พบภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาหมาย หรือผาแต้ม กลุ่ม 1 รูป คน 21 คน สัตว์สี่เท้าทองโต ข้าง คนขี่ม้า รวงผึ้ง 4 รัง กลุ่ม 2 คน 2 คน เต่าหรือ ตะพาน้ำ สัญลักษณ์ (น.239-240, 243)

-บ้านแม่โถ ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ แหล่งถลุงเหล็กโบราณ หมายเลข 02 พบภาชนะเนื้อ กระเบื้อง จำนวน 8 ชิ้น ตกแต่งด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หมี (น.288)

-บ้านแม่โถ ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ หมู่ 1 แหล่งถลุงเหล็กโบราณ หมายเลข 05 พบภาชนะเนื้อ กระเบื้อง จำนวน 3 ชิ้น ตกแต่งด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หมี (น.297)

-บ้านแม่โถ ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ หมู่ 1 แหล่งถลุงเหล็กโบราณ หมายเลข 03 พบภาชนะเนื้อ กระเบื้อง จำนวน 2 ชิ้น ตกแต่งด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หมี (น.311)

-บ้านแม่แอบ หมู่ 7 ต.บ้านทับ อ.ฮอด แหล่งโบราณคดีดอยกองลา หมายเลข 01 พบชิ้นส่วนภาชนะ เนื้อกระเบื้อง เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หมี (น.325)

-บ้านแม่แอบ หมู่ 7 ต.บ้านทับ อ.ฮอด แหล่งโบราณคดีดอยกองลา หมายเลข 02 พบชิ้นส่วนภาชนะ เนื้อกระเบื้อง เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส 5 ชิ้น สมัยราชวงศ์หมี (น.335)

รายงานการดำเนินงานโครงการขุดค้นทางโบราณคดีเมืองโบราณฮอดและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ต.หางดง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ (2561) โดย หจก. ไตรภวิวัฒน์ จากการขุดค้นเป็นพื้นที่ที่สำคัญ โดยพบแหวนเงินลาย หอยสังข์ ในระดับ 40-50 cm dt. (น.146) และผลการศึกษาที่ผ่านมาพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมี ที่วัดเจติยสูง (น.62) พบทั้งถ้วยมีฝา ขาม ไหมมีฝา ภาชนะใส่หมักจีน โดยตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

การขุดค้นทางโบราณคดีในแอ่งที่ราบฮอด โครงการปรับปรุงและพัฒนาเวียงฮอด ตำบลหางดง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ (2562) โดย หจก. ไตรภวิวัฒน์ เป็นการขุดค้นทั้งหมด 5 หลุม พบเครื่องถ้วยจีน ทั้งหมด 3 ชิ้น ดังนี้

หลุมขุดค้นหมายเลข 4 พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 2 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

หลุมขุดค้นหมายเลข 5 พบชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 1 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

3.7 เวียงกุมกาม

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกาม

เวียงกุมกาม เมืองโบราณสำคัญของอาณาจักรล้านนา เป็นเมืองที่พญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย สร้างขึ้นหลังจากยึดครองเมืองหริภุญไชย และก่อนการสถาปนาเมืองเชียงใหม่ นอกจากนั้นเมืองแห่งนี้ ยังได้รับการเรียกขานว่า “นครโบราณใต้พิภพ” เนื่องจากหลักฐานโบราณสถานวัดร้างอยู่ลึกกว่าผิวดินปัจจุบันร่วม 2.5 เมตร เอกสารประวัติศาสตร์เกือบทุกฉบับ กล่าวถึงการสร้างเวียงกุมกามโดยพญามังรายว่า สร้างในปี พ.ศ.1829 หลังจากที่ยึดครองเมืองหริภุญไชยได้ 2 ปี

ชื่อของเวียงกุมกาม ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ของล้านนาหลายฉบับ โดยปรากฏชื่อเรียกทั้ง “กุมกาม” “กุมกาม” และ “เชียงกุ่มกวม” เนื้อหาจากเอกสารประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่เวียงกุมกามเป็นที่ลุ่มต่ำที่น่าจะประสบปัญหาน้ำท่วมตั้งแต่ก่อนที่พญามังรายจะสร้างเมือง บริเวณที่พญามังรายเลือกสร้างเมือง คือ บ้านเชียงกุ่มกวม โดยเอกสารระบุว่า “ตั้งอยู่บ้านเชียงกุ่มกวม แม่น้ำระมิงค์...” คือการตั้งเมืองของพญามังราย กวม หรือ คร่อมทับ แม่น้ำปิง (สายกลาง จินตาสู, 2565)

(2) เครื่องถ้วยเงินที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งศึกษาโบราณสถาน วัดกู่ป่าด้อม เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (2542-2543) โดย หจก.ปุราณรักษ์ พบเครื่องถ้วยเงินจำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 3 กรัม เป็นชิ้นส่วนถ้วย เขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หมีง (พ.ศ.1911-2187)

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งศึกษาโบราณสถาน วัดอุโบสถ เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (2542-2543) โดย หจก.ปุราณรักษ์ พบเครื่องถ้วยเงินดังนี้ พบทั้งหมดจำนวน 23 ชิ้น น้ำหนัก 311 กรัม รูปแบบที่พบคือ ถ้วย ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส และเคลือบสีเขียว สมัยราชวงศ์หมีง (พ.ศ.1911-2187)

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีในเขตพื้นที่เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (2545) โดย สำนักโบราณคดี เชียงใหม่ มีการขุดค้นทั้งหมด 3 หลุม พบเครื่องถ้วยเงินดังนี้

หลุมที่ 1 บ้านช้างค้ำ ไม่พบเครื่องถ้วยเงิน

หลุมที่ 2 ไกลบ่อน้ำโบราณ ไม่พบเครื่องถ้วยเงิน

หลุมที่ 3 ไกลวัดกู่ป่าด้อม พบจำนวน 3 ชิ้น น้ำหนัก 32 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา ผลิตจากแหล่งเตาจึงเตอเงิน ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (น.86) (ภาพสเกตช์ น. 97 และภาพถ่าย น.115)

รายงานเบื้องต้นการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานใกล้วัดพระเจ้าองค์ดำและวัดพญามังราย (วัดหนานช้าง) ตำบลท่าสังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (2545) โดย สำนักโบราณคดีเชียงใหม่ พบ

เครื่องถ้วยจีนในโบราณสถานทุกหลัง รูปแบบที่พบ คือ ขามปากผาย ก้นมีเชิง พบมากที่สุด รองลงมาคือ จาน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และการเขียนด้วยลายสีแดงและเขียนบนเคลือบ ลวดลายคือ ลายสังข์ (น.93) ลายพันธุ์พฤกษา (กลีบบัว) ลายสัตว์ บางชิ้นปรากฏตัวอักษรจีนก้นภาชนะ (น.94) สมัย ราชวงศ์หมิง (ภาพลายสเก็ทซ์ น. 112-115)

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถานวัดหนานช้าง อำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่ (2546) โดย สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ วัดหนานช้างยุคแรกถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาที่ล้านนาเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านศาสนา เศรษฐกิจ หลักฐานคือ รูปทรงเจดีย์จำลองขนาดเล็กที่บริเวณส่วนฐานของลานประทักษิณรอบเจดีย์ คล้ายกับ องค์พระธาตุหริภุญไชย น่าจะช่วงเวลาเดียวกับการบูรณะเจดีย์พระธาตุหริภุญไชย ราวพุทธศตวรรษที่ 20 และ มีการใช้พื้นที่ต่อเนื่องจนน้ำท่วม

หลักฐานพวกเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 แสดงให้เห็นการเป็นชุมชน ขนาดใหญ่แล้วก่อนเกิดน้ำท่วม วัดน่าจะทิ้งร้างมาแล้ว สาเหตุน่าจะมาจากสงคราม หลักฐานคือ การพบเครื่อง ถ้วยจีนบรรจุในไฟฝังดินในสภาพสมบูรณ์ ภาชนะดินเผาและชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจำนวนมากที่พบบริเวณ พื้นที่ด้านหน้าวัดหนานช้าง แสดงให้เห็นถึงการเป็นชุมชนขนาดใหญ่ หรือเป็นแหล่งซื้อขายของชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากภาชนะหลายใบที่พบ แสดงให้เห็นถึงการถูกทิ้งในสภาพสมบูรณ์ (น.263-264)

รูปแบบเครื่องถ้วยที่พบคือ กระปุก ถ้วย ถ้วยทรงสูง ถ้วยเล็ก ฝาจุกภาชนะ ขาม ตลับพร้อมฝา จาน และประติมากรรมรูปสัตว์ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส เคลือบสีน้ำเงินและเคลือบสีน้ำตาล การเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดง และสีเขียว เคลือบขาวหรือเคลือบใส ลวดลายที่พบมีความหลากหลาย และน่าสนใจคือ ลายทิวทัศน์ ตัวอักษรจีน (ปรากฏใต้ก้นภาชนะด้านนอก) ลายพันธุ์พฤกษา ลายลูกท้อ ลาย เมฆไหล รูปบุคคล (ขุนนาง ผู้หญิง โดยรูปขุนนางเป็นลวดลายเดียวกับที่พบจากการขุดค้นบริเวณคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) กลางเวียงเชียงใหม่ ลายสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง มังกร นกฟีนิกซ์ 3 ตัว 2 ตัว ลิงถือท้อ กวางดาว สิงโตปักกิ่ง นกกระเรียน (นกคอยาว) กระต่าย

จากการบันทึกการขุดแต่งบันทึกว่า วันที่ 25 ตุลาคม 2546 พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง และ อื่น ๆ 51 รายการ ภายในภาชนะดินเผาทรงหม้อปากผายขนาดใหญ่ มีฝาปิด สักริดทางกลม เป็นเครื่องถ้วย จีนจำนวน 47 รายการ วันที่ 28 ตุลาคม 2546 พบเครื่องถ้วยจีน 8 ใบ เรียงซ้อนกันในลักษณะล้มเอียงอยู่ใน ชั้นทรายตะกอนน้ำพา รวม 55 รายการ (น.97) เครื่องถ้วยจีนสำคัญมีดังนี้

- 1) จานลายคราม ด้านในเขียนลายนกกฟีนิกซ์ 3 ตัว ด้านนอกมีอักษรจีนใต้ก้นภาชนะ
- 2) ข้างลายคราม ประติมากรรมช้าง เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส
- 3) จานลายคราม ด้านในนกกฟีนิกซ์ 2 ตัว ก้นด้านนอกมีอักษรจีน 6 ตัว ในกรอบวงกลม
- 4) ถ้วยลายคราม เขียนลายกระต่ายด้านใน มีสัญลักษณ์อักษรจีนรูปสี่เหลี่ยมใต้ก้น
- 5) ถ้วยลายคราม เขียนลายมังกรด้านใน มีสัญลักษณ์รูปอักษรสี่เหลี่ยมใต้ก้น
- 6) ถ้วยทรงสูงลายคราม ขอบปากหยิกเป็นลอน ก้นด้านในมีลายนกกเกาะกิ่งไม้ มีลายรอบปาก

- 7) ถ้วยลายคราม ก้นด้านในมีลายบุคคละยี่น
 - 8) ถ้วยลายคราม ภายในมีรูปนกกระเรียน ด้านนอกเขียนสีแดง
 - 9) จานขนาดเล็ก ภายในเขียนสีแดงเป็นรูปกระต่าย ด้านนอกเคลือบสีน้ำตาล
 - 10) จานลายครามขนาดเล็ก ตกแต่งด้วยรูปสิงห์ ก้นภาชนะมีอักษรจีนรูปสามเหลี่ยม (น่าจะเป็นเครื่องหมายการค้า)
 - 11) จานลายครามขนาดเล็ก ตกแต่งด้วยนกค้อยาว
 - 12) ถ้วยลายครามขนาดเล็ก ภายในเขียนลายดอกไม้ ก้นภาชนะมีสัญลักษณ์อักษรจีนรูปสี่เหลี่ยม ภาชนะนอกเขียนลายสิงโตปักกิ่ง
 - 13) ชามขนาดใหญ่ ภายในเขียนลายครามรูปนกและดอกไม้ ภาชนะนอกมีร่องรอยปิดทองและทาสีแดงชาด
 - 14) ถ้วยไม่มีเชิง ก้นภายในมีลายลูกท้อ ด้านนอกเขียนรูปวิวทิวทัศน์ กว้างดาว และลึงถือลูกท้อ ใต้ก้น ภาชนะนอกมีสัญลักษณ์อักษรจีนรูปสี่เหลี่ยม
 - 15) จานลายครามด้านในเขียนรูปนกฟีนิกซ์ ด้านนอกลายพันธุ์พฤกษา
 - 16) จานลายคราม ด้านในลายสวนหิน ด้านนอกลายพันธุ์พฤกษา
- ความหมายของลายมงคลที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยจีน (น.100) เช่น
- นกกระเรียน กว้าง กระต่ายป่า หมายถึง อายุยืนยาว
- สิงโต เป็นสัตว์พิทักษ์
- มังกร เจ้าแห่งสวรรค์ ทะเล มังกร จักรพรรดิ
- นกฟีนิกซ์ มเหสีของจักรพรรดิ จะนำมาซึ่งสันติภาพ ความเจริญ ความมั่งคั่ง
- เปิด ความสุขในการครองเรือน ความซื่อสัตย์ ครองคู่ วาดร่วมกับดอกบัว
- ลึง ป้องกันญาติ
- หิน ความมั่นคง ยืนยาว
- ต้นพลัม ต้นสน ไม้ สัญลักษณ์ของความจริงใจและมิตรภาพ (โบราณคดีที่สุพรรณบุรีที่เวียงกุมกาม, น. 27-35)

3.8 เมืองโบราณเวียงแหง

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองโบราณเวียงแหง

เมืองโบราณเวียงแหง หรือ เวียงแหง เป็นชุมชนโบราณมีคูน้ำคันดิน ขอบเขตของเวียงและคันดิน กำแพงรูปรางคล้ายเม็ล็ดถั่วเขียว มีขนาดความกว้างยาวเฉลี่ย 420×720 เมตร สภาพพื้นที่เป็นเนินสูง พบโบราณวัตถุคือ ขวานหินกะเมาะและขวานหินขัด อันแสดงให้เห็นความเป็นชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีวัดกว่า 50 วัด ส่วนใหญ่เป็นวัดร้าง พระพิมพ์พบหลายแบบ โดยเฉพาะพระพิมพ์ในศิลปะหริภุญไชยและศิลปะ

ล้านนา รุ่งหลัง ขึ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ผลิตจากเตาเวียงกาหลง เตาสันกำแพง และเตาล้านนาแหล่งอื่น ๆ นอกจากนั้น ยังพบเครื่องถ้วยจีน เครื่องถ้วยพม่าอีกด้วย

จากเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์ มีการกล่าวถึงเวียงแห่งในสมัยล้านนาที่เป็นเมืองระหว่างเส้นทางไปเมืองนาย บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำคงเช่นเดียวกับเมืองทา เมืองป็น เมืองกืด เมืองกาย เมืองแกน ที่เป็นเมืองบนเส้นทางติดต่อค้าขายจากเมืองเชียงใหม่ หรือล้านนา กับกลุ่มชาวไทใหญ่ และพม่า มาตั้งแต่สมัยโบราณ (สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 2555, น.8)

(2) เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งทางโบราณคดี วัดพระธาตุแสนไห ต.แสนไห อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ (2555) โดย บริษัท งานโบราณ จำกัด พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

จากการขุดแต่ง พบภาชนะเนื้อกระเบื้อง เขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส 1 ชิ้น สมัยราชวงศ์ชิง (น. 77)

จากการขุดค้น พบ 2 ชิ้น เขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์ชิง

3.9 เวียงมะลิกา อำเภอแม่เอย

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเวียงมะลิกา

พื้นที่บริเวณแม่เอยสามารถเชื่อมต่อไปจนถึงที่ราบในจังหวัดเชียงรายได้ อาจใช้เส้นทางตามแนวทางการไหลของแม่น้ำกก ซึ่งลัดเลาะแนวเทือกเขาฝิปันน้ำไปจนถึงเวียงเชียงรายได้ทางหนึ่ง อีกเส้นทางสามารถลัดเลาะตามแนวหุบเขาและเทือกเขาสูง ข้ามไปสู่พื้นที่ลุ่มน้ำแม่จัน เชียงราย เข้าสู่เวียงเชียงแสนได้อีกทาง ดังนั้นตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ แม่เอยจึงเป็นพื้นที่ที่สำคัญ ที่เชื่อมต่อเส้นทางระหว่างผู้คนในแถบที่ราบลุ่มน้ำฝางกับชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำกกในจังหวัดเชียงราย

ในบริเวณนี้มีเมืองโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งชื่อว่า เวียงมะลิกา ซึ่งเวียงมะลิกาอาจเป็นศูนย์กลางชุมชนที่สนับสนุนอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมให้แก่เมืองฝางเพราะเวียงแห่งนี้ เป็นเวียงขนาดใหญ่ ที่ตั้งอยู่ในจุดควบคุมเส้นทางการติดต่อระหว่างชุมชนใหญ่แม่น้ำฝางกับชุมชนใหญ่ในลุ่มแม่น้ำกกของจังหวัดเชียงราย เวียงมะลิกา จัดเป็นเวียงขนาดใหญ่ และเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของ อ.แม่เอย เดิมเรียกว่า เวียงสนธยา ต่อมาในระยะเวลาใดไม่ปรากฏ ได้เปลี่ยนชื่อเป็นเวียงมะลิกาตามความเชื่อในตำนานท้องถิ่นว่า เป็นเวียงที่พระนางมะลิกา ราชธิดาของพระเจ้าฝางอุดมสินและพระนางสามผิว สร้างไว้ตั้งรับทัพของพระเจ้าสุทโธธรรมราชา ที่ยกมาตีเมืองฝางในช่วง พ.ศ.2175 เมืองโบราณแห่งนี้เป็นเมืองโบราณประเภทคูน้ำ-คันดินที่มีรูปทรงไม่สมมาตร คดโค้งไปตามสภาพพื้นที่ แผนผังเมืองแบ่งได้เป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 อยู่ทางทิศตะวันตก แผนผังของเมืองมีรูปทรงเป็นวงรี มีขนาดประมาณ 300x350 เมตร ภายในพื้นที่ส่วนนี้เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลแม่เอย สภาพของคันดินที่พบค่อนข้างสูงและมีคูน้ำที่กว้างและลึกกว่าบริเวณอื่น ส่วนที่ 2 อยู่ทางด้านมุมทิศตะวันออกของส่วนแรก จากภาพถ่ายทางอากาศใน พ.ศ. 2511

พบว่า มีแผนผังคันเป็นรูปยาวรีต่อจากแนวคูเมืองส่วนที่ 1 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีขนาดประมาณ 300x70-100 เมตร ปัจจุบันพื้นที่ส่วนนี้เป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์เจ้าแม่มะลิลาและกองร้อยทหารพรานที่ 3360 ส่วนที่ 3 ตั้งอยู่ทางทิศทางตะวันออกของส่วนที่ 2 มีแผนผังค่อนข้างกลมรี ขนาดประมาณ 200x300 เมตร ลักษณะแนวคูน้ำ-คันดินวางตัวตามสันเนิน สภาพพื้นที่เป็นเนินเขาเตี้ยๆ หลายเนิน ภายในเป็นพื้นที่ป่า บางส่วนถูกใช้เป็นพื้นที่เกษตร ด้านทิศตะวันออกของเมืองส่วนนี้ ปรากฏร่องรอยโบราณสถานร้าง 1 แห่ง ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นเรียกว่าวัดสันกะโปก ปัจจุบันเหลือเพียงร่องรอยกลุ่มเศษอิฐบนผิวดิน ไม่ปรากฏรูปทรงของโบราณสถาน (สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่, 2564 น. 26-27)

(2) เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดส้มสุก (ร้าง) 9 ตำบลมะลิลา อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ (2557) โดย ห้างหุ้นส่วนจำกัด เหมอ กรีน วัดส้มสุกเป็นโบราณสถานที่ใหญ่ที่สุดในแอ่งที่ราบฝาง สะท้อนให้เห็นความสำคัญของเมืองฝาง ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างชุมชนโบราณทางตอนใต้ของจีนกับชุมชนต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำกก อิง ปิง กวง ซึ่งน่าจะเริ่มขึ้นอย่างช้าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 จนทำให้อาณาจักรล้านนามีความมั่งคั่งสูงสุดในราวพุทธศตวรรษที่ 21 นอกจากนั้น การพบโบราณวัตถุจากวัดส้มสุกและการสำรวจทางโบราณคดีในแอ่งที่ราบนี้ แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในแอ่งฝางและใกล้เคียง

ที่วัดส้มสุกนี้ พบเครื่องถ้วยจีนส่วนใหญ่เป็นภาชนะเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส จำนวน 215 ชิ้น น้ำหนัก 7,481 กรัม โดยพบทั้งหมด 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (น.146-148)

-ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายพันธุ์พฤกษา ลายบุคคล รูปบัณฑิตบริเวณก้นภาชนะ ผลิตจากแหล่งเตาจึงเต้อเจิน อายุสมัยราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

-เครื่องถ้วยจีน มีตัวอักษรบริเวณก้นภาชนะ เป็นชุดอักษร 6 ตัว สองแถว แถวละ 2-3 ตัว โดยชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนที่พบขาดตัวอักษรแรกของแต่ละแถว จึงเหลือข้อความเพียง “หมิงเจีย” “เหนียนชวี่” ข้อความที่สมบูรณ์ควรเขียนว่า “ต้าหมิงเจีย” และ “จิ้งเหนียนชวี่” แปลว่า ผลิตขึ้นในปีของพระเจ้าเจียจิ้ง แห่งราชวงศ์หมิงที่ยิ่งใหญ่ (พระเจ้าเจียจิ้งครองราชย์ พ.ศ.2065-2165)

-ตกแต่งด้วยลวดลายสีเขียวและสีแดงทั้งด้านในและด้านนอก ด้านหนึ่งอาจเป็นลายคราม

กลุ่มที่ 2 เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ชิง (น.148-150)

-มีเนื้อขาวละเอียด เนื้อเคลือบบางเรียบใสมากกว่าสมัยราชวงศ์หมิง การเขียนลายสีมีความเข้มมากกว่าสีที่เขียนในสมัยราชวงศ์หมิง

-มีการตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายดอกบัว ลายก้านขด ลายปลา ลายดอกไม้และยังมีการตกแต่งด้วยการเขียนสีบนเคลือบของลายคราม สีที่เขียนทับลงไปมีสีแดง เหลือง เขียวและดำ โดยการเขียนสีลงบนเครื่องลายคราม มีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิงแล้ว และทำต่อมาในสมัยราชวงศ์ชิง แต่ไม่มีการขีดกรอบลายด้วยหมึกดำ อายุสมัยราวพุทธศตวรรษที่ 25-26 (น.150)

กลุ่มที่ 3 เครื่องถ้วยจีนสมัยสาธารณรัฐ (น.150)

สันนิษฐานว่าน่าจะถูกนำมาฝังเอาไว้ตามข้อมูลที่ชาวบ้านได้ให้ไว้ มีสัดส่วนถึง 45 % โดยปริมาณเครื่องถ้วยจีนที่พบจากการขุดค้นทั้งหมด พบภาชนะสมัยราชวงศ์หมิง 29% ภาชนะสมัยราชวงศ์ชิง 17% ภาชนะสมัยสาธารณรัฐ 45% และไม่สามารถระบุได้ 9%

รายงานการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดสัมสุก ตำบลมะลิสา อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ (2564) โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ พบเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลายเส้นสีน้ำเงินใต้เคลือบ สมัยราชวงศ์หมิง และเคลือบสีน้ำเงิน สมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตาในมณฑลเจียงซี ประเทศจีน จำนวน 139 ชิ้น น้ำหนัก 1,315 กรัม

ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตาในมณฑลเจียงซี จากโบราณสถานหมายเลข 8

ที่มา: รายงานการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดสัมสุก ตำบลมะลิสา อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่, 2564, น.128

ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตาในมณฑลเจียงซี จากโบราณสถานหมายเลข 8

ที่มา: รายงานการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดสัมสุก ตำบลมะลิสา อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่, 2564, น.129

3.10 อำเภอดอยเต่า

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของอำเภอดอยเต่า

ดอยเต่าเป็นถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของคนพื้นถิ่นมาเป็นเวลายาวนาน ดังปรากฏหลักฐานในตำนานที่กล่าวไว้ว่า สมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้เสด็จจาริกเทศนาสั่งสอนเผยแผ่พระธรรมไปตามท้องที่ต่างๆ จนได้เสด็จมาถึงดินแดนนี้ (ท้องที่อำเภอดอยเต่า) และประทับแรมแสดงพระธรรมแก่ประชาชน ณ สถานที่ที่เป็นเนินเล็กๆ ภายใต้ร่มไม้ใหญ่อากาศเย็นสบาย ซึ่งไม่ห่างไกลจากหมู่บ้านมากนัก เมื่อชาวบ้านทราบข่าวก็ปิติยินดีเป็นอย่างมาก ตระเตรียมภัตตาหารมาถวาย เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรับบิณฑบาต ได้สังเกตเห็นว่าสิ่งของที่ประชาชนนำมาใส่บาตรนั้น มี “มะเต้า”(แตงโม) มากกว่าสิ่งอื่น พระพุทธองค์จึงทรงทำนายและตรัสกับประชาชนเหล่านั้นว่า “ดูกร ท่านทั้งหลาย ดินแดนแห่งนี้อุดมด้วยพืชพรรณธัญญาหาร ต่อไปภายหน้า จะเจริญรุ่งเรือง

เป็นบ้านเมืองขึ้น และขอตั้งชื่อสถานที่แห่งนี้ว่า “ดอนเต้า” (ดอนคือ เนินเล็กๆ เต้าคือ มะเต้า หรือแตงโม) คำว่า ดอนเต้า จึงเรียกขานกันมาตั้งแต่บัดนั้น นานๆ เข้าก็เรียกเพี้ยนกันไปเป็น “ดอยเต่า” จนถึงปัจจุบันนี้ และชื่อดอยเต่าก็เป็นชื่อหมู่บ้านหนึ่งของตำบลดอยเต่า เป็นหมู่บ้านเก่าแก่มิประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น) ส่วนคนดอยเต่าเองเชื่อว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าลัวะ ตะโฆ่ และคะฉิ่น (ทะเลสาบดอยเต่า, จาก <https://www.museumthailand.com/th/3891/storytelling>, เข้าถึงเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2567)

อีกสำนวนหนึ่งเล่าว่า ในตำนานบ้านตาลดอยเต่า คนดอยเต่าหนีศึกพม่ามาจากเชียงตุง มีหมื่นพาละเป็นหัวหน้านำคนลัวะกับไตมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านตาล (อยู่ในเขตฮอด) แสนสุทโธเจ้าเมืองอังวะรู้เลยนำกองทัพบาจับ หมื่นพาละพาลัวะหนีไปดอยตะเมาะ(ใกล้พระบาทตะเมาะ) หมื่นยศ หมื่นใจ นำพวกไตไปดอยตะวันออกแม่ยู่ (อยู่ในเขตฮอด) แสนสุทโธได้ตามไปที่ดอยตะเมาะ หมื่นพาละเลยให้ลูกน้องแตกกลุ่ม หมื่นพาละไปอยู่ที่บ่อเหล็ก (อยู่บ่อหลวง ฮอด) ลูกน้องหมื่นพาละระหว่างหนีได้สร้างวัดไว้ด้วย มีวัดโด่งโขง(อยู่บ้านเกาะหลวง ต.โป่งทุ่ง อ.ดอยเต่า) วัดโง้งห้วยแก้ว (อยู่บ้านสันป่าด้า ต.ดอยเต่า ปัจจุบันคือวัดพระธาตุม่อนจอมธรรม) วัดแยงเงา (ใกล้เขื่อนแม่ตู่) วัดแม่จ้อง (อยู่บ้านเกาะหลวง ดอยเต่า) ปัจจุบันร้างหมดแล้ว ภายหลังได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่บ้าง แสนสุทโธเลยไปตั้งหลักที่บ้านตาล ไปเจอหมื่นยศกับลูกน้องเลยจับไปอยู่อังวะ หมื่นใจรู้เลยอพยพมาที่บ้านตาล ต่อมาลูกน้องหมื่นพาละได้มาอยู่บริเวณดอยเต่า มีครูบายานะนำมา แล้วได้สร้างโขงเก็บพระไว้ (อยู่หลังวิหารวัดหลวงดอยเต่า) แล้วได้ปักหลักถิ่นฐาน แต่ที่ตั้งบ้านเป็นของชาวบ้านตาล เลยขอชื่อที่ไว้หาล้อมเจียง ต่อมาชาวบ้านได้ทำไร่ ปลุกเต้า (แตงโม) ได้ดี เลยตั้งชื่อว่าบ้านดอนเต้า ต่อมาคนบ้านตาลไปเยี่ยม แล้วเห็นดอยหน้าหมู่บ้าน (ดอยแพะขนานป่า ที่ตั้งอนุสาวรีย์เต่า) เหมือนหลังเต่า เลยให้ชื่อใหม่ว่า “ดอยเต่า” ต่อมาได้ตั้งหัวหน้าหมู่บ้านชื่อแสนหลวงจับข้า หลังจากนั้น แสนตีบได้พาพวกอพยพจากบ้านตาลมาอยู่ดอยเต่า แล้วตั้งแสนหลวงจับข้า ให้เป็นขุนหลวงจับข้า เมื่อตายก็ได้ตั้งศาลไว้ (สันนิษฐานว่าเป็นศาลพ่อเผ่าหนาน) เมื่อแสนตีบตาย ก็ได้ตั้งเป็นผีปู่ย่า แล้วตั้งหัวหน้าอีกสี่คน มีพ่อเมืองวัน แสนสิทธิ แสนยศ แสนทนนใจ ดอยเต่าจึงเหมือนเป็นพี่น้องกับฮอด

ตำนานบ้านตาลดอยเต่านี้ เดิมเป็นโบราณจากบ้านแม่ยู่ ต.บ้านตาล อ.ฮอด นายสวิง ใจรินทร์ เป็นผู้ค้นพบ และผู้อ่าน นายพล จันสา ได้เขียนจากคำอ่านและเรียบเรียงใหม่ ลงหนังสือตำนานบ้านดอยเต่า และความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อหนานหลวง (ประวัติดอยเต่า จาก <https://doitao.info> เข้าถึงเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2567)

(2) เครื่องถ้วยเงินที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการสำรวจทางโบราณคดี กิจกรรมสำรวจแหล่งโบราณคดีในพื้นที่แอ่งที่ราบฮอด-จอมทอง-ดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ (2562) โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ และคณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร พบเครื่องถ้วยเงินดังนี้

-โบราณสถานวัดโขง วัดม่วงคำ (ร้าง) ตำบลท่าเตื่อ อำเภอฮอดดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง 1 ชิ้น (น.102)

-โบราณสถานวัดหนองบัวคำ (ร้าง) ตำบลท่าเตื่อ อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่น้ำท่วมเหนือเขื่อนภูมิพล พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง 2 ชิ้น (น.112)

3.11 เมืองเชียงราย

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงราย

แอ่งที่ราบเชียงแสนและเชียงราย เป็นที่ตั้งของเมืองโบราณเชียงแสนและเมืองเชียงราย และหากเดินทางเลียบที่ราบเชิงเทือกเขาฝิ่ปันน้ำกลางไปทางตอนใต้ก็จะถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง ที่มียอดดอยที่สำคัญ คือ ดอยด้วนซึ่งปลายสุดของดอยนี้เป็นที่ตั้งของเมืองโบราณที่สำคัญคือ เมืองพะเยา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรสุโขทัย

เมืองเชียงราย ถือกำเนิดขึ้นในปีจอ จัตวาศก ช้างมงคลของพระยามังรายซึ่งทอดไว้ในป่าห้วย ดอยทิศตะวันออกพลัดไป พระยามังรายตามช้างไปถึงดอยจอมทองริมแม่น้ำแม่กกนที ได้ทัศนการณ์ภูมิประเทศที่นั่นเป็นชัยภูมิที่ดี จึงให้สร้างพระนครในที่นั้น ให้ก่อปราการโอบดอยจอมทองไว้ในท่ามกลางเมือง ครั้นการก่อสร้างสำเร็จแล้วก็ขนานนามว่าเมืองเชียงราย ตามพระนามของพระยามังรายผู้สร้าง (พระยาประชาธิปไตย จักร, 2478, น. 242)

ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวว่า ในปีเต่าเส็ด จุลศักราชได้ 624 อยู่บนานเท่าใด ช้างมงคลเจ้ามังรายพลอยไปห้วยดอยหนวันออก เค้าไปตามรอยช้าง หันประเทศที่หนึ่งช้างริมแม่น้ำกก มีม่อนดอยสูงสะเบียงงามนัก ท้าวคนึงใจว่า เมื่อปู่เจ้าลาวจก สร้างบ้านหื้อปู่เจ้าลาวจกอยู่ ได้ยินว่า เปิกดอยผาเราวันนั้น เมื่อปู่เจ้าลาวจกสร้างเมืองเงินยาง ก็จิมดินดอยทั้งสามคือ ดอยตุง ดอยท่า ดอยย่าเฒ่าวันนั้นดีหลี เหตุดังนั้น ควรูกกระทำม่อนดอยหื้อเป็นสะดือเมือง คือท่ามกลางเมืองควรชะแล และเจ้าพระยามังรายจึงสร้างกวมดอยจอมทอง หื้อมีท่ามกลางเวียง สร้างในปีเต่าเส็ด ศักราชได้ 624 ตัว ปรากฏชื่อว่า เมืองเชียงรายหันแล (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2514, น.10)

(2) เครื่องถ้วยเงินที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการขุดศึกษาทางโบราณคดีโดยพระเจดีย์และการสำรวจทางโบราณคดีภายในมณฑลทหารบกที่ 37 ค่ายเม็งรายมหาราช อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย (2561) โดยสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ จากการขุดแนวกำแพงในสนามหน้าตึกกองร้อย หลุม TP1 พบเครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์มังราย

3.12 เมืองเชียงแสน

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงแสน

เมืองเชียงแสนตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ในที่ราบลุ่มเชียงแสนหรือที่ราบลุ่มแม่น้ำกกตอนล่าง ถือเป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง (นุชนางค์ ชุมดี 2549 : 22) ซึ่งเป็นที่ราบขนาดใหญ่เกิดจากการทับถมของตะกอนน้ำพา โดยเฉพาะกรวดทราย ในยุคควอเทอร์นารี มีน้ำไหลผ่านหลายสาย

ทำให้พื้นที่มีความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 370 เมตร

ที่ราบลุ่มเชียงแสนมีลักษณะคล้ายรูปสามเหลี่ยม โดยมีมุด้านฐานด้านทิศตะวันตกของสามเหลี่ยมอยู่บริเวณอำเภอแม่จัน มีลำน้ำจันทน์ไหลมาจากเทือกเขาสูงด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ผ่านขึ้นทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านบ้านป่าสักน้อย บ้านปางหมอปวง ไปบรรจบกับลำน้ำคำ ซึ่งไหลมาจากเทือกเขาสูงผ่านดอยแม่สลับทางทิศตะวันตก รวมเรียกว่าแม่น้ำคำ ไหลลงสู่ที่ราบลุ่มทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเชียงแสนไปลงแม่น้ำโขงที่บริเวณสบคำ ห่างจากเมืองเชียงแสนไปประมาณ 3 กิโลเมตร (กองโบราณคดี 2525 ; บุษยา ไชยเสน 2530 : 5)

จากอำเภอแม่จันขึ้นไปทางทิศเหนือถึงอำเภอแม่สายมีเทือกเขาสูงเป็นขอบเขตด้านตะวันตกของที่ราบลุ่มและเป็นเทือกเขาซึ่งกันเขตแดนไทยกับพม่า ประกอบด้วยดอยสำคัญ เช่น ดอยตุง ดอยจ้อง ดอยเวา มีลำน้ำสายเล็กๆ ไหลลงไปรวมกับลำน้ำคำทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ บางสายก็ไหลลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปรวมกับลำน้ำรวกซึ่งไหลไปออกแม่น้ำโขงบริเวณสบรวก หรือสามเหลี่ยมทองคำ เหนือเมืองเชียงแสนขึ้นไปประมาณ 8 กิโลเมตร (กองโบราณคดี 2525 ; บุษยา ไชยเสน 2530 : 6)

บริเวณส่วนยอดของที่ราบลุ่มเชียงแสนคืออำเภอแม่สาย มีลำน้ำสายไหลมาจากเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกผ่านลงมาเป็นเส้นเขตแดนไทย-พม่า รวมกับลำน้ำรวกแล้วไหลลงมาสู่แม่น้ำโขงที่สบรวกและขอบเขตด้านตะวันออกคือแม่น้ำโขง ซึ่งเริ่มตั้งแต่อำเภอแม่สายถึงอำเภอเชียงแสน (กองโบราณคดี 2525 ; บุษยา ไชยเสน 2530 : 6)

ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงแสน มีกลุ่มภูเขาเตี้ยๆ ประกอบด้วยดอยมด ดอยป่าแดง ดอยจอมกิตติ และกลุ่มดอยชะงัหรือดอยช้างงู กลุ่มดอยเหล่านี้เป็นต้นลำน้ำสายเล็กๆ ที่ไหลลงสู่ที่ราบลุ่มทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือกับลำน้ำเกี๋ย ซึ่งไหลมาจากทางทิศเหนือและไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่บริเวณบ้านป่าสัก เหนือเมืองเชียงแสนขึ้นไปประมาณ 1 กิโลเมตร (กองโบราณคดี 2525 ; บุษยา ไชยเสน 2530 : 6)

ด้านทิศใต้ของเมืองเชียงแสนมีภูเขาขนาดย่อมอีกกลุ่มหนึ่ง คือดอยคำหรือดอยจัน ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระธาตุผาเงาและพระธาตุจอมจัน

เมืองเชียงแสนที่ปรากฏในปัจจุบัน มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่า มีกำแพง 3 ด้าน ยกเว้นด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดแม่น้ำโขง มีประตูเมือง 5 ประตู ได้แก่ ประตูยางเทิง (ด้านทิศเหนือ) ประตูดินขอ (ด้านทิศใต้) ประตูหนองมุด ประตูป่าสัก และประตูทัพมาน (ด้านทิศตะวันตก) มีป้อมมุมเมือง 2 ป้อม คือ ป้อมทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และทิศตะวันตกเฉียงใต้

ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 (2515) กล่าวถึงประตูเมืองที่ต่างออกไปอีก 6 ประตู คือ ประตูรั้วปีก ทำอ้อย ทำสุกัม ทำหลวง ทำเสาดิน และทำควา ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำโขง ด้านทิศตะวันออกของเมือง คาดว่าประตูเหล่านี้อาจถูกแม่น้ำโขงเซาะพังทลายลงหมดแล้ว

เอกสารฉบับเดียวกันยังได้กล่าวถึงวัดในเมืองเชียงแสนว่ามีทั้งสิ้น 139 วัด แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ วัดภายในกำแพงเมือง 76 วัด เช่น วัดเจติยหลวง วัดผ้าขาวป่าน วัดพระเจ้าล้านทอง วัดอาทิตันแก้ว วัดมุงเมือง

ฯลฯ และวัดนอกกำแพงเมือง 63 วัด เช่น วัดป่าสัก พระธาตุจอมกิตติ พระธาตุสองพี่น้อง วัดป่าแดง วัดกู่เต้า ฯลฯ

(2) เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

การขุดปรับ-ขุดแต่ง ออกแบบเพื่อการบูรณะและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์เมืองเชียงใหม่ (2542-2543) โดย บริษัทเหมอกรีน (ปกหลังเป็นรูปเหรียญดินเผา ขุดเจอปี พ.ศ.2544) พบเครื่องถ้วยจีนโดยมีรายละเอียดดังนี้

-จากการขุดค้นพบเครื่องถ้วยจีนดังนี้ รูปแบบที่พบคือ ชามและถ้วยขนาดเล็ก โดยชามตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา บางชิ้นมีอักษรจีนใต้กันถ้วย (น.210) ส่วนถ้วยขนาดเล็ก ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา สมัยราชวงศ์หมิง นอกจากนั้นยังพบอิฐมี ลวดลาย จารึก ลายดอกไม้ ลายนก ลายสัตว์ เช่น ช้าง สิงโต ปลา นก ม้า และรูปบุคคล

-จากการขุดแต่ง พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 222 กรัม น้ำหนัก 1,985 กรัม

-จากการขุดค้นทั้งหมด 8 หลุม

หลุม1-2 ไม่พบเครื่องถ้วยจีน

หลุม 3 พบจำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 5 กรัม

หลุม 5 พบจำนวน 3 ชิ้น น้ำหนัก 15 กรัม

หลุม 7 พบจำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 8 กรัม

หลุม 8 พบจำนวน 11 ชิ้น น้ำหนัก 122 กรัม

รวมทั้งหมดทั้งขุดค้นและขุดแต่ง พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 239 ชิ้น น้ำหนัก 2,135 กรัม (น.237)

รายงานการสำรวจเมืองเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ปีที่ 1 เล่ม 3 ปีงบประมาณ 2525 (2525) โดยสำนักศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ พบเครื่องถ้วยจีนจำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 8.5 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หมิง (ภาพที่ 46-47)

รายงานการขุดค้นขุดแต่งและบูรณะวัดเจดีย์หลวง อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย (2545) โดย หจก.พรอนันท์ก่อสร้าง พบเครื่องถ้วยจีน ดังนี้

1) จากการขุดแต่ง พบจำนวน 15 ชิ้น น้ำหนัก 127 กรัม แบ่งได้ 2 สมัยคือ สมัยราชวงศ์หมิง และ สมัยราชวงศ์ชิง

-สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187)รูปแบบที่พบคือ กระปุก ตลับ ชาม จาน ถ้วย (ภาพที่ 172-173) โดย ชามและถ้วยพบจำนวนน้อย ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินได้เคลือบใส ลวดลายคือ ใบไม้ ดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา

-สมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ.2189-2205) พบน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นการเขียนลายสีบนเคลือบ

2) จากการขุดค้น จำนวน 4 หลุม และหลุมขุดตรวจ 1 หลุม ดังนี้

-หลุม 1 พบทั้งหมดจำนวน 7 ชิ้น น้ำหนัก 40 กรัม (น.122) รูปแบบที่พบคือ กระปุก ตลับ จาน ชาม ถ้วย ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายคือ ใบไม้ ดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา สมัยราชวงศ์หมีง (พ.ศ.1911-2187)

-หลุม 2 พบทั้งหมดจำนวน 5 ชิ้น น้ำหนัก 50 กรัม รูปแบบที่พบคือ กระปุก ตลับ ชาม จาน ถ้วย ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายคือ ใบไม้ ดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา สมัยราชวงศ์หมีง (พ.ศ.1911-2187)

-หลุม 3 ไม่พบเครื่องถ้วยจีน

-หลุม 4 พบจำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 5 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายคือ ใบไม้ ดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา สมัยราชวงศ์หมีง

-หลุมขุดตรวจ TP.1-TP. 3 ไม่พบเครื่องถ้วยจีน ส่วน TP.4 พบจำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 5 กรัม ลวดลายคือ ใบไม้ ดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา สมัยราชวงศ์หมีง

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานหมายเลข 21 เมืองเชียงแสนน้อย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2548) โดยสำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ และพรอนันท์ก่อสร้าง พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมดจำนวน 3 ชิ้น น้ำหนัก 45 กรัม รูปแบบที่พบคือ ชาม ไห ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบ ลายเส้นโค้ง ลายดอกไม้ สมัยราชวงศ์หมีง (น. 99, 109)

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข 10 (นอกเมือง) ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2549) โดย หจก. เหมกรีน พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 36 ชิ้น น้ำหนัก 350 กรัม รูปแบบที่พบส่วนใหญ่เป็น ถ้วย ชาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และ แจกัน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส กำหนดอายุสมัยราชวงศ์หมีงและราชวงศ์ชิง

รายงานขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานหมายเลข 11 (นอกเมือง) ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2551) โดย หจก.พรอนันท์ก่อสร้าง พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 3 ชิ้น น้ำหนัก 48 กรัม รูปแบบที่พบคือ ชาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส แบ่งเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรก ลายก้านขด ลายดอกไม้ ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี กลุ่มสอง ลายเส้นคู่ขนาน ผลิตจากกลุ่มเตาณฑลฝูเจี้ยน กำหนดอายุสมัยราชวงศ์หมีง พุทธศตวรรษที่ 21 (น.63-64)

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานหมายเลข 26 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ. เชียงราย (2551) โดย หจก.ปฐมนิธิฯ พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 13 ชิ้น น้ำหนัก 160 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส กำหนดอายุสมัยราชวงศ์หมิง

รายงานเบื้องต้นการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานร้างบ้านสบกก ตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2552) โดย หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้ จากการขุดแต่ง พบ 2 ชิ้น น้ำหนัก 224 กรัม รูปแบบที่พบคือ ขาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายคือ ลายพันธุ์พฤกษา (น.103) ลายคนขี่ม้า (น.1014) สมัยราชวงศ์ชิง ส่วนจากการขุดค้น ไม่พบเครื่องถ้วยจีน

รายงานเบื้องต้นการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานร้างวัดธาตุเขียว บ้านเชียงแสนน้อย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2552) โดย หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง เครื่องถ้วยจีนที่ได้จากการขุดแต่งทั้งหมด จำนวน 184 ชิ้น น้ำหนัก 1,987 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา ลายบุคคลขี่ม้า ลายสัตว์ สมัยราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิงและสมัยราชวงศ์ชิง (ภาพ น. 195, 197) พบเครื่องถ้วยจากลาวด้วย

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี โครงการศึกษาชั้นดินอยู่อาศัยเมืองเชียงแสน โดยวิธีขุดค้นทางโบราณคดี ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2555) โดย บริษัทงานโบราณจำกัด ปริมาณโบราณวัตถุสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ โดยพบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

-หลุม 1 (วัดเสาจันทร์) พบชิ้นส่วนภาชนะเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ผลิตจากแหล่งเตาจึงเตอเงิน สมัยราชวงศ์หมิง (ราวกลาง-หลังพุทธศตวรรษที่ 21) และชิ้นส่วนภาชนะเขียนลายสีบนเคลือบ (น.52)

-หลุม 2 (วัดพระยืน) พบชิ้นส่วนภาชนะเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบและเขียนลายสีแดงบนเคลือบ สมัยราชวงศ์หมิงถึงสมัยราชวงศ์ชิง ผลิตจากแหล่งเตาจึงเตอเงิน (ราวกลาง-หลังพุทธศตวรรษที่ 21) และเตาฝูเจี้ยน (ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21) สมัยราชวงศ์หมิง และเตาเตอฮั่ว (ราวกลาง-ปลายพุทธศตวรรษที่ 23) ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 สมัยราชวงศ์ชิง

การใช้พื้นที่ แรกเริ่มบริเวณวัดเสาจันทร์ ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ส่วนบริเวณวัดพระยืน ตรงตามตำนานที่กล่าวถึงพระยาคำฟูเป็นผู้สร้างวัดในปี พ.ศ.1875 ประมาณหลายพุทธศตวรรษที่ 19 โดยพบชิ้นส่วนภาชนะจากแหล่งเตาจำนวนมาก สอดคล้องกับที่เมืองโบราณเชียงแสนมีความเจริญสูงสุด ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21 ต่อมาในช่วงที่พม่าปกครองล้านนา ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ต้น พุทธศตวรรษที่ 22 พบโบราณวัตถุน้อยลง สัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ลดลง เพราะอยู่ในช่วงสงคราม ต่อมาในสมัยเจ้าหลวงทิพเนตร ให้ซ่อมแซมเจดีย์ใหม่ ในปี พ.ศ.2182 ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 สัมพันธ์กับปริมาณโบราณวัตถุและการใช้พื้นที่ โดยมีโบราณวัตถุเพิ่มมากขึ้น

โครงการศึกษาชั้นดินอยู่อาศัยเมืองเชียงใหม่ โดยวิธีการขุดค้นทางโบราณคดี ตำบลเวียง อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี (2555) โดย บริษัทงานโบราณ จำกัด พบ เครื่องถ้วยจีนดังนี้

หลุมที่ 1 ขึ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และการเขียนลายสีแดง บนเคลือบ ผลิตจากแหล่งเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง ราวกลางถึงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 21 (น.52)

หลุมที่ 2 ขึ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และการเขียนลายสีแดง บนเคลือบ พบตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิงจนถึงสมัยราชวงศ์ชิง ผลิตจากแหล่งเตา 3 แห่งด้วยกันคือ เตาจิ่งเต๋อเจิ้น ราวกลางถึงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 21, เตาฝูเจี้ยน ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 และเตาเต๋อฮั่ว ราวกลางถึง ปลายพุทธศตวรรษที่ 23 และสมัยราชวงศ์ชิง ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24 (น.117) บริเวณนี้มีการใช้พื้นที่ อย่างเข้าสู่ราวพุทธศตวรรษที่ 19-พุทธศตวรรษที่ 24

การขุดตรวจทางโบราณคดีบริเวณหน้าวัดธาตุโขง บ้านเชียงแสนน้อย ตำบลเวียง อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2559) โดย กลุ่มงานโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ (กบค. สคก.8) พบ เครื่องถ้วยจีนตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ด้านในลายดอกเบญจมาศ จำนวน 2 ชิ้น สมัย ราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (น.34-35)

รายงานการขุดศึกษาทางด้านโบราณคดี วัดร้างหมายเลข 21 บ้านเวียงเหนือ ตำบลเวียง อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2561) โดย หจก.โบราณอนุรักษ์ พบกลองยาสูบดินเผาจำนวนมาก 262 ชิ้น (น. 205) และเบี้ยดินเผาทำจากดินเผาเนื้อกระเบื้อง เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธ ศตวรรษที่ 20-22 (น.223)

ส่วนเครื่องถ้วยจีนพบทั้งหมดจำนวน 343 ชิ้น น้ำหนัก 3,067 กรัม ตกแต่งทั้งการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส การเขียนลายสีบนเคลือบ 3 สี เคลือบสีน้ำตาล เคลือบสีน้ำเงิน และเคลือบสีขาว โดยสามารถระบุ แหล่งเตาได้ดังนี้คือ

-แหล่งเตาในมณฑลเจียงซี พบจำนวน 314 ชิ้น น้ำหนัก 2,828 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงิน ใต้เคลือบใส เคลือบสีน้ำเงินและเคลือบสีน้ำตาล ลวดลายดอกไม้และพันธุ์พฤกษา

-แหล่งเตาในมณฑลกว่างตง พบจำนวน 2 ชิ้น น้ำหนัก 81 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงิน ใต้เคลือบใส เป็นชิ้นส่วนก้นภาชนะมีเชิง (น. 238)

และไม่สามารถระบุแหล่งเตาได้ จำนวน 17 ชิ้น น้ำหนัก 158 กรัม (ภาพ น.240-241), (น.267)

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานวัดป่าสัก ต.เวียง อ.เชียงใหม่ จ.เชียงราย (2561) โดย หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

-จากการขุดแต่ง พบเครื่องถ้วยจีน จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 8 กรัม เป็นชิ้นส่วนขาเคลือบสีขาวทั้งในและนอกผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 22 (พ.ศ.2101-2150) (น. 73)

-จากการขุดค้นทางโบราณคดี จำนวน 2 หลุมด้วยกัน

1) หลุม 1 พบเพียง 1 ชิ้น เป็นชิ้นส่วนขาเคลือบสีน้ำตาล สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (น.96, 99)

2) หลุม 2 พบเครื่องถ้วยจีนหลายชิ้นด้วยกันดังนี้

-ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 1 ชิ้น น้ำหนัก 33 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสลายดอกไม้ ใบไม้ ลายพันธุ์พฤกษา ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (น. 121, 122)

-ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 2 ชิ้น น้ำหนัก 6 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสลายดอกไม้ ใบไม้ ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (น.123, 125)

-ชิ้นส่วนภาชนะเนื้อกระเบื้อง 3 ชิ้น น้ำหนัก 12 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสลายดอกไม้ ดอกบัว ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (น.126, 129)

-ชิ้นส่วนขาเคลือบสีเขียว จำนวน 7 ชิ้น น้ำหนัก 26 กรัม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสลายดอกไม้ ใบไม้ ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง มีลายตัวอักษรจีน ฟู แปลว่า พร ราวพุทธศตวรรษที่ 20 และลายใบไม้ ลายเส้น อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 (น.131, 134)

-ชิ้นส่วนจานเคลือบสีเขียว ผลิตจากแหล่งเตาผู้เถียน มณฑลฝูเจี้ยน จำนวน 1 ชิ้น

-ชิ้นส่วนจานเคลือบสีเขียว ผลิตจากแหล่งเตาหลงเฉียน มณฑลเจ้อเจียง จำนวน 1 ชิ้น

-ชิ้นส่วนภาชนะเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบสลายดอกไม้ ใบไม้ จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 5 กรัม ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 สมัยราชวงศ์หมิง

-ชิ้นส่วนขาเคลือบสีเขียว จำนวน 1 ชิ้น ผลิตจากแหล่งเตาผู้เถียน มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์หยวน ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 (น.142-143)

-ชิ้นส่วนขาเคลือบสีเขียว จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 11 กรัม ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21

3.13 เมืองโบราณหริภุญไชย

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองโบราณหริภุญไชย

เมืองโบราณหริภุญไชยแต่แรกสร้าง ตามที่ปรากฏในตำนานนั้น ได้กล่าวว่าสร้างโดยวาสุเทพฤๅษี โดยได้นำเกล็ดหอยจากมหาสมุทรมาวางบนพื้นดิน แล้วจึงเอาไม้เท้าขีดรอบเกล็ดหอยบนพื้นดินนั้น ด้วยอำนาจแห่งฤๅษี แผ่นดินอันนั้นก็ยุบลงเป็นคูรอบพระนคร ตามรอยปลายไม้เท้าที่ขีดไว้ กำแพงเมืองก็ปรากฏขึ้นมาพร้อมกัน ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า “ลพูน” เมื่อสร้างพระนครเสร็จแล้ว เกล็ดหอยนั้นก็หายไป ซึ่งในจามเทวีวงศ์

ได้ระบุหลักฐานของเมืองไว้ชัดเจนว่า มีหลักฐานเป็นสังขปตร ทั้งด้านยาวและด้านกว้างโดยรอบทั้งสิ้นเป็น 1,550 วา

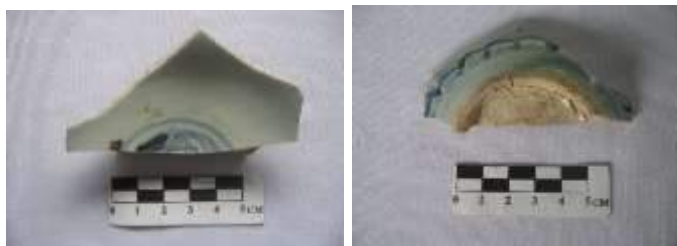
เมืองโบราณหริภุญไชย เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งทางภาคเหนือ ตามประวัติความเป็นมาถือว่า “พระนางจามเทวี” เป็นปฐมกษัตริย์ โดยพระองค์เสด็จมาจากเมืองละโว้ เพื่อมาครองเมืองหริภุญไชย ตามคำอัญเชิญของฤๅษีวาสุเทพ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 การขุดค้นทางโบราณคดีในแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ และบริเวณใกล้เคียงพบว่า ก่อนที่กลุ่มวัฒนธรรมหริภุญไชยจะเข้ามามีบทบาท ได้ปรากฏร่องรอยหลักฐานของกลุ่มชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ดำรงชีพอยู่ในสังคมเกษตรกรรมระยะหลังปรากฏให้เห็น กล่าวคือได้ขุดพบโครงกระดูกมนุษย์ที่บ้านวังโฮ อำเภอลำพูน จังหวัดลำพูน ซึ่งจัดเป็นของกลุ่มชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์รุ่นสุดท้ายในดินแดนล้านนา

เมืองโบราณหริภุญไชยตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกวัง สันจรโดยทางแม่น้ำ ในสมัยที่หริภุญไชยยังเจริญอยู่ บริเวณดังกล่าวคงเป็นที่ราบลุ่มขึ้นแฉะและเป็นหนองน้ำเป็นส่วนใหญ่ บรรดาตัวเมืองตั้งอยู่ในบริเวณสูงขึ้นมา เป็นเมืองขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองโบราณสมัยล้านนา ตั้งอยู่ระยะห่างกันราว 7-8 กิโลเมตร แต่ละเมืองอยู่ใกล้กับลำน้ำที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อถึงกันได้ มีจำนวน 4 เมือง คือ เมืองลำพูน เวียงมโน เวียงท่ากาน และเวียงเถาะ

เมืองโบราณหริภุญไชยจึงเป็นเมืองที่มีตำนานหรือความเป็นมาอันเก่าแก่ที่สุดแห่งลุ่มน้ำกวัง และเป็นเมืองที่หลักฐานทั้งทางโบราณคดีที่สอดคล้องกับตำนานและพงศาวดาร ยืนยันถึงความเป็นมาอันเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ 13

(2) เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถาน วัดหนองม่วง(ร้าง) หมู่ที่ 3 บ้านจำบอน ต.ศรีบัวบาน จ.ลำพูน (2551) หจก. เฌอ กรีน ภาชนะเนื้อกระเบื้องที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดหนองม่วงนี้ ทั้งหมดเป็นชิ้นส่วนแตกหักของภาชนะประเภทถ้วย/ชาม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ จากแหล่งเตาในประเทศจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 20-21) พบทั้งสิ้นจำนวน 4 ชิ้น น้ำหนัก 55 กรัม

ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้องแบบเครื่องถ้วยจีน พบที่กริด N6W9 น.137

ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้องแบบเครื่องถ้วยจีน พบที่กริด N6W8 น.137

รายงานการขุดค้นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย (วัดแสนข้าวห่อ) (2553) โดย โขมสี แสนจิตต์ พบเครื่องถ้วยจีนจำนวนหนึ่ง น้ำหนักทั้งหมด 495.4 กรัม (น.257) โดยพบตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งได้จนถึงสมัยราชวงศ์ชิง ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (พ.ศ.1670-1822) พบทั้งหมด 3 ชิ้น เป็นชิ้นส่วนชามเคลือบสีเขียว
2. สมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1823-1911) พบทั้งหมด 4 ชิ้น เป็นชิ้นส่วนชามเคลือบสีเขียว และจานเคลือบสีเขียว ทั้งสองชิ้นผลิตจากเตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง
3. สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ.1911-2187) มีรายละเอียดดังนี้
 - ชามเคลือบสีเขียว 2 ชิ้น ผลิตจากเตาหุ้ยหยางหรือเตาซานซุน มณฑลกว่างตง
 - ชามลายคราม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี
 - จานลายครามขนาดเล็ก พบ 2 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ อักษรจีน และรูปเขียน ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี
 - ชามลายคราม พบ 2 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี
 - ชามเคลือบสีเขียว พบ 3 ชิ้น ผลิตจากแหล่งเตาหมณฑลฝูเจี้ยน
 - ชามลายคราม พบ 3 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายดอกไม้ ลายก้านขด
 - ชามลายคราม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายดอกบัว ลายก้านขด และลายปมวิเศษ (น.325)
 - ชามเคลือบสีเขียว พบ 2 ชิ้น ผลิตจากแหล่งเตาหมณฑลกว่างตง
 - ชามลายคราม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ คนขี่ม้าถือพิณ ผลิตจากแหล่งเตาหมณฑลฝูเจี้ยน (น.326)
 - ชามเขียนลายสีบนเคลือบ มีสีแดง ฟ้ำและเขียว ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี
 - กระปุกลายคราม พบ 1 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายสระบัว ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี
 - ชามเคลือบสีน้ำเงิน พบ 1 ชิ้น ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายวัชระคู่ ด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใสด้านใน ด้านนอกเคลือบสีน้ำเงิน
 - ชามลายคราม พบ 1 ชิ้น ก้นลายตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายมังกรโอดท่อมกลางคลื่นและดอกบัว

-ขามลายคราม พบ 1 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ อักษรคำว่า โช่ว หมายถึงอายุยืน ภายในตัวอักษรมีรูปเขียนอยู่ ผลิตจากแหล่งเตาฉนวนฝูเจี้ยน (น.329)

-ขามลายคราม พบ 2 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายดอกไม้ ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิน ฉนวนฝูเจี้ยน

-ขามเขียนลายสีบนเคลือบ พบ 2 ชิ้น ตกแต่งด้วยสีแดง ดำ และเขียวเหนือเคลือบ ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิน ฉนวนฝูเจี้ยน

-ขามลายคราม พบ 1 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายสีเหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางมีรูปกากบาท (Diaper on a rim) ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิน ฉนวนฝูเจี้ยน

-ขามลายคราม พบ 1 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายจักษุ ผลิตจากกลุ่มเตาเต๋อฮั่ว ฉนวนฝูเจี้ยน

4. สมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ.2187-2454) มีรายละเอียดดังนี้

-ขามลายคราม พบ 1 ชิ้น ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายไข่มุกไฟและมังกรครึ่งตัว ผลิตจากกลุ่มเตาเต๋อฮั่ว ฉนวนฝูเจี้ยน (น.334)

-ขามปากผาย ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีบนเคลือบ 4 สี (เหลือง ส้ม แดง ดำ) ข้างในเคลือบเขียว

-ขามลายคราม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ ผลิตจากกลุ่มเตาฉนวนฝูเจี้ยน

-ตลับ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีบนเคลือบ

-ขามลายครามพร้อมฝา ตกแต่งด้วยการลอกติดลายด้วยสีน้ำเงินบนพื้นขาวลายดอกไม้

-ขามลายคราม ตกแต่งด้วยลายพันธุ์พฤกษาและมีตัวอักษรจีนคั่น ผลิตจากกลุ่มเตาเต๋อฮั่ว ฉนวนฝูเจี้ยน

รายงานเบื้องต้น งานชุดค้น-ชุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานกู่แดง (ร้าง) ตำบลริมปิง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน (2562) โดย หจก. บูรณวิวัฒน์ พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

จากการชุดแต่ง พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 12 ชิ้น น้ำหนัก 123 กรัม ตกแต่งด้วยลายพันธุ์พฤกษา โดยเป็นเครื่องถ้วยจีนที่เขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส จำนวน 11 ชิ้น น้ำหนัก 121 กรัม และการเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีเขียวและแดง จำนวน 1 ชิ้น น้ำหนัก 2 กรัม ผลิตจากแหล่งเตาในฉนวนฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (น.5-12) ส่วนการชุดค้นไม่พบเครื่องถ้วยจีน

รายงานการชุดค้นชุดแต่ง แหล่งโบราณคดีเจดีย์เชียงยัน ต.ในเมือง อ.เมืองจังหวัดลำพูน (ม.ป.ป.) หจก.เมอกรีน พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

-ขามเคลือบสีเขียว ผลิตจากกลุ่มเตาหลงเจี้ยน สมัยราชวงศ์หยวน ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19

-ขามเคลือบสีเขียว ตกแต่งด้วยการชุบขีดลายกลีบบัว กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 สมัยปลายราชวงศ์ซ่งได้ถึงสมัยต้นราชวงศ์หยวน (ภาพที่ 324)

-ขามเคลือบสีเขียว ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และลายประแจเงิน ผลิตจากเตาหลงเฉียน มณฑลเจ้อเจียง สมัยราชวงศ์หยวน ราวพุทธศตวรรษที่ 19 (น.333)

-ขามเคลือบสีเขียว ตกแต่งด้วยการเซาะร่องใต้เคลือบ ผลิตจากเตาหลงเฉียน สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 20-21

-เครื่องถ้วยเนื้อกระเบื้องสีขาว ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายใบไม้ ลาย พันธุ์พฤกษา สมัยราชวงศ์ซ่ง ราวพุทธศตวรรษที่ 22

***หมายเหตุ ลายประแจเงิน Key fret เป็นลายที่ใช้ซ้ำ ๆ ต่อเป็นแถบลาย โดยลายนี้มีใช้มานานแล้วตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซาง (Shang Dynasty) ราวศตวรรษที่ 16-15 ก่อนคริสตกาล โดยใช้ตกแต่งสำริด (กรมศิลปากร, ภาชนะดินเผาและเศษภาชนะดินเผาในพระราชวังโบราณจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เล่มที่ 1, กรุงเทพฯ, กรมศิลปากร, 2531)

3.14 เมืองเขลางค์นคร

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองเขลางค์นคร

ลักษณะที่ราบลุ่มแม่น้ำวังเป็นแนวยาวเหนือ-ใต้ ด้านตะวันตกเป็นภูเขาผิบบนน้ำตะวันตก (ขุนตาล) ยาวมาจากอำเภอวังเหนือถึงอำเภอแม่พริก ด้านตะวันออกเป็นเทือกเขาผิบบนน้ำกลาง ที่ราบลำปางมีลักษณะเป็นที่ราบไม่ต่อเนื่อง แบ่งเป็นที่ราบตอนบน ที่ราบตอนกลางและที่ราบตอนใต้ ซึ่งที่ราบตอนกลางนี้มีขนาดใหญ่กว่าที่ราบที่อื่น ๆ จึงเป็นที่ตั้งของชุมชนขนาดใหญ่ คือ กลุ่มเมืองโบราณ “เวียงเขลางค์นคร” ซึ่งมีเวียงอยู่ติดกัน 3 เวียงคือ เวียงเขลางค์เป็นเมืองรูปหอยสังข์อยู่ติดน้ำวังด้านตะวันตก เวียงเขลางค์เป็นเมืองแผดกับเวียงอาลัมปางนคร โดยเวียงอาลัมปางนครอยู่ติดด้านใต้กับเวียงเขลางค์ ซึ่งเป็นส่วนที่ชุมชนขยายออกมา

ตำนานมูลศาสนากล่าวถึงการสร้างเวียงเขลางค์นครขึ้นก่อน (กรมศิลปากร, 2519, น. 150) ในสมัยพระนางจามเทวี ส่วนเวียงอาลัมปางนครหรือลำปาง (กรมศิลปากร, 2519, น. 153) พญานันทยศสร้างให้เป็นที่ประทับของพระนางจามเทวี ทั้งสองเวียงจึงรับอิทธิพลของทหิรัญไชย ส่วนอีกเวียงอยู่ริมแม่น้ำวังด้านตะวันออกเป็นเวียงเขลางค์ใหม่ สันนิษฐานว่าอาจสร้างในสมัยล้านนา ซึ่งมีวัดหลวงกลางเวียง (คือวัดบุญวาทย์วรวิหาร ปัจจุบัน) เป็นศูนย์กลางเมืองได้สร้างขึ้นในสมัยเจ้าคำโสม ซึ่งเป็นน้องของเจ้ากาวิละเมื่อคราวขึ้นครองเมืองลำปาง (สร้อยดี อ่องสกุล, 2544, น. 70) จังหวัดลำปางเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาตั้งแต่สมัยทหิรัญไชยเป็นต้นมา คือราวพุทธศตวรรษที่ 13 ชื่อของ “เมืองเขลางค์” อันเป็นเมืองรุ่นแรกๆ และ “เมืองนครลำปาง” ปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายแห่งทั้งจากตำนาน ศิลา จารึก และพงศาวดาร

(2) เครื่องถ้วยเงินที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการขุดทดสอบทางโบราณคดีแหล่งโบราณคดีวัดพันเชิง ตำบลทุ่งฝ่าย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (2533) โดย พิสิฐศักดิ์ บรรณานุกรักษ์ พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเงิน สมัยราชวงศ์หมิง ในแหล่งโบราณคดีนี้ และบริเวณใกล้เคียง ได้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนดั้งเดิมที่มีอายุสมัยเก่าไปถึงยุคทริภุญไชย ตอนต้นและอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยล้านนา

การศึกษาเมืองโบราณเขลางค์นคร-เวียงละกอน จากหลักฐานทางโบราณคดี (2552) โดย ไพรพงษ์ ไชยวงศ์ พบเครื่องถ้วยเงิน 1 ชิ้น เคลือบสีเขียวเคลาดอน

การศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดี เมืองโบราณเวียงละกอน (2559) โดย เมธี เมธาสีทธิ สุขสำเร็จ พบชิ้นส่วนชามลายคราม กลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21

3.15 เมืองพะเยา

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองพะเยา

พะเยามีประวัติความเป็นมาในลักษณะตำนาน ตำนานพื้นเมืองหลายฉบับกล่าวว่าขุนจอมธรรม ราชโอรสของลาวเงินแห่งเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน สร้างเมืองพะเยาขึ้นในบริเวณเวียงร้างปลายดอยด้วย ในราว พ.ศ.1639 โดยครั้งขุนจอมธรรมตั้งเมืองพะเยานั้น เมืองพะเยามีอาณาเขตกว้างขวางถึง 36 พันนา โดยในครั้งนั้น มีเมืองลอง เมืองเทิง เมืองคอบจะลาว เมืองกลาวออย แจ้เลียง หนองขวาง แจ้หลวง แจ้ห่ม เมืองวัง เป็นหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตทางทิศใต้ ต่อแดนเมืองหิรัญไชยและลัมปพกะนครด้านทิศเหนือ ส่วนอาณาเขตด้านทิศตะวันออกนั้น ครอบคลุมไปถึงเมืองเชียงของ โอรสของขุนจอมธรรมคือ ขุนเจือง ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.1663

พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนอ้างว่า พญางำเมืองกับพญามังรายเป็นพระสหายกันมาแต่รุ่นปู่ การเป็นพระสหายกันของสามกษัตริย์แห่งเมืองโบราณที่สำคัญ คือ พญามังราย พญางำเมืองและพ่อขุนรามคำแหง ทำให้ร่วมกันป้องกันภัยจากมองโกล ด้วยการทำสัญญาสามกษัตริย์ใน พ.ศ.1830

หลักฐานที่แสดงถึงพัฒนาการและประวัติความเป็นมาของพะเยา ก็มีอยู่อย่างมากมาย ปรากฏเป็นจารึกต่าง ๆ มากมายที่แสดงให้เห็นถึงรายพระนามของกษัตริย์ กิจกรรมของกษัตริย์ในทางศาสนา และการสร้างศาสนสถานต่าง ๆ ในเมืองพะเยา

จะเห็นได้ว่า หลักฐานที่บ่งบอกความเป็นมาของเมืองพะเยานั้นมีมากมาย และยังทำให้เราทราบว่า ชื่อของเมืองพะเยานั้นมีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น ในพงศาวดารโยนกเรียก ภูกามยาว พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนเรียก เมืองพุกาม หรือพุกามยาว ในจารึกเรียกว่า เมืองพะเยา หรือพยาว ซึ่งเป็นเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยขุนจอมธรรม โดยเมืองนี้เป็นเมืองเก่าอยู่แล้ว โดยปรากฏในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า เป็นนครเก่าร้างมาแต่โบราณ

ดังนั้น บริเวณเมืองพะเยานี้ แต่เดิมคงเป็นชุมชนมาก่อนแล้ว ต่อมาถูกทิ้งให้ร้าง จนในสมัยขุนจอมธรรม ได้สร้างเมืองใหม่ขึ้น และกำหนดของเขตของเมืองพะเยาให้ชัดเจน และถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีพัฒนาการเจริญควบคู่มากับความเจริญของเชียงใหม่และสุโขทัย

(2) เครื่องถ้วยเงินที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี คูเมือง - กำแพงเมืองเวียงลอ หลุมขุดค้นที่ 1-8 (2547) โดย บริษัท ปรียะธุรกิจ จำกัด มีการขุดค้นทางโบราณคดีทั้งหมด 8 หลุม พบเครื่องถ้วยเงินดังนี้

- หลุม 1 - พบเครื่องถ้วยเงิน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส รูปแบบที่พบ คือ ขาม
- หลุม 2 - พบเครื่องถ้วยเงิน 3 ชิ้น 7 กรัม ตกแต่งการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส
- หลุม 3 - พบเครื่องถ้วยเงิน 2 ชิ้น 20 กรัม ตกแต่งการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส
- หลุม 4 - รูปแบบที่พบคือ ขาม ตกแต่งการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา
- หลุม 5 - รูปแบบที่พบคือ ขาม ตกแต่งการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส และ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีบนเคลือบ สีที่ใช้คือ สีแดง
- หลุม 6 - รูปแบบที่พบคือ ขาม การเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา
- หลุม 7 - ไม่พบเครื่องถ้วยเงิน
- หลุม 8 - พบพบเครื่องถ้วยเงิน 3 ชิ้น รูปแบบที่พบคือ ขาม การเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

รายงานผลการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดพระธาตุลานเตี้ย บ้านสันตันแห่ อ.ภูพาน ยาว จ.พะเยา (2555) โดย หจก. บุรณาริพัฒน์ พบภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้องจำนวนทั้งหมด 32 ชิ้น น้ำหนัก 502 กรัม พบทั้ง จาน ขาม ถ้วย ลวดลายคือ ลายพันธุ์พฤกษา ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใสทั้งด้านในและด้านนอก และการเขียนลายด้วยสีแดงเหนือเคลือบ

3.16 เมืองน่าน

(1) สังเขปประวัติความเป็นมาของเมืองน่าน

ลำน้ำน่าน เป็นแม่น้ำสายใหญ่อยู่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำยม ต้นกำเนิดของแม่น้ำน่าน เป็นเทือกเขาทางทิศตะวันออกของอำเภอเชียงคา จังหวัดพะเยา อยู่ติดกับชายแดนประเทศลาวและ เป็นสันปันน้ำระหว่างธารน้ำและลำน้ำที่ไหลไปลงลำน้ำโขงทางเหนือและทางตะวันออก กับลำน้ำที่ไหลลงสู่หุบเขาในเขตอำเภอทุ่งช้าง และอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน กลายเป็นลำน้ำน่านที่ไหลลงใต้ ผ่านหุบเขาใหญ่น้อยลงมายังเมืองน่าน แล้วผ่านซอกเขาลงมาทางใต้ มายังเขตอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ต่อจากนั้นก็ลงสู่ที่ราบลุ่มของกลุ่มน้ำปิง-ยม-น่านตอนล่าง อันนับเนื่องในเขตแคว้นสุโขทัย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546, น. 23)

ลำน้ำน่านเป็นลำน้ำสายสำคัญสายหนึ่งที่ทำให้เกิดบ้านเมืองและรัฐขึ้นในสมัยโบราณ เช่นเดียวกันกับลำน้ำปิง ยม และวัง เพราะเป็นลำใหญ่ และไหลผ่านบริเวณหุบเขาที่กว้างขวาง พอที่จะเกิดเป็นชุมชนบ้านเมืองได้ ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำน่านตอนบน ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดน่านนี้ พบร่องรอยของชุมชนโบราณที่มีคุ

น้ำคันดินล้อมรอบในลักษณะที่เป็นเมืองหลายแห่ง นับแต่เขตอำเภอเมืองทุ่งช้าง ซึ่งเป็นบริเวณต้นน้ำ มายังอำเภอเชียงกลางและอำเภอบัว ที่ตั้งของเมืองน่านเป็นเมืองที่ถูกโอบล้อมด้วยภูเขา จึงติดต่อกับเมืองอื่น ๆ ได้ยากทำให้เป็นเมืองโดดเดี่ยว แต่เมืองน่านเป็นนครรัฐที่อยู่บนเส้นทางการติดต่อระหว่างเมืองล้านนาด้านตะวันออก กับดินแดนลาวหลวงพระบาง ซึ่งคุมเส้นทางแนวตะวันตก-ตะวันออก เมืองน่านจึงเป็นปราการด้านตะวันออกให้แก่อาณาจักรล้านนา

เมืองน่าน มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่รุ่นเดียวกับกรุงสุโขทัย สันนิษฐานว่าสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 18 โดย "พญาภูคา" มีเจ้าผู้ครองนครสืบต่อกันมารวมทั้งสิ้น 64 พระองค์ พญาภูคาได้สร้างเมืองขึ้นในบริเวณที่ราบทางตอนบน เขตตำบลศิลาเพชร หรือบริเวณอำเภอบัวในปัจจุบัน ซึ่งมีชื่อเดิมว่า นันทบุรี หรือวรรณคร ต่อมา เจ้าเมืองน่านได้รับพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน 7 องค์มาจากกรุงสุโขทัย จึงหาสถานที่ที่เหมาะสมในการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จึงได้เลือกดอยภูเพียงแช่แห้ง และย้ายมาสร้างเมืองใหม่ที่เชิงดอย ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ. 1911 แม่น้ำน่านได้เปลี่ยนทิศทางเดิน จึงได้ย้ายเมืองอีกครั้งหนึ่ง มาตั้งที่บ้านห้วยไค้ ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองน่านในปัจจุบัน

ร่องรอยของเมืองโบราณในเขตจังหวัดน่าน ปรากฏเป็นเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ นอกจากนั้นยังพบในที่อื่น ๆ อีกที่แม่น้ำน่านไหลผ่าน ซึ่งอาจแบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

กลุ่มเมืองบัวและกลุ่มเมืองน่าน กลุ่มแรกชุมชนกระจายอยู่ ตั้งแต่เขตอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง มายังอำเภอบัวและอำเภอท่าวังผา นับเป็นกลุ่มที่อยู่ตอนเหนือ เพราะเป็นที่ที่มีบริเวณที่ราบในหุบเขากว้างพอสมควร ส่วนกลุ่มสองคือกลุ่มเมืองน่าน อยู่ทางตอนใต้ มีเทือกเขากั้นจากที่ราบลุ่มของบ้านเมืองในกลุ่มแรก ชุมชนกระจายอยู่โดยรอบเขตอำเภอเมือง อำเภอแม่จริมและอำเภอเวียงสา การที่กลุ่มบ้านเมืองรวมตัวกันเป็นรัฐและเป็นเขตแคว้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการกระจายตัวจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง

กำเนิดเมืองบัว เป็นชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 มีเมืองบัวและเมืองแพร่ เป็นรัฐของชาวกวาว "รัฐกวาว" กวาว หมายถึง ชนชาติโบราณของน่าน ปรากฏในตำนาน "ตำนานขุนนุ่นขุนฟอง" เป็นตำนานของเมืองบัว พูดถึงประวัติศาสตร์ของเมืองบัว กล่าวถึงพญาภูคาครองเมืองย่าง (เข้าใจว่าอยู่ที่บ้านเลี้ยว หมู่ที่ 7 ตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน) ซึ่งเป็นเมืองขนาดเล็กอยู่ในที่ราบลุ่มน้ำยาง น้ำสาขาของน่าน ในเขตอำเภอท่าวังผา กล่าวว่ วันหนึ่งมีนายพรานเข้าป่าไปเจอไข่ 2 ฟอง จึงนำไข่มาถวายพญาภูคา ไข่แตกออกมาเป็นชาย 2 คน เป็นขุนนุ่น ขุนฟอง ซึ่งเกิดจากไข่ จึงส่ง 2 คนนี้ไปปกครองเมือง ขุนนุ่น ครองเมืองลาว (เมืองจันทบุรี หรือเวียงจันทน์) ขุนฟองครองเมืองบัว หรือวรรณคร เมื่อราว พ.ศ.1825 เป็นลักษณะการสร้างบ้านแปลงเมือง ดังนั้น ลาวและบัว เป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน หลังจากตำนานนี้ ไม่มีหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างน่านและหลวงพระบางอีกเลย

(2) เครื่องถ้วยจีนที่พบจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดหนองบัว บ้านหนองบัว ม.5 ต.ป่าคา อ.ท่าวังผา จ.น่าน (2539) โดย หจก. วุฒิเจริญ พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้ ชิ้นส่วนชำรุด ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินได้เคลือบใส 1 ชิ้น, ถ้วย ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินได้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา 1 ชิ้น และ ถ้วย

เคลือบสีเขียวมะกอก ลายคล้ายใบไผ่ 1 ชิ้น ทั้งหมดผลิตจากเตาในมณฑลกว๋างต้ง สมัยราชวงศ์ซ่งตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 25

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี งานขุดค้นโบราณคดี ปี 2547 ณ วัดช้างค้ำวรวิหาร ต.เวียง อ.เมือง จ.น่าน (2547) โดย บริษัท ดำรงค์ก่อสร้างวิศวะ จำกัด พบเครื่องถ้วยจีนทั้งจากการขุดแต่งและขุดค้น โดยการขุดค้นแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ ดังนี้

วัดช้างค้ำ จากการขุดแต่งพบเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายดอกเบญจมาศ 1 ชิ้น ผลิตจากแหล่งเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่งตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 (ภาพที่ 45) และตกแต่งด้วยการเขียนลายสีแดงบนเคลือบ ผลิตจากแหล่งเตาในมณฑลกว๋างต้ง สมัยราชวงศ์ซ่ง ราวพุทธศตวรรษที่ 23-24 (ภาพที่ 46) **จากการขุดค้น** พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 4 ชิ้น ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ผลิตจากกลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (ภาพที่ 43, 44, 48)

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

เครื่องถ้วยกลุ่มที่ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ตกแต่งด้วยตัวอักษรจีน (ลายเส้น 11 และภาพที่ 16) บริเวณก้นภาชนะ และลายซิง หยู่ (หยก) (ภาพที่ 17) และตกแต่งด้วยลายดอกไม้ ลายพันธุ์พญา (ภาพที่ 20-21) ผลิตจากกลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้น สมัยราชวงศ์หมิง และชิ้นส่วนชาม ผลิตจากกลุ่มเตาเต๋อฮั่ว มณฑลกว๋างต้ง อยุธยาพุทธศตวรรษที่ 25 (ภาพที่ 22)

ส่วนเครื่องถ้วยกลุ่มที่ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีบนเคลือบ สีที่ใช้คือ สีแดง เขียว และน้ำเงิน ด้านนอกมีการตกแต่งด้วยลายม้า ผลิตจากกลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้น อยุธยาพุทธศตวรรษที่ 21 (ภาพที่ 19)

รายงานการขุดค้นศึกษากำแพงเมืองบริเวณชุมชนบ้านพญาวัด ต.ตุ้มใต้ อ.เมือง จ.น่าน (2555) โดย สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน พบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 6 ชิ้น น้ำหนัก 46 กรัม รูปแบบที่พบคือ ถ้วย ชามและตลับ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส การเขียนลายสีทำได้เคลือบใส ลวดลายที่ตกแต่งคือ ลายฝูลายโซ่ ลายกากบาท สมัยราชวงศ์หมิงตอนปลายถึงต้นสมัยราชวงศ์ซ่ง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 (พบกระเบื้องดินเผามีจารึก)

รายงานเบื้องต้นการขุดค้นทางโบราณคดี โครงการบูรณะและพัฒนาโบราณสถานวัดสวนตาล ต.ในเวียง อ.เมือง จ.น่าน (2560) โดย ช่อฟ้าก่อสร้าง มีการขุดค้นทางโบราณคดีทั้งหมด 8 หลุม พบเครื่องถ้วยจีนดังนี้

หลุม 1 - พบเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่พบคือ ลายดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา (น.72-74) ผลิตจากแหล่งเตาใต้ปู้ สมัยราชวงศ์ซิง ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 24

หลุม 2 - พบเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีบนเคลือบ สีที่ใช้คือ สีแดง เหลือง และการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส (น.79) และพบขามสภาพสมบูรณ์ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลวดลายที่พบคือ ลายพันธุ์พฤกษา (น.80) ผลิตจากแหล่งเตาใต้ปู้ สมัยสาธารณรัฐ อายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 25

หลุม 3 - พบเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งทั้งเคลือบเขียวและเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส (น.85) ผลิตจากแหล่งเตาใต้ปู้ สมัยราชวงศ์ซิง อายุราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 24

หลุม 4 - ไม่พบเครื่องถ้วยจีน

หลุม 5 - พบเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ผลิตจากแหล่งเตาอันซี สมัยราชวงศ์ซิง อายุราวครึ่งแรกพุทธศตวรรษที่ 25 (น.87) และพบไห สภาพสมบูรณ์ สมัยสาธารณรัฐ อายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 25 (น.89)

หลุม 6 - ไม่พบเครื่องถ้วยจีน

หลุม 7 - พบเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายพันธุ์พฤกษา

หลุม 8 - ไม่พบเครื่องถ้วยจีน

สรุป

จากรายงานการขุดค้นทั้งหมด สามารถนำมาสรุปเป็นตาราง แต่เนื่องจากในรายงานการขุดค้น-ขุดแต่งบางแหล่งไม่ได้ลงรายละเอียดเช่น จำนวนชิ้นทั้งหมด หรือ น้ำหนักของเครื่องถ้วยที่พบ หรือยังไม่ได้มีการวิเคราะห์ในรายละเอียด ข้อมูลที่ได้จึงมีความแตกต่างกันในบางรายการ โดยมีรายละเอียดในแต่ละจังหวัดดังนี้

อักษรย่อ

BW = เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส

G = เคลือบใส

GG = เคลือบสีเขียว

WG = เคลือบสีขาว

BG = เคลือบสีน้ำเงิน

BGG = เคลือบน้ำตาลด้านนอก ด้านในเคลือบเขียว

BBG = เคลือบน้ำตาล

OG = เขียนลายสีแดง เขียนบนเคลือบ/แดง น้ำเงินบนเคลือบ/แดง ดำ บนเคลือบ/แดง เขียว ดำ บนเคลือบ

RWG = เขียนลายสีแดง น้ำเงินใต้เคลือบ

BUG = เขียนลายสีดำใต้เคลือบใส

WBG = เขียนลายด้านนอกด้วยสีน้ำเงิน ด้านในเคลือบสีน้ำตาล

RGB = เขียนลายสีแดง เขียนบนเคลือบด้านใน ด้านนอกเคลือบสีน้ำตาล

BJR = เบญจรงค์

EN = เครื่องถ้วยลงยา

ตารางสรุปจังหวัดเชียงใหม่

อำเภอ/ จังหวัด	รูปทรง	การ ตกแต่ง	ลวดลาย	ปริมาณ		แหล่งเตา/ มณฑล	สมัย (ราชวงศ์)
				จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)		
อ.เมือง เชียงใหม่ กำแพงเมือง เชียงใหม่	-	BW	-ดอกไม้ -ประแจจีน	122	634	-	-
เจดีย์วัดส้ม สุก(ร้าง)	-	BW	-ตัวอักษรจีน	1	-	-	-
เวียงสวน ดอก	ถ้วย	BW	-พันธุ์พฤษภา -เรขาคณิต -ดอกไม้ -สัญลักษณ์	37	540	-	หมิง
วัดอุโมงค์ (นอก)	-	BW	-	2	40	-	-

บ้านพัก อัยการ เชียงใหม่	จาน อ่าง ซ้อน ชาม ถ้วย	BW OG RWG WG BJR	-บันทึกนั่งใต้ต้น สน -อักษรจีน -ผู้หญิงในบ้านไม้ ไผ่ -เทพพนม -นกกะเรียน -นกเกาะกิ่งไม้ -พันธุ์พฤษภา -ใบไม้ -ดอกบัว	313	6,805	-	หมิง ชิง
วัดพระธาตุ แสงจันทร์ (ร้าง)	ถ้วย	BW	-ลายเห็ดหลินจือ -ลายเครือเถา	4	43	-	หมิง
เวียงเจ็ดลิน	-	BW	-	4	108	-	หมิง
วัดพันเสา	-	BW OG	-	-	-	-	หมิง ชิง สาธารณรัฐ
วัดกุยสีวะกะ (ร้าง)	ถ้วย จาน ชาม	BW	-ตราสัญลักษณ์ ราชวงศ์ -อักษรจีน -ดอกไม้ -พันธุ์พฤษภา	6	438	-	หมิง
วัดกุยสีบัว (ร้าง)	-	OG	-	1	30	-	-
โบราณสถาน (ร้าง)หน้าวัด อุโมงค์ฯ	ชาม กุ่มที่ ถ้วย	BW WBG	-พันธุ์พฤษภา -ปลา -ห่าน -ดอกไม้	23	144	-เตาจิ้งเต๋อ เงิน /เจียงซี	หมิง
วัดเจติยกุล ร้าง	ชาม	BW	-	38	762.36	-เตาจิ้งเต๋อ เงิน /เจียงซี	หมิง
ช่วงหลวง เวียงแก้ว	ชาม	BW OG	-ดอกบัว -ดอกไม้	-	-	-	หยวน หมิง

		GG	-พันธุ์พฤษภา -ขนนก -ม้ากระโดด ท่ามกลางเกลียว คลื่น -สระบัว				ชิง สาธารณรัฐ
คุ้มเจ้าบุรี รัตน์ เชียงใหม่ (2564)	ชาม จาน ไห ถ้วย	BW OG BJR WG GG BG	-ไข่มุกไฟ -มังกร -หัตถ์ศักดิ์สิทธิ์ -ประแจเงิน -ตัวอักษรจีน -ขุนนาง -บุคคล -แมว/จิ้งจอก -เปิด -นกกระเรียน -นกฟีนิกซ์ -นกกระสา -ม้า -ขนนก -เมฆ -เกลียวคลื่น -ดอกเบญจมาศ -ดอกบัว -พันธุ์พฤษภา -ลายก้านขด -ใบไม้ -ลายอาร์บิสก์	567	3,736	- เตา หลง เฉวียน -เตาไปเฉอ -เตาจิ้งเต๋อ เงิน -เตาอันซี -เตาผิงเหอ -เตาเต๋อฮั่ว -เตาเต็งอัน เก๋อจื่อ	หยวน หมิง ชิง
วัดลุ่มช้าง (16/217) วัดอินทพิล (4/74) วัดพระสิงห์ (37/650)	ชาม	OG BW	-พันธุ์พฤษภา -ลายกากบาทใน ช่องสี่เหลี่ยมขนม เปียกปูน -ดอกไม้ -วัชระ	122	1,708	-	หยวน หมิง

วัดสังการาม (3/17) คุ้มเจ้าบุรี รัตน์ เชียงใหม่ (2562) (62/750) กำแพงเมือง ชั้นนอก(พบ แต่ไม่มี รายละเอียด)							
อ.สันป่าตอง เชียงใหม่ (เวียงท่า กาน) เวียงท่ากาน 1 (2534)	ชาม กระปุก ถ้วย จาน กุนทิ ดลั๊บ ฝาตลั๊บ ไห	G GG BW OG BG WG RGB BUG BGG	- ดอกไม้ /ช่อ ดอกไม้ -ช่อดอกไม้สลั กับช่องกระจก -กลีบบัวมีไส้ -กลีบบัว -ดอกบัว -ดอกพุดตาน -ดอกเบญจมาศ -ใบไม้ -ลายก้านขด -พันธุ์พฤษภา -หอยสังข์ -ไข่มุกไฟ -กิเลน -เมฆ -มังกร -นกกระสากลาง ดอกบัว - ล า ย ป ล า ท่ามกลางดอกบัว -นก -นกฟีนิกซ์	-	-	-เตา หลง เฉวียน/ เจ้อเจียง -เตาฉนวน กว้างตง/ผู้ เจี้ยน? -เตาจิ้งเต๋อ เจี้ยน/เจียงซี -เตาเต๋อฮั่ว/ผู้ เจี้ยน	ช่วงใต้ หยวน หมิง ชิง

			-หงส์ -เปิด -สิงโต -ม้า -วัวคู่ -กระต่าย -ตัวอักษรจีน -สัญลักษณ์ -ลายกากบาท -ลายสีเหลี่ยมเพชร -ลายกากบาท/จุด ในช่องสีเหลี่ยม ขนมเปียกปูน -ลายจุดในช่องห้า เหลี่ยม -ลายบุคคล -ทิวทัศน์ -ต้นหญ้า -ลายจักษณาสลับ กับต้นหญ้าในช่อง กระจก -ต้นไม้ -เห็ด -โชดหิน - ลายกลีบ สามเหลี่ยมขนาด เล็ก -ประแจจีน				
เวียงท่ากาน 2 (2534)	ตลับทรง พักทอง ชาม ถ้วย โถ	G BW OG BBG BUG	-ต้นสน -เรขาคณิต/จุด/ วงกลม -ดอกไม้ -ช่อดอกไม้			-เตาหลง เฉวเขียน/ แจ้อเจียง -เตาเต๋อฮั่ว/ผู้ เจี้ยน	ช่งใต้ หยวน หมิง ชิง

			-ใบไม้ -ลายใบไม้กลีบ สามเหลี่ยม -อักษรมงคล -ลายไข่มุก -ลายก้านขด -หอยสังข์ -เมฆ -ลายจักสาน -ลายต้นหญ้า -นก			-เตาจิ้งเต๋อ เงิน/เจียงซี	
เวียงท่ากาน (2542- 2543) วัดหนอง หล่ม (18/230) วัดน้อย (13/465) วัดป่าเป้า (126/899) วัดป่าไผ่รวก (90/1,384) วัดกูไม้แดง (169/1,341) การขุดค้น 3 หลุม (54/562)	ถั่ว จาน ชาม กุนที ฝาดลับ สีเหลี่ยม ฝาสีเหลี่ยม ไห ฝากระปุก	BW OG GG EN G BUG	-ดอกไม้ -ใบไม้ -ต้นไม้ -เถาอรุณ -ต้นสน -ทิวทัศน์ -ลายพันธุ์พฤกษา -ลายเส้น -อักษรจีน -นกกางปีก -เมฆ -ปลา -ตราสัญลักษณ์ -ประแจจีน -ลายสามเหลี่ยม เพชร์ (ลาย สีเหลี่ยมขนม เปียกปูน)	470	3,881	-เตาจิ้งเต๋อ เงิน/เจียงซี	ช่วงใต้ หยวน หมิง ชิง
วัดพระเจ้า แสนแสบ (ร้าง)	จาน ชาม	BW OG GG BG	-นกกะเรียน -ดอกไม้ -ใบไม้ -ใบกล้วย	99	1,513	-	หมิง

			-ลายสีเหลี่ยมขนม เปียกปูน -ลายทิวทัศน์ -พันธุ์พฤกษา -ลายช่องกระจก -ลายประแจจีน -ลายจุด -ลายหยูอี้ -ตัวอักษรจีน				
วัดมกร(ร้าง)	ถั่ว ขาม	BW OG	-พันธุ์พฤกษา -ดอกไม้ -เมฆ -ปลา -กวาง -ตัวอักษรจีน -ตราสัญลักษณ์ -คำอวยพร -ม้า			-เตาจิ้งเต๋อ เงิน/เจียงซี	หมิง
วัดหนองสระ (ร้าง)	ถั่ว ขาม	BW OG	-พันธุ์พฤกษา -ดอกไม้ -ตัวอักษรจีน -ตราสัญลักษณ์				หมิง
วัดสัน กระวาน 3 (ร้าง)	ขาม	BW		3	-		
วัดสัน กระวาน 2	ขาม จาน	BW	-พันธุ์พฤกษา	2	50		หมิงตอน ปลาย ชิง
การขุดค้น เวียงท่ากาน (2556)	ขาม	BW	-พันธุ์พฤกษา -นกระสะกลาง สระบัว -สัญลักษณ์ -ลายจักสาน -ลายกากบาท	17	-	-เตาหมอลด เจียน -เตาจิ้งเต๋อ เงิน/เจียงซี -เตาเต๋อฮั่ว/ฝู เจียน	หมิง ชิง

คูเมือง กำแพงเมือง เวียงท่ากาน	ชาม	BW	-พันธุ์พุกษา	8	119		หมิง ชิง
อ.จอมทอง เชียงใหม่ วัดเมือง กลาง(ร้าง)	จาน ชาม	BW OG	-พันธุ์พุกษา -สัตว์ -ลายช่องกระจก -ดอกไม้ -บุคคล	98	1.481		หมิง
วัดหมื่นพริก (ร้าง)	ชาม	BW GG	-ตัวอักษรจีน(คำ อวยพร) -พันธุ์พุกษา -ก้านขด - ลาย ประ ทับ สีเหลี่ยมสีแดง	13	178		หมิง
วัดพระเจ้า ดำ(ร้าง)	ชาม	BW	-พันธุ์พุกษา	64	746	-เตาจิ้งเต๋อ เจียงซี	หมิง ชิง
วัดช้างค้ำ (ร้าง)	ชาม	BW	-พันธุ์พุกษา -อักษรจีน				หมิง
อ.ฝาง เชียงใหม่ วัดเวียงสุทโธ (ร้าง)	ชาม	BW	-ลายดอกไม้ -พันธุ์พุกษา	19	150	-เตาจิ้งเต๋อ เจิ้น /เจียงซี	หมิง (วันลี่)
แนวกำแพง เมืองฝาง	ชาม ถ้วย	BW	-ปลา -ดอกไม้ -พันธุ์พุกษา -มังกร -ประแจจีน -ไปไม้	23	204	-เตาจิ้งเต๋อ เจิ้น /เจียงซี -เตาเต๋อฮั่ว/ฝู เจี้ยน	หมิง ชิง สาธารณรัฐ
อ.หางดง เชียงใหม่	ถ้วย ชาม	BW	-พันธุ์พุกษา -ก้านขด -บุคคล	130	3,803	-เตาจิ้งเต๋อ เจิ้น /เจียงซี	หมิง ชิง

วัดช้างน้ำ (วัดหลวง)			-ลายขวนซี -ลายเครื่องหมาย การค้า			-เตาด้าปู่/ เมืองเหมย โจว/กว้างตง -เตาตงจี เมืองหัวอัน/ฝู เจี้ยน	
อ.สันกำแพง เชียงใหม่			ไม่พบเครื่องถ้วย จีน	-	-		
อ.ฮอด เชียงใหม่ แหล่ง โบราณคดี ป่าเฮ่วลัวะ บ้านแม่แอบ บ้านแม่โถ		BW	-พันธุ์พุกษา	24	-		หมิง
วัดเจติยสูง	ถ้วยมีฝา ชาม ไหมีฝา ภาชนะใส่ หมึกจีน	BW					หมิง
หลุมขุดค้น ในแอ่งที่ราบ ฮอด (2562)		BW		3	-		
อ.สารภี เชียงใหม่ วัดกู่ป่าด้อม	ถ้วย	BW		1	3		หมิง
วัดอุโบสถ	ถ้วย	BW GG		23	311		หมิง
การขุดค้น เวียงกุมกาม (2545)	ชาม	BW	-ลายพันธุ์พุกษา	3	32	-เตาจิ้งเต๋อ เงิน /เจียงซี	หมิง

วัดหนานช้าง (2545)	ชาม จาน	BW OG	-หอยสังข์ -กลีบบัว -สัตว์ -ตัวอักษรจีน				หมิง
วัดหนานช้าง (2546)	กระปุก ถ้วย ฝาจุกภาชนะ ชาม ดล็บ/ฝา จาน ประติมากรรม รูปสัตว์(ช้าง)	BW BG BBG OG WG G	-ทิวทัศน์ -สวนหิน -ตัวอักษรจีน -ลายพันธุ์พฤกษา -ลูกท้อ -เมฆไหล -บุคคล(ขุนนาง ผู้หญิง) -ช้าง -มังกร -นกฟีนิกซ์ -สิงห์ถือท้อ -กวางดาว -สิงโตปักกิ่ง -นกกระเรียน -กระต่าย -นกเกาะกิ่งไม้ -ดอกไม้ -เครื่องหมาย การค้า				หมิง
อ.เวียงแหง เชียงใหม่ วัดพระธาตุ แสนไห		BW		3	-		ชิง
อ.แม่ฮาด เชียงใหม่ วัดสัสมุก (ร้าง)	ชาม	BW OG	-ลายพันธุ์พฤกษา -ลายบุคคล(รูป บัณฑิต/ขุนนาง) -ตัวอักษรจีน (ผลิตขึ้นในปีพระ	215	7,481	-เตาจิ้งเต๋อ เงิน/เจียงซี	หมิง ชิง สาธารณรัฐ

(2557)			เจ้าเจียจิงแห่ง ราชวงศ์หมิงที่ ยิ่งใหญ่) -ดอกบัว -ลายก้านขด -ปลา -ดอกไม้				
วัดสัมสุก (ร้าง) (2564)	ขาม	BW BG	-	139	1,315	เตา ๗๗๓ เจียงซี	หมิง
อ.ดอยเต่า เชียงใหม่ โบราณสถาน วัดโขง วัดม่วงคำ (ร้าง) โบราณสถาน วัดหนองบัว คำ(ร้าง)	-	-	-	3	-	-	-
รวม				2,600	36,255.36		

ตารางสรุปจังหวัดเชียงราย

อำเภอ/ จังหวัด	รูปทรง	การ ตกแต่ง	ลวดลาย	ปริมาณ		แหล่งเตา/ มณฑล	สมัย (ราชวงศ์)
				จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)		
อ.เชียงแสน เชียงราย การขุดค้น เมืองเชียง แสน	ชาม ถ้วยขนาดเล็ก	BW	-ลายพันธุ์พฤกษา -ตัวอักษรจีน -ดอกไม้ -สัตว์	239	2,135	-	หมิง
การสำรวจ เมืองเชียง แสน		BW		2	8.5		หมิง
วัดเจติย หลวง	กระปุก ดัลบ ชาม จาน ถ้วย	BW OG	-ใบไม้ -ดอกไม้ -ลายพันธุ์พฤกษา	29	227		หมิง ชิง
โบราณสถาน ร้าง บ้านสบกก	ชาม	BW	-ลายพันธุ์พฤกษา -คนขี่ม้า	2	224		ชิง
วัดเสาจันทร์ วัดพระยืน	-	BW OG	-	-	-	-เตาจิ้งเต๋อ เงิน/เจียงซี -เตาฆณฑลฝู เจียน -เตาเต๋อฮั่ว/ฝู เจียน	หมิง ชิง
วัดธาตุเขี้ยว (ร้าง)		BW	-ลายพันธุ์พฤกษา -บุคลขี่ม้า -สัตว์	184	1,987		หยวน หมิง ชิง
หน้าวัดธาตุ โขง		BW	-ดอกเบญจมาศ	2	-		หมิง

โบราณสถาน หมายเลข 21	ชาม ไห	BW	-ลายเส้นโค้ง -ดอกไม้	3	45		หมิง
วัดร้าง หมายเลข 21	เปีย	BW OG BBG BG WG	-ดอกไม้ -ลายพันธุ์พฤกษา	343	3,067	-เตาจิ้งเต๋อ เจียงซี -เตาฉลุลู กว่างตง	หมิง
วัดป่าสัก	ชาม จาน	WG BBG BW GG	-ดอกไม้ -ลายพันธุ์พฤกษา -ใบไม้ -ดอกบัว -ตัวอักษรจีน “ฝู” -ลายเส้น	20	101	-เตาจิ้งเต๋อ เจิ้น/เจียงซี -เตาผู้เถียน/ฝู เจี้ยน -เตาหล่ง เฉวียน/ เจ้อเจียง	หยวน หมิง
โบราณสถาน หมายเลข 11	ชาม	BW	-ลายก้านขด -ดอกไม้ -ลายเส้นคู่ขนาน	3	48	-เตาจิ้งเต๋อ เจิ้น/เจียงซี -เตาฉลุลู เจี้ยน	หมิง
โบราณสถาน หมายเลข 10	ถ้วย ชาม แจกัน	BW		36	350		หมิง ชิง
โบราณสถาน หมายเลข 26		BW		13	160		หมิง
เมืองเชียง แสน		BW OG				-เตาจิ้งเต๋อ เจิ้น/เจียงซี -เตาฉลุลู เจี้ยน -เตาเต๋อฮั่ว/ฝู เจี้ยน	หมิง ชิง
อ.เมือง จ.เชียงราย	-	-	-	-	-	-	หมิง
รวม				876	8,352.5		

ตารางสรุปจังหวัดลำพูน

อำเภอ/จังหวัด	รูปทรง	การ ตกแต่ง	ลวดลาย	ปริมาณ		แหล่งเตา/ มณฑล	สมัย (ราชวงศ์)
				จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)		
อ.เมือง จ.ลำพูน	-	-	-	4	55	-	หมิง
วัดแสนข้าวห่อ (พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติหริภุญ ไชย)	ชาม จาน	GG BW OG BG	-อักษรจีน โชว -รูปเขียน -ดอกไม้ -ก้านขด -ดอกบัว -ปมวิเศษ -คนขี่ม้าถือพิณ -สระบัว -ลายวัชรकु -ม้ากระโดด ท่ามกลางคลื่น -ลายสี่เหลี่ยมขนม เปียกปูน ตรง กลางมีลาย กากบาท -ลายจักสาน -ลายพันธุ์พฤกษา	41	495.4	-เตา หลง เฉวียน / เจ้อเจียง -เตา ห้วยห ยาง/เตาซาน ซุน/กว้างตง -เตา จิ่งเต๋อ เจิ้น/เจียงซี -เตา มณฑลฝู เจี้ยน -เตา มณฑล กว้างตง -เตา เต๋อฮั่ว/ ฝูเจี้ยน	ซ่งใต้ หยวน หมิง ชิง
โบราณสถานกุ แดงร้าง	ชาม	BW OG	-ลายพันธุ์พฤกษา	12	123	-เตา มณฑล เจียงซี	หมิง
เจดีย์เชียงยัน	ชาม	GG BW	-ลายกลีบบัว -ลายประแจจีน -ใบไม้ -ลายพันธุ์พฤกษา	-	-	-เตา หลง เฉวียน / เจ้อเจียง	ซ่งใต้ หยวน หมิง ชิง
รวม				57	673.4		

ตารางสรุปจังหวัดลำปาง

อำเภอ/ จังหวัด	รูปทรง	การ ตกแต่ง	ลวดลาย	ปริมาณ		แหล่งเตา/ มณฑล	สมัย (ราชวงศ์)
				จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)		
อ.เมือง จ.ลำปาง วัดพันเชิง ร้าง	-	-	-	-	-	-	หมิง
วัดปงสนุก (2559)	ชาม	BW	-	1	3.3	-เตาจิ้งเต๋อ เจิ้น/เจียงซี	หมิง
วัดปงสนุก (2552)		GG	-	1	-		
รวม				2	3.3		

ตารางสรุปจังหวัดพะเยา

อำเภอ/ จังหวัด	รูปทรง	การ ตกแต่ง	ลวดลาย	ปริมาณ		แหล่งเตา/ มณฑล	สมัย (ราชวงศ์)
				จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)		
อ.เมือง จ.พะเยา	-	-	-	-	-	-	หยวน
อ.จุน จ.พะเยา คูเมือง กำแพง เมือง เวียงลอ	ชาม	BW OG	-ลายพันธุ์พฤกษา	-	-	-	-
อ.ภูพาน ยาว จ.พะเยา วัดพระธาตุ ลานเตี้ย	จาน ชาม ถ้วย	BW OG	-ลายพันธุ์พฤกษา	32	502	-	-
รวม				32	502		

ตารางสรุปจังหวัดน่าน

อำเภอ/ จังหวัด	รูปทรง	การ ตกแต่ง	ลวดลาย	ปริมาณ		แหล่งเตา/ มณฑล	สมัย (ราชวงศ์)
				จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)		
อ.ท่าช้าง จ.น่าน วัดหนองบัว	ชาม ถ้วย	BW GG	-ลายพันธุ์พฤกษา -ใบไม้	3	-	-เตาอมณฑล กว้างตง	ชิง
อ.เมือง จ.น่าน วัดช้างค้ำ	ชาม	BW OG	-ดอกเบญจมาศ -ตัวอักษรจีน -ลายชิง หยู่ (หยก) -ดอกไม้ -ลายพันธุ์พฤกษา -ม้า	-	-	-เตาเต๋อฮั่ว/ฝู เจียน -เตาอมณฑล กว้างตง -เตาจิ้งเต๋อ เจิ้น/เจียงซี	หมิง ชิง
วัดพญาวัด	ถ้วย ชาม ตลับ	BW BUG	-ลายฝู -ลายโซ่ว -ลายกากบาท	6	46	-	หมิง ชิง
วัดสวนตาล	ชาม ไห	BW OG GG	-ดอกไม้ -ลายพันธุ์พฤกษา			-เตาต้าบู่ว/ กว้างตง -เตาอันซี	ชิง สาธารณรัฐ
รวม				9	46		

จากการรวบรวมข้อมูล สามารถสรุปได้เบื้องต้นดังนี้

-จังหวัดเชียงใหม่ พบทั้งสิ้น 2,600 ชิ้น/น้ำหนัก 36,255.36 กรัม

-จังหวัดเชียงราย พบทั้งสิ้น 876 ชิ้น/น้ำหนัก 8,352.5 กรัม

-จังหวัดลำพูน พบทั้งสิ้น 57 ชิ้น/น้ำหนัก 673.4 กรัม

-จังหวัดลำปาง พบทั้งสิ้น 2 ชิ้น/น้ำหนัก 3.3 กรัม

-จังหวัดพะเยา พบทั้งสิ้น 32 ชิ้น/น้ำหนัก 502 กรัม

-จังหวัดน่าน พบทั้งสิ้น 9 ชิ้น/น้ำหนัก 46 กรัม

โดยขอสรุปเป็นตารางเพื่อให้เห็นภาพรวมของแต่ละจังหวัดดังนี้

จังหวัด	แหล่งเตา	มณฑล	รูปแบบ	ลวดลาย	ปริมาณ	
					ชิ้น	น้ำหนัก (กรัม)
1. เชียงใหม่	- เตา หลง เหวียน - เตาไปเนอ - เตาจิ้งเต๋อเจิ้น - เตาอันซี - เตาผิงเหอ - เตาเต๋อฮั่ว - เตาเต๋ออัน - เตาจื่อ - เตา หลง เหวียน - เตา มณฑล กว่างตง - เตาต้าปู้ - เตาตงจี	- เจ้อเจียง - กว่างตง - ฝูเจี้ยน - เจียงซี - เมืองเหมยโจว/กว่างตง - เมืองหัวอัน/ฝูเจี้ยน	- ถ้วย/ถ้วยมีฝา - จาน - อ่าง - ช้อน - ชาม - กุณตี - ไห/ไหมีฝา - โถ - กระปุก/ฝากระปุก - ตลับ/ฝา - ตลับ - ตลับทรง - ฟักทอง - ฝาตลับ - สี่เหลี่ยม - ฝาสี่เหลี่ยม - ภาพชนะไล่หมึกจีน	- ดอกไม้/ช่อดอกไม้ - ช่อดอกไม้สลับกับช่องกระจก - กลีบบัวมีไส้ - กลีบบัว - ดอกบัว - ดอกพุดตาน - ดอกเบญจมาศ - ใบไม้/ใบไม้กลีบ - สามเหลี่ยม/ใบกล้วย - ลายก้านขด - ลายเครือเถา - พันธุ์พฤษภา - หอยสังข์ - ไช่มุกไฟ/ไช่มุก - กีเลน - เมฆ/เมฆไหล - มังกร - ช้าง - นกกระเรียน - นกกระสากลางดอกบัว - ลายปลาท่ามกลางดอกบัว - ปลา - นก/นกเกาะกิ่งไม้/ขนนก - นกฟีนิกซ์ - หงส์ - เป็ด	2,600	36,255.36

				-ห่าน -สิงโต -สิงโตปักกิ่ง -ม้า / ม้า กระโดด ท่ามกลางเกลียวคลื่น -กวาง/กวางดาว -วัวคู่ -กระต่าย -ลิงถือลูกท้อ -ตัวอักษรจีน/คำอวยพร ภาษาจีน -ชวนซี -หยูอี้ -สัญลักษณ์ราชวงศ์ -เครื่องหมายการค้า -ลายประทับสีเหลืองสีแดง -ลายกากบาท -ลายสีเหลืองเพชร -ลายกากบาท/จุดในช่อง สีเหลืองขนมเปียกปูน -ลายจุดในช่องห้าเหลี่ยม -ลายบุคคล ชาย หญิง บัณฑิต ขุนนาง -ทิวทัศน์ -เถาถุ่น -ต้นหญ้า -ลายจักษณสลักับ ต้นหญ้าในช่องกระจก -ลายช่องกระจก -ต้นไม้ -ต้นสน -เห็ด -เห็ดหลินจือ		
--	--	--	--	---	--	--

				-โชดหิน -สวนหิน -สระบัว -ลูกท้อ -ลายกลีบบสามเหลี่ยม ขนาดเล็ก -ประแจจีน -หอยสังข์		
2. เชียงราย	-เตาจิ้งเต๋อเงิน -เตาฆทลผู่ เจี้ยน -เตาเต๋อฮั่ว -เตาผู่เถียน -เตา หลง เฉวียน	-เจียงซี -ผู่เจี้ยน -เจ้อเจียง -กว้างตง	-ชาม -ถ้วย/ถ้วย ขนาดเล็ก -กระปุก -ตลับ -จาน -ไห -เบ้า -แจกัน	-พันธุ์พฤษภา -อักษรจีน/ผู่ -ดอกไม้/ดอก เบญจมาศ/ดอกบัว -ใบไม้ -ลายก้านขด -ลายเส้น/ลายเส้นโค้ง/ ลายเส้นคู่ขนาน -สัตว์ -คนขี่ม้า	876	8,352.5
3. ลำพูน	-เตา หลง เฉวียน -เตาห้วยหยาง/ เตาซานซุน -เตาจิ้งเต๋อเงิน -เตาฆทลผู่ เจี้ยน -เตาฆทล กว้างตง -เตาเต๋อฮั่ว	-เจ้อเจียง -กว้างตง -เจียงซี -ผู่เจี้ยน	-จาน -ชาม -	-อักษรจีน โช่ว -รูปเขียน -ดอกไม้/ดอกบัว -ใบไม้ -ก้านขด -ปมพิเศษ -คนขี่ม้าถือพิณ -สระบัว -ลายวัชรระคู่ -ม้ากระโดดท่ามกลาง คลื่น -ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียก ปูน ตรงกลางมีลาย กากบาท -ลายจักสาน -ลายพันธุ์พฤษภา -ประแจจีน	57	673.4

4. ลำปาง	-เตาจิ้งเต๋อเงิน	-เจียงซี	-ซาม		2	3.3
5. พะเยา	-	-	-ซาม -จาม -ถั่ว	-ลายพันธุ์พฤษภา	32	502
6. น่าน	-เตาเต๋อฮั่ว -เตา มณฑล กว้างตง -เตาจิ้งเต๋อเงิน -เตาด้าปู้ -เตาอันซี	-ฝูเจี้ยน -กว้างตง -เจียงซี	-ซาม -ถั่ว -ตลับ -ไห	-ดอกเบญจมาศ -ตัวอักษรจีน -ลายซิง หยู่ (หยก) -ดอกไม้ -ลายพันธุ์พฤษภา -ม้า -ใบไผ่ -อักษรฝู/โจว -กากบาท	9	46

บทที่ 4

บทวิเคราะห์

ในบทนี้จะเป็นการนำเครื่องถ้วยจีนที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีโดยกรมศิลปากรในทศวรรษที่ผ่านมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ โดยนำหลักฐานที่ได้จากการขุดแต่งและสำรวจมาวิเคราะห์ร่วมด้วย โดยจะศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 4.1 อายุสมัย แหล่งเตา รูปแบบและรูปทรงของเครื่องถ้วยจีน
- 4.2 การกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีน
- 4.3 ความหมายของลวดลายเครื่องถ้วยจีน
- 4.4 อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อเครื่องถ้วยล้านนา
- 4.5 อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อศิลปกรรมล้านนา

4.1 อายุสมัย แหล่งเตา รูปแบบและรูปทรงของเครื่องถ้วยจีน

4.1.1 อายุสมัยและแหล่งเตาของเครื่องถ้วยจีน จากการศึกษาพบแหล่งเตาทั้งหมด 12 เตา 4 มณฑลในแต่ละสมัยดังนี้

- 1) สมัยราชวงศ์ซ่งใต้
 - 1.1) เตาถังอัน มณฑลฝูเจี้ยน
 - 1.2) เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง
 - 1.3) เตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน
- 2) สมัยราชวงศ์หยวน
 - 2.1) เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง
 - 2.2) เตาไปเฉอ มณฑลเจียงซี
 - 2.3) เตาฝูเถียน มณฑลฝูเจี้ยน
- 3) สมัยราชวงศ์หมิง
 - 3.1) เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง
 - 3.2) เตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี
 - 3.3) เตาอันซี มณฑลฝูเจี้ยน
 - 3.4) เตาผิงเหอ มณฑลฝูเจี้ยน
 - 3.5) เตาหุ้ยหยางหรือเตาซานซุน มณฑลกว่างตง
 - 3.6) เتامณฑลกว่างตง
 - 3.7) เตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน

4) สมัยราชวงศ์ชิง

- 4.1) เตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี
- 4.2) เตออันซี มณฑลฝูเจี้ยน
- 4.3) เตอเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน
- 4.4) เตเต็งอันเก๋อจื่อ มณฑลฝูเจี้ยน
- 4.5) เตด้าปู้ว (Da pou) มณฑลกว่างตง เมืองเหมยโจว
- 4.6) เตตงจี (Dong Ji) มณฑลฝูเจี้ยน เมืองหัวอัน
- 4.7) เตามณฑลกว่างตง

5) สมัยสาธารณรัฐ

- 5.1) เตด้าปู้ว มณฑลกว่างตง เมืองเหมยโจว

4.1.2 แหล่งเตาของเครื่องถ้วยจีน หลักฐานเครื่องถ้วยจีนที่พบในหลุมขุดค้นแห่งนี้ พบตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 สมัยราชวงศ์หยวน ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 สมัยราชวงศ์หมิง ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 สมัยราชวงศ์ชิง ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จนถึง สมัยสาธารณรัฐ ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

แหล่งเตาที่พบมีทั้งหมด 12 เตา 4 มณฑลคือ เตาไปเฉอ เตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี, เตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, เตออันซี เตาผิงเหอ เตอเต๋อฮั่ว เตเต็งอันเก๋อจื่อ เตฝูเจี้ยน เตถงอัน เตหนานเฟิง เตตงจี มณฑลฝูเจี้ยน, เตาห้วยหยางหรือเตาซานซุน เตด้าปู้ว เตาชิงซี เตาสื่ออวน มณฑลกว่างตง

กลุ่มเตาในมณฑลฝูเจี้ยน

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่, 2556, น.64

กลุ่มเตาในมณฑลฝูเจี้ยน

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่, 2556, น.66

กลุ่มเตาเต้อั่ว

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่, 2556, น.66

กลุ่มเตาจิ้งเต๋อเงิน

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่, 2556, น.65

แหล่งเตาอมทลเจียงซี

จากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดีเมืองเชียงใหม่ (วัดล้ามช้าง), 2562, น.3-18

แหล่งเตาหลงเฉียน

จากรายงานการขุดค้นโบราณสถานวัดป่าสัก เชียงราย, 2561, น. 134

แหล่งเตาฝูเถียน

จากรายงานการขุดค้นโบราณสถานวัดป่าสัก เชียงราย, 2561, น. 134

ภาพแผนที่แสดงแหล่งเตาที่สำคัญในประเทศจีน ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งใต้

- แสดงมณฑลและแหล่งเตาที่พบจากการขุดค้นทางโบราณคดีในภาคเหนือ

ที่มา อนุรักษ์ทรัพย์ จันทวิช (2537, น. (45))

4.1.3 รูปแบบและรูปทรงของเครื่องถ้วยจีนที่พบในแต่ละสมัยดังนี้

สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ พบไม่มากนัก พบจากการขุดค้นที่บริเวณพิพิธภัณฑสถานหริภุญไชย จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (พ.ศ. 1670-1822) เพียง 3 ชิ้น ได้แก่ ขามเคลือบสีเขียว เนื้อแกร่งสีเทาละเอียด ปลายสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 และ ขามเคลือบสีเขียว พบ 2 ชิ้น ชิ้นแรกเป็นชิ้นส่วนปากขามเนื้อแกร่งละเอียดสีขาวเทา ขอบปากโค้งออก เคลือบสีเขียว ชิ้นที่สองเป็นชิ้นส่วนขามเนื้อแกร่งละเอียดสีขาวเทา ปลายสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ถึงต้นสมัยราชวงศ์หยวน ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 (โชมสกี แสนจิตต์, 2552, น.276-277), ขามเคลือบสีเขียวเซลาดอนทั้งสองด้าน มีการปาดน้ำเคลือบที่ขอบเชิง พบที่โบราณสถานวัดกลางเมือง กลุ่มที่ 1 เวียงท่ากาน ผลิตจากเตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, ตลับพร้อมฝาเคลือบใส น้ำเคลือบออกสีฟ้า เคลือบทั้งสองด้าน พบที่โบราณสถานหมายเลข 2 และ 4 เวียงท่ากาน ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน (เวียงท่ากาน 1, 2534), ตลับทรงฟักทอง น้ำเคลือบสีฟ้าจากพบที่วัดอุโบสถ เวียงท่ากาน ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน, ขามเชิงเตี้ย เคลือบเขียวเซลาดอน เคลือบทั้งสองด้าน พบที่วัดหัวข่ง ผลิตจากเตาหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง (เวียงท่ากาน 2 , 2534)

สมัยราชวงศ์หยวน พบในจำนวนที่ไม่มากนัก มีทั้งหมด 3 เต้า คือ เต้าหลงเฉวียน มณฑล เจ้อเจียง พบทั้งจานเคลือบสีเขียวและขาวเคลือบสีเขียว ส่วนเต้าไปเฉอ มณฑลเจียงซี พบเฉพาะจานเคลือบสีขาว และเต้าผู้เถียน มณฑลฝูเจี้ยน พบจานและขาวเคลือบเขียว (รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งแนวกำแพงเมืองฝาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เล่ม 2, 2560, น. 122-123) และพบจานเคลือบสีเขียวและขาวเคลือบสีเขียว ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน ส่วนเต้าไปเฉอ พบเฉพาะจานเคลือบสีขาว (รายงานการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่, 2564) ส่วนที่เวียงท่ากาน ในโบราณสถานวัดกลางเมือง กลุ่มที่ 1 พบชามเชิงเตี้ย ขอบปากหยิก กระปุกเคลือบสีเขียวลายดอกไม้ ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, โบราณสถานวัดกลางเมือง กลุ่มที่ 2 พบชามเคลือบสีเขียวปากผายเขาร่อง ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, ชามเคลือบสีเขียวเซลาดอนทั้งสองด้าน ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง และชามลายครามทั้งสองด้าน ตกแต่งด้วยลายไข่มุก, โบราณสถานหมายเลข 1 พบ ชามเคลือบสีเขียวเซลาดอน ตกแต่งด้วยลายชุดขีด รูปดอกไม้ ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, โบราณสถานหมายเลข 2 พบชามเคลือบสีเขียวเซลาดอน บางครั้งทาน้ำดินสีน้ำตาลเป็นชามปากผาย ขอบปากแบนเป็นรูปปึกกา ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, โบราณสถานหมายเลข 3 พบชามเคลือบสีเขียวเซลาดอน ตกแต่งด้วยลายกลีบบัว ลายช่อดอกไม้ ลายเขาร่อง ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, โบราณสถานหมายเลข 4 พบชามเคลือบใส ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, โบราณสถานหมายเลข 5 พบชามเคลือบสีเขียว ด้านในเขาร่อง ขูดขีดเป็นรูปดอกไม้ ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง (เวียงท่ากาน 1, 2534), วัดพระอุโบสถ เวียงท่ากาน พบชามลายคราม ตกแต่งลวดลายด้วยลายไข่มุก น้ำเคลือบสีเทาอมฟ้า (เวียงท่ากาน 2, 2534) หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญที่พบที่เวียงท่ากานคือ ไหทรงกลมลายคราม สมัยราชวงศ์หยวน ส่วนคอ ไคหน มีลายกลีบบัว ลายสัญลักษณ์มงคล เช่น หอยสังข์ กระจก ไข่มุกไฟ เห็ดหลินจือ เป็นต้น ส่วนกลางตัวไห เป็นลายดอกโบตัน โดยมีลายกั้นขดกันระหว่างลายที่ใหญ่และที่ไคหน และที่เชียงแสนบริเวณวัดป่าสัก พบชิ้นส่วนชามเคลือบสีเขียว ผลิตภัณฑ์จากเต้าผู้เถียน มณฑลฝูเจี้ยน (การขุดค้นขุดแต่งวัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, 2561) ส่วนที่ลำพูนพบ 4 ชิ้น เป็นจานเคลือบสีเขียวและขาวเคลือบสีเขียว ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, เจดีย์เชียงยัน จังหวัดลำพูน พบชามเคลือบสีเขียว ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง, ชามเคลือบสีเขียว ขูดขีดลายกลีบบัว, ชามเคลือบสีเขียว ตกแต่งด้วยลายประแจจีน ผลิตภัณฑ์จากเต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง (รายงานการขุดค้น ขุดแต่งเจดีย์เชียงยัน, ม.ป.ป.)

สมัยราชวงศ์หมิง พบเครื่องถ้วยจำนวนมากที่สุดและมีความหลากหลายในรูปแบบมากที่สุด แหล่งเต้าที่พบมีทั้งหมด 7 เต้า ดังนี้ เต้าจิ้งเต๋อเจิ้น พบทั้ง ชามลายคราม, ชามปากผาย, ชามลายเขียนสีทั้งสีแดง น้ำเงิน สีดำบนเคลือบ, ชามเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดง ฟ้าและเขียว, ชามเคลือบสีน้ำตาล, ชามเคลือบสีน้ำเงิน, ชามเคลือบสีน้ำตาล, ชามเคลือบสีขาว, จานลายคราม, ถ้วยลายคราม, ชามลายครามและเขียนสีแดงบนเคลือบ, กระปุกลายคราม, ฝาดลับลายคราม, ฝาสีเหลี่ยมลายคราม และ คนทีลายคราม, เต้าอันซี พบทั้งชามลายครามและจานลายเขียนสีบนเคลือบ, เต้าผิงเหอ พบชามลายคราม, เต้าหลงเฉวียน มณฑลเจ้อเจียง พบจานเคลือบสีเขียว, ชามเคลือบสีเขียว, เต้าเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน พบชามลายคราม, เต้าหุ้ยหยางหรือเต้าซานซุน มณฑลกว่างตง

พบขามเคลือบสีเขียว หากเผาไม่ได้มาตรฐาน สีเคลือบจะอมสีเทา เคลือบไม่สม่ำเสมอ, *เตาฉนวนทลกว้างตง* พบ ขามเคลือบสีเขียว, ชิ้นส่วนภาชนะก้นมีเชิงลายคราม, ขามเขียนลายสีแดง เขียวดำบนเคลือบ, งานลายคราม, แจกันลายครามทรงหมอยผิง เขียนลายประแจจีนและลายกลีบ 3 เหลี่ยมที่คอและไหล่เขียนลายดอกไม้ ที่ตัว แจกันและหม้อก้นเขียนลายกลีบบัวมีไส้ (พบที่เวียงท่ากาน), และรูปทรงที่ไม่สามารถระบุแหล่งเตาได้คือ ไห ลายคราม ฝากระปุกลายคราม ถ้วย คนที ตลับลายคราม

สมัยราชวงศ์ชิง พบเครื่องถ้วยจำนวนหนึ่งในแหล่งเตาทั้งหมด 7 แหล่งเตา ดังนี้ *เตาจิ่งเต๋อเจิ้น* มณฑลเจียงซี พบขามลายคราม, ขามเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดง สีเขียว, *เตาอันซี* มณฑลฝูเจี้ยน พบขาม ลายคราม ขามลายเขียนสีบนเคลือบและขามเคลือบสีขาว, *เตาเต๋อฮั่ว* มณฑลฝูเจี้ยน พบ ขามลายคราม, ถ้วย ทรงกลมลายคราม, ถ้วยทรงกลมและขามทรงกลม เขียนลายด้วยสีบนเคลือบ ด้วยสีแดงและสีเขียว, ขาม เคลือบสีน้ำตาล, *เตาเต๋ออันเก้อจื่อ* มณฑลฝูเจี้ยน ซึ่งเป็นแหล่งเตาที่พบเฉพาะสมัยนี้เท่านั้น เครื่องถ้วยที่พบคือ ขามลายคราม พบเพียง 2 ชิ้น และสีที่ใช้เป็นสีน้ำเงินอมดำหรือเทา แตกต่างจากเตาอื่น ๆ , *เตาตงจี* มณฑลฝูเจี้ยน พบขามลายคราม, *เตาต้าปู้ว* มณฑลทกวางตง พบ ขามลายคราม, ภาชนะเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดง เหลือง, ภาชนะเคลือบสีเขียว, *เตาฉนวนทลกว้างตง* พบขามลายคราม, ถ้วยเคลือบสีเขียวมะกอก, ภาชนะเขียน ลายสีบนเคลือบด้วยสีแดง และรูปทรงที่ไม่สามารถระบุแหล่งเตาได้ ดังนี้ ขาม, ขามทรงมะนาวตัด, ขามเคลือบ สีฟ้าอ่อนทั้งสองด้าน, ขามปากผายเคลือบใส พิมพ์ลายสีดำ, ถ้วยทรงกลม, ไหเคลือบสองสี สีน้ำตาลด้านนอก ด้านในเคลือบสีเขียว, โถลายคราม

สมัยสาธารณรัฐ พบเพียง 1 เตา คือ *เตาต้าปู้ว* มณฑลทกวางตง เมืองหมยโจว พบขามลายคราม, ภาชนะเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดง เหลือง, และรูปทรงที่ไม่สามารถระบุแหล่งเตาได้ ดังนี้ ไหสภาพ สมบูรณ์, ถ้วยลายคราม ตกแต่งด้วยมังกร ประแจจีน

4.2 การกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีน

การกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนในบริเวณเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนานั้น มีความสัมพันธ์กับ ความสำคัญของเมืองนั้น ๆ เช่น เป็นราชธานี เช่น เชียงใหม่ หรือเป็นเมืองบนเส้นทางการค้า เช่น เชียงแสน ลำพูน หรือเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางสัญจรที่สำคัญในอดีต เช่น น่าน สอดคล้องกับการศึกษาของ อาสา ทองธรรมชาติ (2557) และการศึกษาของ มารุต อัมรานนท์ (2524) ที่กล่าวถึงเส้นทางการเข้ามาของเครื่อง ถ้วยจีนโดยมาทางทะเลมากกว่าทางบก การขยายอำนาจของราชสำนักจีนสมัยราชวงศ์หยวน ทำให้เขตอำนาจ ของราชวงศ์หยวนมาชนกับอาณาจักรล้านนา เส้นทางจากแหล่งผลิตเครื่องลายครามจากจีนหากมาทางทะเล ผ่านมาสู่ทะเลจีนใต้เชื่อมมาทางอ่าวไทยเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และ ผ่านมายังอาณาจักรสุโขทัย ในช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 19-21 เพื่อเชื่อมต่อมายังอาณาจักรล้านนา ผ่านชุมชนต่าง ๆ ตามริมแม่น้ำปิง เช่น ชุมชนแก่งสร้อย เวียงฮอด เวียงเกาะ เวียงท่ากาน เวียงมโน เวียงกุ่มกาม ตามลำดับ จนขึ้นไปถึงราชธานีที่เชียงใหม่ จึงมีความ เป็นไปได้มากที่สุด เพราะจากหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุ โดยเฉพาะเครื่องถ้วยจีนในราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิงอยู่ในชุมชนโบราณสองฝั่งแม่น้ำปิง และยังส่งต่อเครื่องถ้วยเหล่านี้ไปยังชุมชนต่างๆ ภายใน

พื้นที่ตอนบนของอาณาจักรล้านนาอีกทีหนึ่ง รวมถึงเมืองเชียงแสนราชธานีอีกแห่งหนึ่งของอาณาจักรล้านนาด้วย

อนึ่ง การเข้ามาของเครื่องถ้วยจีนนั้น น่าจะต่อเนื่องมาจนสมัยอยุธยาด้วย เนื่องจากอาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่และสำคัญมากแห่งหนึ่งของภาคกลาง ทั้งยังเป็นเมืองท่าที่สำคัญในเส้นทางการค้ามาตั้งแต่อดีต และจากประวัติศาสตร์ จะพบความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรนี้

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยาม-จีน ในสมัยศรีอยุธยาเริ่มขึ้นเมื่อหงหวู่ พระเจ้ากรุงต้าหมิงผู้ใหญ่ มีรับสั่งให้ส่งหัตถ์จีนทูตไปยังประเทศสยาม (เซียน) เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.1913 เพื่อแจ้งการขึ้นครองราชย์ของพระองค์และการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ ในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าพระยา (ซานเลี้ยวเจาฝิทยา) ได้ส่งเจ้าอินทรกุมาร ติดตามคณะทูตจีน กลับไปที่หนานจิงและได้เข้าเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระเจ้ากรุงจีน เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.1914 จนกระทั่งสิ้นสุทธราชวงศ์หมิง พ.ศ.2187 สยามไม่ได้ส่งคณะทูตไปจีนเลย (วินัย พงศ์ศรีเพียร, หมิงสี่ลู่-ชิงสี่ลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ, 2559, น. 50-52)

และด้วยการเริ่มต้นความสัมพันธ์ในฐานะรัฐบรรณาการ อาณาจักรอยุธยาจึงได้ประโยชน์จากการทูตต่อเนื่องไปยังการค้าด้วย ดังมีคำอธิบายว่า การที่ประเทศต่าง ๆ ยอมติดต่อสัมพันธ์กับจีนตามเงื่อนไขเชิงสัญลักษณ์ที่จีนเป็นผู้กำหนด เพราะเล็งผลประโยชน์ทางการค้าที่จีนเปิดให้ คณะราชทูตต่างชาติจะได้รับการยกเว้นค่าภาษีปากเรือแบบชักส่วน เฉพาะสินค้าอับเฉาที่มากับสำเภาบรรณาการเอกและสำเภาบรรณาการรอง และสำเภาหูสูง ซึ่งเป็นเรือคุ้มกันกับสำเภาติดตามอีกจำนวนหลายสิบลำ ในตอนขาขึ้น สำเภาสยามจะนำสินค้าอับเฉาประเภทของหนักไปด้วย ซึ่งเป็นของพื้นเมืองแต่มีราคาดี เช่น ไม้ฝาง กฤษณา ไม้พะยุง เมื่อราชทูตถวายบรรณาการแล้ว จักเดินทางขาล่องมากวางตุ้ง ย่อมมีเวลาหาซื้อสินค้านานาชนิดจากเมืองจีน เพื่อใช้เป็นอับเฉาสำเภาตอนขากลับ เช่น ผ้าไหม แพรพรรณ เครื่องถ้วยจีน ทั้งเครื่องถ้วยชั้นดีและเครื่องถ้วยกำมะลอ หมึก โลหะภัณฑ์ เหล็ก ทองแดง ตึกตาหิน เป็นต้น (วินัย พงศ์ศรีเพียร, หมิงสี่ลู่-ชิงสี่ลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ, 2559, น. 73-75)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีน เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยา ผ่านการค้า และเข้ามายังอาณาจักรล้านนาผ่านความสัมพันธ์ทางการเมืองและการค้าต่อเนื่องมา จนทำให้เราพบเครื่องถ้วยจีนกระจายตามเมืองสำคัญในอาณาจักรล้านนาและเมืองเหล่านี้ล้วนเป็น และเมืองสำคัญเมืองที่อยู่บนเส้นทางการค้าทั้งสิ้น

แผนที่แสดงแหล่งที่พบเครื่องถ้วยจีนสมัยต่าง ๆ

ทีมา ญัฎฐภัทร จันทวิษ (2537, น. (12)

สอดคล้องกับการศึกษาของ ญัฎฐภัทร จันทวิษ (2537) ที่กล่าวว่า เครื่องถ้วยจีนที่เก่าที่สุดที่พบในภาคเหนือคือ สมัยราชวงศ์หยวน พบที่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แต่จากการศึกษาของผู้วิจัยในระยะเวลาต่อมาพบว่า ในภาคเหนือพบเครื่องถ้วยเก่าที่สุดคือสมัยราชวงศ์ชางได้ ในบริเวณเมืองเชียงใหม่ ที่เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง และบริเวณอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นเมืองที่สำคัญและเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางการค้า โดยจะขออธิบายโดยละเอียดในแต่ละจังหวัดดังนี้

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเมืองที่มีความสำคัญในฐานะเมืองราชธานี พบการกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนถึง 11 อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้ อำเภอสันป่าตอง (เวียงท่ากาน) พบเครื่องถ้วยเก่าคือในสมัยราชวงศ์ชางได้ อำเภอเมือง พบเครื่องถ้วยจีนเก่าที่สุดคือสมัยราชวงศ์หยวน ส่วนอำเภออื่น ๆ คือ อำเภอจอมทอง อำเภอฝาง อำเภอหางดง อำเภอสันกำแพง อำเภอฮอด อำเภอสารภี (เวียงกุมกาม) อำเภอเวียงแหง อำเภอแม่สาย และอำเภอดอยเต่า พบตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิงลงมา

ที่อำเภอฮอดนั้น ได้เคยมีการพบโบราณวัตถุในกรุวัดเจดีย์สูง เป็นเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์หมิง พบทั้งชามลายครามลายเด็กเล่น, โถฟาลายคราม ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีบนเคลือบ เป็นลายเขียนและหงส์, โถฟา

เขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดงและเขียว ลายพันธุ์พฤกษาและกุนทีเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดงและสีเขียว พบที่เจดีย์วัดศรีโฆง (ณัฏฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 32-35)

ชามลายครามลายเด็กเล่น ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง รัชกาลพระเจ้าจางจิ้ง

พบในกรุวัดเจดีย์สูง อำเภอสอด

(ณัฏฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 32)

กุนทีเขียนลายสีบนเคลือบด้วยสีแดงและสีเขียว ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง

พบที่วัดศรีโฆง อำเภอสอด

(ณัฏฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 35)

แหล่งเตาที่พบนั้นมาจาก 4 มณฑลด้วยกันคือ มณฑลฝูเจี้ยน มณฑลเจ้อเจียง มณฑลเจียงซี และ มณฑลกวางตุ้ง โดยมาจากแหล่งเตาที่หลากหลาย โดยเตาที่เก่าที่สุดสมัยราชวงศ์ซ่งได้คือ เตาหลงเฉวียน และ เตาเต๋อฮั่ว, สมัยราชวงศ์หยวนคือเตาไปเฉอ เตาหลงเฉวียน, สมัยราชวงศ์หมิง พบถึง 5 เตาด้วยกันคือ เตาจิ่งเต๋อเจิ้น เตาหลงเฉวียน เตาอันซี เตาผิงเหอ และเตามณฑลกวางตุ้ง, สมัยราชวงศ์ชิง พบทั้งหมด 6 เตาด้วยกันคือ เตาเตาจิ่งเต๋อเจิ้น เตาเต๋อฮั่ว เตาอันซี เตาเต็งอันเก๋อจื่อ เตาต้าปู้ว เตาตงจี และสมัยสุดท้ายสมัย สาธารณรัฐ ซึ่งมาสามารถระบุแหล่งเตาได้

การพบการกระจายตัวเกือบทั้งพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะในเขตอำเภอมือง ลวดลายที่ตกแต่ง เครื่องถ้วยก็มีความหลากหลาย รูปแบบที่พบก็มีความหลากหลาย จึงมีความสัมพันธ์กับสำคัญของเมือง เชียงใหม่อย่างมีนัยยะสำคัญ โดยเฉพาะการพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่งได้ ที่เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง ทั้งความหลากหลายของรูปแบบและลวดลาย ยิ่งเน้นย้ำถึงความสำคัญของเวียงท่ากานในฐานะเมืองบนเส้นทางการค้าได้เป็นอย่างดี

<https://www.mapsofworld.com/thailand/provinces/chiang-mai-map.html>

แผนที่แสดงการกระจายตัวของแหล่งเตาในจังหวัดเชียงใหม่

อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นเมืองสำคัญในสมัยพระยาแสนภู การสร้างเชียงแสนเพื่อเป็นจุดชุมทางการค้า สอดรับกับเอกสารที่ นายดับบลิว เจ. อาเซอร์ ชาวอังกฤษ เป็นผู้ช่วยชั้นเอกของสถานกงสุลสมเด็จพระราชินีแห่งอังกฤษ ประจำสยามผู้เขียนรายงานการเดินทางสำรวจที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ปรากฏในเรื่อง “ประเทศสยาม รายงานหมายเลข 1” โดยการสำรวจของเขา เรียกที่ราบแห่งนี้ว่า “ที่ราบเชียงแสน” กล่าวไว้ว่าเป็นที่ราบกว้างใหญ่ ขนาดเนื้อที่ประมาณ 400 ตารางไมล์ สำหรับปลูกข้าว ในบันทึกเขียนไว้ว่า ที่ราบเชียงแสนนั้นเปรียบเสมือนปากประตูธรรมชาติ ที่เชื่อมต่อระหว่างอินโดจีนตอนบน ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นภูเขา สลับซับซ้อนกับที่ราบผืนใหญ่กว่าที่อยู่ทางตอนใต้ลงไป ดังนั้นการเดินทางเข้าสู่แผ่นดินภายในทวีปจากทางใต้ซึ่งติดกับทะเล จะต้องผ่านเชียงแสน จึงจะเป็นเส้นทางที่สะดวกที่สุด เช่นเดียวกับการเดินทางจากแผ่นดินใต้ทวีปลงใต้ หากจะสะดวกสุด ต้องผ่านเมืองเชียงแสนเช่นกัน จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า ที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงแสนนี้ จึงพบเครื่องถ้วยที่เก่าที่สุดคือ สมัยราชวงศ์หยวน และพบในปริมาณที่มาก รวมถึง ลวดลายและรูปทรงที่มีความหลากหลายเช่นกัน แต่ยังไม่เทียบเท่าเมืองเชียงใหม่ ในฐานะราชธานีของอาณาจักรล้านนา

จังหวัดเชียงราย พบเครื่องถ้วยที่เก่าที่สุดในสมัยราชวงศ์หยวน กระกระจายตัวพบใน 2 อำเภอคือ อำเภอเมืองและอำเภอเชียงแสน โดยแหล่งเตาที่พบในสมัยราชวงศ์หยวนไม่สามารถกำหนดแหล่งเตาได้ ต่อมาในสมัยราชวงศ์หมิง พบทั้งหมด 7 เตาดังนี้ เตาจิ้งเต๋อเจิ้น เตามณฑลฝูเจี้ยน เตาเต๋อฮั่ว เตาฝูเถียน เตาหลงเฉวียน เตามณฑลเจียงซี และตามณฑลกวางตุ้ง

แผนที่แสดงการกระจายตัวของแหล่งเตาในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

จังหวัดพะเยาหรือภูมามยาว เป็นจังหวัดที่มีเมืองโบราณภูมามยาว และมีประวัติศาสตร์ร่วมกับเชียงใหม่ จะเห็นได้ว่า หลักฐานที่บ่งบอกความเป็นมาของเมืองพะเยานั้นมีมากมาย ชื่อของเมืองพะเยานั้นมีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น ในพงศาวดารโยนกเรียก ภูมามยาว พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนเรียก เมืองพุกามหรือพุกามยาว ในจารึกเรียกว่า เมืองพะเยา หรือพยาว ซึ่งเป็นเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยขุนจอมธรรม โดยเมืองนี้เป็นเมืองเก่าอยู่แล้ว ปรากฏในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า เป็นนครเก่าร้างมาแต่โบราณ ดังนั้นบริเวณเมืองพะเยานี้ แต่เดิมคงเป็นชุมชนมาก่อนแล้ว ต่อมาถูกทิ้งให้รกร้าง จนในสมัยขุนจอมธรรมได้สร้างเมืองใหม่ขึ้น และกำหนดขอบเขตของเมืองพะเยาให้ชัดเจน และถือได้ว่าเป็นเมืองที่มีพัฒนาการเจริญควบคู่มากับความเจริญของ เชียงใหม่และสุโขทัย (ไข่มณี มีภักดี, 2565, น. 59)

จากความสำคัญดังกล่าว จึงพบการกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีน เก้าที่สุดคือในสมัยราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิง โดยพบในอำเภอเมือง อำเภอจุน และอำเภอภูกามยาว แม้จะไม่สามารถกำหนดแหล่งเตาได้ แต่รูปทรงที่พบก็พบทั้งชาม จาน ถ้วย ตกแต่งด้วยการเขียนลายด้วยสีน้ำเงินได้เคลือบใส และการเขียนลายสีบนเคลือบ ตกแต่งด้วยลายพันธุ์พฤกษา

<https://www.mapsofworld.com/thailand/provinces/phayao-map.html>

แผนที่แสดงการกระจายตัวของแหล่งเตาในจังหวัดพะเยา

จังหวัดลำพูน หรือเมืองโบราณหริภุญไชย มีความสำคัญในฐานะเมืองที่อยู่บนเส้นทางการค้า เมืองอยู่ใกล้กับเส้นทางสัญจรในสมัยก่อนคือ บริเวณริมแม่น้ำแม่วาง จากการศึกษาเส้นทางของเครื่องถ้วยจีนที่เข้ามายังลำพูน เส้นทางหนึ่งที่สำคัญคือ เส้นทางทะเลเพื่อมาถ่ายต่อเรือเล็กและเดินทางเข้ามาค้าขายตามเส้นทางเลียบบแม่น้ำ ซึ่งเป็นทางสัญจรโบราณ เมืองลำพูนในอดีตมีความเจริญรุ่งเรืองจากการค้าขาย จนเป็นที่รำลือถึงพระกรรมของพระยามังรายจนพระองค์ต้องมาพิชิตได้เมืองโบราณหริภุญไชยในอำนาจของพระองค์

กุนทีเคลือบสีขาว ผลิตจากเตาจิ่ง มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ พบที่จังหวัดลำพูน

(ณัฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 274)

เมืองโบราณหริภุญไชยหรือลำพูนจึงถือว่าเป็นเมืองการค้าที่สำคัญ สอดคล้องกับการพบเครื่องถ้วยจีนเก่าที่สุดคือสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ มีการพบกุนทีเคลือบสีขาว ผลิตจากเตาจิ่ง มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้เราถึงความความสัมพันธ์กับราชสำนักจีน ต่อมาเมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาเครื่องถ้วย

จีนในภาคเหนือ ก็ได้พบว่าจังหวัดในภาคเหนือเพียงสองจังหวัดที่พบเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์ซ่งได้คือ จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน

จากการศึกษาการกระจายตัวของเครื่องถ้วยพบเครื่องถ้วยจีนทั้งหมด 4 สมัยคือ สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ สมัยราชวงศ์หยวน สมัยราชวงศ์หมิง และสมัยราชวงศ์ชิง พบเพียงในอำเภอเมืองและจากการขุดค้นในบริเวณ กำแพงเมืองลำพูนเป็นหลัก

แหล่งเตาที่พบมีทั้งหมดดังนี้ สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ไม่สามารถระบุแหล่งเตาได้, สมัยราชวงศ์หยวน พบ เพียงเตาเดียวคือ เตาหลงเฉวียน, สมัยราชวงศ์หมิง พบถึง 7 เตาคือ เตาห้วยหยางหรือเตาซานซุน, เตาจิ่งเต๋อเจิ้น, เตาฉนวนหลู่เจี้ยน, เตาฉนวนทงกว้างตง, เตาเต๋อฮั่ว, เตาฉนวนเจียงซี และเตาหลงเฉวียน และในสมัยราชวงศ์ชิง พบ 1 เตา คือ เตาเต๋อฮั่ว

ความหลากหลายของเครื่องถ้วยจีนที่พบในลำพูนนี้ ทั้งการตกแต่งที่มีลวดลายหลากหลาย แหล่งเตาหลายแห่ง รวมถึงอายุสมัยของเครื่องถ้วยที่พบ สัมพันธ์กับความสำคัญของเมืองลำพูนหรือเมืองโบราณหริภุญไชยอย่างมีนัยยะสำคัญ

<https://www.mapsofworld.com/thailand/provinces/lamphun-map.html>

แผนที่แสดงการกระจายตัวของแหล่งเตาในจังหวัดลำพูน

สำหรับจังหวัดลำปางหรือเขลางค์นคร แม้ในทางประวัติศาสตร์ จะมีบันทึกถึงความสัมพันธ์ในฐานะ เมืองพี่เมืองน้องหรือเมืองบริวาร แต่หลักฐานความเก่าของเมืองยังพบค่อนข้างน้อย นอกจากนั้น การพบเครื่องถ้วยจีนไม่มากนัก และพบเพียงสมัยราชวงศ์หมิง ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น ฉนวนทงเจียงซี จึงทำให้สามารถตีความถึงความเป็นเมืองที่อาจจะไม่ใช่เมืองที่อยู่บนเส้นทางการค้าที่สำคัญ เมื่อเทียบกับเมืองเชียงใหม่หรือเมืองลำพูน

<https://www.mapsofworld.com/thailand/provinces/nan-map.html>

แผนที่แสดงการกระจายตัวของแหล่งเตาในจังหวัดน่าน

4.3 ความหมายของลวดลายเครื่องถ้วยจีน

ลวดลายที่พบในการตกแต่งเครื่องถ้วยจีน ส่วนใหญ่เป็นลวดลายมงคล อาจมีทั้งที่เป็น สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ โดยอาจมีความหมาย เช่น นกกระเรียน กวาง กระต่ายป่า หมายถึง อายุยืนยาว, สิงโต เป็นสัตว์พิทักษ์, มังกร เจ้าแห่งสวรรค์ ทะเล มังกร จักรพรรดิ, นกฟีนิกซ์ มเหสีของจักรพรรดิ จะนำมาซึ่งสันติภาพ ความเจริญ ความมั่งคั่ง, เป็ด ความสุขในการครองเรือน ความซื่อสัตย์ ครองคู่ วาดร่วมกับดอกบัว, ลิง ป้องกันภูตผี, หิน ความมั่นคง ยืนยาว, ต้นพลัม ต้นสน ไม้ สัญลักษณ์ของความจริงใจและมิตรภาพ เป็นต้น (โบราณคดีที่ศตวรรษที่เวียงกุมกาม, น.27-35)

ในปี พ.ศ. 2546 กรมศิลปากร ได้ขุดแต่งโบราณสถานวัดหนานช้าง พบเครื่องถ้วยจีนลายคราม กัน ด้านในเขียนลายนกกฟีนิกซ์ 2 ตัว ได้ก้นด้านนอกเขียนอักษรจีน 6 ตัว ความว่า "ต้า หมิง หวัน ลี่" หมายถึง จานใบนี้ทำขึ้นในสมัยพระเจ้าหวันลี่ แห่งราชวงศ์หมิง ครองราชย์ในประเทศจีนช่วง พ.ศ. 2116 – 2162 นอกจากนั้น ยังเครื่องถ้วยจีนที่มีการตกแต่งที่สวยงามอีกจำนวนมาก

ภาชนะเนื้อกระเบื้องตกแต่งด้วยนกกฟีนิกซ์ พบที่วัดหนานช้าง เวียงกุมกาม (กรมศิลปากร, 2546)

โดยในกลุ่มของเครื่องถ้วยจีนนั้น จากการศึกษาและรวบรวมรายงานการขุดค้น-ขุดแต่งในช่วงทศวรรษที่ 2550-ปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้ 7 กลุ่มดังนี้

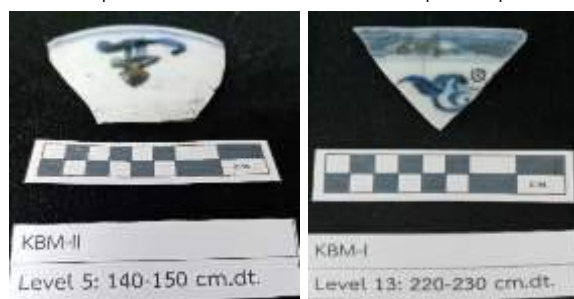
4.3.1) ลวดลายมงคล เช่น ลายไข่มุกไฟ ซึ่งมักปรากฏร่วมกับมังกร ลายเห็ดศกดิ์สิทธิ์ ลายประแจจีน เป็นต้น ลายปมศกดิ์สิทธิ์ รูปเขียน นอกจากนั้น ยังพบ ลายวัชรศุ่ หอยสังข์ กิเลน ที่เวียงท่ากานซึ่งพบไม่บ่อยนักในแหล่งอื่น ๆ ในภาคเหนือ นอกจากนั้น ยังพบลายวัชรศุ่ จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ในปี พ.ศ.2562 จำนวน 1 ชิ้น

ลายไข่มุกหรือไข่มุกไฟ ไข่มุกเป็นเหมือนเครื่องรางที่ป้องกันไฟ ไข่มุกเป็นเครื่องหมายมงคลอย่างหนึ่งในแปดของจีนจากลัทธิเต๋า ประกอบด้วยไข่มุกไฟหรือไข่มุกมังกร เหยี่ยวภูเขาปณฺทอง รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด คันฉ่อง ระฆังหิน หนังสือ นอแรดคู่และใบไม้อาร์ตมิเซีย ไข่มุกยังเป็นเครื่องรางที่ดีที่ประดับด้วยโบว์ และยังเป็นเครื่องหมายหนึ่งในมงคล 7 สปรตรัตน์ อีกด้วย (ณัฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 92)

ลายไข่มุกไฟ

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย Level 7 p.287 และคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ลายเห็ดศกดิ์สิทธิ์หรือ หิ่งขี้ หมายถึงสัญลักษณ์แห่งความมีอายุยืน เป็นอมตะ
จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

มังกรเป็นเจ้าแห่งสัตว์เลื้อยคลานทั้งปวง มีลักษณะพิเศษเลิศด้วยสติปัญญา มีพลังกำลังและความดีเลิศเป็นที่รวมแห่งสายฟ้า เกล็ดที่ตัวจะเปล่งประกายระยิบระยับเหมือนต้นสนที่ชุ่มด้วยน้ำฝน เสียงดังกังวานเหมือนเสียงพายุใหญ่ที่ต้องกับใบไม้ในป่า อันเป็นสัญญาณแห่งฤดูใบไม้ผลิที่กำลังจะมาถึง คนจีนนิยมเขียนลายมังกรตกแต่งในสิ่งต่างๆ ทั้งที่บ้าน วัด เครื่องประดับและเครื่องใช้ จนถึงสัญลักษณ์แห่งจักรพรรดิหรือราชสำนัก โดยลายมังกรมักจะปรากฏคู่กับไข่มุกไฟที่มีลักษณะกลมสีแดง หมายถึงพลังจากธรรมชาติ สัญลักษณ์แทนดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และสายฟ้า (ณัฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 100-102)

ลายมังกร

จากรายงานการขุดค้นทางโบราณคดีเมืองเชียงใหม่ (วัดสังการาม), 2562, น.6-24

ลายประแจจีน/ผู้ ความสุข

จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ชามลายคราม ตกแต่งด้วยอักษร โฉว ผลิตจากเตาในมณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์หมิง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย น.283

ชามลายคราม ตกแต่งด้วยลายปมศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีที่สิ้นสุด สัญลักษณ์ของความมีอายุยืนนาน สมัยราชวงศ์หมิง

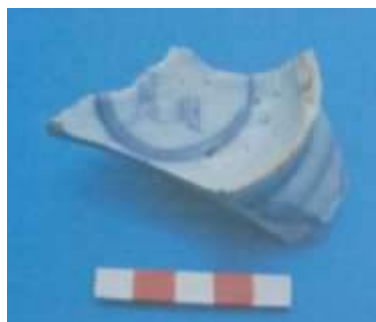
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย น.279

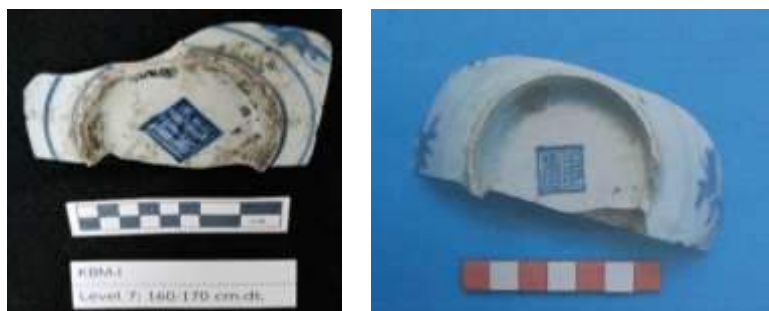
ลายวัชรคู่

จากการขุดค้นคัมเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่, 2562, น. 7-34

4.3.2) อักษรจีน/อักษรจีนก้นถ้วย/เครื่องหมายตราประทับของกษัตริย์/คำอวยพร ลายผู้ ลายโซ่ว ลายชิง หยู่ (หยก) เช่น ภาพด้านล่างนี้ได้จากการขุดค้นที่คัมเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ เป็นชามลายนคราม ปรากฏตัวอักษรจีน 4 ตัว อ่านได้ว่า เฉิง ฮั่ว เหตึย่น จ้าว แปลว่า เครื่องถ้วยนี้ผลิตระหว่าง พ.ศ.2007-2030 (Xin Liu, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2563) หรือเป็นคำอวยพร เช่น จากการขุดค้นที่วัดหมื่นพริกร้าง อำเภोजอมทอง เชียงใหม่ บริเวณก้นถ้วยมีตัวอักษรจีน เขียนว่า ฉางหมิงพุทฺธิ์ แปลว่า อายุยืน ความร่ำรวย และเกียรติยศ (2552, น.184) นอกจากนั้น ยังพบจากการขุดค้นที่วัดส้มสุก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเครื่องถ้วยจีน มีตัวอักษรบริเวณก้นภาชนะ เป็นชุดอักษร 6 ตัว สองแถว แถวละ 2-3 ตัว โดยขึ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนที่พบขาดตัวอักษรแรกของแต่ละแถว จึงเหลือข้อความเพียง “หมิงเจีย” “เหนียนชวี่” ข้อความที่สมบูรณ์ควรเขียนว่า “ต้าหมิงเจีย” และ “จิ้งเหนียนชวี่” แปลว่า ผลิตขึ้นในปีของพระเจ้าเจียจิ้ง แห่งราชวงศ์หมิงที่ยิ่งใหญ่ (พระเจ้าเจียจิ้งครองราชย์ พ.ศ.2065-2165) (2557, น. 146-148) หรือพบที่วัดพระเจ้าแสนแส (ร้าง) อำเภอสันป่าตอง เชียงใหม่ เครื่องถ้วยมีอักษรจีน อ่านได้ว่า ต้าหมิง เนียนชวี่ แปลว่า ผลิตขึ้นในช่วงเวลาที่ราชวงศ์หมิงยิ่งใหญ่ (2552, น. 116) หรืออาจเป็นตราประทับ พบที่วัดสันกระวาน 3 ร้าง เป็นต้น

ตัวอักษรจีน จากการขุดค้นที่คัมเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ และ
ตัวอักษรจีนบริเวณก้นถ้วย พบที่วัดสันกระวาน 3 (ร้าง) เวียงท่ากาน (2554, น.50)

ตราประทับ

จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ เชียงใหม่ และจากวัดสันกระวาน 3 (ร้าง) เวียงท่ากาน (2554, น.50)

4.3.3) รูปบุคคล เช่น บุคคลธรรมดา หรือ ขุนนาง ขึ้นนี้เป็นลวดลายที่ปรากฏในสมัยราชวงศ์หมิง จากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ นอกจากนั้นยังพบลายบัณฑิตนั่งได้ต้นสน, ผู้หญิงในบ้านไม้ไผ่, คนขี่ม้าถือพิณ, เขียน เป็นต้น

รูปขุนนาง

จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย น. 279

4.3.4) รูปสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมงคล เช่น มังกร คนจีนเชื่อว่ามังกรนั้นเลิศด้วยสติปัญญา มีพลังกำลังและคุณความดี (ณัฐภัทร จันทวิช, 2537: 100) นอกจากนั้น จากการขุดค้นบริเวณคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ ได้พบลายจิ้งจอก/แมว? ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมา ไม่ค่อยพบทั้งลายแมวหรือจิ้งจอกในเครื่องถ้วย ส่วนใหญ่มักจะพบในงานศิลปกรรมอื่น ๆ เช่น ภาพแมวในงานจิตรกรรมของศิลปินชื่อหลี่ตี้ สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ส่วนในสมัยราชวงศ์หมิง ปรากฏภาพแมวในงานจิตรกรรมและเครื่องถ้วย

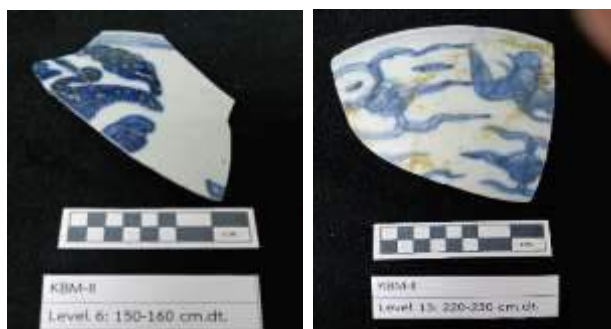

ลายมังกร

ลายจิ้งจอก?/แมว

เป็ด

จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

นกระเรียน/นกฟีนิกซ์ท่ามกลางเมฆ
จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ส่วนนกระเรียนหรือนกฟีนิกซ์ หรือนกระสา เป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอายุยืน จะปรากฏบนจานลายครามสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย (ณัฐภัทร จันทวิช, 2537: 103) ขึ้นซ้ายมือเป็นชามลายครามจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น รัชศกว่านลี่ ต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 ส่วนขึ้นขวามือ เป็นชามลายครามจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น รัชศกเจียจิ้งถึงรัชศกว่านลี่ ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22

นอกจากนั้น ยังพบลายนกเกาะกิ่งไม้ ปลา ห่านหรือเป็ด ลายม้ากระโดดท่ามกลางเกลียวคลื่น นกกระสาท่ามกลางดอกบัว ลายปลาท่ามกลางดอกบัว นกฟีนิกซ์ หงส์ สิงโต วัวคู่ กระต่าย นก นกกางปีก ปลา กวาง ลิงถือท้อ กวางดาว สิงโตปักกิ่ง เป็นต้น

ลายปลาเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่ง กระต่ายเป็นสัญลักษณ์ของความมีอายุยืนนาน กวางเป็นสัญลักษณ์ของความสงบและความมีอายุยืนนาน เป็นต้น

นกระสาท่ามกลางดอกบัว ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิ้น

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่, 2556, น.65

ลายขนนก

จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

โถฝาลายคราม ตกแต่งด้วยลายเขียนและหงส์
ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง พบที่กรุวัดเจติยสูง อ.ฮอด เชียงใหม่
(ณัฏฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 33)

ลายขนนก

จากรายงานการขุดค้นโบราณสถานวัดป่าสัก เชียงราย, 2561, น. 129

ลายม้า

ลายม้ากระโดดท่ามกลางเกลียวคลื่น

จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย น. 282

ลายเส้นรูปนก เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส
จากการขุดแต่งวัดพระเจ้าแสนแส้ (ร้าง), 2552, น.115

4.3.5) ลายธรรมชาติ เช่น ลายเมฆ ลายเมฆไหล ลายเกลียวคลื่น ลายทิวทัศน์ ลายหยู้อี้ ลายทิวทัศน์
โชดหิน เป็นต้น

ลายเมฆ จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ลายหย่อหรือ หย่อ หมายถึงความสมปรารถนาในทุกสิ่งที่ต้องการ
จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ลายเมฆ ปรากฏบนปากชามลายครามขนาดใหญ่ ประกอบด้วยลายต้นสนและลายเด็กเล่น

ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง รัชกาลพระเจ้าจางจิ้ง

พบในกรุวัดเจติยสูง อ.ฮอด เชียงใหม่

(ณัฏฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 32)

4.3.6) ลายดอกไม้ ลายดอกไม้นี้เป็นลวดลายที่มีความหลากหลายมากที่สุดปรากฏทั้ง ลายดอกเบญจมาศ ลายดอกบัว ดอกพุดตาน รวมถึงลายทั่วไปเช่น ลายก้านขด ซึ่งเป็นลายที่มักปรากฏร่วมกับลายดอกไม้อื่น ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะแตกต่างกันออกไป และลายดอกไม้ที่สำคัญที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนต่อการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมแบบอื่นคือ ดอกโบตั๋น ปรากฏบนไหที่พบที่เวียงท่ากาน และที่วัดพระธาตุดุริฎุชัย นอกจากนั้น อาจเป็นช่อดอกไม้ ช่อดอกบัว หรือลายพันธุ์พฤกษา หรือเป็นลายช่อดอกไม้สลับกับช่องกระจก ลายกลีบบัว หรือกลีบบัวมีไส้

ดอกบัวเป็นดอกไม้ชั้นสูง เป็นเครื่องหมายของความบริสุทธิ์และความสมบูรณ์ ดอกบัวจึงจัดเป็นของมีค่าเป็นมงคลหนึ่งใน 8 ประการในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ดอกบัวยังเป็นสัญลักษณ์ของฤดูร้อนและความอุดมสมบูรณ์ด้วยผลไม้ด้วย (ณัฏฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 96)

ดอกบัว

ดอกเบญจมาศ

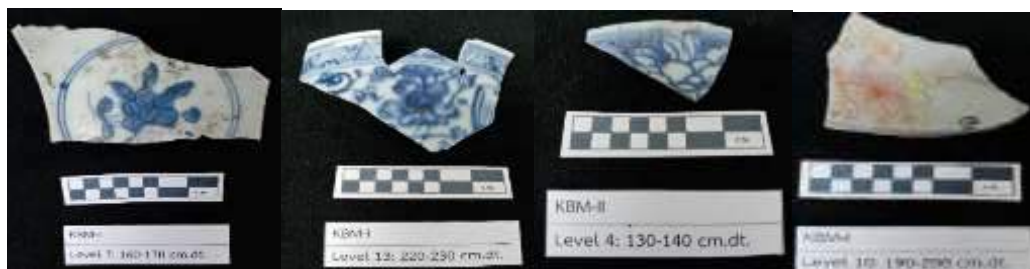
จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

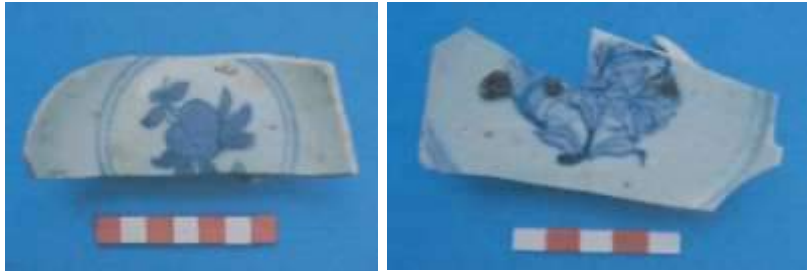
ดอกโบตั๋น

จาก https://www.facebook.com/TanakamMonshupanee?_tn__=-UC*F, 18 มกราคม 2566

ลายดอกโบตั๋นพบบนไหทรงกลมจากเวียงท่ากาน และวัดพระธาตุหริภุญชัย มีการเขียนกลีบดอกซ้อนกันหลายชั้น ขีดเส้นขนานที่โคนกลีบและใบไม้มีขนาดใหญ่ อันแสดงให้เห็นถึงลักษณะของเครื่องถ้วยในสมัยราชวงศ์หยวนอย่างชัดเจน ดอกโบตั๋นสมัยราชวงศ์หยวน นิยมวาดดอกขนาดใหญ่เป็นประธานของภาพ โดยนิยมนวดเป็น 2 มุมมองคือ มุมมองจากด้านข้างของดอก และมุมมองจากด้านบนของดอก ไหลายครามจากเวียงท่ากาน ควรทำขึ้นในสมัยราชวงศ์หยวน เหตุผลคือ การวาดดอกโบตั๋นที่มีการขีดเส้นขนานที่โคนกลีบ ดอกและใบมีขนาดใหญ่ การเขียนลายเครื่องมงคลด้วยเส้นและรูปทรงที่ไม่ประณีต และการใช้หอยสังข์แทรกเข้าไปในกลุ่มสัญลักษณ์มงคล ลักษณะเหล่านี้ไม่นิยมทำในสมัยราชวงศ์หมิง (อาสา ทองธรรมชาติ, 2527, น.40-41, 47)

ลายดอกไม้ จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ลายดอกไม้พบที่วัดสันกระวาน 3 (ร้าง) เวียงท่ากาน (2554, น.50, 52)

เครื่องเคลือบสีเขียวขูดขีดลายดอกไม้

ลายดอกไม้ในช่องกระจก

จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ชามลายเขียนสีบนเคลือบ สีแดง น้ำเงินและเขียว ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย Level 7 น. 280

กระปุกลายคราม ตกแต่งด้วยสลับบัว ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย Level 6 น. 281

ชามตกแต่งด้วยการกดประทับด้วยสีน้ำเงินใต้เคลือบใส ลายดอกไม้ สมัยราชวงศ์ชิง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย Level 4 น. 289

4.3.7) ลายต้นไม้ ใบไม้ เช่น ต้นสน ต้นไม้ทั่วไป ใบไม้ทั่วไป ใบกล้วย ลายก้านขด ลายเห็ดหลินจือ ลายเห็ด ลายลูกท้อ ลายเถาองุ่น ลายต้นหญ้า สระบัว ลายจักสานสลับกับต้นหญ้าในช่องกระจก

ลายใบไม้ ลายก้านขด ลายใบไม้
จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ลายชวนซีและลายพันธุ์พฤกษา จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

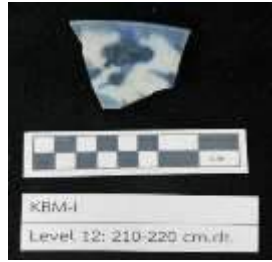
ลายใบไม้ พบที่วัดสันกระวาน 3 ร้าง เวียงท่ากาน (2554, น.49)

ชามลายครามตกแต่งด้วยลายพันธุ์พฤกษา ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย Level 7, น. 278

ชามลายคราม เขียนลายพันธุ์พฤกษา พบที่วัดสันกระวาน 3 ร้าง เวียงท่ากาน (2554, น.50)

ลายเห็ด จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ลายใบไม้

จากรายงานการขุดค้นโบราณสถานวัดป่าสัก เชียงราย, 2561, น. 129

4.3.8) ลายพิเศษ เช่น ลายเทพพนม โดยเฉพาะลายอารบิกเป็นลายที่มีลักษณะเฉพาะพบเพียงชิ้นเดียวในการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ ผลิตจากเตาอันซี มณฑลฝูเจี้ยน รัชศกเจิ้งเต๋อ กลางพุทธศตวรรษที่ 21

ลายอารบิก จากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

4.3.9) ลายเรขาคณิต เช่น ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายกากบาทในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายสี่เหลี่ยมเพชร ลายจุดในช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายจุดในช่องห้าเหลี่ยม ลายกลีบสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ลายจุด ลายวงกลม ลายเส้นโค้ง ลายเส้นคู่ขนาน ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีกากบาทด้านใน มักพบตกแต่งขอบปากภาชนะ หรือลายจักสาน ซึ่งพบไม่มากนัก

ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีกากบาทด้านใน ผลิตจากเตาเจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย Level 5, น. 285 และคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่

ขามลายคราม ตกแต่งด้วยลายจักสาน ผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ชิง
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย Level 4 น. 286

4.4 อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อเครื่องถ้วยล้านนา

จากการศึกษาพบว่าลวดลายที่ใช้ตกแต่งของเครื่องถ้วยล้านนา ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากลวดลายของเครื่องถ้วยจีน เช่นงานเคลือบสีเขียวขึ้นนี้ ตกแต่งด้วยการเขียนลายปลาบริเวณก้นจาน ส่วนภาพลายเส้นเป็นงานเคลือบสีเขียวกดประทับรูปปลา ทั้งสองชิ้นได้รับอิทธิพลจากการเขียนลายปลาจากเครื่องถ้วยจีนอย่างเห็นได้ชัด ปลาเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่ง ซึ่งอิทธิพลลายปลาที่มีต่อเครื่องถ้วยล้านนานี้ น่าจะรับมาทั้งรูปแบบลวดลายและแนวคิด ถึงความเป็นมงคลเช่นเดียวกัน ปรากฏทั้งตัวเดียวหรือปลาคู่ เป็นสัญลักษณ์ของความสมดุลและความสุขสำราญในชีวิตคู่ ทั้งยังเป็นเครื่องป้องกันสิ่งชั่วร้ายได้อีกด้วย (ณัฏฐภัทร จันทวิช, 2537, น. 97)

งานเคลือบสีเขียวเขียนลายปลา พบจากการขุดค้นที่บ้านพญาวัด จังหวัดน่าน (ซ้าย)
และงานเคลือบสีเขียวกดประทับรูปปลา เตาเวียงกาหลง พบจากการขุดค้นที่วัดช้างค้ำ จ.เชียงใหม่ (ขวา)
(รายงานการขุดค้นศึกษากำแพงเมืองบริเวณชุมชนบ้านพญาวัด ต.ตุ๊ใต้ อ.เมือง จ.น่าน, 2555, น.75
และ รายงานการขุดค้นวัดช้างค้ำ จ.เชียงใหม่, 2555, น.227)

งานเคลือบสีเขียว กดประทับลายปลาคู่ (ซ้าย) และงานเขียนลายสีดำได้เคลือบ ลายปลาคู่ (ขวา)
ผลิตจากเตาสันกำแพง (ปวิวรรต ธรรมาปริชากร, 2539, น. 57-58)

นอกจากนั้น การปรากฏลายดอกไม้ กอบัว รูปปลา บนเครื่องถ้วยสันกำแพงนั้น จากการศึกษาของ ก่องกุล ศิวะศิริยานนท์ (2510) เรื่อง สังคโลก สุโขทัย สวรรคโลก สันกำแพง พบว่าน่าจะเป็นลายที่สืบเนื่องมาจากเครื่องหมาย หยิน และ หยั่ง ของจีน มีความหมายเป็นการเริ่มต้นของชีวิต เป็นเครื่องหมายที่เป็นมงคล ลวดลายส่วนใหญ่ของเครื่องถ้วยสันกำแพง มีลักษณะคล้ายคลึงกับลวดลายของจีน ในสมัยต้นราชวงศ์หมิง นอกจากนั้น ยังพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงปรากฏอยู่ทั่วไป สันนิษฐานว่าเครื่องถ้วยสันกำแพงนี้ น่าจะเลียนแบบหรืออาจจะนำเข้ามาพร้อมกับชาวจีนผ่านการค้าหรืออาจทำขึ้นที่นี่โดยช่างชาวจีน แต่จากการศึกษาสันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามาพร้อมกับการค้าเป็นส่วนใหญ่ (น.77)

จากการศึกษาของอาสา ทองธรรมชาติ (2557) ได้วิเคราะห์ถึงลายดอกโบตั๋นในศิลปกรรมอื่นๆ นอกจากลายดอกโบตั๋นที่เป็นลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม และนำไปวาดเป็นภาพจิตรกรรมแล้ว ลายดอกโบตั๋นล้านน่ายังปรากฏในศิลปกรรมอื่นๆ อีกมากมายโดยพบอยู่ในงานสลักไม้ งานประณีตศิลป์ เครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองของอาณาจักรล้านนา ทั้งจากแหล่งเตาสันกำแพง เตาเวียงกาหลงและแหล่งอื่นๆ อยู่เป็นจำนวนมาก (น.104)

สอดคล้องที่ มารุต อัมรานนท์ (2524) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังราย ได้อธิบายถึงอิทธิพลของเครื่องถ้วยจีน โดยเฉพาะเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์หมิง ที่ได้ส่งอิทธิพลให้แก่เครื่องถ้วยในภาคเหนือ เช่น เครื่องถ้วยสันกำแพง และเครื่องถ้วยเตาเวียงกาหลง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยที่สำคัญ มีการนำเอาลวดลายประเภทพันธุ์พฤกษา ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับลวดลายที่ปรากฏในเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงตอนต้น โดยลวดลายที่ปรากฏและได้รับอิทธิพลจากจีนคือลักษณะของลวดลายอิสระแบบช่อดอกไม้ ใบไม้ ซึ่งนิยมประดับตกแต่งที่ส่วนกันขามด้านในของเครื่องลายครามจีนสมัยราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิง ลักษณะชนิดของดอกไม้ที่พบคือ ช่อดอกบัว ช่อดอกโบตั๋น และช่อดอกเบญจมาศ (น.173)

คนโทเขียนลายสีดำได้เคลือบ เขียนลายพันธุ์พฤกษาและลายก้านขดบริเวณไหล่และเชิง

และลายม้าในช่องกระຈก ผลิตจากเตาเวียงกาหลง

(ปวิวรรต ธรรมาปริชากร, 2539, น. 65)

นอกจากพบว่าลายที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยจีน มีอิทธิพลต่อเครื่องถ้วยล้านนา เช่นเครื่องถ้วยผลิตจากเตาสันกำแพง เตาเวียงกาหลงแล้ว (ณัฐภักดิ์ จันทวิช, 2537, น. 341) ยังพบว่ามีอิทธิพลต่อการเขียนลวดลายบนเครื่องถ้วยบ่อสวกและเครื่องถ้วยเวียงบัว เช่นเดียวกัน จากการศึกษาของ กมลทิพย์ ธารสว่างดำรงค์ (2548) เรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเมืองน่าน สุโขทัย ล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-22 จากหลักฐานด้านเครื่องถ้วยบ่อสวก ได้กล่าวถึงเทคนิคและลวดลายที่น่าจะได้อิทธิพลจากจีน โดยเครื่องถ้วยบ่อสวก เครื่องถ้วยสันกำแพงและเครื่องถ้วยเวียงบัว มีลักษณะร่วมกันคือ การตกแต่งด้วยการกดประทับรูปปลาคู่บนก้นด้านในจาน และจากการขุดค้นทางโบราณคดีแหล่งเตาเวียงบัว พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนลายปลาคู่ สมัยราชวงศ์หยวน เครื่องถ้วยบางใบตกแต่งด้วยลายปลาคู่ เมื่อนำมากำหนดอายุสันนิษฐานว่าน่าจะผลิตขึ้นในช่วงราวกลางหรือปลายพุทธศตวรรษที่ 19 (น.41) จากการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการพบเครื่องถ้วยจีนที่บริเวณอำเภอเมือง จังหวัดน่าน จากการขุดค้นทางด้านโบราณคดี บริเวณวัดช้างค้ำ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน พบเครื่องถ้วยจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง ราชวงศ์ชิง จนถึงสมัยสาธารณรัฐ พบลวดลายที่ตกแต่งหลากหลาย เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายดอกเบญจมาศ ลายผีเสื้อ ลายโซ่ เป็นต้น จึงมีหลักฐานที่สนับสนุนว่า ลวดลายบนเครื่องถ้วยจีน น่าจะส่งอิทธิพลมายังเครื่องถ้วยบ่อสวกและเครื่องถ้วยเวียงบัวได้เช่นเดียวกัน

จานเขียนลายสีดำใต้เคลือบ เขียนลายปลาตัวเดียว จากเตาสันกำแพง (ซ้าย)
และชิ้นส่วนจานเคลือบสีเขียว กดประทับลายปลาคู่จากเตาในจังหวัดพะเยา (ขวา)
(ปวิวรรต ธรรมาปริชากร, 2539, น. 58, 60)

นอกจากลวดลายของเครื่องถ้วยจีน ที่ส่งอิทธิพลถึงเครื่องถ้วยล้านนาแล้ว รูปทรงของเครื่องถ้วยจีนยังปรากฏในเครื่องถ้วยล้านนาเช่นเดียวกัน เช่น รูปทรงไห ไหเคลือบสีเขียวใบนี้ ผลิตจากเตาสันกำแพง มีลักษณะคล้ายคลึงกับไหทรงกวน (Guan) ของจีน ในสมัยราชวงศ์หยวน รวมถึงการเขียนลายปลาคู่ด้วย

ไหเคลือบสีเขียว ปั้นติดหูรูปสัตว์ 2 หู จากเตาสันกำแพง (ซ้าย) ไหทรงกวน พบที่เวียงท่ากาน (ขวา)
(ปวิวรรต ธรรมาปริชากร, 2539, น. 59)

4.5 อิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่มีต่อศิลปกรรมล้านนา

จากการขุดค้นทางโบราณคดีในระยะที่ผ่านมาของภาคเหนือ เราพบหลักฐานเครื่องถ้วยจีนในการขุดค้นแทบทุกครั้ง บางแห่งพบมาก บางแห่งพบน้อย แต่จำนวนที่พบมากหรือน้อยนั้นสอดคล้องกับความสำคัญของพื้นที่ของเมืองอย่างมีนัยยะสำคัญ เช่น บริเวณเวียงท่ากาน ซึ่งเป็นเมืองโบราณสำคัญพบเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก และพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่งได้ หรือที่ลำพูนคือเมืองโบราณหริภุญไชย เมืองที่สำคัญก็พบเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ซ่งได้ด้วยเช่นเดียวกัน หรือที่เมืองเชียงใหม่ ในฐานะเมืองโบราณและเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางการค้า ก็พบเครื่องถ้วยจีนจำนวนมาก และเก่าที่สุดคือ สมัยราชวงศ์หยวน

เมืองโบราณเหล่านี้ที่ขุดค้นพบเครื่องถ้วยจีน มีนัยยะถึงอิทธิพลที่ส่งต่อการสร้างสรรค์ศิลปกรรมในดินแดนเหล่านี้ โดยในงานของมารุต อัมรานนท์ (2524) ซึ่งศึกษาเรื่องลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังราย ได้อธิบายถึงลายประเภทเครือเถาที่ปรากฏอย่างจริงจังตั้งแต่สมัยพระเจ้าติโลกราชเป็นต้นมาและนำไปใช้อย่างแพร่หลายไม่ว่าจะเป็นปรากฏในสถาปัตยกรรมประเภท สลุป เจดีย์ กู่ หรือซุ้มประตูโขง (167-168) โดยลายเหล่านี้คือ ลวดลายประดับไว้ในส่วนบนได้ลวดบัวหัวเสา ช่วงล่างที่โคนเสา และหากเป็นซุ้มที่มีขนาดใหญ่ ก็มักจะทำลวดลายประดับที่กลางเสาอีกด้วย ลวดลายดังกล่าวคือ ลายบัวคอเสื้อ ในส่วนบนบัวเชิงล่างในส่วนโคนเสาและส่วนกึ่งกลางเสาเรียกว่า ประจายามอก ลวดลายเหล่านี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการรับเอาอิทธิพลของลายกสิปบัวซึ่งนิยมใช้ประดับตกแต่งรอบส่วนปากของภาชนะประเภทแจกัน โถ หรือไหลายคราม ของจีนในสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง (น.176)

นอกจากนั้น ยังมีลวดลายอื่น ๆ ที่ถูกนำมาใช้ปรากฏบนผนังสลุปวัดเจ็ดยอด ลวดลายที่เรียกว่าเปลวไข่มุก (Flaming pearls) ลายเมฆไหล (Cloud scrolls) รวมอยู่ด้วย โดยถูกนำมาประดิษฐ์ให้มีลักษณะบิดเป็นริ้วคล้ายแถบรับปั้นหรือแถบผ้า ซึ่งในลักษณะของลายไทยเรียกว่า ลายฮ่อ (น.185)

สอดคล้องกับการศึกษาของ อาสา ทองธรรมชาติ (2557) เรื่องที่มาและพัฒนาการของลายดอกโบตั๋นในงานศิลปกรรมไทย เป็นการศึกษาดอกโบตั๋นกับความหมายในเชิงสัญลักษณ์มงคลตามความเชื่อของ ชาวจีน การเผยแพร่ลายดอกโบตั๋นอาจส่งผ่านการติดต่อทางการค้า การทูตและบรรณาการ การศึกษาสงครามเพื่อขยายอำนาจของจักรวรรดิ รวมถึงการที่มีชนชาตินำไปเผยแพร่ในดินแดนของตน

จากการที่ลายดอกโบตั๋นปรากฏบนเครื่องถ้วยจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง และปรากฏเรื่อยมาจนถึงสมัยราชวงศ์ซ่งที่ลายดอกโบตั๋นเริ่มคลี่คลายเป็นลายประดิษฐ์มากขึ้น จากเดิมเป็นลายที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติมาก หลังจากปรากฏในเครื่องถ้วยจีน ยังพบลายนี้ปรากฏในงานประณีตศิลป์อื่น ๆ เช่น เครื่องรัก ภาชนะใส่สิ่งของต่าง ๆ ในราชสำนัก รวมถึงลายผ้าแพรพรรณต่างๆ ด้วย (น.16-17) การส่งต่อของอิทธิพลของลวดลายโบตั๋นมายังดินแดนไทย อาจส่งผ่านมาทางการเมือง การขยายจักรวรรดิของราชสำนักจีน หรือผ่านเส้นทางการค้าไปยังดินแดนต่างๆ รวมถึงการทูต โดยส่งเครื่องถ้วยจีนมาเป็นบรรณาการแก่ผู้ปกครองดินแดนต่าง ๆ ที่ติดต่อกับราชสำนักจีน ตลอดจนมีชนต่างชาตินำเครื่องถ้วยจีนไปเผยแพร่ในดินแดนต่าง ๆ (น.17) ดังนั้นเครื่องถ้วยจีนลายดอกโบตั๋นอาจมาถึงละโว้ อโยธยาก่อนแล้วพัฒนาลวดลายดอกโบตั๋นมาประดับศิลปกรรม

ต่าง ๆ ในละโว้ อโยธยาก่อนแล้วส่งต่อไปยังอาณาจักรสุโขทัยที่เป็นดินแดนอยู่ตอนบน และสุโขทัยส่งต่อไปให้ล้านนาอีกต่อหนึ่ง (น.30)

ลวดลายดอกโบตันที่พบในงานศิลปกรรมล้านนานั้น ส่วนใหญ่พบในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง

ช่วงแรกในพุทธศตวรรษที่ 19 พบที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ที่วัดสองศรีพี่น้อง และวัดป่าสัก ส่วนที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่คือที่วัดสะดือเมือง โดยพบลายดอกโบตันปูนปั้นประดับตกแต่งเจดีย์

ช่วงที่สองในพุทธศตวรรษที่ 20 พบที่วัดอุ้มโอ ในอำเภอเมือง เชียงใหม่ เป็นลายปูนปั้นประดับเจดีย์ โดยมีลักษณะคล้ายกับเจดีย์ที่วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสนมาก และอำเภอสันป่าตอง ชุมประตู่โขงที่วัดเวียงท่ากาน เชียงใหม่ โดยในช่วงนี้มีพัฒนาการมากขึ้น สอดคล้องกับการพบไหที่เวียงท่ากาน ตกแต่งด้วยลายดอกโบตัน โดยที่เวียงท่ากานนี้ได้พบเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ชองได้อีกด้วย จึงทำให้เห็นถึงความสำคัญของเวียงท่ากานได้เป็นอย่างดีว่า เมืองนี้จะเป็นชุมชนขนาดใหญ่และสำคัญในราวพุทธศตวรรษที่ 20

พัฒนาการช่วงสุดท้ายของการประดับตกแต่งลายดอกโบตันในงานศิลปกรรมคือ ช่วงที่สามในพุทธศตวรรษที่ 21 โดยพบที่วัดเจดีย์เกาะกลาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และทุ่งนาในบริเวณใกล้เคียง เจดีย์เชียงยัน จังหวัดลำพูน เจดีย์วัดปู่เปี้ย เวียงกุมกาม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ชุมประตู่โขง วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะที่เจดีย์วัดเจ็ดยอดนั้น บริเวณพื้นผนังหรือพื้นหลังของรูปเทวดามีลายดอกไม้ ใบไม้เป็นกลุ่ม มีลายประดิษฐ์เป็นแถบปลิวประกอบอยู่ แสดงอิทธิพลของศิลปะจีน รูปปูนปั้นช่อดอกไม้ ก้านเปลว ทำเป็นลายเมฆไหล แสดงให้เห็นอิทธิพลจีนที่มาจากเครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์หยวน และราชวงศ์หมิง แต่ช่างล้านนาได้นำลายโบตันไปเป็นลายเครื่องประดับของเทวดา ซึ่งลวดลายนี้ ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ เรียกว่าลายช่อ คือลายดอกไม้เป็นกลุ่ม หรือลายแบบช่อดอกไม้และลายเมฆไหล หรือเรียกง่าย ๆ ว่าลายจีน นอกจากนั้น ยังพบเป็นลายปูนปั้นประดับตกแต่งชุมประตู่โขงวัดพระธาตุลำปางหลวงอีกด้วย ส่วนที่เจดีย์วัดกู่ปาลาน อำเภอบ้านธิ ลำพูน พบแผงรูปดอกโบตัน ลายพันธุ์พฤกษา และลายเมฆไหลเช่นเดียวกัน โดยลายดอกโบตันที่นี้ได้พัฒนากลายเป็นลายประดิษฐ์โดยสมบูรณ์ รวมถึงที่เจดีย์วัดปันสาท ที่เชียงใหม่ด้วยเช่นเดียวกัน ที่กลายเป็นลายประดิษฐ์อย่างชัดเจน

นอกจากลายปูนปั้นที่พบลายดอกโบตันเป็นลายประดับแล้ว ยังมีภาพจิตรกรรมที่วาดเป็นรูปลายดอกโบตันที่อุโมงค์ ในวัดอุโมงค์เถรจันทร์ เชียงดอยสุเทพอีกด้วย ด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนัง ดังกล่าวอยู่ภายในอุโมงค์ที่ 1 เป็นภาพนกลีลาลายดอกโบตันอันมีที่มาจากศิลปะจีนราชวงศ์หมิง เป็นลายที่ปรากฏอยู่เครื่องถ้วยจีนที่พบในดินแดนล้านนา การวางลวดลายเป็นลายแผงเช่นนี้ นับว่ามีความซับซ้อนของลวดลายมากขึ้น (น.78-103)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลายดอกโบตัน จึงเป็นตัวอย่างของลวดลายจีนที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยจีน ที่ส่งอิทธิพลมายังการประดับตกแต่งทางศิลปะและสถาปัตยกรรมของอาณาจักรล้านนาก็ นอกจากนั้น ในการศึกษาของ มาร์ต อัมรานนท์ เรื่องลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย (2524) ยังพบว่า นอกจากดอกโบตันแล้ว ลายที่ส่งอิทธิพลมายังอาณาจักรล้านนาก็คือ ลายพันธุ์พฤกษา ลาย

ช่อดอกบัว ช่อดอกเบญจมาศ โดยมีการนำเอาลวดลายนี้มาประดิษฐ์เป็นลักษณะลายเครือเถา ซึ่งจะเลื้อยต่อเนื่องกันไปตามแนวยาว เช่น ประดับตามขอบ หรือด้านข้างของภาชนะต่อๆ กันเป็นวงกลม โดยได้ถูกนำมาประดิษฐ์เพื่อใช้ประดับที่ส่วนโค้งตอนบนของชুম ซึ่งมีลักษณะเป็นแถบยาวไปตามส่วนโค้งของชুম

สอดคล้องกับงานของ สันติ เล็กสุขุม (2550) เรื่อง ความสัมพันธ์ จีน-ไทย โยงใยในลวดลายประดับ ที่ได้อธิบายถึงอิทธิพลของลวดลายประดับจีนที่พบในศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในอาณาจักรล้านนาพบในงานสถาปัตยกรรม กลุ่มเจดีย์ทรงปราสาทผึ้งกลม ซึ่งอาจจะได้รับแรงบันดาลใจจากรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนที่เรียกว่า ถะ (น.34) หรือในงานประติมากรรม รูปดอกบัว ดอกก่ากอกในกรอบคดโค้งรูปสามเหลี่ยม-สี่เหลี่ยม (น.35) แสดงถึงอิทธิพลจากลายประดับเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน เป็นต้น ส่วนจิตรกรรม ปรากฏในพระบรมฉายาลักษณ์จากกรุเจดีย์วัดดอกเงินและวัดเจดีย์สูง อำเภอฮอด เชียงใหม่มีภาพดอกไม้สวรรค์เป็นพื้นหลังของภาพพระพุทธเจ้าตอนเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ภาพดอกไม้เช่น ดอกโบตั๋น ดอกเบญจมาศ ดอกบัว เป็นต้น (น.51) รวมถึงสัตว์มงคลด้วยเช่นกัน เช่น นกยูง นกกระยาง และห่านป่า เป็นต้น (น.52)

จากการศึกษาที่ผ่านมาจึงทำให้เราเห็นได้ชัดถึงอิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่ส่งอิทธิพลไปยังงานศิลปกรรมทั้งการประดับตกแต่งเจดีย์ ชุมประตู่โขง ตามโบราณสถานที่สำคัญ สอดคล้องกับหลักฐานเครื่องถ้วยจีนที่พบจากการขุดค้นในภาคเหนือ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาและราชวงศ์ของจีนอย่างชัดเจน

บทที่ 5

บทสรุป

เครื่องถ้วยจีนมีความสำคัญในฐานะหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญและมักจะขุดค้นพบร่วมกับเครื่องถ้วยจากเตาล้านนาและเครื่องถ้วยจากประเทศอื่น ๆ จากการค้นพบเครื่องถ้วยจีนจากแหล่งโบราณคดี เราจึงสามารถนำมาอธิบายได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับราชสำนักจีน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด วิจัยฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและการกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนที่พบในแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนากับจีน จากเครื่องถ้วยจีนที่ขุดพบจากแหล่งโบราณคดีในภาคเหนือ

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบและการตกแต่งของเครื่องถ้วยจีนที่พบมีความหลากหลาย เช่น ชาม จาน ถ้วย ไห ตลับ ตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส การเขียนลายสีบนเคลือบ เคลือบสีขาว เคลือบสีเขียว เคลือบน้ำเงิน เคลือบน้ำตาล เป็นต้น หลักฐานเครื่องถ้วยจีนพบตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ สมัยราชวงศ์หยวน สมัยราชวงศ์หมิง สมัยราชวงศ์ชิง และสมัยสาธารณรัฐ แหล่งเตาที่พบมีทั้งหมด 14 เตา 4 มณฑลคือ เตาไป๋เฉอ เตาจิ้งเต๋อเจิ้น *มณฑลเจียงซี*, เตาหลงเฉวียน *มณฑลเจ้อเจียง*, เตาอันซี เตาผิงเหอ เตาเต๋อฮั่ว เตาเต็งอันเกอจื่อ เตาผู่เถียน เตาหลงอัน เตาหนานเฟิง เตาตงจี *มณฑลฝูเจี้ยน*, เตาหุ้ยหยางหรือเตาซานซุน เตาต้าปู้ว เตาชิงซี เตาซืออวน *มณฑลกว่างตง* การกระจายตัวของเครื่องถ้วยจีนในบริเวณเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนานั้น มีความสัมพันธ์กับสำคัญของเมืองนั้น ๆ เช่น เป็นราชธานี เช่น เชียงใหม่ หรือเป็นเมืองบนเส้นทางการค้า เช่น เชียงแสน ลำพูน หรือเป็นเมืองที่อยู่บนเส้นทางสัญจรที่สำคัญในอดีต เช่น น่าน

เส้นทางการเข้ามาของเครื่องถ้วยจีนโดยมาทางทะเลมากกว่าทางบก การขยายอำนาจของราชสำนักจีนสมัยราชวงศ์หยวน ทำให้เขตอำนาจของราชวงศ์หยวนมาชนกับอาณาจักรล้านนา เส้นทางจากแหล่งผลิตเครื่องถ้วยครามจากจีนหากมาทางทะเลผ่านมาสู่ทะเลจีนใต้เชื่อมมาทางอ่าวไทยเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และผ่านมายังอาณาจักรสุโขทัยเพื่อเชื่อมต่อยังอาณาจักรล้านนา ผ่านชุมชนต่าง ๆ ตามริมแม่น้ำปิง เช่น ชุมชนแก่งสร้อย เวียงฮอด เวียงเถาะ เวียงท่ากาน เวียงมโน เวียงกุ่มกาม ตามลำดับ จนขึ้นไปถึงราชธานีที่เชียงใหม่จึงมีความเป็นไปได้มากที่สุด เพราะจากหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุ โดยเฉพาะเครื่องถ้วยจีนในราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงอยู่ในชุมชนโบราณสองฝั่งแม่น้ำปิง และยังส่งต่อเครื่องถ้วยเหล่านี้ไปยังชุมชนต่างๆ ภายในพื้นที่ตอนบนของอาณาจักรล้านนาอีกทีหนึ่ง รวมถึงเมืองเชียงแสนราชธานีอีกแห่งหนึ่งของอาณาจักรล้านนา

นอกจากนั้น การเข้ามาของเครื่องถ้วยจีนนั้น น่าจะต่อเนื่องมาจนสมัยอยุธยาด้วย เนื่องจากอาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่และสำคัญมากแห่งหนึ่งของภาคกลาง ทั้งยังเป็นเมืองท่าที่สำคัญในเส้นทางการค้ามาตั้งแต่อดีต และจากประวัติศาสตร์ ปรากฏหลักฐานในเอกสารจีนที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรนี้

ลวดลายที่ปรากฏอยู่บนเครื่องถ้วยจีน แบ่งออกได้ 7 กลุ่ม คือ กลุ่มลวดลายมงคล กลุ่มอักษรจีน คำอวยพรและตราประทับของกษัตริย์ กลุ่มรูปบุคคล กลุ่มรูปสัตว์ กลุ่มรูปธรรมชาติ กลุ่มรูปดอกไม้และใบไม้ กลุ่มลวดลายพิเศษและ กลุ่มลายเรขาคณิต จากลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยจีนนั้น ได้ส่งอิทธิพลไปยังการตกแต่งลวดลายของเครื่องถ้วยล้านนาและการตกแต่งทางศิลปกรรม จนกระทั่งพัฒนาเป็นลวดลายเฉพาะของตน

ลวดลายที่พบในการตกแต่งเครื่องถ้วยจีน ส่วนใหญ่เป็นลวดลายมงคล อาจมีทั้งที่เป็น สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ โดยอาจมีความหมาย เช่น นกกระเรียน กวาง กระต่ายป่า หมายถึง อายุยืนยาว, สิงโต เป็นสัตว์พิทักษ์, มังกร เจ้าแห่งสวรรค์ ทะเล มังกร จักรพรรดิ, นกฟีนิกซ์ มเหสีของจักรพรรดิ จะนำมาซึ่งสันติภาพ ความเจริญ ความมั่งคั่ง, เป็ด ความสุขในการครองเรือน ความซื่อสัตย์ ครองคู่ วาดร่วมกับดอกบัว, ลิง ป้องกันภูตผี, หิน ความมั่นคง ยืนยาว, ต้นพลัม ต้นสน ไม้ สัญลักษณ์ของความจงรักภักดีและมิตรภาพ

ลวดลายสำคัญและน่าสนใจอีกลวดลายพบจากการขุดค้นที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ ได้พบลายจิ้งจอก/แมว? ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาไม่ค่อยพบทั้งลายแมวหรือจิ้งจอกในเครื่องถ้วย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแมว เนื่องจากเราพบรูปแมวในงานศิลปกรรมอื่นของจีนด้วยเช่นกัน

ส่วนลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยจีน มีอิทธิพลต่อเครื่องถ้วยล้านนา เช่น เครื่องถ้วยผลิตจากเตาสันกำแพง เตาเวียงกาหลงแล้ว ยังพบว่ามียิทธิพลต่อการเขียนลวดลายบนเครื่องถ้วยบ่อสวกและเครื่องถ้วยเวียงบัว เช่นเดียวกัน

นอกจากนั้นอิทธิพลของเครื่องถ้วยจีนที่ส่งอิทธิพลไปยังงานศิลปกรรมทั้งการประดับตกแต่งเจดีย์ ชุ่มประตู่โขง ตามโบราณสถานที่สำคัญ สอดคล้องกับหลักฐานเครื่องถ้วยจีนที่พบจากการขุดค้นในภาคเหนือ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาและราชวงศ์ของจีนอย่างชัดเจน

บรรณานุกรม

หนังสือและวิทยานิพนธ์

- กนกพร นุ่มทอง. (2563). “หลักฐานล้านนาในเอกสารโบราณจีน: บันทึกเกี่ยวกับอาณาจักรสนมแปดร้อยในพงศาวดารหมาน พงศาวดารราชวงศ์หยวน พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับใหม่และเจาปู่จ่งลู่” ในวารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2563 หน้า 157-227.
- กนกพร นุ่มทอง. (2564). *หลักฐานล้านนาในเอกสารโบราณจีน*. สาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กมลทิพย์ ธารสว่างดำรงค์. (2548). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเมืองน่าน สุโขทัย ล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19 - 22 จากหลักฐานด้านเครื่องถ้วยบ่อสวก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กองโบราณคดี, กรมศิลปากร. (2534). *รายงานการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานเวียงท่ากาน เล่มที่ 1. เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข 15/2534 หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่*. สำนักพิมพ์สมานพันธ์.
- โชมสี มีภักดี. (2564). *พัฒนาการการใช้พื้นที่ของคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เชียงใหม่ จากหลักฐานโบราณคดี*. วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง.
- โชมสี มีภักดี. (2565). *วรรณาล้านนา ล้านนาจากหลักฐานประวัติศาสตร์และโบราณคดี*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โชมสี แสนจิตต์. (2552). *เมืองโบราณหริภุญไชยจากหลักฐานโบราณคดี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา เรื่องตำนานสิบห้าราชวงศ์. (2555). มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา. สุทินการพิมพ์.
- โจวปีเฟิง. (2565). *ล้านนาสวามีภักดี*. มติชน.
- ชวีศา สิริ. (2550). *การค้าของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐฐภัทร จันทวิช. (2537). *เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- บุษยา ไชยเสน. (2530). *การศึกษาร่องรอยทางโบราณคดีจากการขุดค้นบริเวณที่อยู่อาศัยในบริเวณเมืองโบราณเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประชาภิจักรจักร, พระยา. (2516). *พงศาวดารโยนก*. คลังวิทยา.
- ปริวรรต ธรรมปริชากร และ คณะ. (2539). *ศิลปะเครื่องถ้วยในประเทศไทย*. โอสสสกาจำกัด.

- ภาสกร โทณะวณิก. (2529). *การศึกษามืองโบราณเวียงพระธาตุลำปางหลวง*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มารุต อัมรานนท์. (2524). *ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย*.
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเริง. (2552). *พัฒนาการเวียงกุมกามจากหลักฐานโบราณคดี*. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรวิทย์ สุมาลัย. (2556). *การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณในบริเวณพื้นที่ราบตอนกลาง
ของจังหวัดลำปาง ก่อนพุทธศตวรรษที่ 24*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ). (2539). *ปาไปสิฟู-ปาไปต้าเตียน เชียงใหม่ในเอกสารประวัติศาสตร์จีน
โบราณ*. คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารภาษาจีน สำนักนายกรัฐมนตรี. รุ่งแสงการ
พิมพ์.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2559). *หมิงสื่อลู่-ชิงสื่อลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงฯ*. มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร์, พาสุข ดิษยเดช, และประทีป เพ็งตะโก (เรียบเรียง). (2533). *แหล่งเตาล้านนา
(เชรมิกส์ในประเทศไทย ชุดที่ 3)*. โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี
กรมศิลปากร.
- สายกลาง จินดาสุ. (2565). *เวียงกุมกาม ปริศนาแห่ง ปิงเก๋ กานโถม น้ำท่วม*. องค์ความรู้จากสำนักศิลปากรที่
7 เชียงใหม่ จาก <https://www.facebook.com/finearts7chiangmai/>
- แสง มนวิฑูร (แปล). (2510). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่ นายกี นิมนานเหมินท์ เนื่องในวันเปิด
ตึกคนไข้พิเศษ “นิมนานเหมินท์-ชุดิมา” ในโรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อริชัญญ์ ไชยพจน์พานิช. (2553). *ลวดลายกับการกำหนดอายุหลายครามสมัยราชวงศ์หยวนที่พบในประเทศไทย*. วารสารดำรงวิชาการ. ปีที่ 9, ฉบับที่ 1 (ม.ค. - มิ.ย. 2553)
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค.วัยอาจ. (2543). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- อาสา ทองธรรมชาติ. (2557). *ที่มาและพัฒนาการของลายดอกโบตั๋นในงานศิลปกรรมไทย*.
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

รายงานการขุดค้น

จังหวัดเชียงใหม่

โครงการบูรณะโบราณสถานวัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2531) บ. ศิวกรก่อสร้าง จำกัด.

รายงานการขุดค้นกำแพงดินเมืองเชียงใหม่ ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2539-2546) หจก. เหมอ
กรีน

รายงานการบูรณะวิหารวัดพันเตา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2549) หจก. ช่อฟ้าก่อสร้าง.

รายงานการขุดค้น-ขุดตรวจ-ขุดแต่ง และบูรณะโบราณ วัดต้นกอก(ร้าง) เวียงท่ากาน ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2550) หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

โครงการอนุรักษ์ และพัฒนา เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ การขุดค้น/ขุดแต่งทางโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์กลุ่มโบราณสถานวัดร้างในเขตอรัญญิกเมืองเชียงใหม่ ระยะที่ 1 วัดพระธาตุแสงจันทร์ (ร้าง) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2552) หจก. ช่อฟ้าก่อสร้าง.

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีทางโบราณคดีเวียงเจ็ดลิน ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ภายใต้โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ (2552) หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

รายงานการขุดศึกษาทางด้านโบราณคดีเวียงเจ็ดลิน ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2552) หจก. โบราณรักษ์.

การขุดค้นแหล่งโบราณคดี เวียงเจ็ดลิน ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2552) กรมศิลปากร
โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ งานขุดค้น-ขุดแต่งวัดพระนอน (ร้าง) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2552) หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถาน เวียงท่ากาน วัดหนองไผ่ 1 (ร้าง) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดหนองสระ (ร้าง) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดพระเจ้าแสนแซ่ (ร้าง) ม.9 ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถาน วัดเมืองกลาง (ร้าง) ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2552) หจก. รักษ์โบราณ 999.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถาน วัดมกร (ร้าง) เวียงท่ากาน ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถาน วัดบ่อแฝด (ร้าง) บ้านกู่ฮ่อสามัคคี ม.21 ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานในเขตอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (2552) หจก. รักษ์โบราณ 999.

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานวัดหมื่นพริก (ร้าง) ต.สบเตี๊ยะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2552) หจก. รักษ์โบราณ 999.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดประตูปญาเงี้ยว (วัดร้างหมายเลข 5) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) หจก. ช.ประชุมพันธุ์การช่าง

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงท่ากาน งานขุดแต่งวัดหนองสระ (ร้าง) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2552) บ. ปรีญกรกิจจำกัด.

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ (กิจกรรม) การขุดค้น/ขุดแต่งทางโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ประตูช้างเผือก ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2552) หน่วยศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

รายงานการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี โครงการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ดอยสุเทพ (2553) หจก.โบราณอนุรักษ์.

การดำเนินการขุดตรวจทางโบราณคดี วัดน้ำตกแม่สา อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ (2553) สายกลาง จินดาสุ.

รายงานเบื้องต้น การขุดค้นแหล่งโบราณคดีวัดพันเสา (ปันเสา) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2553) วิวรรณ แสงจันทร์ และเชิดศักดิ์ ตริยภักดิ์.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานในเขตอุทยานเมืองเชียงใหม่ วัดฤๅษีชีวกะ (ร้าง) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2553) บริษัท ปรียะธุรกิจ จำกัด.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดสันกระวาน 3 (ร้าง) ต.แม่ก้า อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2554) บริษัทหลักทรัพย์ รุ่งเรืองกิจ จำกัด.

โครงการขุดค้น ขุดแต่งทางโบราณคดี เพื่อการอนุรักษ์ กลุ่มโบราณสถานวัดร้างในเขตอุทยานเมืองเชียงใหม่ รายงานการขุดค้นและขุดแต่ง วัดกู่ผีบ้า (ร้าง) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2554) หจก. ช่างรุ่งคอนสตรัคชั่น.

รายงานการขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน วัดเวียงสุทโธ (ร้าง) ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ (2554) บริษัท งานโบราณ จำกัด.

รายงานเบื้องต้น งานขุดค้น-ขุดแต่งวัดร้างร้าง (ร้าง) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2555) หจก. เฌอ กรีน.

รายงานการขุดค้นขุดแต่งโบราณสถาน (ร้าง) หน้าวัดอุโมงค์ สวนพุทธธรรม จ.เชียงใหม่ สัญญาเลขที่ 71/2555 (2555) หจก. โบราณอนุรักษ์.

รายงานเบื้องต้น การขุดค้น ขุดแต่งโบราณสถานวัดช้างน้ำ (วัดหลวง) ต.สันผักหวาน อ.หางดง จ.เชียงใหม่ (2555) หจก. เฌอ กรีน.

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานเวียงท่ากาน วัดสันกระวาน 1 (ร้าง) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2555) หจก. ช่างรุ่งคอนสตรัคชั่น.

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งทางโบราณคดีวัดแสนไห ต.แสนไห อ.เวียงแหง จ.เชียงใหม่ (2555) บริษัท งานโบราณ จำกัด.

รายงานการบูรณะโบราณสถานและปรับปรุงภูมิทัศน์ วัดกุ่มกาม (ร้าง) ต.ท่าวังตาล อ.สารภี จ.เชียงใหม่ (2555) หจก. โฟร์คอนส์ 99.

รายงานโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นขุดแต่ง (ทะเบียนโบราณวัตถุ) วัดอุโมงค์สวนพุทธธรรม (2555) หจก. โบราณอนุรักษ์.

รายงานการสำรวจและชุดค้นทางโบราณคดีในเขตพื้นที่ทางทิศใต้ของดอยสุเทพและดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2556) กรมศิลปากร.

รายงานผลการสำรวจและชุดตรวจทางโบราณคดีในเขตพื้นที่ทางทิศใต้ของดอยสุเทพและดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2556) บ. งานโบราณ จำกัด.

รายงานการชุดค้น-ชุดแต่งทางโบราณคดีโบราณสถานวัดสันป่าฮัก(ร้าง) ต.แม่สุ่น อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ (2556) หจก. ไตรภวิวัฒน์.

รายงานการชุดแต่ง-ชุดค้นทางโบราณคดี วัดเจดีย์กุด(ร้าง) ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2556) หจก. งานโบราณคดี จำกัด.

รายงานทางโบราณคดี วัดสันกระวาน 2 ต.แม่ก๊า อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (โครงการอนุรักษ์พัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงท่ากาน (2556) (หจก. โบราณรักษ์).

รายงานการชุดค้น-ชุดแต่งทางโบราณคดี โครงการงานอนุรักษ์โบราณสถานวัดธาตุน้อย(ร้าง) เวียงกุมกาม ต.ท่าวังตาล อ.สารภี จ.เชียงใหม่ (2556) หจก. กรกลักษณ์ บิลด์ดิง โฮม.

รายงานการชุดแต่ง-ชุดค้นทางโบราณคดี วัดเจดีย์กุด(ร้าง) ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2556) หจก. งานโบราณคดี จำกัด.

รายงานการชุดแต่ง-ชุดค้นทางโบราณคดี วัดเจดีย์กุด(ร้าง) ต.แม่เหียะ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2556) กรมศิลปากร.

รายงานผลการชุดค้นทางโบราณคดีในเขตเวียงท่ากาน อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2556) บริษัท งานโบราณ จำกัด.

รายงานการชุดค้น-ชุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดหนองสระ (ร้าง) ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2556) หจก. กนกลักษณ์ บิลด์ดิงโฮม.

รายงานการชุดค้น-ชุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดส้มสุก(ร้าง) ต.มะลิกา อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่ (2557) หจก. เฌอ กรีน.

รายงานเบื้องต้นการชุดตรวจทางโบราณคดี บริเวณรอบฐานพระเจดีย์วัดรำเปิง (ตโปทาราม) ต.สุเทพ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ (2558) นางสาว กานต์ธีรา ไชยนวล.

รายงานการชุดตรวจคูเมืองกำแพงเมืองท่ากาน โครงการงานชุดลอกคูเมืองและปรับปรุงภูมิทัศน์ ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวเวียงท่ากาน ต.บ้านกลาง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ (2558) หจก. เหมลักษณ์ ก่อสร้าง.

รายงานการชุดค้น-ชุดแต่งโบราณสถานวัดพระเจ้าดำ(ร้าง) ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2558-2561) บริษัท ช่างรุ่ง คอนสตรัคชั่น จำกัด.

รายงานการชุดแต่งทางโบราณคดี วัดป่าแดง(ร้าง) ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2558) กรมศิลปากร.

รายงานการบูรณะโบราณสถาน เจดีย์และมณฑป วัดลุ่มช้าง ต.ศรีภูมิ จ.เชียงใหม่ (2558) หจก. มิตรเมืองเก่า 2544..

โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์เวียงเจ็ดลิน (2558) จังหวัดเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ช่วงหลวงเวียงแก้ว ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2559) หจก. ช่อฟ้าก่อสร้าง.

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งแนวกำแพงเมืองฝาง อ.เมืองฝาง จ.เชียงใหม่ โครงการ งานจ้างเหมาบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์กำแพงเมือง-คูเมืองฝาง ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ (2560) หจก. เหมลักษณะก่อสร้าง.

รายงานโครงการบูรณะวิหาร วัดยางกวง ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2560) หจก. เจติยาราคอนสตรัคชั่น.

รายงานการดำเนินงานโครงการขุดค้นทางโบราณคดีเมืองโบราณฮอดและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ต.หางดง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ (2561) หจก. ไตรภวิวัฒน์.

โครงการการขุดแต่งโบราณสถานวัดพระเจ้าดำ (ร้าง) ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (รายงานความก้าวหน้า ประกอบการส่งมอบงานในงวดที่ 1) (2561) หจก. ช่างรุ่ง คอนสตรัคชั่น.

รายงาน โครงการอนุรักษ์และพัฒนากำแพงเมือง-แจ้งเมืองเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (2561) หจก.ช่อฟ้าก่อสร้าง.

รายงานการขุดศึกษาทางด้านโบราณคดีเวียงเจ็ดลิน ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2562) หจก. โบราณรักษ์.

รายงาน การขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานวัดพระเจ้าดำ (ร้าง) ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (2562) บ.ช่างรุ่งคอนสตรัคชั่น.

รายงานเบื้องต้น งานขุดค้นทางโบราณคดีเมืองเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (2562) หจก. บูรณวิวัฒน์..

การขุดค้นทางโบราณคดีในแอ่งที่ราบฮอด โครงการปรับปรุงและพัฒนาเวียงฮอด ตำบลหางดง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ (2562) หจก ไตรภวิวัฒน์.

รายงานเบื้องต้น การขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานวัดช้างค้ำ (ร้าง) ต.บ้านแปะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ (2562) สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่.

บันทึกประจำวันและทะเบียนถุโบราณวัตถุ การขุดศึกษาทางโบราณคดีเวียงเจ็ดลิน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2562) หจก. โบราณรักษ์.

รายงานการขุดค้นเวียงสวนดอก (ม.ป.ป.) สำนักศิลปากรที่ 6 เชียงใหม่.

จังหวัดเชียงราย

รายงานเบื้องต้นการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานร้างบ้านสบกก ตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2552) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี โครงการศึกษาชั้นดินอยู่อาศัยเมืองเชียงแสน โดยวิธีขุดค้นทางโบราณคดี ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2555) บริษัทงานโบราณจำกัด.

รายงานเบื้องต้นการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานร้างวัดธาตุเขียว บ้านเชียงแสนน้อย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2552) หจก.พรอนันต์ก่อสร้าง.

รายงานการขุดตรวจ-ขุดแต่งทางโบราณคดี การบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์กำแพงเมืองเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2556) บริษัทวิศวกรการช่าง.

รายงานการขุดตรวจคูเมืองเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2556) หจก.เหมลักษณ์ก่อสร้าง.

รายงานการขุดแต่งทางโบราณคดีวัดสวนสนุก ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2558) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดแจ้งท่านาค (ร้าง) ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2559) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

การขุดตรวจทางโบราณคดีบริเวณหน้าวัดธาตุโขง บ้านเชียงแสนน้อย ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2559) กบค. สคก.8.

รายงานการขุดศึกษาทางด้านโบราณคดี วัดร้างหมายเลข 21 บ้านเวียงเหนือ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2561) หจก.โบราณนุรักษ์.

รายงานการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี บริเวณรอบอุโบสถวัดพระธาตุดอยตุง ตามโครงการอนุรักษ์และพัฒนาวัดพระธาตุดอยตุง (ระยะที่ 2) อ.แม่สาย จ.เชียงราย (2551) บริษัท กัณต์กนิษฐก่อสร้าง จำกัด.

การขุดตรวจทางโบราณคดี วัดห้วยไร่ ต.ป่าหุ่ง อ.พาน จ.เชียงราย (2559) สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.

รายงานขุดศึกษาทางโบราณคดีโดยเจดีย์และการสำรวจทางโบราณคดีภายใน มณฑลทหารบกที่ 37 ค่ายเม็งรายมหาราช อ.เมือง จ.เชียงราย (2561) สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่.

รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งโบราณสถานวัดป่าสัก ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2561) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานหมายเลข 11 (นอกเมือง) เมืองเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (2561) บริษัทพรอนันต์การช่าง จำกัด.

รายงานดำเนินงานขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานหมายเลข 7 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (งวดที่ 1) (2563) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

บันทึกประจำวันการขุดศึกษาโบราณสถาน และหลุมขุดหลุมขุดค้นทางโบราณคดี วัดร้างหมายเลข 21 บ้านเวียงเหนือ ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2561) หจก.โบราณนุรักษ์.

รายงานความก้าวหน้างานชุดลอกคูเมืองเชียงแสน ด้านทิศเหนือ โครงการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย งวดที่ 1 (ม.ป.ป.) หจก.เหมอ กรีน.

รายงานสรุปผลดำเนินงานบูรณะ องค์พระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2550) บ.ศิวกรการช่าง.

รายงานการบูรณะและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ วัดพระธาตุวังซาง ต.เวียง อ.เชียงแสน อ.เชียงราย (2550) หจก. ช่อฟ้าก่อสร้าง.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 1 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2550) หจก.รักษ์โบราณ 999.

รายงานการบูรณะ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาวัดพระธาตุดอยตุง (ระยะที่2) อ.แม่สาย จ.เชียงราย (2550) บ.กัณฑ์นิษฐ์ก่อสร้าง..

รายงานโครงการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ วัดพระธาตุภูเข้า ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2550) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม..

รายงานการบูรณะและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ วัดพระเชตวัน (กาเผือก) ต.เวียง อ.เชียงแสน อ.เชียงราย (2550) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานการบูรณะ โครงการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ วัดพระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย จ.เชียงราย (2550) หจก.ฐานอนุรักษ์.

รายงานการบูรณะ พระธาตุจอมกิตติ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2550) บ.ศิวกรการช่าง.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานวัดอุดม ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย งวดที่ 1 (งวดสุดท้าย) (2551) หจก. เหมอกรีน.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานวัดมหาโพธิ์ ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2551) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 11 (นอกเมือง) ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2551) หจก.พรอนันท์ก่อสร้าง.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 10 (นอกเมือง) ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2551) หจก. เหมลักษณ์ก่อสร้าง.

รายงานการบูรณะโบราณสถานเจดีย์วัดพระเจ้าล้านทอง ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย หจก.เจติยารา (ม.ป.ป.) คอนสตรัคชั่น.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานวัดจอมสวรรค์ (ระยะที่1) ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2551) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 26 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2551) หจก.ช.ประชุมพันธ์การช่าง.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานวัดสัสดี ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2551) หจก. เหมอกรีน.

รายงานการบูรณะโบราณสถานวัดธาตุโขง ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2554) หจก.โพธิ์คอนส์ 99.

รายงานการบูรณะองค์พระวัดเวียงเดิม ต.เวียงเหนือ อ.เวียงชัย จ.เชียงราย (2554) หจก.เจติยาราคอนสตรัคชั่น.

รายงานการบูรณะ โบราณสถานหมายเลข 9 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2560) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานการบูรณะเจดีย์วัดป่าสัก อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2554) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานความก้าวหน้า โครงการบูรณะกำแพงเมืองเชียงแสน ระยะที่ 1 ทิศเหนือ (2552) บ.ศิวกรการช่าง.

รายงานความก้าวหน้า โครงการบูรณะกำแพงเมืองเชียงแสน ระยะที่ 3 ทิศตะวันตก (2555) บ.ศิวกรการช่าง.

โครงการบูรณะกำแพงเมืองเชียงแสนด้านทิศเหนือ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ระยะที่ 1 (2555) บ.ศิวกรการช่าง.

โครงการบูรณะกำแพงเมืองเชียงแสน อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ระยะที่ 4 (2555) บ.ศิวกรการช่าง.

รายงานการบูรณะเจดีย์วัดปงสนุก อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2555) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงานบูรณะอาคารพระวิหารคริสต์จักรที่ 1 เวียงเชียงราย ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย (2556) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

รายงาน งานซ่อมแซมองค์เจดีย์วัดพระแก้ว ต.เวียง อ.เมือง จ.เชียงราย (2557) หจก. ซ่อฟ้าก่อสร้าง.

การบูรณะกำแพงเมืองเชียงแสน (2552) บ.ศิวกรการช่าง.

รายงานการบูรณะ งานบูรณะโบราณสถานวัดธาตุเขี้ยว อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2553) บ.พรอนันท์การช่าง.

รายงานการบูรณะโบราณสถานวัดธาตุโขง ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (ม.ป.ป.) หจก.โพธิ์คอนส์ 99.

รายงานการบูรณะโบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนตัน ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2554) หจก.โพธิ์คอนส์ 99.

รายงานการบูรณะ วิหารวัดพระธาตุภูเข้า อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (ม.ป.ป.) หจก.โพธิ์คอนส์ 99.

รายงานการบูรณะโบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2554) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม.

โครงการบูรณะกำแพงเมืองเชียงแสน อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ระยะที่ 3 (2554) บ.ศิวกรการช่าง.

รายงานบูรณะเจดีย์วัดผ้าขาวป่าน ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2554) หจก.กนกลักษณ์บิลด์ดิ้งโฮม. ๑.

รายงานบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์วัดเจติยหลวง ระยะที่ 1 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2557) หจก.กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

รายงานบูรณะศาลาบาตรวัดดงมะตะ ต.ดงมะตะ อ.แม่ลาว จ.เชียงราย (2557) หจก. กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

รายงานปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระธาตุจอมกิตติ (วัดสวนสนุก) ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2558) หจก.กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

รายงานบูรณะเจติยวัดพระธาตุจอมกิตติ ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2558) หจก.กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

รายงานบูรณะเจติยวัดเจติยหลวง ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2558) หจก.กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

รายงานการบูรณะโบราณสถานวัดแจ้งท่านาค อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2560) หจก. กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

รายงานบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์วัดเจติยหลวง ระยะที่ 2 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2558) หจก.กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

รายงานบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์วัดเจติยหลวง ระยะที่ 3 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2559) หจก.กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

รายงานการบูรณะโบราณสถานร้างหมายเลข 1 ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2550) หจก. รักษ์โบราณ 999.

การบูรณะกำแพงเมืองเชียงแสน ตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย พ.ศ.2552-2556 (2556) บริษัท ศิวกรการช่าง จำกัด.

รายงานบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์วิหารจัดเจติยหลวง (ระยะที่ 3) อ.เชียงแสน จ.เชียงราย (2559) หจก.กนกลักษณ์บิลดิ้งโฮม.

จังหวัดลำพูน

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถาน วัดหนองม่วง(ร้าง) หมู่ที่3 บ้านจำบอน ต.ศรีบัวบาน จ.ลำพูน (2551) หจก. เฌอ กรีน.

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถานนายเก้ ม.12 บ้านสันหลวง ต.ป่าสัก อ.เมืองลำพูน จ.ลำพูน (2552) หจก. เฌอ กรีน.

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถานวัดกู่ดำ(ร้าง) บ้านสันมะกรูด ต.บ้านแป้น อ.เมืองลำพูน จ.ลำพูน (2552) หจก. เฌอ กรีน.

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถานวัดสันมะโก(ร้าง) บ้านสันมะโก ต.บ้านแป้น อ.เมืองลำพูน จ.ลำพูน (2552) หจก. เฌอ กรีน.

รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งโบราณสถานวัดป่าซางน้อย (ร้าง) บ้านป่าซางน้อย ต.บ้านแป้น อ.เมือง ลำพูน จ.ลำพูน (2552) หจก. เฌอ กรีน.

รายงานการขุดค้นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย (วัดแสนข้าว) (2553) โขมสี แสนจิตต์.

รายงานเบื้องต้น งานขุดค้น-ขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานกู่แดง (ร้าง) ตำบลริมปิง อำเภอเมือง ลำพูน จังหวัดลำพูน (2562) หจก. บุรณาวินพัฒน.

รายงานการขุดค้นขุดแต่ง แหล่งโบราณคดีเจดีย์เชียงยัน ต.ในเมือง อ.เมืองจังหวัดลำพูน (ม.ป.ป.) หจก.เฌอกรีน.

รายงานเบื้องต้น งานขุดค้น-ขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานกู่แดง (ร้าง) ตำบลริมปิง อำเภอเมือง ลำพูน จังหวัดลำพูน (2562) หจก. บุรณาวินพัฒน.

จังหวัดลำปาง

วัดพระเจ้าทันใจ ต.ต้นธงชัย อ.เมือง จ.ลำปาง ฝ่ายโบราณสถาน (ม.ป.ป.) สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่.

จังหวัดพะเยา

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี คูเมือง - กำแพงเมืองเวียงลอ หลุมขุดค้นที่ 1-8 (2548) บริษัท ปรียะธุรกิจ จำกัด.

รายงานผลการขุดแต่งทางโบราณคดี โบราณสถานวัดพระธาตุลานเตี้ย บ้านสันตันแห่น อ.ภูกามยาว จ.พะเยา (2555) หจก. บุรณาวินพัฒน.

รายงานสรุปผลการปฏิบัติงานขุดค้นทางโบราณคดีเบื้องต้น โครงการขุดค้นทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์เมืองโบราณเวียงลอ ม.1 บ้านลอ ต.ลอ อ.จุน จ.พะเยา ประจำปีงบประมาณ 2560 ส่วนงวดงานที่ 1 และ 2 (2560) วิวรรณ แสงจันทร์.

จังหวัดน่าน

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดหนองบัว บ้านหนองบัว ม.5 ต.ป่าคา อ.ท่าวังผา จ.น่าน (2539) หจก. วุฒิเจริญ.

รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี งานขุดค้นโบราณคดี ปี 2547 ณ วัดช้างค้ำวรวิหาร ต.เวียง อ.เมือง จ.น่าน (2547) บริษัท ดำรงค์ก่อสร้างวิศวะ จำกัด.

รายงานการขุดค้นศึกษากำแพงเมืองบริเวณชุมชนบ้านพญาวัด ต.ตุ๊ใต้ อ.เมือง จ.น่าน (2555) สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน.

รายงานบูรณะโบราณสถานกุฏิวัดกู่คำ ต.ในเวียง อ.เมือง จ.น่าน งวดสุดท้าย (2556) หจก. รักษ์โบราณ 999.

รายงานเบื้องต้นการขุดค้นทางโบราณคดี โครงการบูรณะและพัฒนาโบราณสถานวัดสวนตาล ต.ในเวียง อ.เมือง จ.น่าน (2559) พชรภรณ์ โพธิ์ไกร.

รายงานการขุดแต่งโบราณสถานกุ้เสี้ยว ต.ตุ้ใต้ อ.เมือง จ.น่าน (2564) สิริพัฒน์ บุญใหม่.

สัมภาษณ์

ฉิยุณเจียง. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยชนชาติกวางสี มณฑลกวางสี สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้ให้ข้อมูลและความเห็นที่น่าสนใจดังนี้ (วันที่ 20 กรกฎาคม 2565), สัมภาษณ์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ประวัติตอยเต่า. จาก <https://doitao.info> เข้าถึงเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2567.

ทะเลสาบตอยเต่า. จาก <https://www.museumthailand.com/th/3891/storytelling> เข้าถึงเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2567.

ไททรงกลมตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส. จาก https://www.facebook.com/TanakarnMonshupanee?__tn__=-UC*F เข้าถึงเมื่อ 18 มกราคม 2566.

ไททรงกลมตกแต่งด้วยการเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบใส จัดแสดงที่ Topcapi Palace museum, Istanbul Turkey. จาก <https://www.facebook.com/irfan.maghibi.5/posts/> เข้าถึงเมื่อ 18 มกราคม 2566.